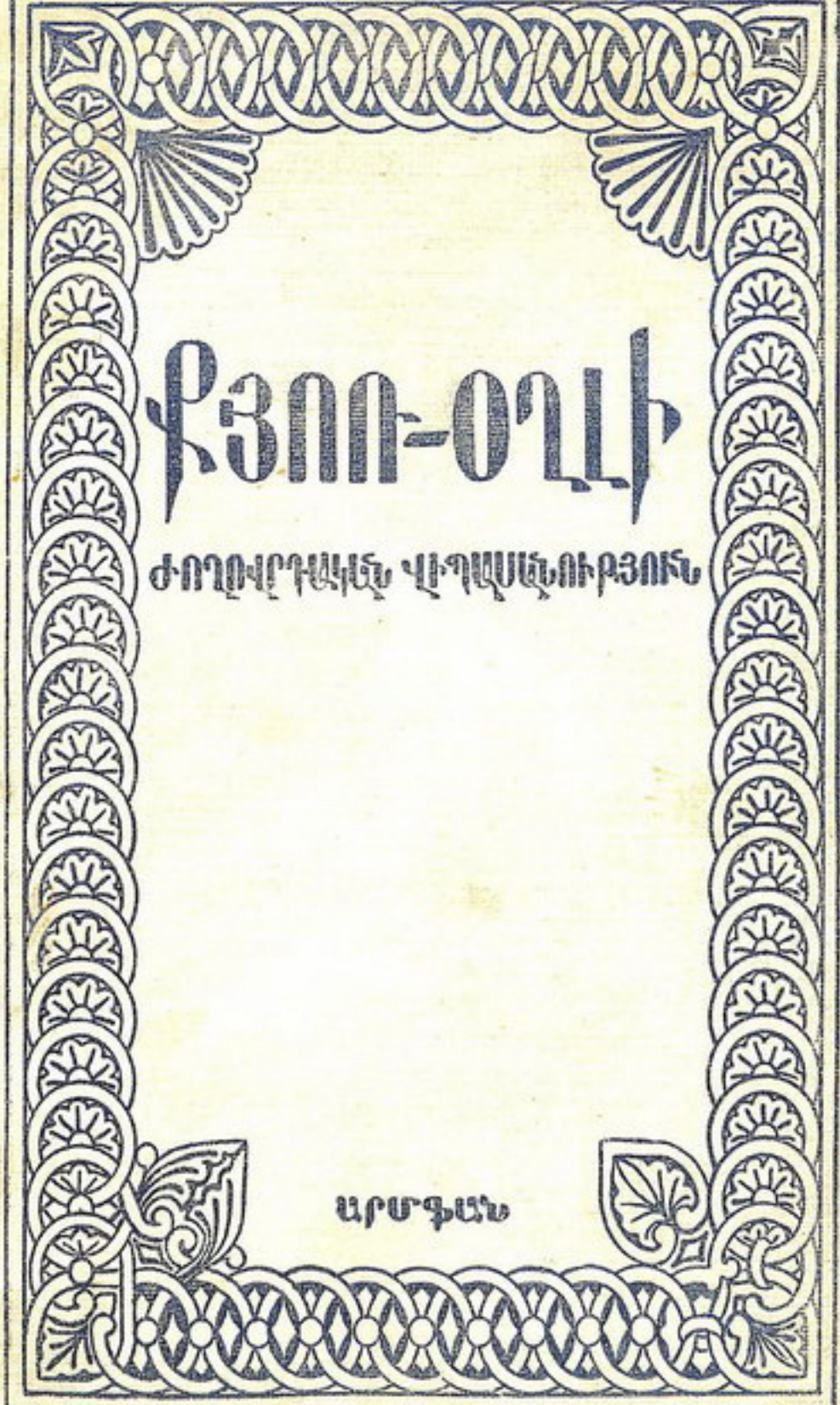

ԲՅՈՒՑՆԻ

ԺՈՂՈՎԴԷԱԿԱՆ ՎԵՂԱՍԱՆՈՒԲՅՈՒՆ

ԱՐՄԳԱՆ

894.362/13. 4527

F-65 Lynn - Onff.

Հոգևորականության օրհանոց -

հարցում: 12ր.

АКАДЕМИЯ НАУК СССР—АРМЯНСКИЙ ФИЛИАЛ
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ЯЗЫКА

КЁР-ОГЛЫ

НАРОДНЫЙ ЭПОС

(На армянском языке)

ИЗДАТЕЛЬСТВО АРМФАН-а
ЕРЕВАН 1941

894.369-13

8-65

ՍՍՌՄ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ—ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖԻԼԻԱԼ
ԳՐԱԿԱՆ ՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԼԵՋՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՅՈՒՆԻԿՍԿԻ Ե 1981 թ.

ՔՅՈՌ-ՕՂԼԻ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՄՖԱՆ-Ի ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1941

Տպագրվում է ՍՍՌՄ Գիտությունների Ակադեմիայի
Հայկական ֆիլիալի Նախագահության որոշմամբ.

Հավանեց եմ գրի առաւ
Գ. ԹԱՐՎԵՐԴՅԱՆ

Անդրկովկասը ներկայացնում է ժողովրդական բանաստեղծութիւյան ու վիպասանութիւյան հարուստ շտեմարան, որն սկիզբ է առնում դեռ հին ժամանակներից:

Անդրկովկասի յուրաքանչյուր ժողովուրդ մտցրել է այդ բանահյուսութիւյան մեջ իր լուծան: Ամեն մեկն ունեցել է իր սիրելի հերոսները, որոնց հետ կապել է իր ապրումներն ու ձգտումները, իր դարավոր աղատատենչ պայքարը բոլոր ճնշողների, կեղերողների ու շահագործողների դեմ:

Սակայն, եթե ամեն մի ժողովուրդ առանձնահատուկ գույն է տվել իր բանաստեղծական ու վիպասանական ստեղծագործութիւններին, եթե նա ազգային ձևով է կադապարել այն դեմքերն ու գեղքերը, որ արտացոլել է իր բանահյուսութիւյան մեջ, ապա սոցիալական հակասութիւնները, օտար նվաճողների բռնակալութիւնն ու սրան հարակից քաղաքական ծանր դրութիւնն ընդհանուր լինելով Անդրկովկասի բոլոր ժողովուրդների համար, ստեղծել են մի ուրույն պատմական ֆօն, համակել են նրանց պայքարն ու իդեալները համանման շեշտերով:

Վրաց ժողովուրդն ունի իր հռչակավոր «Վազրենավորը», որը թեև բանաստեղծ անմահ Շոթա Ռուսթավելու ստեղծագործութիւնն է, բայց նրա հանձարեղ վիպասանական գործի մեջ բյուրեղացել են ժողովրդական ակունքներից բղխող բանավոր դանձերը, հերոսական արտահայտիչ գծերը, ազնիվ սիրտ, տապալուծութիւն, իմաստալից կյանքի գաղափարները:

Հայ ժողովուրդն ունի իր «Սասնա ծռեր» վիպասանութիւնը, զուտ ֆոլկլորային բանահյուսութիւն, որն իր պարզ, անպաճույճ հորինվածքում պատկերավոր դժերով պարունակում է խոր հնութիւն կենցաղային միջավայրը, որտեղ դրսևորվել է գյուղացու նահապետական աշխարհայեցողութիւնն իր ստեղ-

ծած հերոսներով, տիրող սոցիալական հակասություններով ու սպաքարի արտահայտումներով:

Ադրբեջանական ժողովրդական վիպասանությունն էլ կերտել է իր «Բյոռ-Օղլին», հերոսական մի դյուցազուններգություն, որտեղ ամփոփվել են ժողովրդի բնավորության լավագույն գծերը:

Ահա այդ ժողովրդական բանավոր ստեղծագործությունն այսօր իր արժանի գնահատումն է ստանում, կուլտուրական մեծագույն արժեք է հանդիսանում՝ շնորհիվ լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականության: Սովետական մեծ Միությունը համերաշխ, անխախտ դաշինքով համախմբել է բազմաթիվ ազգություններ, որոնք հնարավորություն են ստացել իրենց ժառանգած կուլտուրական արժեքները դարգացնել և ստեղծել մի նոր կուլտուրա՝ ձևով ազգային ու բովանդակությամբ սոցիալիստական: Այդպիսի բարձր գնահատականի է արժանացել ներկայումս ադրբեջանյան «Բյոռ-Օղլին»: Մեծ թափով հավաքվում և գրի են առնվում Անդրկովկասի բոլոր վայրերում նրա բազմաթիվ ցիր ու ցան վարիանտները՝ զանազան լեզուներով և խմբագրվում ու հրատարակվում են: Նույնիսկ «Բյոռ-Օղլի» վեպը վերածվել է այսօր ադրբեջանյան օպերայի, որը կառուցված է ժողովրդական երգի ու երաժշտության մոտիվների վրա:

Բյոռ-Օղլու վեպն անհատական ստեղծագործություն չէ, այլ աշուղական սերունդների ժառանգական ասմունքի արդյունք: Այդ վեպը չի կարելի դասել ֆոլկլորային բանահյուսության շարքը, բայց և այնպես նա գերազանցորեն ժողովրդական է, խտացած ժողովրդական բանահյուսության բնորոշ կոլորիտով, գյուղացիական իմաստաբանության ու աշխարհագրացողության յուրահատուկ գծերով: Մեզ հայտնի չեն այդ վիպասանության հեղինակ-աշուղները, որովհետև նրա սկզբնական հեղինակները մերվել են ժողովրդականության մեջ, որտեղ «Բյոռ-Օղլի» վեպը առաջացել է բազմաթիվ վարիանտներով, զանազան ժողովուրդների լեզուներով՝ ադրբեջաներեն, հայերեն, վրացերեն, քրդերեն և այլն: Սակայն «Բյոռ-Օղլի» վիպասանության մեջ մի տեղ հիշատակվում է, որ «Բյոռ-Օղլի» վեպի հեղինակն իբր թե աշուղ Ջունուսն է, որն ապրում էր մշտապես Բյոռ-Օղլու մոտ: Ըստ վիպասանության՝ Բյոռ-Օղլին հարձակվելով ու թալանելով Քաղըրդյանների կարավանը, ազատում է աշուղ Ջունուսին, որ փակված է եղել մի արկղի մեջ: Աշուղը, երախտադարա լինելով

իր ազատարարին, որոշում է այնուհետև երգել ու փառաբանել միայն Քյոռ-Օղլու կյանքն ու քաջագործությունները։ Սա, իհարկե, լեզենդար ավանդություն է, բայց ընդհանրապես այդ վեպի հեղինակները հանդիսացել են ժողովրդական երգիչները՝ աշուղները։

«Քյոռ-Օղլի» վեպի հեղինակի հարցը որոշ չափով համանման է Հոմերոսի «Իլիական» ու «Ոդիսական» վեպերի հորինման պատմությանը։ Վերջին ուսումնասիրական հետազոտություններն ապացուցում են, որ ենթադրյալ Հոմերոս անունով հույն ժողովրդական կույր երգիչ-ուսուցիչն վերագրված այդ երկու վեպերը հիմնականում եղել են դանազան հույն ռափսոգների հյուսած բանաստեղծական վեպեր, որոնց հնությունը հասնում է մինչև XII—XI դարերը նախքան մեր տարեթիվը։ Այդ վիպասանական երգերի ծագման շրջանը վերագրվում է X և IX դարերի երգիչներին։ Հետագայում արդեն, VI դարում (մեր թվակ. առաջ), այդ վիպասանական երգերը, որոնք հյուսվել են Իլիոնի (Տրոյայի) պատերազմի և նրա հերոսներից մեկի՝ Ոդիսևսի՝ հայրենիք վերադառնալու ճանապարհորդության շուրջը, զրի են առնվում, խմբագրվում և ապա կազմվում են երկու առանձին դյուցազներգություններ։

Նույնը կարելի է ասել և «Քյոռ-Օղլի» վիպասանության մասին։ Անկասկած, այդ վեպի արմատը պատմական իրականություն է, որ նյութ է ծառայել իր ժամանակվա ժողովրդական երգիչների-աշուղների ստեղծագործություններին։

Աշուղների ստեղծագործության պրոցեսը Քյոռ-Օղլու էպոսի շուրջը, պետք է կարծել, որ տեղի էր մինչև XIX դ. սկիզբները։ Դրանով պետք է բացատրել մեզ հասած մեծ թվով վարիանտների չափազանց բազմազանությունը, որտեղ հին վարիանտների վրա կամ կուտակվել են նոր բանաստեղծական հորինումներ, կամ հին սկզբնական վարիանտները փոփոխություն են ենթարկվել ըստ դանազան վայրերի, թերևս էլ՝ աղճատվել ու այլասերվել են։ Հետագայում, XIX դարից մինչև մեր օրերը, աշուղների երգերում, լավագույն դեպքում, ավանդական պահպանողությամբ աշխատել են անփոփոխ վերարտադրել հին սերնդից ժառանգած վիպասանությունները։

Այստեղ է, որ ներկայումս դրացվում է անհրաժեշտություն ըստ կարելույն լրիվ հավաքել ու զրի առնել «Քյոռ-Օղլի» վիպասանության բոլոր վարիանտները, խմբագրել, սխտեմավորել, զրսեորել

հարազատ և հիմնական վարիանտները, ազատելով այն հետազա-
տարավարումներից, Դրանով թերևս հնարավոր լինի այդ ամենից
կերտել ամփոփ ու միասնական մի դյուցազներգություն, իր հարա-
զատ հոյակապ կառուցվածքով, որը, կարծում ենք, պետք է լինի
«Քյոռ-Օղլի» վիպասանությամբ զբաղվող մասնագետների հետա-
դա նպատակը:

II

«Քյոռ-Օղլի» վիպասանության հիմնական սյուժետային
կորիզը բոլոր վարիանտներում գրեթե պահպանված է նույնու-
թյամբ:

Քյոռ-Օղլին, որ պատանեկության ժամանակ կոչվում էր
Ռուշան, Միրզա-Սերաֆ (մի քանի վարիանտներում՝ Ալի) անու-
նով հայր ունեւր: Վերջինս 40 տարի հավատարիմ ծառայում էր
Ֆեոդալ Հասան-խանի մոտ ախոռապետ-ձիապանի պաշտոնով:
Միրզա Սերաֆը (Ալին) աճեցնում էր Ֆեոդալ Հասան-խանի երա-
մակում ի միջի այլոց նաև հրեղեն ձիուց ծնված մարուկ, որ
սկզբներում արտաքուստ խիտ աճող տեսք ունեւր: Հասան-
խանը տեսնելով իր ընտիր ձիերի շարքում այդպիսի մի ազնի
մարուկ և հաժտաւ չընծայելով իր ձիապանի հավաստիացումներին՝
թե հրեղեն ձիուց է դոյացել այդ մարուկը, իրեն անպատված է հա-
մարում և բարկությամբ լցված հրամայում է խառորեն պատժել
ձիապանին, կուրացնելով նրա աչքերը, և արտաքսել ծառայու-
թյունից: Այդ օրվանից Ռուշանը ստանում է «Քյոռ-Օղլի» անունը,
այսինքն՝ «կուլքի որդի»:

Դժբախտացած կուլք ձիապանը հեռանում է խանի մոտից
իր վրեժխնդիր որդու և այդ մարուկի հետ միասին: Այդ ժա-
մանակ մարուկը, որի անունն էր Ղաթ (շագանկադույն),
մեծանում և խելապես դառնում է գերբնական արագության, խե-
լացի, հեքիաթային մի ձի, որի շնորհիվ Քյոռ-Օղլին դառնում է
անպարտելի հերոս: Ղաթը նրա անբաժանելի ընկերն էր, նրա
հույսը, նրա ապավենն ու սերը:

Քյոռ-Օղլին իր կուլք հոր մահից հետո արդեն առնացել էր
և, նրա խրատներով անված, համակվել էր անսահման վրեժխնդ-
րությամբ ոչ միայն զեպի Հասան-խանը, իր հոր կուրացնողը,
այլև զեպի բոլոր խաները, բեկերը, փաշաները, ազաները, որոնք
այնպես նամարդ էին վարվում իրենց ստորադրյալների հետ և
անվերջ կեղեքում աշխատավոր, չքավոր ժողովրդին՝ ուսյաթին:

Նա նույնպէս ատելութեամբ ու թշնամարար էր տրամադրված զեպի վաճառականները, որոնք խարերայութեամբ հարստութեաններ էին կուտակում: Հալածելով իր շուրջը մի քանի տասնյակ իրեն պէս անվեհեր ու քաջ ընկերներ՝ «զալիներ», որոնք նույնպէս ներհակորեն էին տրամադրված զեպի տիրապետողներն ու շահագործողները, Քյոռ-Օղլին «զաչաղների» խումբ է կազմում և ամրանում «Շամլի-Բել» բերդում:

«Շամլի-Բել» անունն էլ ունի բնորոշ նշանակութիւն մեր վեպում իր րանաստեղծական այլաբանութեամբ: «Շամ» նշանակում է սոճի ծառ, իսկ «բել» — թիկունք, մեջք. հետևապէս ամբողջ անունը՝ «Շամլի-Բել» պատկերացնում է սոճու անտառով պաշտպանված ամրոց. մի քանի վարիաններում «Շամլի-Բել» անվան փոխարեն հանդիպում ենք «Չամլի-Բել»: Այս դեպքում «չամը» բառը նշանակում է մառախուղ, որով «Չամլի-Բելը» հասկացվում է մառախլապատ, մառախուղով պաշտպանված բերձունք, ամրոց:

Ահա «Շամլի-Բելի» Քյոռ-Օղլին իր ընկերներով շարունակ ասպատակում է խաների ու փաշաների երկրները, թալանում, սողանում է նրանց, հարձակվում է վաճառականների կարավանների վրա, հափշտակում ապրանքները, խլում նրանց հարստութեանները, որից մասն է հանում և նվիրում ռայաթին, չքավոր գյուղացիներին: Նմանապէս սիրային և այլ արկածներով նա առեւանգում է խաների ու փաշաների զեղեցիկ աղջիկներին, որոնք դառնում են նրա ու «զալիների» ամուսինները: Ահա այսպիսի մի շարք սիրային արկածային դեպքեր, վրեժխնդիր հարձակումներ, հերոսական կռիւներ, զալիների քաջագործութեաններն ու համատարմութեանը զեպի իրենց սիրելի առաջնորդը, Ղաթիբ և այդ ամենի վրա Քյոռ-Օղլու քաջարի անձնավորութեանը՝ կազմում են միշտ վիպասանութեան գլխավոր մոտիվները:

«Քյոռ-Օղլի» վեպի համատարած ժողովրդականութեանը և նրա հերոսական անձնավորութեան մեծարումը բոլոր անդրկովկասյան բնիկ ժողովուրդների մեջ, նաև այդ վիպասանութեան մեջ հաճախ հիշատակվող խաների, փաշաների, ինչպէս և քաղաքների, գետերի և այլ վայրերի անունները՝ հարց են հարուցանում այդ վիպասանութեան զեպիներն ու գործող անձերի, առանձնապէս Քյոռ-Օղլու պատմականութեան հշտութեան մասին:

Քյոռ-Օղլու անձի պատմականութեան հարցը տակաւին

անորոշ է մնում: Սակայն մի շարք տվյալներ հիմք են տալիս հավանական ենթադրություն անելու, որ իրոք XVII դարում գոյություն է ունեցել Քյոո-Օղլի անունով անձ և մեծ հռչակ է վայելել:

«Քյոո-Օղլի» վիպասանության աղբյուրնայան ու առակահան վարիանտներում հիշատակվում է, որ Քյոո-Օղլին ծագումով թուրքմեն է եղել, Տուկ ցեղից և նրա հայրը ծառայել է Սուլթան Մուրադի մոտ¹: Սակայն, եթե վիպասանությունը, աշուղական բանաստեղծություն լինելով, կարող է այնքան էլ իրական ճշմարտություն չներկայացնել, ապա Քյոո-Օղլու մասին կան բազմաթիվ ժողովրդական ավանդություններ իրանում, թյուրքիայում և Անդրկովկասում, որոնք քիչ թե շատ պատմական հիմք են հանդիսանում:

Ըստ այդ ավանդությունների, Քյոո-Օղլին ծագումով հյուսիսային Պորասանից էր և ապրում էր XVII դարի երկրորդ կիսին: Նրա անունը հռչակ ստացավ, երբ նա փկեց հարձակումներ գործել ու թալանել վաճառականների քարավանները, որոնք երթնեկում էին իրանից դեպի թյուրքիա տանող առևտրական ճանապարհի վրա, իսկ և էրզրում քաղաքների միջև²: Մի այլ ավանդությամբ Քյոո-Օղլին օսմանցի էր՝ Բայազեդ քաղաքից³:

Քյոո-Օղլու անվան հետ են կապված մի շարք բերդերի ավերակ մնացորդներ, որոնք մինչև այսօր էլ կան թյուրքիայում, իրանում, Ադրբեջանում, Հայաստանում և Վրաստանում: Եթե վիպասանության մեջ հիշատակվում է Քյոո-Օղլու բերդը, որ հայտնի է ամենուրեք Շամլի-Բեկ անունով, և այն ներկայացվում է որպես նրա և նրա զինակիցների մշտական ու հիմնական կայան, ապա այդ բերդը՝ ըստ զանազան վիպական վարիանտների՝ գտնվում է տարբեր ու իրարից բավական հեռու վայրերում, նայած վարիանտի պատմության աշխարհագրական ասույթին: Մերթ Շամլի-Բեկը գտնվում է իրանում, այն է՝ Սալմաստի հովտում, ուր այսօր էլ ցույց են տալիս ենթադրյալ բերդի ավերակները, մերթ թյուրքիայում, Ղարսի ու էրզրումի միջև Սողանլուզի լեռներում, նմանապես Կողբի մոտակա լեռան վրա, և այլն:

¹ С.С. Пеня—Кер-оглу, восточный воезник, Тифлис. 42 2.

² Ibid, 42 1.

Զնայած, որ Շամիր-Բեկ կոչված բերդը համարվում է Քյոռ-Օղլու և նրա զինակիցների մշտական բնակավայրը, այնուամենայնիվ, նրա անվան հետ առնչութիւն ունեցող բերդերի առկայութիւնը զանազան երկրներում՝ կարող է որոշ պատմական իրականութիւն համարվել։ Այդ հանգամանքը ենթադրել է տալիս, որ Քյոռ-Օղլին իր ռազմական ու արկածային անհանգիստ կյանքի հետեանքով ստիպված էր իր ռազմիկ խմբի հետ հաճախ աստանդական լինել, մերթ այս, մերթ այն երկրում ժամանակավոր բնակայան հաստատել, ամուր և անառիկ բերդեր կառուցելով լեռներում։

Այս մեր ենթադրութիւնը որոշ չափով հաստատվում է հայերեն մի երգարանի 1721 թ. ձեռագրով։ Առաջ ենք բերում հիշատակարանն ու Քյոռ-Օղլուն վերաբերյալ տեղեկութիւնները, որ գրել է Իրանի վաճառական Նզիրաս Մուշեղյանը։ Սա ժամանակակից հայտնի քաղաքական անձնավորութիւններից էր, որ գործուղվել էր Իրանի շահի կողմից Ռուսաստան և Ասորախանում ձերբակալվել որպէս գաղանի քաղաքական գործակալ։

«Գիրք խաղից երաժշտականաց յարմարեալ այլ և այլ արանց և պէս պէս կապակցութեանց խըրթնախմբաց իրաց այսինքն բանաստեղծ արանց հնարեալ, վասն այնորիկ կամեցա հնարեալ արանց ասմունքն գրել աստ լսոյեալն, որ ի մարմնաւոր խրախուժիւնքս եղպարց, այսու ուրախանալն լաւ համարիմ, քան թէ ըանրասխաօսել զայլս. եղև յամին տն 1721, յունւարի 25. սկսեցի Դավրէժ քաղաքին որն այժմ տիրեն ազդն պարսից. զծագրեցաւ ծառայի էլիսու Աստուածատրեան Մուշիեանց, ծնունդս Կարնոյ. սերունդս Խոտրջրոյ գաւառին, ցեղիցն Գասպարեանց։

«Ասմունք Քոռ-Օղլուն. Քոռ-Օղլին այս էր ազգաւ տաճիկ-օսման. կասեն թէ էր ի Պայաղատու երկրին. այր այս բնակէր ՚ի լեռինս և ՚ի անստառ երկրին օսմանցոց. քաղում հնծելօք պահէր անցս ճանապարհաց, երբեմն կողոպտէր զվաճառականս և երբեմն սիրով տոնուր զգրամս. իսկական բնակութիւն սորա էր Ղարսայ և Կարնոյ քաղաքի մեջտեղն, կայ մեծ մայրի, որ այժմ կանուանի Սողանլի. անդ շինեալ է բերդակ մի, որ անուանին Քոռ-Օղլի զալասի և այլ տեղիս ունի բերդո. այս էր ի ժամանակի թագաւորին պարսից Շահ-Ապասին և ի թագաւորութեան տաճկաց Սուլթան Մուրադին. սովորութիւնս սորա էր ուրախանալ և վայելել զվայելութիւնս լերանց ու անտառից. վասն ուրախութեան իւրոյ ձայնն իւր զօչէր ու շրջագայէր լերինս և

ի դաշտա ծաղկաւէտ տեղիս. ապառամբէր թագաւորին. պատմութիւն սորա բաղում է, աստ անտեղի է գրել. ամեն գեղեցիկ տղայ ևս առնալ և փախնալ էր ի քաղաքէն, վասն որոյ բաղում զովասանութիւն ասացէալ է, ըստ կարիք մնորում լու[ն]ալն աստ գրեացուք¹:

Ավելի ուշադրալ է հայ պատմագիր Առաքել Դավրիժեցու վկայութիւնը, որ ապրել է XVII դարի վերջերը, հետևապես ժամանակակից էր Քյոռ-Օղլուն, խոսելով Պարսկաստանի Շահ-Աբաս թագավորի իշխանութիւն մասին, Առաքել Դավրիժեցին հիշատակում է մի շարք փաշաների ու այլ բնիկների անուններ, որոնք XVI դարի վերջին, ու XVII դ. սկզբներին ապառամբել էին նրա դեմ:

Այդ անունների շարքում նշվում է նաև Քյոռ-Օղլի. «այս ալն Քոռօղլին է, որ բաղում խաղ է ասացեալ՝ զոր այժմ աչըղներն եղանակեն»²: Նմանապես Առաքել Դավրիժեցին հիշատակում է Քյոռ-Օղլու զինակից Դղիր-Օղլուն, որ հանդիպում ենք վիպասանութիւն մեջ: «Դղիրօղլի Մուսաֆայ բէկ Ռ [1000] մարդով, և սա ևս ընկեր է Քոռօղլայն՝ զոր յուով տեղիս ի մեջ իւր խաղին զսա յիշէ»³:

Զափաղանց հետաքրքիր է, որ Առաքել Դավրիժեցու հիշատակած փաշաների շարքում հանդիպում ենք այնպիսի անուններին, որոնք գտնվում են նաև Քյոռ-Օղլու վիպասանութիւն զանազան վարիանտներում. օրինակ՝ Անմատ փաշա, Մանմատ, Ալի փաշա: Արդյո՞ք սրանք նույն անձնավորութիւններն են թե ոչ, չենք կարող որոշակի պնդել: Բայց այն հանգամանքը, որ Քյոռ-Օղլու անունը բերվում է նրանց շարքում, անհավանական չէ, որ վիպասանութիւն ու Առաքել Դավրիժեցու պատմութիւն մեջ հիշատակված անունները կարող են միևնույն անձերը լինել:

¹ Հիշյալ երգարանը, որ պարունակում է Քյոռ-Օղլու գեղը թուրքերեն երգերով, հայտնաբերված է Յեդիսա Մուշեղյանի ձեռքարկման հետ առնչող «Дело Египаса Мусет» խորագրով արխիվային գործի մեջ, որ գտնվում է Մոսկվայի Գեոսական Գնահարոնական Արխիվում (Государственный Архив феодално-крепостнической эпохи): Վերահիշյալ քաղվածքը հանել են հիշյալ գործից ընկ. Դ. Դարբինյանը և Ա. Աբրահամյանը, որոնցից էլ ստացել է բանավորը թարգմերգյանը:

² Գառմաթիւն Առաքել վարդապետ Դավրիժեցու. 1896 թ., Վարդապատ, էջ 87:

³ Անդ:

Ուստի այս տեսակետից էլ Քյոռ-Օղլու անձի պատմականութիւնը որոշ կոման է ստանում:

Այնուհետեւ վերոհիշյալ պատմագիրը տալիս է այդ ապրտաամբների գործողութեան ու կյանքի ընթացիկ նկարագիրը, որ, իհարկեւ, վերաբերում է նաեւ Քյոռ-Օղլուն. «Մտքա ամենեքեան Զալալիք¹ էին, որք ոչ հնազանդէին թագաւորին. և ոչ ՚ի տեղի ուրեք զկայ առեալ բնակէին, այլ աշխարհաւերք և աշխարհակործանք, և ուր և լսէին զհամբաւ շինութեան, դիմեալ անդր հասանէին, աւարեալ կողոպտէին և զշինուածս հրդեհեալ այրէին»²:

Առաքել Դավրիժեցու վկայութիւնը, կարծում ենք, հավաստի արժեք ունի: Նա վախճանվել է 1670 թ., իսկ յուր պատմութիւնը գրել և վերջացրել է 1662 թ.: Ուստի պետք է եզրակացնել, որ այդ պատմագրի հիշատակած Քյոռ-Օղլին ապրել է XVII դարում, թերեւ XVI դարի վերջերին: Այս ժամանակագրութիւնը, կարծես, հաստատում է նաեւ «Քյոռ-Օղլին» վիպասանութեան տաճկերեն արկածում առաջ բերված Քյոռ-Օղլու երգով. «Քյոռ-Օղլին ևմ, 1018 թվին ցույց տվի Այվաղ խանին սարերը: Այդ տաճկական տարեթիվը համապատասխանում է մեր 1600 թվականին³: Ուրեմն այդ ժամանակ Քյոռ-Օղլին արգեն գործում էր:

Հետևապէս Առաքել Դավրիժեցու հիշատակած Քյոռ-Օղլին նույն անձն է, որ մեր վիպասանութեան հերոսն է հանդիսացել: Առաքել Դավրիժեցու վերոգրյալ վերջին խոսքերը նույնպէս զալիս են հաստատելու մեր այն ենթադրութիւնը, որ Քյոռ-Օղլին աստանդական կյանք էր վարում իր զինակիցներով, որի հետևանքով էլ զանազան երկրներում նրա անունով այնքան բազմաթիվ բերդեր են այժմ հիշատակվում ժողովրդական ավանդութիւններում:

III

Ահա պատմական անձնավորութիւն հանդիսացող այդ Քյոռ-Օղլին է, որի շուրջը հյուսվել է հերոսական վիպասանութիւն, որպիսին հանդիսանում է աղբրեջնայան բանավոր գրա-

¹ Բնորոշ է, որ Զալալի ցեղից Քյոռ-Օղլու ծագելու մասին նշվում է նաեւ վիպասանութեան մեջ:

² Անդ:

³ Աշըղ-Զամալի — Քոռօղլու հերյաթը, մասն 1, Թիֆլիս, 1898 թ., Առաջաբան, էջ 2:

կանուխան զնդեցիկ ստեղծագործութիւններէց մեկը: Այդ վիպասանութիւնը մեծ չափով հազեցված է սոցիալական մտախնդրով, և այդ հանգամանքի մեջ է թաքնված նրա համատարած ժողովրդականութիւնը: Ազրբեջանյան ժողովուրդը, որ հեծում էր քաղաքական ու տնտեսական ճնշումների տակ, իր աշուղներէ ընդանով զրոհուել է այն սոցիալական պայքարը, ազատագրական շարժումը, որ նա երկար դարեր վարել է ամեն տեսակ բռնակալների ու կեղեքողների դէմ: Նիւն բռնութիւն ճանկերում դաւարիւղ ժողովուրդը միայն երբեմն օրհասական մոմենտներին էր խիզախում գլուխ բարձրացնելու և բմբոստանալու, որը, իհարկէ անմիջապէս խեղդվում էր ուժեղ բռնեցքով, ապա այդ նույն ժողովուրդն իր ներքին ապրումներում, իր կենսական պայմանները քիչ թե շատ բարելավելու ձգտումներում և վերջապէս դեպի բռնակալները տածած ատելութիւնն ու վախի գաղտնածածկ զգացումներում՝ միշտ վառ էր պահում բորբոք մի հուշ: Դա այն հուշն էր, թե նրան ճնշող իշխանները, կեղեքող ֆեոդալներն ու շահագործողները պետք է մի օր ստանան իրենց արժանի պատիժը, թե ինքն իր մեջ թաղցրած ունի պոտենցիալ ուժեր, որոնք հերոսական քաջագործութիւններով պաշտպանելու և փրկելու են նրան:

Ահա այս մտորումներն ու տենչերն են մարմնացել Քյոռ-Օղլու անձնավորութիւնն մեջ, որին ժողովուրդը բնականորեն իզեալացրել է և պարուրել հեքիաթային հերոսական գործերով ու հոգեկան խառնվածքով: Կարող էր պատահել, որ իսկական պատմական Քյոռ-Օղլին օժտված չլիներ այդ բոլոր արժանիքներով: Բայց սոսկ այն հանգամանքը, որ նա ապստամբել էր թագավորների, փաշաների ու խաների դէմ, որ նա անխնա թաւանում էր վաշխառու վաճառականներին, որ նա անդադար խիզախ կռիւ էր մղում իր հակառակորդների դէմ, բավական է, որ նրա դեմքը ծածկվեր հմայքով և ժողովրդական մասսաների երեակայութեամբ նրա անձնավորութիւնն մեջ մարմնանար ազատարար հերոսը, դառնալով «Քյոռ-Օղլի» վիպասանութիւնն հիմնական տոանցքը: Այսպէս է հյուսվել Քյոռ-Օղլու կյանքն ու գործունեութիւնը ժողովրդական բանահյուսութիւնն կամ, ավելի հիշատակաւոր խոսքով, ստեղծագործութիւնն մեջ:

Սակայն «Քյոռ-Օղլի» վիպասանութիւնն պատմական կողմը միմիայն այդ հերոսի անձնավորութիւնն մեջ չէ: Այդ վիպասանութիւնն արտացոլել է իր ժամանակվա սոցիալական ու քա-

դաքական միջավայրը Այդ վիպասանությունը գոյացել ու դար-
դացել է մի ուշադրով էպոխայում, երբ Առաջավոր Ասիան դար-
ձել էր սուր հակամարտի ասպարեզ երկու գերագանց բռնակալ
դեսպոտների, այն է՝ Իրանի Շահ-Աբասի և Թյուրքիայի Սուլ-
թան-Մուրադի միջև

Ադրբեջանը, ինչպես և Հայաստանն ու Վրաստանը, ենթա-
կա էին նրանց արյունալի արշավանքներին ու դարձել էին հա-
րառե սասպատակումների, ավերումների անսպառ աղբյուր։ Այդ
երկու արյունոտ զոհողությունների փոփոխակի հարվածների
տակ զլխավորապես տուժում էր Ադրբեջանի, Հայաստանի ու
Վրաստանի գյուղացիությունը, որն առանց այն էլ հեծում էր
տեղական ֆեոդալների կեղեքումների ներքո և այժմ խառն
քայքայվում էր տնտեսապես։ Ավելացնենք այստեղ նաև առևտը-
րա-վաճառական կապիտալի շահատակությունները։ Այդ
ժամանակներն առևտրական կապիտալը մեծ դեր էր խաղում
Առաջավոր Ասիայում և մասնավորապես Անդրկովկասի սահման-
ներում, որտեղ խոշոր առևտրականները վայելում էին շահերի,
սուլթանների, խանների ու փաշաների հովանավորությունը և,
օգտվելով մենաշնորհ արտոնություններից, տարածում էին իրենց
շահագործությունն ու վաշխառական ցանցը ժողովրդի բոլոր
խավերում։ Առևտրա-վաշխառական կապիտալի դերի մասին
գաղափար կազմելու համար բավական է հիշել միայն Ջուղայի
հայ վաճառականության ու Շահ-Աբասի միջև ստեղծված հարա-
բերությունները։

Այս քաղաքական ու տնտեսական ծանր պայմաններում
տանջվող ժողովուրդը, անշուշտ, պայքար էր մղում օտար նվաճողնե-
րի ու տեղական ֆեոդալների բռնությունների դեմ։ Այդ պայքարը,
ըստ բանահյուսության, արտահայտվել է առանձին հերոսների մեջ,
որոնք համախմբելով իրենց շուրջը զժողոններին ու վրիժառու-
ներին, խիզախում էին կռվի ելնել աշխատավորների շահերի
պաշտպանության համար, հաղթածներն ուղղելով խաների, փա-
շաների, բեկերի և այլ բռնակալների դեմ, և թալանելով վաճա-
ռականներին, վաշխառուներին ու ամեն տեսակ շահագործող-
ներին։

Այդ ըմբոստ հերոսները հնչված ու բռնադատված ժողովրդի
հարազատ զավակներն էին, ընկճված, շահագործվող դասակարգի
շահերի պաշտպանները և նրանց անունից վրեժխնդիր ու ան-
խնա էին դեպի արքայետող դասակարգը։ Ահա այդ քաջամարտիկ

հերոսներից մեկն էր նաև Քյոռ-Օղլին, որի անձնավորության մեջ վիպասանությունը պատկերել է ժողովրդական շահերի պաշտպանի իդեալը, խաների ու փաշաների դեմ մղվող պայքարի ու ատելության ցայտուն մոմենտները:

Ինչպես է պատկերանում Քյոռ-Օղլու հերոսական անձնավորությունը ժողովրդական նույնանուն վիպասանության մեջ: Այստեղ մենք աչքի առաջ ունենք այդ վիպասանության հայերեն վարիանտները:

Քյոռ-Օղլին քաջ ու անվնաս մարտիկ է, ժողովրդական սիրված հերոս, հպարտ ու անընկճելի ասպետ, որ անսասան ուղղում էր իր զենքը՝ սուրն ու նիզակը ժողովրդի կեղեքողներին, ճշդողների ու բռնակալների դեմ, բայց իր զենքի հետ միասին նա վարժ արհուլում էր իր սաղին. նա ոգևորված աշուղ է, որ իր հորինած երգերով ծագրում և դատափետում էր իշխողներին, մարտակոչ ուղղում իր դավիաներին ու ըմբոստ տարերերին, փառաբանում իր Ղաթ ձիուն, սիրո զովք ներբողում իր Նիգյարին և այլ ղեղեցկուհիներին: Նա անձնագործ պաշտպան է չքավորին, ռայաթին և նույնքան անխնա ու վրիժառու ղեպի արհալետողներն ու բռնակալ իշխանները, հարուստներն ու վաճառականները:

«Զալումին կըճարտեր, ախլտին կըսիրեր,
Զանկինից կառներ, ֆուկարին կըտար»:

Քյոռ-Օղլու այդ ներհակ տրամադրությունը ղեպի արհալետող դասակարգը բղխում էր ոչ թե անձնական պատճառներից, որպես վրիժառություն իր հոր աչքերը կուրացնելու համար, այլ արեղ անարդարությունից, կեղեքումներից, որ վրձակված է եղել աշխատավոր մասսաներին, ռայաթին, նոջարներին, որոնց թվին էր պատկանում նաև նրա հայրը: Քյոռ-Օղլու ատելությունն ու կատաղի կոխվել, ասպատակություններն ու թալանները աշխարհի ուժեղների վերաբերմամբ բղխում էր նրա սոցիալական աշխարհայեցողությունից, որ ներշնչել էր նրան իր հայրը:

«Որթի, տու խոսար քու մուրատին.
Մնաց վեր քո բախտին, անվախ սրտին.
Որթի Առշամ, չխնայես քո դուշմանին,
Նա ճուշին խալֆին, նա շահ-սուլթանին»:

կարճութունն արա, տառցի հարամի,
Սպանի, թալլի խոճին, հարստին.
Աղեկութուն արա խղճին, աղքատին.
Էտա իմ նասյաթ:

Ահա այս կտակը հանդիսանում է սոցիալական մի պատ-
վեր, հիմնական ուղեցույց, որով ղեկավարվում էր Քյոռ-Օղլին
մինչև իր մրրկալի կյանքի վերջը: Նույն զգացմունքներով ու
մտածումներով են տոգորված նրա շուրջը խմբված դավիթներն ու
ըմբոստ տարբերը, որոնք անբաժան իրենց ղեկավարից հանդիսա-
նում են ճշմտմաների ու կեղեքվողների պաշտպաններ: Այդ դա-
վիթներն էլ լցված են ասելու թյամբ ու վրեժխնդրությամբ գեպի
խաները, փաշաներն ու բեկերը, որոնց ճնշումներից ու կամայա-
կանություններից իրենք էլ են սուժել:

«Մենք աշխարհի էն թայֆան ենք, որ լծի տակ չենք
մընելի» — ահա նրանց նշանաբանը:

Այդ դավիթները միշտ օգնության են հասնում ռայաթին:
Քյոռ-Օղլու կարգադրությամբ դավիթները հնձում են անօղնական
հալիօրի արարը: Քյոռ-Օղլին ու դավիթները իրենց ավարներից,
մանավանդ վաճառականներից թալանած ապրանքներից մասն
են հանում և բաժանում չքավորներին:

Նույնիսկ կալվածատեր խաններից ու բեկներից խլած հողերն
ու շուրը բաշխում են նրանցից ազատագրված ճորտ գյուղացի-
ներին: Դա հետևանք է այն ցասկոտ բողոքի, որ շահագործվող
ճորտերը, հողազուրկ կամ սակավահող գյուղացիներն ուղղում են
իրենց աղաների դեմ:

«Ապա քեզ ով է իրավունք տվե, էնքան անհուն խողեր
զավթել նստել ես. էնքան բիթուն խող ճուր քե, էտ մե չվան
տեղն էլ ծի»:

Ժողովուրդը, ռայաթը անհուն երախտիք է տածում դեպի
Քյոռ-Օղլին ու նրա դավիթները, համարելով նրանց հարազատ ու
իրենց սրտին մոտիկ: Գյուղացիները գիմում են Քյոռ-Օղլուն
խնդրելով իրենց ազատել «Բատրխան բեգի զուլումեն»: Հասան-
փաշայի զորքը՝ «զոշուն ռայաթը» հրաժարվում է կռվել Քյոռ-
Օղլու դեմ, որովհետև Քյոռ-Օղլին էլ միշտ ռայաթի կողմն է պա-
հել և չի կոտորել «զոշուն-ռայաթին», որ բռնի ստիպված է եղել
ծառայելու իշխաններին:

Վերջապես վիզաասանությունը մարդկային լավագույն բարո-

յական գծերով է ներկայացնում Քյոռ-Օղլուն։ Քյոռ-Օղլին չի կարող տանել սուտը, խարեությունը, կեղծավորությունն ու դավաճանությունը, որ միայն «նամարդին» է վայել։ Այդպիսիներին նա անխնա հալածում, ոչնչացնում է։ Ընդհակառակը, անձնվիրությունը, շիտակությունը, բնկերական սերը, վեհանձնությունը, երախտադարտությունը նրա խառնվածքի գլխավոր հատկություններն են, որոնք նա խրախուսում է նաև ուրիշների մեջ։

Ահա այսպես են անդրադարձել «Քյոռ-Օղլին» վիպասանության մեջ բռնակալության ու շահագործման ճիրաններում գտնվող ժողովրդի ազատագրական տենչերը, ներքին տարուհներն ու ամբողջ ներհակությունը դեպի արբազնազոր դասակարգը, մարմնասլուծ Քյոռ-Օղլու հերոսական անձնավորությամբ։

IV

«Քյոռ-Օղլին» վիպասանությունը, որ այնքան մեծ ժողովրդականություն է վայելում Անդրկովկասում, մասնավորապես Ադրբեջանում, իրեն ազգային հերոսի մի երգ, խոր արմատներ է գցել նաև հայ ժողովրդական դանդախներում։ Այդ վիպասանությունն իր սոցիալական տաադձով միանգամայն ներդաշնակում է հայ աշխատավոր, մասնավոր գյուղացիական մասսաների հոգևոր ու մտավոր ապրումներին։ Հայ ռայաթն էլ մյուսներին, իր հարեան ժողովուրդներին հետ միասին հավասարապես շահագործվում էր խաների, բեգերի, փաշաների և այլ նման ֆեոդալների ձեռքով, նա էլ էր հեծում դանազան մեծ ու փոքր բռնակալների ճանկերում։ Ուստի զարմանալի չէ, որ «Քյոռ-Օղլին» վիպասանությունն այնքան հարազատ է դարձել հայ ժողովրդական մասսաներին և հայ աշուղների ստեղծագործության մեջ առաջնակարգ տեղ է գրավել։ Այդ հարադատությունը պետք է վերագրել այն, որ մեզանում առաջացել են «Քյոռ-Օղլին» վիպասանության բավական մեծ թվով հայերեն վարիանտներ, որոնց մի մասը հայ աշուղական թարգմանություններ են, իսկ մյուս մասը տեղական կոլորիտով ու հայ ազգադրական գծերով վերամշակումներ են բարձր բանաստեղծական ավելանով օժտված հայ աշուղների կողմից։ Այդ հարադատությունն երբեմն այնքան հետև է գնում, որ, անտարակույս, ազրբեջանական հերոս Քյոռ-Օղլին էլ դառնում է հայ հերոս։

Այդ կողմից ուշագրավ է Վանի բարբառով վարիանտը։

Այստեղ թե գործող անձերը և թե գործողության վայրերը հայկական են: Քյոռ-Օղլու հայրը ոչ թե Հաջի Ալին է, ինչպես մյուս վարիանտներում, այլ հայ է՝ Հարութ անունով, Վասպուրականի Հայոց Զորի Անկշտան գյուղից: Որդին կոչվում է Առշամ, փոխանակ Ռուշանի, որ հետո վերանվանվում է Քյոռ-Օղլի: Քյոռ-Օղլու կոիվները տեղի են ունենում այն պատմական դաշտավայրում, որ ժողովրդական ավանդությունները կապում են Հայկ ու Բել դյուցազնների պատերազմի հետ, որպիսի ավանդությունը տեղ է գտել Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմություն» մեջ: Բայց բնորոշն այն է, որ ամբողջ վիպասանությունը հազեցած է զուտ հայկական ֆոլկլորով ու կենցաղային սովորույթների նկարագրություններով: Բավական է միայն նշել հարսանիքի մանրամասն նկարագիրը յուրահատուկ ձևերով ու ժողովրդական հարսանեկան երգերով, որոնք իրենց ազդագրական բովանդակությամբ հիմնականում պատկերացնում են Վասպուրականի հայ ժողովրդական կենցաղը: Քյոռ-Օղլու Ղաթ ձին էլ իր ամբողջ պատմությամբ կապվում է Վասպուրականի Նազիկ և Սաչլու լճակների հրեղեն ձիերի մասին ժողովրդական առասպելաբանության հետ, որ մեղ ավանդում են ազգագրական բանահավաքները¹:

Երբեմն այն տպավորությունն է ստացվում, որ այս վիպասանությունները, կորիզ ունենալով Քյոռ-Օղլու, ազդեցության այդ հերոսի պատմության սյուժեն, այնքան է կերպարանափոխվել հայկական միջավայրում, որ կարծես, ոչ թե մի առանձին վարիանտ է հանդիսանում, այլ հայ ժողովրդական բանահյուսություն տեսագծերով վերակառուցված մի նոր հերոսական վիպասանություն, որ հիշեցնում է «Սասնա ծռեր»-ը:

Գրեթե նույնը կարելի է ասել Մոկաց բարբառով վարիանտի մասին:

«Քյոռ-Օղլի» վիպասանության այդ տեսակ ազգայնացումը բնորոշ է այն վարիանտներում, որոնք զարգացել են Նախկին պատմական Հայաստանի հարավային մասում, այն է Քյուրդահայաստանում: Ընդհակառակը, այն վարիանտները, որոնք հասել են Պարսկահայերից՝ Ասրպատականից և ներկայումս Կոտայքում, Ղամաղվում և Դարալագյազում վերաբնակված պարսկա-

¹ Գրեթե Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմություն», էջ 86. նաև Ե. Լալայան՝ «Ազգագրական հանգես», հ. VI, էջ 41:

հայ դադթականների միջավայրումն են պատմվում կամ երգվում, պահպանում են Քյոս-Օղլու, որպես Ադրեֆյանի ժողովրդական հերոսի պատկերը։ Այնուհանդերձ, այս վարիանտներումն էլ որոշ չափով անդրադարձել է հայ ժողովրդական միջավայրն իր տեղական ապրումներով։ Այդ տեսակետից ուշադրության արժանի է իր շարահյուսական կառուցվածքով ու ուսմական փխխտությամբ Սալմաստի հայերեն վարիանտը, որն իր ամբողջությամբ ամենալրիվն է ու ընդարձակը ներկա հրատարակության մեջ։ Այստեղ ցայտուն կերպով դրսևորվում է Քյոս-Օղլու դեմքը, որի մեջ խառցել է ժողովրդի դեմոկրատական տողորմանքի իդեալը. այդ վիպասանության մեջ արտացոլվել է ժողովրդական փխխտությամբ յուենը՝ կյանքի հարուստ գիտողություններով, խորհրդածություններով ու աշխարհայեցողությամբ։

Ներկա հայկական վարիանտները մեծ արժեք են ստանում նրանով, որ ոչ միայն գալիս են մի անգամ ևս ապացուցելու Քյոս-Օղլու անսահման ժողովրդականությունն ու հմայքը Արևելքի երկրներում, այլ և նրա հերոսական անձի իմտերևացիալականությունն Արևելում։ Քյոս-Օղլին, իբրև պատմական անձնավորություն, իր ծագումով ադրեֆյանցի է, նրա հերոսական դեմքի շուրջը շարահյուսված վիպասանությունը. անտարակույս, թե ժամանակագրորեն և թե աշխարհագրական տվյալներով հիմնականում ադրեֆյանյան է։ Սակայն, «Քյոս-Օղլին» վիպասանությունը լայնածավալ կերպով տարածվել է Արևելքի զանազան երկրներում ու գունավորվել տեղական միջավայրի էությունով։ Նվաճա պարսկական միջավայրում Քյոս-Օղլին պարսիկ է դառնում, օսմանցիների մոտ՝ օսմանցի, քրդերի մեջ՝ քուրդ և վերջապես հայերի մոտ, մասնավորապես յուրաքանչյուր ստանում՝ հայ։ Այս բնորոշ հանգամանքը վկայում է, թե որքան մոտիկ ու հարազատ է եղել «Քյոս-Օղլին» վիպասանությունն իր սոցիալական մոտիվներով, իր հասարակական ապրումներով զանազան ազգություններին պատկանող ժողովրդական մասսաներին։

Արևելքի միևնույն քաղաքական բռնակալության ու տիրողների կամայականությունների տակ գալարվող, միևնույն սոցիալական անարդարությունների և տնտեսական անդուստղ շահագործումների ու կեղեքումների ներքո ճնշված ժողովրդական զանգվածները, անկախ իրենց ազգային պատկանելությունից, միևնույն դասակարգային ատելությամբ ու ներհակությամբ են բորբոքվել և իրենց պաշտպանի իդեալական դեմքը մի հայտա-

բարի են բերել Քյոռ-Օղլու հերոսական անձնավորության մեջ։ Ահա այստեղ է խորացած «Քյոռ-Օղլի» վիպասանության այն կորիզը, սերմը, որից անել է նրա ինտերնացիոնալ բնույթը։

«Քյոռ-Օղլի» վիպասանության ժողովրդականությունն իր վրա է դարձրել նաև գեղարվեստական գրականության ներկայացուցիչների ուշադրությունը։ Տակավին 1856 թ. բանաստեղծ Ռաֆայել Պատկանյանը (Գամառ-Բաթիպա) ձեռնարկել էր «Քյոռ-Օղլի» վերնադրով վիպասանությունը նյութ առնելով ժողովրդական վեպը։ Այդ վիպասանությունը, որ գրված է տաղաչափությամբ և աշուղական բնորոշ ոճով, մնացել է անավարտ¹։

Նմանապես, բանաստեղծ ու վիպագիր Ղազարոս Աղայանը հրատարակել է արձակ փոխադրությամբ մի քանի դրվագներ «Քյոռ-Օղլի» վիպասանությունից, այն է՝ «Քյոռ-Օղլին չաղացական»², «Քյոռ-Օղլու թուրը»³ և «Քյոռ-Օղլին կալանավոր»⁴։

Այնուհետև աշուղ Ջամալին (Մկրտիչ Տալյանց), ցանկանալով Քյոռ-Օղլու վիպասանությունը մատչելի դարձնել հայ ընթերցող հասարակության համար և, երևի անգիտակ լինելով, որ գոյություն ունեն նրա հայերեն վարիանտները, ձեռնարկել էր այդ վիպասանության թարգմանությանը տանկերենից։ Նրա թարգմանությունը այդ վիպասանության միայն եղևը դրվագներն են, որ նա վերածել է գրական լեզվի ու հրապարակել երկու պրակներով⁵։ Թարգմանությունը կատարված է արձակ ոճով և միայն երգերն են չափածո։

Վերջապես հիշատակենք աշուղ Հայաթի հրատարակած փոխադրությունը տանկերենից՝ «Պոլիբեգ—Քյոռ-Օղլու հեքիաթ»-ներից մեկը⁶։

¹ Ռաֆայել Պատկանյանի «Ընտիր երկամիջոցությունները, խմբագրությամբ Գր. Խալաթյանի, հատ. 1, Մ. Պետերբուրգ, էջ 50—56։

² Աղբյուր, ամսագիր, 1887 թ. № 4։

³ «Տարազ» շաբաթաթերթ, 1890 թ. № 5։

⁴ «Մուրճ» ամսագիր, 1893 թ., № 2. հետագայում հիշյալ 3 դրվագները հրատարակվել են առանձին մի գրքույկով։

⁵ «Քյոռ-Օղլի» հեքիաթը, Գլխի-Օղլու և Պոլի-Բեկի հետ պատահած անցքերը, մասն 1, Թիֆլիս, 1898, «Քյոռ-Օղլու» հեքիաթը Դամբլի-Օղլու և Համդարեկի հետ պատահած անցքերը, մասն II, Թիֆլիս, 1904 թ.։

⁶ Ալեքսանդրապոլ (այժմ Լենինական), 1900 թ.։

Ներկա հրատարակութեամբ «Բյուռ-Օղլի» վիպասանութեան լույս տեսնող վարիանտները գրի են առնված աշուղական գրականութեանը քաջածանոթ Գ. Թարվերդյանի ձեռքով՝ զանազան պատմողներից ու տարրեր բարբառներով, այն՝ է խոյի, Սալմաստի, Բաշղալայի, Դարալագյաղի, Վանի, Մոկաց, Կոտայքի, Վաղարշապատի և այլն:

Այդ պատմողները, ինչպես անկներև է վարիանտներին կցված կենսագրական համառոտ տեղեկութեաններից, արդեն վաղուց գաղթելով, վերաբնակվել են Սովետական Հայաստանի սահմաններում: Նրանք որոշակի ազդվել են մասամբ իրենց նոր միջավայրում տիրող գաղափարաբարբառից, մասամբ էլ հայ գրական լեզվից: Ուստի գրի առնված վարիանտներում չի պահպանվել անաղարտութեամբ համապատասխան բուն բարբառի բառապաշարը, որ հաճախ խճողվում է նորամուտ բառերով. օրինակ՝ բոթուլ (бутыль), զահուլ (закон), աթկաղ (отказ), պապրոս (папироса), մշտուկ (мундштук), կապեկ (копейка), «կամալանի կապեն» (ընկերություն անեն), «ֆորմով-ֆաստնով» և այլն: Նմանապես բաղմաթիվ են հայերեն գրական բառեր, օրինակ՝ հորինել, գնահատել, միջոցով, անարդանք, կաշառք, ավարտել, որոշել, շնորհակալություն հայտնել... կամ նորագույն օտար բառեր՝ դրապ, կանիֆոս, բրիլյանտ և այլն:

Անտարակույս, այս հանգամանքը որոշ չափով նվաստացնում է վիպասանութեան վարիանտների արժեքը լեզվագիտական ու բարբառագիտական տեսակետից: Մենք հարմար չդատեցինք խմբագրական ուղղումներով փոխել նորամուտ բառերն ու արհեստականորեն վերականգնել բարբառի հարազատությունը: Դա կլիներ մի ընդադրոսիկ քայլ, որ հարվածում է պատմվածքի, վիպասանութեան այն բնականութեանը, որով նա արտահայտվում է ժողովրդական լեզվում, թեկուզ հենց բարբառական սինկրետիզմի կամ վերասերման ձևերով, ինչպիսի պրոցեսում էին գտնվում վերջին ժամանակ հայ զանազան բարբառները, աշխարհագրորեն փոխելով իրենց միջավայրը: Այսու հանդերձ ներկա հայ վարիանտները հարաբերական չափով նշանակություն կունենան բանասեր-բարբառագետի համար: Մասնազետ բանասերն առանց դժվարության կնկատի բարբառական խո-

ստորումները և ըստ արժանուէյն կշնահատի վիպասանութեան վարիանտներէ արժեքը, ինչ չափով որ նրանց մեջ պահպանված են այս կամ այն զանազան լեզվական հարստութիւնները:

Սակայն այդ բարբառային խոտորումները բացասաբար չեն ազդում «Բյոռ-Օղլի» վիպասանութեան գեղարվեստական-բանաստեղծական և մանավանդ սոցիալ-պատմական արժեքի վրա: Եվ ներկա հրատարակութեամբ մենք նպատակ ենք ունեցել ծանրանալ «Բյոռ-Օղլի» վիպասանութեան հենց այդ սոցիալ-պատմական նշանակութեան վրա, որ պատկերացնում է Արևելքի, մասնավորապէս Անդկովկասի, Ֆեոդալական դարաշրջանի հասարակական հարաբերութիւնները, տարբեր ազգութիւնների աշխատավորու ճնշված խավերի մտորումների և ձգտումների ներքին ինտերնացիոնալիստական կապը, քաղաքական որոշ մոմենտները, ժողովրդական բազմերանգ կենցաղը, և այդ ամենը բեկված գեմուրատական խավերի ստեղծագործական գիտակցութեան մեջ:

Վերջում պետք է նշել, որ հայերեն վարիանտների ներկա հրատարակութիւնը հանդիսանում է մի հստաքրքրական, եթե չասենք, արժեքավոր ներդրանք մեր հարեան եղբայրական ժողովուրդների և առաջին հերթին Ադրբեջանի կուլտուրայի պատմութեան մեջ:

Խ. Սալվեյան

ПРЕДИСЛОВИЕ

I

Закавказье, где под сенью советской власти ныне цветут братские республики: Азербайджан, Армения и Грузия, является неисчерпаемым хранилищем безыскусственного словесного творчества, которое вылилось в произведениях народного эпоса и поэзии. Некоторые из этих народных эпических и поэтических произведений зародились в седой старине и, пройдя многовековой путь, продолжали далее развиваться и еще поныне звучат как живые памятники, где отразилась народная историческая жизнь со всем ее бытием.

Каждая из народностей Закавказья внесла свою долю в эту поэзию и эпос, участвовала в создании пышного фольклора, который является показателем духовных сил, таившихся в народных недрах. Каждая из этих народностей имела своих отдельных героев, в образе коих воплощала свои переживания и чаяния, переливы своего мироощущения и мировоззрения, многовековую свободолюбивую борьбу против всякого рода властителей, угнетателей и эксплуататоров.

Однако, если каждая эта народность облакала свои поэтические и эпические творения в своеобразный характерный колорит, если она придавала собственную национальную форму тем образам и действиям, которые фигурировали в ее фольклоре, то социальные противоречия, тирания завоевателей и политическое тяжелое положение, будучи в одинаковой мере чувствительными всем народностям Закавказья, создали однородный для них политический фон, где борьба и ведущие идеалы носили аналогичный характер.

Грузинский народ имеет свое знаменитое творение — «Витязь в тигровой шкуре», которое хотя родилось под пером поэта Шота Руставели, однако в его гениальном эпическом произведении окристаллизовались словесные сокровища из народных источников, выразительные черты героизма, благородной любви, рыцарства, сентенции народной мудрости.

Армянский народ имеет свой эпос — «Давид Сасунский», 1000-летний юбилей которого был отпразднован в 1939 г. Эпос этот — чисто фольклорное произведение, которое в своей простой и несложной конструкции представляет образными чертами древнюю бытовую среду с ее крестьянским патриархальным мировоззрением, с ее социальными противоречиями, с ее любимыми героями в легендарном окружении. Эпос «Давид Сасунский» возник на основе социально-политических переживаний, когда армянский народ неоднократно восставал на многовековую героическую борьбу

против гнета и эксплуатации арабских завоевателей (VII—X в. в.), борьбу, где ярко отразились доблесть и свободолюбие сасунских крестьян.

Азербайджанский народный эпос также создал „Кер-Оглы“ — героическую эпопею, где отразились наилучшие черты народного характера. Это произведение безыскусственного словесного творчества нашло достойную оценку и приобрело культурную ценность лишь при советской власти благодаря ленинско-сталинской национальной политике. Необъятный Советский Союз сумел объединить братскими связями многочисленные народности, которые получили возможность развить свои унаследованные культурные ценности и создать новую культуру, национальную по форме и социалистическую по содержанию. Такой именно высокой оценки удостоился азербайджанский эпос „Кер-Оглы“. Собираются многочисленные, рассеянные по всем углам Закавказья варианты этого эпоса на разных языках, редактируются и готовятся к печати. Эпос „Кер-Оглы“ послужил также текстом для азербайджанской национальной оперы, созданной на мотивах народной музыки и пения.

Эпическое произведение „Кер-Оглы“ не представляет собой индивидуальное творчество. Оно является плодом повествований и песнопений ашугов (народных певцов), которые по наследству передавали устно в течение веков из поколения в поколение и вместе с тем развивали его содержание. Поэтому, это произведение, строго говоря, нельзя причислить к народному фольклору. Тем не менее оно всецело является народным: насыщено характерным колоритом народного словесного творчества, своеобразными чертами народного мировоззрения. Нам не известны имена ашугов, авторов этого эпоса, и никогда не будут известны, так как их лица расплылись, амальгамировались в беспредельном народном массиве, где повествование о Кер-Оглы разлилось многочисленными вариантами на различных языках: азербайджанском, турецком (османском), армянском, курдском и пр.

Однако в одном из вариантов упоминается, что автором эпоса будто был ашуг Джунун, постоянно пребывавший у Кер-Оглы. Согласно эпическому повествованию, Кер-Оглы, напав на караван купцов и разграбив их, спас ашуга Джунуна, который был заключен в особом ящике. Ашуг из признательности к своему освободителю решил остаться навсегда при Кер-Оглы и своими песнями прославлять его жизнь и героизм. Это — конечно, лишь легендарное предание, где ядром истинной действительности становится тот факт, что вообще авторами этого эпического произведения являются народные певцы-ашуги.

Нет никакого сомнения, что базой эпоса „Кер-Оглы“ была историческая действительность, которая послужила в свое время сюжетом для песнопений и повествований ашугов. Тот характерный штрих, что Кер-Оглы в нашем эпосе наряду с рыцарскими доблестями обладает также даром ашуга, певца-импровизатора, и прекрасно играет на сазе (музыкальный струнный инструмент), сигнализирует на активную роль ашуга в создании этого эпического произведения. Очевидно, отдельные песни, рассеянные в различных вариантах и приписываемые авторству Кер-Оглы, на самом деле исходят от старинных ашугов.

Следует предположить, что творческий процесс ашугов вокруг эпоса Кер-Оглы длился до начала XIX столетия. Этим именно объясняется дошедшее до нас множество вариантов, где на старинных, первоначальных подлинниках наслонились в дальнейшем новые эпические и поэтические импровизации или же старинные, подлинные песни и повествования подверглись в локальных условиях разных стран изменениям, а порой даже искажениям. Впоследствии, начиная с XIX века, ашугские сказания, в лучшем случае, старались преемственно сохранить унаследованные от старых поколений разные варианты эпоса без изменения.

Эти обстоятельства в настоящее время диктуют полностью собрать и записать все варианты эпоса „Кер-Оглы“, редактировать, систематизировать их, при этом выявить подлинные, старинные и основные оригиналы, удалив чуждые наслонения. Таким путем, пожалуй, возможно будет восстановить цельную, единую конструкцию подлинного монументального эпоса „Кер-Оглы“, каковая задача, нам кажется, лежит на обязанности научных специалистов, занятых изучением названного эпоса.

II

Основное сюжетное ядро эпоса „Кер-Оглы“ почти неизменно и одинаково повторяется во всех вариантах.

Кер-Оглы, носивший в юности имя Рушан, имел отца по имени Мирза-Серраф (в некоторых вариантах — Али). Последний сорок лет верною служил феодалу Ассан-хану в должности главного конюшего. Мирза-Серраф заботливо растил и холил в табуле Ассан-хана между прочими конями также жеребенка от „жар-коня“. Жеребенок этот вначале имел очень неказистую наружность. Ассан-хан, однажды заметив среди своего отборного табуна такого некрасивого и невзрачного жеребенка и не выня заверениям конюшего о чудесном происхождении жеребенка, сильно разгневался и счел постыдным для себя иметь подобного коня. Он повелев строго наказать конюшего, лишив его зрания и против со службы. С тех пор Рушан стал называться „Кер-Оглы“, т. е. сын слепого.

Несчастный слепой конюший уходит от безжалостного хана вместе с сыном, затанчившим жадную месть к хану, ослепителю отца. Они забирают с собой и жеребенка, носившего кличку „Храт“, т. е. каштановый цвет. За это время жеребенок вырос, стал чудесным сказочным конем, быстроногим, как ветер, разумным, как человек. „Храт“ сделался неразлучным товарищем Кер-Оглы, предметом его любви и надежд, благодаря которому Кер-Оглы стал непобедимым героем.

Кер-Оглы, после смерти слепого отца, уже возмужал и, вскормленный его наказаниями, пылал местью не только против Ассан-хана, но и против всех ханов, пашей, беков, жестоко обращавшихся со своими подчиненными и безжалостно эксплуатировавшими трудовой и бедный народ. Равным образом он был неприязненно настроен против купцов, которые ростовщицеством и обиранием накапливали свои богатства.

Собрав вокруг себя несколько десятков, а то и сотен подобных себе храбрых и смелых товарищей-соратников—„далин“, которые также враждебно были настроены против властителей, угнетателей и эксплуататоров, Кер-Оглы стал их главарем и вместе с ними устроился в неприступной крепости „Шамли-бел“.

Отсюда Кер-Оглы во главе своих товарищей совершал постоянные наезды: нападал на ханов и пашей, убивая их, грабя их области, нападал на купеческие караваны, забирая их товары и богатства, часть которых он дарил бедным крестьянам. Равным образом из почве любовных приключений он умыкал из ханских дворцов красавиц-дочерей, которые затем становились женами его товарищей. Целый ряд рыцарских приключений, нападения и грабежи, месть и убийства, геройские подвиги и поединки, храбрость его соратников и верность их к своему вождю, чудесные качества „Храга“, защита обездоленных и при всем этом доблестная личность Кер-Оглы—составляют всегда главные мотивы этого эпоса.

Широкая популярность эпоса и возвеличение геройской личности Кер-Оглы среди закавказских народностей, а также упоминаемые имена шахов, пашей, названия городов, рек и прочих местностей—естественно выдвигают вопрос об историчности повествуемых событий и лиц, особенно же личности Кер-Оглы.

Проблема об исторической личности Кер-Оглы все еще остается неразрешенной. Однако целый ряд данных приводит нас к более чем вероятному предположению, что действительно в XVII столетии существовала личность по имени Кер-Оглы, пользовавшаяся огромной славой.

В азербайджанских и турецких вариантах эпоса упоминается, что Кер-Оглы по происхождению был туркменом, из племени Тук, и его отец служил у султана Мурада*. Однако, если наш эпос, как поэтическое творение ашуга, может не представлять реальной действительности, но зато имеются о Кер-Оглы в Персии, Турции и Закавказье предания и легенды, содержащие более или менее правдоподобное историческое основание.

Согласно этим преданиям, Кер-Оглы происходил из северного Хорасана (Персия) и жил во второй половине XVII века. Его имя стало пользоваться славой с тех пор, как он начал нападать и грабить купеческие караваны, которые шли по торговому тракту из Персии в Турцию, между городами Хой и Эрзерум**. По другой версии Кер-Оглы был османского происхождения из города Банзета.

С именем Кер-Оглы связаны многочисленные развалины крепостей, доныне рассеянных в Турции, Персии, Азербайджане, Армении и Грузии. Как выше отмечено, замок Кер-Оглы назывался „Шамли-бел“, который во всех вариантах эпоса является постоянным укрепленным местопребыванием Кер-Оглы и его соратников. Однако, судя по географическому происхождению вариантов эпоса, крепость эта локализуется в различных и

* С. С. Пени.—Кер-огау, восточный поэт—наездник, Тифлис, 1856, стр. 2.

** Ibid.

довольно отдаленных друг от друга местностях. „Шамли-бел“ то находится в Персии, а именно в долине Салмаста, где и теперь показывают развалины предполагаемой крепости, то в Турции—в Соганлуговых горах, между Карсом и Эрзерумом, а также в Кульнических горах, то в Грузии, недалеко от Тбилиси, и т. д.

Несмотря на то, что в народном эпосе крепость „Шамли-бел“ считается постоянным убежищем Кер-Оглы, тем не менее наличие в разных странах стольких крепостей, связанных с именем Кер-Оглы, не лишено некоторой исторической действительности. Это обстоятельство служит основанием к предположению, что Кер-Оглы вследствие своей бурной наезднической жизни, полной военных приключений и опасностей, принужден бывал со своими соратниками скитаться и основать то в одной, то в другой стране временное местопребывание, воздвигая в горах неприступные крепости.

Такое предположение до некоторой степени подтверждается на основании интересного армянского рукописного песенника от 1721 г. Песенник этот написан армянским купцом из Персии—Элиасом Мушеганом, который играл некоторую политическую роль в Персии и был командирован персидским шахом в Россию, где (в Астрахани) он был арестован, как тайный политический агент. Среди забранных при аресте бумаг оказался вышеупомянутый сборник песен*. В этой рукописи помещены некоторые песни из эпоса „Кер-Оглы“ на турецком языке, написанные армянскими буквами, причем предпослано сопроводительное предисловие, откуда приводим интересные нас выдержки.

„Кер-Оглы по национальности был турок-осман. Говорят, что он происходил из Баязета. Муж сей проживал в горах и лесах страны османской. Во главе многочисленных наездников он господствовал над дорогами: иногда грабил проезжих купцов, иногда мирно взимал с них деньги. Настоящее его местопребывание находилось между городами Карсом и Эрзерумом; есть там большой лес, ныне называемый Саганлу. Там построил он крепость, которая называется Кер-Оглы каласы; имеет он крепости также в других местах. Это было в царствование Шах-Аббаса персидского и Султана-Мурада турецкого“.

Более ценные данные находим у армянского писателя конца XVII века, Аракелса Тавризского, который был почти современником Кер-Оглы. Повествуя о царствовании персидского Шах-Аббаса, Аракел Тавризский поименно отмечает ряд ханов, пашей и беков, которые восставали против шаха в конце XVI и в начале XVII столетий. Среди этих имен встре-

* Все эти бумаги в связи с обстоятельствами ареста составляют одно архивное дело под заглавием: „Дело Егнаса Мушега“ и хранятся в Московском Центральном Архиве по отделе—„Государственный Архив феодально-крепостнической эпохи“.

чаем и Кер-Оглы. „Это—тот Кер-Оглы,—поясняет упомянутый историк,— который сочинил много песен, кои ныне воспевают ашуги“^{*}.

Равным образом Аракел Тавризский упоминает соратника Кер-Оглы, Гзир-Оглы, которого также встречаем в некоторых вариантах нашего эпоса. „Гзир-Оглы Мустафа бек с 1000 всадниками также является товарищем Кер-Оглы“, которого последний очень часто упоминает в своих песнях^{**}.

Крайне интересно, что среди упоминаемых Аракелом Тавризским пашей фигурируют имена, которые встречаются также в нашем эпосе, как, например, Ахмат-паша, Махмат-паша, Али-паша и др. Идентичны ли эти однокименные лица, затрудняемся утверждать положительно. Однако то обстоятельство, что имя Кер-Оглы в Истории Аракела Тавризского приводится в их ряду, то кажется более чем вероятным, что мы имеем здесь дело с идентичными лицами.

Следовательно, и в этом отношении вопрос о Кер-Оглы, как исторической личности, получает довольно веские основания.

Затем Аракел Тавризский в своей Истории дает описание жизни и деятельности этих повстанцев, что, без сомнения, относится также и к Кер-Оглы. „Все они Джалалинцы^{***}, которые не подчинялись монарху; нигде они не имели постоянного жительства; на своем пути они разрушали, уничтожали все; где-бы до их слуха ни доходило сведение о поселениях, они немедленно направлялись туда, забирали добычу, грабили и предавали огню“^{****}.

Полагаем, что сообщаемые Аракелом Тавризским сведения имеют достоверную почву. Названный писатель умер в 1670 г., а свою Историю он написал и закончил в 1662 г. Следовательно, упоминаемый этим историком Кер-Оглы жил во всяком случае в XVII столетии, пожалуй, и в конце XVI века. Эта хронология, повидимому, подтверждается также приведенной в одном турецком варианте песней Кер-Оглы: „Я, Кер-Оглы, в 1018 г. показал Эйваз-хану горы...“ Это турецкое (мусульманское) летоисчисление соответствует нашему 1600 г.^{*****}

Итак, фигурирующий у Аракела Тавризского Кер-Оглы и герой нашего эпоса, несомненно, являются одним и тем же лицом. Вышеприведенная последняя выдержка из Истории Аракела Тавризского подтверждает также высказанное нами предположение, что Кер-Оглы вместе со своими соратниками вел скитальческую жизнь, вследствие чего появились в разных местностях крепости, приуроченные в народных преданиях к имени Кер-Оглы.

* История Аракела Даврижеци (Тавризского). Ватаршпат, 1896 г. стр. 87 (из арм. яз.).

** Ibid.

*** Характерно, что и в некоторых вариантах эпоса отмечается происхождение Кер-Оглы из племени Джалали.

**** История Аракела Даврижеци, стр. 87.

***** Ашуг Джамали—Сказание о Кер-Оглы, ч. 1, Тбилиси, 1898 г. (на арм. яз.).

Вот вокруг этого Кер-Оглы, представляющего собой, как мы выше видели, историческую личность, созданся героический эпос, который поныне воспевают у нас ашуги и который является одним из красивых произведений азербайджанской устной словесности. Этот эпос насыщен до высших пределов социальными моментами, и этому именно обстоятельству следует приписать его широкую популярность. Азербайджанский народ, стоявший в течение многих веков под политическим и экономическим гнетом, устами своих ашугов выразил тот социальный антагонизм, те освободительные стремления, которые развивались в процессе его борьбы против всякого рода деспотов и эксплуататоров. Если изнемогавший в тисках деспотизма и произвола народ иногда поднимал голову и пылал духом сопротивления, что, конечно, незамедлительно подавлялось тяжелым кулаком, то этот же самый народ в своих внутренних переживаниях, в своем стремлении к освобождению и, наконец, в затаенных чувствах ненависти и даже порой страха делал одну постоянную неугасимую надежду. Надежда эта втайне его окрыляла, что в один прекрасный день угнетающие его: князья, эксплуатирующие феодалы и ростовщики-купцы получат достойное возмездие, что он, этот народ, таит в своих недрах активные силы, которые принесут ему защиту и спасение.

Такие именно думы и чувства воплотились в личности Кер-Оглы, который в народном воображении был идеализирован и которому присвоили героический облик, возвышенные моральные черты, доходившие до сказочных пределов. Конечно, могло быть, что в реальной действительности настоящий, исторический Кер-Оглы не обладал вовсе такими высокими качествами. Однако, одно то, что он был повстанцем, что восставал и воевал против монархов, ханов, пашей и прочих властителей, что безжалостно грабил ростовщиков-купцов,— всего этого было достаточно, чтобы его образ окружили ореолом, чтобы в народном воображении его личность претворилась в героя-спасителя, который сделался основным ядром эпоса „Кер-Оглы“. Так именно преломилась историчность личности Кер-Оглы в народном фольклоре, или, вернее, в поэтических творениях ашугов.

Однако историческая подкладка эпоса „Кер-Оглы“ заключается не только в личности героя. Это эпическое произведение отражает современную ему социальную и политическую среду. Этот эпос возник и развивался в ту интересную эпоху, когда Передняя Азия представляла собой арену непримиримой борьбы между двумя выдающимися деспотами, иранским Шах-Аббасом и турецким Султан-Мурадом.

Азербайджан, а также Армения и Грузия подвергались их кровавым и опустошительным нашествиям. Под гнетом этих алчных и кровожадных деспотов особенно страдала крестьянская масса этих стран, которая, и без того томившаяся в тисках эксплуатации своих местных феодалов, разорялась экономически и деградировала физически. Добавим к этому так-

же эксплуататорские аппетиты торгово-ростовщического капитала. В эту эпоху торговый капитал играл значительную роль в Передней Азии и в частности в пределах Закавказья. Здесь крупные купцы находились под покровительством шахов, султанов, ханов, пашей и, пользуясь особыми привилегиями, распространяли свою хищническую эксплуатацию и ростовщическую сеть во всех народных слоях. Чтобы иметь некоторое представление о роли торгово-ростовщического капитала, достаточно вспомнить благожелательные взаимоотношения, создавшиеся между Шах-Аббасом и армянским купечеством города Джульфы.

Народ, изнывавший в тяжких экономических и политических условиях, конечно, вел борьбу против чуждых завоевателей-угнетателей и против местных феодалов. Отголоски этой борьбы отразились в народном эпосе, где повествуется о смелых поборниках и отважных героях, выступавших в защиту народных интересов. Одним из таких отважных борцов и героев был именно Кер-Оглы, в лице которого эпос изобразил идеальный тип защитника угнетенного народа, а также моменты ненависти и борьбы против властителей и эксплуататоров.

Как изображается героическая личность Кер-Оглы в народном эпосе? Здесь имеются в виду, конечно, армянские версии эпоса „Кер-Оглы“.

Кер-Оглы—любимый народный герой. Он храбрый и бесстрашный боец и воитель, гордый и доблестный рыцарь, который, никогда не дрогнув, направляет оружие—меч и копье—на притеснителей, эксплуататоров. Он наравне с оружием умеет также искусно владеть саем; он вдохновенный ашуг, который своими импровизированными песнями высмеивает, а также хлещет князей и других властителей, призывает своих соратников и протестующие элементы к неумолимой борьбе, восхваляет своего коня „Храта“, воспевает любовь к своей жене Нигяр и к другим красавицам. Он беззаветный защитник страдающего народа, бедняков-крестьян—„райтоя“ и столь же беспощаден к угнетателям, богачам и купцам.

Теми же чертами представлены в эпосе его товарищи-соратники—„дали“, смелые и храбрые защитники гонимых и бедных, верные и преданные своему вождю. Они также горят мстью и непримиримой враждой против угнетателей и эксплуататоров. „Мы из той партии, которая никогда не пойдет под чье-либо иго“,—говорят они. Эти „дали“ всегда приходят на помощь бедным и обездоленным. По приказанию Кер-Оглы они жнут поле беспомощного старика-крестьянина. Они из награбленного выделяют беднякам. Даже отнятые от ханов и беков земли они дарят раскрепощенным от помещиков крестьянам.

Народ питает неизмеримую признательность и любовь к Кер-Оглы и к его соратникам, считая их своими защитниками и благодетелями. Крестьяне неоднократно обращаются к Кер-Оглы с просьбой защитить их от притеснителей и произвола помещиков.

Кер-Оглы представлен в эпосе наилучшими моральными чертами. Он не может терпеть лжи, обмана, лицемерия и предательства. Таких лиц он безжалостно преследует и даже уничтожает.

Наоборот, прямота, честность, товарищеская преданность, рыцарская доблесть, беззаветность, признательность—являются основными чертами его характера, каковые моральные качества он требует и от других.

IV

Эпос „Кер-Оглы“, пользующийся столь большой популярностью среди народов Закавказья, особенно в Азербайджане, сделался родным и в армянской народной среде. Это эпическое произведение с его социальными мотивами вполне гармонизировало с чувствами и мыслями армянского трудового народа. Армянский „райат“ наравне с другими соседними народами эксплуатировался и стоял под игом ханов, пашей, беков и богачей-ростовщиков. Неудивительно, что эпос „Кер-Оглы“ был также популярен в армянских народных массах и занимал первенствующее место в песнопениях армянских ашугов. Этой популярности именно следует приписать довольно значительное количество армянских вариантов, часть которых составляют армянские переводы ашугов, другая же часть является творческой переработкой поэтически высокоодаренных ашугов, которые придали им местный колорит и национально-этнографические черты. Эта творческая деятельность армянских ашугов идет иногда так далеко, что азербайджанский эпос порой почти арменизуется, а сам Кер-Оглы, азербайджанский герой, становится армянским героем. В этом отношении особенно отличаются варианты на ванском и мохском диалектах (в Турецкой Армении).

Армянские варианты азербайджанского народного эпоса тем ценны, что они не только доказывают безграничную популярность Кер-Оглы в странах Востока, но и интернациональность его героической личности.

Мы видели, что Кер-Оглы, как историческая личность, Азербайджанского происхождения и эпос, возникший вокруг его героического образа, без сомнения, и хронологически и географически в основном носит азербайджанские элементы. Однако этот эпос, разлившись широкой волной среди различных народностей и стран Востока, окрашивался местным колоритом, впитывал характерные народные черты. В персидской среде герой эпоса Кер-Оглы становится персом, в османской среде—османом, в курдской среде—курдом и, наконец, в армянской среде, особенно в Турецкой Армении,—армянином.

Эта характерная черта свидетельствует, насколько эпос „Кер-Оглы“ своими социальными мотивами, общественными переживаниями сблизился и сроднился с местными народными массами.

Народные массы Востока, находившиеся под одинаковой политической деспотией и произволом властителей, страдавшие от одинаковых социальных несправедливостей и экономической эксплуатации, преисполнены были, независимо от своей национальной принадлежности, одним и тем же чувством ненависти и антагонизмом против своего классового врага и вместе с тем идеальным образ своего защитника свели к одному знаменателю в героическом лице Кер-Оглы. Вот здесь и таится то зерно, то ядро нашего эпоса, из которого вырос его интернациональный характер.

Популярность эпоса „Кер-Оглы“ в армянском народе привлекала внимание также некоторых представителей армянской художественной литературы. Поэт Камар-Катиба (Р. Патканян) еще в 1856 г. написал на ашугский лад эпическую поэму под заглавием: „Кер-Оглы“. К сожалению, поэма эта не была закончена и в таком виде появилась в полном собрании его сочинений. Другой поэт и писатель Г. Агаян в 80-ых годах XIX столетия издал в вольном изложении некоторые моменты из эпоса „Кер-Оглы“. Наконец, в 90-ых годах и в последнее время армянские ашуги Джамали и Хаят издали на литературном армянском языке в вольном переводе с турецкого языка некоторые варианты эпоса.

V

Публикуемые ныне армянские варианты „Кер-Оглы“ собраны и записаны знатоком этого эпоса фольклористом Г. Таривердяном от армянских ашугов и сказителей на разных местных диалектах.

Эти сказители и ашуги, большую частью давно уже иммигрировавшие из Турецкой и Персидской Армении, основались окончательно в Советской Армении. За время своего долгого пребывания на новой родине, они подверглись влиянию местных диалектов и говоров и отчасти армянского литературного языка. Поэтому издаваемые ныне варианты не сохранили в чистоте первоначальный, основной диалект той народной среды, откуда они происходят, как-то: салмастский, хойский, ванский и пр. Даже не выдержаны местные диалекты Советской Армении, которые в течение последних десятилетий значительно изменились под скрещением соседних локализирующих говоров и ассимиляцией прежних этнографических особенностей отдельных районов, а также под влиянием неологизмов и армянских литературных слов, проникших в народный разговорный язык благодаря социально-политическим условиям и новым жизненным влияниям.

Редакция сочла невозможным выправить диалектические отклонения этих вариантов и восстановить искусственно каждый диалект в его чистом виде. Подобное восстановление могло нарушить природность эпоса и его повествования, сконструированного на данной народной речи, в нынешнем его состоянии, и естественно вытекающего из уст сказителей.

Без сомнения, это обстоятельство несколько умаляет значение этих вариантов в научно-филологическом отношении, а именно в аспекте лингвистических и в частности диалектологических изучений. Однако эти диалектические отклонения ничуть не влияют на художественно-поэтическую и социально-историческую ценность эпоса „Кер-Оглы“.

Настоящим изданием мы имели в виду именно это социально-историческое значение эпоса, который картиной представляет относительно Востока, в частности Закавказья, общественные взаимоотношения феодальной эпохи, внутреннюю интернациональную связь дум и стремлений угнетенных трудовых слоев различных народностей, а также некоторые политические моменты и, наконец, разнообразный народный быт—все это, преломленное в творческом сознании демократических масс.

В заключение мы выражаем убеждение, что настоящее опубликование армянских вариантов „Кер-Оглы“ является интересным, если не сказать ценным, вкладом в историю культуры наших соседей — братских народностей и в первую очередь Азербайджана.

Х. Самуэлян.

Ք Յ Ո Ռ - Օ Ղ Լ Ի

Գրեթե տոնված 1912 թ., Ղամարլի շրջանի Ազատական (Նախկին
Ղըռ-Բողոման) գյուղի բնակիչ, հողագործ, անգրագետ
ԳԵՎՈՐԳ ԹԱՐՈՅԱՆ ԱՎԱՅՑԱՆԻՑ,
որը այդ ժամանակ կլինեի 52—53 տարեկան,
Տեքստիլ առդաստիճը կատարել է Գ. Թարվերդյանը

ՄԱՌԻՆ ԻՆԱՆ ՆԱՄԱՌԻԸ

(ՆԱՆԵՐԳԱՆԵ)

Ախարբը մե փենջարա յի,
 Հար էկող կըշկա-կըսնի.
 Շատերն են էկե, ընցե,
 Շատերն էլ կըկյան, կըսնեն...
 Մարթ օլանն ախարբի վրան
 Ժամանակավուէր 'ղոնաղ ի,
 Էսօր կա, կանոն չկա,
 Բարվանսարայի պես մասկյան ի,
 Եղը մեռավ, կաշին կըմընա,
 Կելի-մուէրթը, վուէլիշրի-պաւրթը:
 Մարթն էլ մեռնի, ուր քամակին
 Աղեկէ-վատ անուէնը կըմընա...
 Յուր ի էն մարթը, վուէր սաղ իջան
 Ուր անուէնի մասին խոքա.
 Անուէն խանի ուր կուէնծերով,
 Ընի մանդանա, ճուէշ խոքի.
 Ուր առը-նամուտի խմար
 Ուր կլոխը չը խընայի.
 Ձինջը ուրիշի վատ չանի,
 Ուրիշի վատն էլ կուլ չըտա.
 Փստիյ-մստիյ պանի խմար
 Ձուր տեղը սիրտը շուռ չըտա.
 Խոքին ընի զանց Մասիս սար,
 Սիրտը—ջանց մե դարյա ուման:
 Նա շուէտ ինի, նա պըխտուէրվի,
 Խայիւր կետեր իկան-էթան:
 Ապրի զանց մանդի մանդանա,
 Ըմմեն մարթ ապի՝ էվալլաւ:
 Խեխճին, փաղիւրին պաշպանի,

Եթիմ, վուէրփեւարուն խոքա,
 Զոռի, համփայի դեմ կըռվի,
 Զքոռնա դանց փողով, խացով:
 Սրաի մեշը վանիւր չըլնի,
 Զըլնի ահա, նախանձ, խաւարտ,
 Ուրմեն սեղայ մարթ չխաղնող,
 Ղանմաղ, դյանդան, փիւս, քժամֆրանդ...
 Ըլնի համանշան պանց ճակատ,
 Լեղուն դրոնատ, սիրտը ուրախ.
 Ծուէչի խետ ճուէչ, փըստըկան՝ փըստիկէ,
 Աղեկէ կուէռծի կըլի տրած:
 Նան քի նամանդ, ցած, փխտոքի,
 Ծուէչի մուկտ—կեղծավուէր, քժըսվող,
 Ըմմեն մե խոսկի հարմարվող,
 Ըմմեն մե քամիյե կոռվող:
 Իրան էվալլահի խմար
 Նամուսը, պատիվը ծախող.
 Զոռի, հարստի տոները,
 Քանց մե շան պես թափալ տվող.
 Սութասան, կ'յուէչ, ցած, աննամուս,
 Թանգի իրեսանց մարթ ծնվացող.
 Իշքան ճուէչի մուէտ սողացող,
 Էնքան փըստըկան ճնշող, տանջող.
 Իշքան ճուէչի մուէտ պուէչ թափ տվող,
 Էնքան փըստըկա մուէտ խաւարտ, անխիթն.
 Վանխիթուտ, շանքաղ, կ'յուէչ, խառնակիչ,
 Խանքար բզան, սթող, մատնիչ:
 Նանլիթ նամանդի անուսին,
 Էյվալլան մանդանատ մարթին:
 Նանլիթ նամանդի նամուսին,
 Էյվալլան մանդի անվանը.
 Էս օր էլ նատող մախլուխին,
 Պատմենք մանդ Բոս-Օղլու պանը...

ՌՈՒՇԱՆԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

Օգորմ՝ ըլնի մեր ուստագին՝,
Վերմեն էտ պանը լսիր ենք՝,
Մեզմն լսողն անար պատմի,
Մե պերան օգորմի հիշի:
Օգորմ՝ ըլնի լսողներին,
Խորը, մորը, օխտը ջնդդին,
Օգորմ՝ ըլնի ՝դոյ-Քյոս-Օղլուն,
Վռէր մանգանա էկավ ընցավ:

Էն, աղաներիս անդ անեմ,
Էն անվանի դամաններին,
Թաւրքի Արզըրում քախկի մեշը,
Նստես էր հուէշ, Ալի փաշան.
Զինքը զանգին, ադի-բանլա,
Մալը զանվանթը անհասար:
Աշխըրքի մեշ զըմեն մարթ էլ
Մե «բաղ» անի.
Ալի փաշայի էլ «բաղը»
Ծի պախելն էր:
Ծիյան խըմար խոքի կըտար.
Վարտե լսեր մե բանլուն կա,
Ինչ կիտուվ էլ կ'ազի ըլեր,
Էն պեթքի է Էն ծին ծեռ պերեր:
Ալի փաշայի ծիյուլ յըլխին
Ախշըրքի մեշ թալը չաներ:
Վանվ անգեր լավ ծի ծեռ պերել,
Թեթ Ալի փաշան տըրի իկ'ան:

Ալի փաշան տել խոր վախպեն
Ունեն էր մե աղեկ՝ բայթալ,
Զինքը ծիյանմե խասկցող,

Խելոք, ՚ղոչաղ, հավաղարիմ.
 Ուր անուան էր Հասան-Ալի,
 Ամա քանի վուէր «անչ» մարթ էր,
 Սաղ կասեն էր Հասան-ամի,
 «Ալին» — մանին ՚ղրաղ տրած:

Հասան ամու կլխով անկն
 Շատ շատ օղյանքներ էր ընցե.
 Քանի անքամ էր փայլել,
 Ամա ժանանդ չէր մընացե:
 Վեռն էկավ անլացած վանտը,
 Մե լանգիմ մեչ կնքիկ գիղավ,
 Ասված քաղցրացավ, տվէց,
 Դանին մե լան տղան էկավ:
 Հասան ամին ուրախացավ,
 Վուէր օջաղը քոռ չը մնաց.
 Տղայի անունը տրեց Ուռան,
 Կերան, խման, ուրախացան:

ՀՐԵՂԵՆ ՄԻՆ

Ընցան շատ օրեր, տարիներ,
 Հասան ամու կնքիկը մեռավ.
 Ուռանը տանցավ տաս տարեկան,
 Խերը լափ փըծ՝ղեց, ծերացավ:
 Խուլասա էտ մանկանքներին,
 Ամառվա մե քախցր օր էր,
 Նոքմըները փաշայի յըլխին,
 Տարիք են էր թել անմուտ,
 «Ղան սուլի» քյոլի սաղը,
 Վուէր զանգ արածան մե մեղանթ,
 Մեկ օր Հասան-ամին կննց,
 Վուէր ծիյանքին կլխ քանի.
 Խասսավ թե չէ, նոքմըները
 Հասան ամու յախան պոնքին,
 Թե տանգ մընա յըլխուն մեղանթ,
 Մե մենք մեղի քյեքնք տունը,

Շուէրը մուէրըներըս թափ տանք,
Փռէխենք՝, թամմզնանք, նուէր իկմանք՝,
Հասան-ամին մնաց դամբան,
Տղներն ըմմըէն տուն կ'ընացին:

Ամին թեհնած չաղրի խովը,
Ուր խմար դոյլան ի քաշելի,
Ծիյանք փռված գ'նլի երգը
Արածաս են սաղի մեչը:
Երգը կուէղ մարթ, մաղմթ չկա.
Թաքտ ամին ի, մեկէ էլ յըլխին:
Մեկէ էլ ամին տըսով, վուէր, ի՛նչ,
Գյնլի մեշտեղեն տուն թըռտով
Մե աղաղիլ խըրեղեն ծի.
Ի՛շ ծի. մե ածղանա, վիշաբ,
Աշկերը վանվելի քանց ճրաք,
Անգ'ըմները քանց հովչարի,
Մուռթը կարճ, պնչերեն էլ
Դուրը-դուման ի փչելի.
Վիղը պոնած շահմարի պես,
Յալը քանց ըլղըմ-կայծակ,
Վուէրը-վուեալը պարմէլ, սաջա,
Գյնվղա-գրաֆը ֆըրիշտա.
Ճրեն թռով, ըշկաց յըլխուն,
Մեկէլ սուրաց օցի լման,
Խասսավ իրանց սեվ 'դսրաղին,
Ալընլը պերեց դալմբի.
Ընչունք՝ ամին մանթալ, շշմած,
Թեհնած տեղեն զըղվով, նըստով,
Խըրեղեն ծին ծըկան լման
Նուէրեն գ'նլի մեչը սըկավ:

Հասան ամին, էտ յաշին մարթ,
Էտենց թաջիրաթ չէր տըսե.
Լսիր էր՝ խըրեղեն ծի կա՞,
Ամա տեղ աշկով չէր տըսե:
Չաթի սալըղ աթա-բարա
Լսիր էր՝ 'Ղարա-սուլի մեչ,

Կասկեմ էր, խըրեղեն ծի կա.
Զինքը տըսնողի չէր ուրթնե,
Մկա տըսավ ուր աշկովը:

Ամու սիրտը շատ շագ էլավ,
էլավ, շուէա խեծավ զարաղը,
Մե քիչ չափեցողի դեմը դեն,
Վուէր ետ չտա, աղեկը պախի,
Վուէր թորամա պունի խըրեղեն,
Ետով խանեց ուր տանակը,
Ղանամայի ծառի վրան
Դանարի թարրը վուէրեց,
Համ էլ դին իրան խոսք տվրեց,
Հեչ մարթի չասի էտ պանը,
Ընչանք տըսնանք՝ վեռն ինչ կըլնի:

ՂԱՍԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Էկավ վախտը, վաղան թըմմով,
Սեվ զըստողը բալան ծնավ:
Ծընով, ամա քուռակը հեչ,
Լանան, փըստիկը պըթուէտ, չուէր-չուէր.
«Գոյն-չիրքի», մե անջնջեք,
Կեչ, անպետք, թանկի ունի ի:
Մեկը ասեց՝ թանկը հուրը,
Մեկը՝ թե տվեք շնորհ.
Բաշային ծաղիկ-ծաղըրեկ,
Թըքեկ, տեփ, մորը «բեղ գիրեկ»,
Վայ «գանդան» մեռնի, սե զըստող,
Տե մեր ոտը յըլիլի աշկն ընեմ,
Մե աղեկը վաղանով ուր ան,
Ծընեմ, կատույի բալան պերես:
Տե էլ խատնեմ, քո քուռայն էլ,
Սոյ ետ քիցիլ յըլիլու մեչը.
Բախտը կըռե, փաշան տան չի,
Թե չէ կը մընաս էր անբալա:

Հասան ամին սուս ծխել ի,
Բյրթի տակին հա ծղղալ ի.
Էն լսիր ի՝ խըրեղեն ծին
Փըստիկ՝ վախտն էտենց ըլնել ի.
Սուս անրի ի, վեջըն էլ չի,
Ամա սիրտը շատ ուրախ ի:

Նոթ՝ ան-նայիր էտ քուռակին
«Մուռտառ ցախավել» անուն տրին:
Իշքան վուէր ըսնեն էր մուէտեն,
Տըկյա թքեն էր, մրեն էր,
Մե ծղղան էր, «պուէչ» տընեն էր,
Մալխաս, թռանայի կապեն էր:
Ընցավ, մե տարին թըմըմավ,
«Մուռտառ ցախավելն» էլն էն ի:
Էրկու տարվանն էլ չվուէխավ.
Իրեքին-խելի պետացավ,
Ամա էլը էն պըթուէտն ի,
Կլտիը մե յուսրուղի չանք՝,
Անդըժները քանց ուրի թուի,
Աչկերը պետ, մուքթը կարճ,
Վիդը պարանկ՝, պանցըր, լըղառ,
Վուէտերը չուէր՝ էրկենն ՝ զամիշ,
Սաղ ջանդանգ՝ն էլ կարճը-էրկենն,
Մուք, բանդընանգ՝, պանրթը պըռնած:

Էտ տարին էր, բարյամլըղին.
Ալի փաշային ՝ զոնաղ էկան,
Ստամբուլա քախի մեչեն,
Մե քանի անվանի մարթներ,
Փաշա, ամիրա, անֆանդի,
Մալխաս էտ ջուռա ճուէչ մարթներ:
Էտ մարթներն էլ շատ ծիյասեր,
Փաշայի յըլտու սալըղն առած,
Էկիրենն էր համ մուսաֆըր,
Համ էլ ծիյանքը տըսնալու:
Բյանի վուէր մե մարթ մե պան սիրաց,

Քշեր ցերեկէ՛ր ք՛մնը չի տանի.
 Էնքան վուէր ուր սիրած պանի
 «Բազին» կիւնի, սփտանքն կ'եթա:
 Փաշան խըպառտ ուր յըլխիյով
 Կանչեց մուէտը Հասան աման,
 Հալը նաղը, ասեց էտենց.
 Յնըրի, Ստամբուլա ելած,
 Իմ ծիյանքի անվան գ'սրա
 Մարթերն ընծի՝ զոնաղ են էկի.
 Կանոխ ջնամ յի, անդի օր,
 Աղեկ լըսի, Հասան-ամի,
 'Ղոնաղներով յես տոնա կ'իւրմա
 Մեր սարայի թախտանդը.
 Տոն յըլխիյեն կ'նկիւս կարքին,
 Հալ սոյ-ջուռան մեյ-մեկ խատ,
 Կըպերես տաւն մեյդանը,
 Թող մե տըսնան «վալահ» ընեն:
 Թե վուէր ծիյանք գիդան «ան'ղուսուր»,
 Քոյ խալմթըտ իմ աշկիս վրան.
 Ամա, վուէր մաղ «ղալմաղ» էլավ,
 Իմացի—սեվ օրըտ էկավ:

Հասան-ամա սիրտը ճըխաց,
 —Փաշա, ասեց,—քո յըլխու մեչ
 Կա մե խատ էլ խրեղեն ծի.
 Ասենք՝ հալմ են «քալմիտ»³ չի,
 Չունքի «միննազին» չի խասսե,
 Ամա ծի սիրացող մարթը,
 Նշաններին ուստա կըլնի
 Էտ քուռակի մերը, փաշա,
 Չուերս տարի տարմեն անաչ էր
 'Ղալմ Սուլի գ'սլի մուէտը,
 Ես տղներին տուն օղորկիմ,
 Եփ տաղ ես մենակ փնացիմ,
 Իմ աշքիս տեմ գ'սլեն ելավ
 Մե խատ խուրը-խրեղեն ծի
 'Ղսրաղին պերեց «ղալմիտ»
 Էն օրվըկեն մարթի չեմ ասե,

Կո անայ քեզ եմ ասելի.
 Խրեղեն ծին յըլխու մեջը
 էտ էնենց մի ընկառ ի մարթուս,
 Իշխար ասված կլինեն լըցի:

Փաշան անչափ ուրախացավ,
 Պերանը խնձուէր չէր մըննի.
 Տանցավ ջալդ 'ղոնաղների մոտ,
 Բայան անց պերնովը մեկի.
 Թե՛ փաշաներ, ամիրաներ,
 Տա՛ք իմ բեգեր, անգիւններ,
 Տա՛ք էս օր իմ ծիյանքի մեկ
 Կըտըսնաք և խրեղեն ծի:
 Յետ, «ղանաթ» էր, ընչանք մըկա
 էտ մասին սուս եմ էր արե:
 Լսողները շատ զարմացան,
 Լսիլին էր խրեղեն ծի,
 Ամա հենց գինան էն էր, վուէր
 էտ ընի նաղըլների մեկ,
 էնենց, խելքիս, մըտքիս տուն պան.
 Մըկա պանեն տուն իկյալ ի,
 Վուէր խրեղենը խնքյաթ չի,
 Վուէր Ալի փաշան գինն ունի,
 Վուէր մե սաթին յետ տըկը
 Ուրենց աշկերովը տըսնան:
 Նախանձը կըոծեց տանց սիրտը,
 Ծուէչերը նախանձուէտ կըլնեն.
 էտ ջուռաններն «սալ» սիրտ չեն ընի,
 Ինգերն ունեցավ, կընախանձեն
 Այա չէ, խո կուրախանան:
 Խուլան, վըլվըլան ինգավ,
 —Տո մե ասեք, թո շուէտ պերեն,
 Զանաթ մեկէլ ջուռանները,
 էտ խրեղենն անչա պերեն,
 Տըսնանք էտ ինչ ջուռո պան ի:

ՀԱՄԱՆ ԱՄՈՒՆ ԿՈՒՐԱՅՆԵԼԸ

Հասան-ամին խրեղեն քուռակին
Աղեկ՝ լըվաց, թիմարեց.
Ամա ինչ էլ անց-չանց,
Մե թեխ զըրան չըխանեց.
Էլը մընաց էն Շնաղընուտ,
Պըթուէտ, մուխտար քուռակու:
Ամա ամին ուսուղ անենք՝
Խաակըցողը կըխասկընա:
Նուէրեն ճնկեց Հասան-ամին
Ըմմընն սոյի ծիյանքներ են,
Հար տեսակին մե աղեկէր,
Վուէր տուա պերի թամաշայի:
Ճնկեց արարական կապուտ,
Խախալ, սուջա, բուսով, ջանգլի,
Լեզգի՛ն կտրմիր, չանանգ՝ ը պինդ,
Սոյլի քահլան, գենը-յորդա.
Ճնկեց քանաչ Ղարաբաղի,
Քյանդղըստանի դաշ քանաանը,
Գյուլըջի, չեչեն, դամուխ, թաթար,
Ղըրգիզ, անամի, թյուրքմանը,
Պարանգ՝ ինգլիզ, զըլալ աման,
Ալմա գլուխ խաա Ֆուանդի,
Հինդի, Հարան, Մըսըր, Յաման,
Ուսուլի, բերդեն, բուլղարի:
Հար ջուռայեն մե խատ առած
Խրեղեն քուռակի խետը՝
Հասան ամին քանեց մեյդան
Չաղ-չաղ խանթի ռամուղով:

Ալի փաշայի զոնախըղը,
Սաղ թախտանդը լըվիրի,
Խմած, խարփած, բոբըրուա են,
Ծենններն անխաբի ի պոնե.
Մեկէլ, Ըհա, խանթըն էկան,
Թե կո ծիյանքը պերես են:

Սաղ ջնամթը թնայալ մեյդան
 Թնայ խրեղենին տըսնելու
 էտ անունը լսելեն յետ
 Մեկէլ ծիյանքն աշկն էլան.
 Ախար, խրեղեն, մնսխանւն չի,
 Հնւն մե ասա—խրեղեն
 Պերին ծիյանք, ջնայալ պախին,
 'Ղոնաղենին էլան թամաշա,
 Խմած, ծըռած, խելքը կորսած,
 Հնրը մե ջուռանի ծովրելի.
 ՁԷ, տուք տսնք խրեղենը,
 Խրեղենը՝ վնրն ի, տսնք,
 Չուէտս յանեն վնն են տալի
 Բոորըտս են 'ղալմա՝ղալով:

Ա՛յ, էտէլ ծեղի խրեղեն՝
 Քնայնց անաչ Հանան անին —
 Բիրդան մե թնայալ առին կայնան,
 Խալի օլանը պաղալ, շըշմալ:
 Է՛յ խալիվուէր, խելքտ ցնձմ,
 Թե չէ մեղի ծեռ ես տու:
 Հանանը, թե՛ լիւրջամբարի,
 Ալ-բուրակի սնրը վկա,
 'Ղուէր էտ խալիս խրեղեն ի,
 Տնր ննչիղթուէնին մի ընկացեք,
 Թողեք, խեղենմ, քչեմ, տըսեք՝
 Խրեղեն ի, թե չէ սուք ի:

Խոսքը Հանանի պերնին մնաց,
 Էնենց մե ծաղը բաշլային,
 —Տո, փաշա, խրեղենըտ էտ ի,
 Վնյ էտ Մանանդան ուլախը...
 Տըսեք, խրեղենին տըսնք,
 Կասեա՝ չորանի շնն ըլնի:
 Էտ խրեղեն ծի չի, համա,
 Կասեա, խրեղեն էշ ըլնի:
 Մեյն ասելի, մեկը ծըղալ ի,

Հըռհըռաս են, ծնդան տալիս
 — Ալի փաշա, կ'եցցես տալ էլ,
 Քո խրեղեն քուռակըտ էլ.
 Աղեկս կըլեր չըկ'սկսէս էր,
 Մեյնել, մեղի ծեռ չառնես էր:
 Մենքս ել մեղի գ'սրա մարթ ենք,
 Ախշարք տըսած, ինդ'ած, յելած,
 Ծին, ղաթըր ինան ուլախը,
 Մեյ մեկըն ճակել գինան ենք,
 Մեղի ինչի տեղ տրիր, ախպեր,
 Վուէր էտ փըռնուէտ յարույ բալան,
 Էկար մեղի մուէտ չալ անրի,
 Թե՛ խրեղեն ծի ունեմ ես...
 Ամոթ քոնդի, քո բայթուլին,
 Քո յըլտիյին, քո մեհթարին,
 Իլլանիմ քո խուր խրեղեն,
 «Գյունյունդլի», «Ղանաթլի»՝ ծիյուն:
 Համ տես են, համ ծըղղալ ի,
 Հոհոտան, թոհնաթ տալի...

Ալի փաշան զինն էլ տըսավ,
 Վուէր խրեղեն անուէի տակ
 Մեյդան պերած էտ քուռակը
 Քոսուէտ էշեյ էլ ընթալ ի:
 Հըռսուէտավ, աշկերը կարմրան.
 Զալլաղ կանչեց, տալիշէն էկավ.
 — Էս սըհաթիս էտ քաֆտառ շան
 Աշկերը միլ քաշի՛, — տսեց.
 Էտ «Ղանաթլի» էտ պանը անեց,
 Վուէր ընծի տաղ «բեղնամ» անի,
 Իմ թայը-թաշ, ինդիերի մեյ,
 Վալ գ'ինան, վար թշնամիես
 Կաշառվիր ի էտ նամամոզը,
 Քոոցոցեք, ծին տվեք իրան,
 Քշեք իմ հանգանվորեն տուտ
 — Աման, փաշաս, լանգավ Հանանը,
 — Նանան՝ տեղը մի քոոցու ընծի.

Խացիտ բախշի, տնայրն ան,
Կառուէն տարվա ամանդ ունիմ,
Բոնդի, քո օջաղի մնչը:

Միլ՝ դանդաղ կարմիր խաքած,
Ուր օքնականներն խնոր՝
Բոնչին, կապին Հանան աման:
Էրկաթն միլ տըրին կրակը,
Փռնակը փշին, միլ կարմրավ,
Առին քանչին գիլլաններին:
Խնխնի նալան խոստով երկինք,
Սաղ նոքնը, նայիրը լացան:
Կառուէն տարվա ուր ղուլլուղի,
Ուր տանջանքի, ուր ամանդի,
Ավանդն ծերության օրա,
Բոռանալու արժանացով՝
Խնխն, սայ սիրտ, ֆուլարա ամին:
Հըրամանը հըրաման էր,
Հենց է՛ն քըշեր տըլին ծեռը
Խրեղեն քուռակը իրա,
Ժողեց մե քիչ ճաթը մաթ կար,
Տղան առեց ու դատացով:

ՂՈՒՍԹԻ ԽՆԱՄԲԸ...

Հանան ամին լանի խնոր
Էկավ խերանական կեղը,
Խարարա տներն ունեն էր,
Էկավ, բարհանվեց ու նստավ:
Բուռակը կապեց մե մութ տեղ,
Ասաց՝ զրան լուէս չը կըպնի:
Մե մոդաթ ընցավ, ամին կ'ընաց,
Ծին տիլլիկեց, լանին կանչեց.
— «Ռուշան», ասեց,— «ծիլան ջանը,
Ըմմեն կողմեն պինդ ի քանց քար,
Ամա սաղրին մե փսաթի տեղ
Կակուէղ ի տան լուէս ի կըպէ»:
— Ծիլա ի, բարա,— Ռուշանն ասաց.—

Մե քիչ անդ տնիսը ծակ ի,
 Դու և լուսնն առե սաղրիյին,
 Ինչ որ պահեմ, բարա ջան:
 Ինչ որ քանդեմ, ասեց ամին,
 Ինչ որ քանդեմ, ինչ պետք է անես.
 Ես քանդեմ պանքը կը կապես,
 Ես քանդեմ սաղրին, քանակը,
 Ինչ որ քանդեմ պետիկ ի/զ'ամբանով,
 Ես քանդեմ լուսնի ու խառնանա:
 Մե չուզես ամսեն ետ էլ կտանես,
 Մտաբեր լավ կ'ըրցանձրացնես.
 Կրտսերն հենց կ'ետան ի վրան,
 Էտենց վուէր անես, էն վախալը,
 Ծիյան դժգոհ լավ կը լավի,
 Բամամի քամիդրուստ կ'ենի:
 Ծին արթնն ամսնալ ի քանդեր,
 Պարթև-մարթև թանկե բարաթ:
 Ուռչանը ինչ պետիկ էր, անց,
 Խոր ասածները կատարեց:

ՌՈՒՇԱՆԸ ՀՈՐԹԱՐԱՄ

Հասան ամին ձեր, աշկը քո,
 Տղան հանձն ջանիլ, քանդեմ.
 Նա դինքն ի ախշատանքի պետիկ,
 Նա տղան պանի յարը-քյան.
 Ինչ վուէր կարը-կապիկ էլ կար,
 Էտ միջուէցին կ'երան պրոծավ:
 Հասան ամին մնաց մաթթան,
 Կիկի համիտներին խընթեց.
 «Ծայ-վուէր թիկիլը», ասաց, «կ'եղի
 Տվեք մեր Ուռչանը պախի.
 Պախի, ամսնա կ'եղի մուղղար,
 Բանքի, դար ամստածով ապրենք»:
 Տվին Ուռչանը յըլավ նոքար,
 Սաղ կիկին ծայ-վուէր թիկիլ արած.
 Օրմեկ մեյ-մեկ խաց կը ժողվեր,
 Դարով ար խորը կը պախեր:
 Խեղճ տղա յէր Ուռչանը,

Խորը լրսկան, խամավուէր խարս.
 Վուէր տսեր մեռնելու քիւլի,
 Անքամ չէր անի տիմը տանց.
 Նամուսով էր, թնսիրով,
 'Ղիրյաթով, պանվուէր, խասկըցող.
 Մենակ մե փիս խնայաթ աներ,
 Ճորու պես «թարթ' գ'նթարմաղ էր».
 Փիս խոսք, փիս կուէոճ աղսնաբ մեկէլ,
 Աշկերի տեմը կը սեմնար,
 Զէր խառցուցի ճուէլը-փատիկ',
 Ինչ վուէր ինեք ծեռը կը տար:
 Էտ յաշին խո, մե մատ թըփըլ,
 Սիր-սիլահ շատ էր սիրալի.
 'Ղնյիմ փետե թրեր շինած'
 Սաղ օր տնշաը տղաների խետ
 Թուր-՝ղալխոնի կռիվ էր տալի.
 Զիրիդ ք'ըցել, զապան թնլել,
 Էտ խո ըմմեն օրվա պանն էր.
 Ինչքան աներ խելք'ը քամալ,
 Զարկել զարկըվելու շնուէրք,
 Դար դյոնն էլ դնյար աներ
 'Ղոլով, բուգով, քաննց նառա-դել,
 Պետ էր, գ'նիդյոյով, քան մի բուռջ,
 Քյան ք'նլի էլ դըվաթ աներ:
 Տար խմար էլ տալարածները
 Ուռչանին անին իրանց բնգ',
 Յանի իրանց ճուէլ կլխավուէր:

ՌՈՒՇԱՆԸ—ՔՈՌՈՂՆԻ

Մեկ օր մե աղաղակ լսկուէտ
 Մըտիր էր մե պառվու բոստան,
 Իշ կար-չկար փետուքիւր էր,
 Արեր էր խուէդին խալասար:
 Պառվի լանց Ուռչանը տըսավ,
 Զինեքը տըվընց կլխա.
 Հես վուէր տղաներն ապին՝ վնվ ի,
 Ուռչանը պըռնեց անողին,
 Էնեկն ճնոթեց, վուէր էլ վըրան,

Սալամաթ վուէսիուէն չըմընաց:
 Տղան էր լացալ, հայհոյեց, —
 Տո ք'ոռ-օղլի, տո ք'ոփօղլի, —
 Մախան, խաղար պաներ ասաց:
 Խոսքն ինք'ալ խալխի պերանը,
 Դե հաննդում' հա ք'ոռ-օղլի,
 Է'տ ք'ոռ-օղլի, է'ն ք'ոռ-օղլի:
 Մե մուտաթ արայի ընցալ,
 Ուռչանը տանցալ' ք'ոռ օղլի:
 Մեկ օր Ուռչանը խորը, Թե՛
 «Բարա, խալխի պերանն ինք'ե,
 Ընձի կանչես են «Բոռ-Օղլի»,
 Բա, չտամ էտենց ասողի,
 Չարը չանան ճանթեմ, փըշրեմ:
 — Չե, բայա ջան, ասաց խորը, —
 Ինչ ասես են շատ դրուտ ի.
 Դե Բոռ-Օղլի, խո Բոռ-Օղլի,
 Տարեն աղեկ' անուն չկա.
 Ես դաքնիւ եմ, միաս չունի,
 Էլ տարեն ետ քո անունը,
 Թո մընա հանրվախտ՝ Բոռ-Օղլի:

ԲՈՐ-ՕՂԼՈՒ ԹՈՒՐԸ

Ուռչանի ծախ-վուէրթկա մեչը
 Մե խատ շատ չար կ'ուէղ վուէրթիկ կար.
 Հա ուրը կըթալեր դեա-դեն,
 Հա կը մըներ դիյան կտար:
 Մեկ օր Ուռչանը հըսուէտաց,
 Վերցեց մե խատ մանանուէց քար,
 Վուէր տըվեց վուէրթըկա կուէղին,
 Քարը ծակեց վուէրթիկէն ընցալ:
 Իրիկունը վուէրթըկա տերը,
 Կյանգ'ատ արեց Հանան աման.
 Հանանը Ուռչանին խարցուց,
 Ուռչանը, Թե՛ քարով դարկիմ,
 Քարը ծակեց վուէրթիկէն ընցալ:
 Հանանն ասաց, «Վարտը կըլի,
 Քիւլ, շուէտ գիղի էն քարը, պե՛:

Խերը վռէլթկա ջանման տըվից,
 Լաճը կ'ըննց, քարը պերեց,
 Քարը պերեց, խերը առեց,
 Առեց ծանղրո թեֆտըր արեց,
 — «Քար չի, բալամ, մխլաղուզ ի»,
 Ուրախացած խերը ասաց,—
 «Տարեն վիր վրան թուր ընի,
 Տակըն էլ լմեր խրեղեն ծին,
 Այնմ անխաբա դար կըպերի,
 Զըլղըլան կը ք'ըցի դանյան»,—
 Ասաց Քարը տըրից չանթան,
 Փետն առեց, ճամբախը պըռնեց,
 Մուէտի մե կ'եղ լավ թուր ք'անղ,
 Մե քանի ուստաներ կան էր,
 Տարավ, կ'ընաց մեկի մուէտը,
 Քարը տըվեց. «ուստա»,—ասեց,—
 «Տարեն կըռի մե բիզ շընի»:
 Բիզը շընեց, աըրեց ջըրը,
 Նուէր թե՛ «տարեն մե թուր ք'անջես»,
 Մուղղըւ ընձըմե իշ կ'աղես:
 Ուստան, թե՛ կտաս մե վուէսէի:
 Ամին թե՛ «ան էրկու վուէսէի»,
 Ամմա սայով պան կըշինես:
 — Աշկիս վրա, մե շաֆտեն հո
 Լափ հաղըր կըլնի, յարի տար»:
 Շաֆտեն հո, շանանը կ'ըննց.
 «Ուստա, թուրը»:
 «Թե՛—հաղըր ի»
 Քանի, թուրը «մխլաղուզ էր»,
 Ախըրըքի մեշ էլ կ'ին շաներ.
 Ուստան անջես էր թըռցուցի:
 Վերցեց, մի ուրիշ թուր տըվեց.
 «Քյոո ի, Բնչի խասկընալի»
 Ուստան մթիլի մեշը տսեց:
 Հանան ամին առեց թուրը,
 Զարեն անըմլ բիզը խանեց,
 Զարեկեց—թըրի թիյան ծայլով:
 «Էտ չի»—ասաց,—«իմ թուրը տան»:
 Ուստան մե ուրիշ թուր տըվեց.

Բիղը կուէլեց, էն էլ ծակեց:
 Ուտան տըսով՝ չէ՛ էտ մարթը
 Տիմանց ուր թանքերը թնփե,
 Մընաց նաչար. ուրը տըվեց,
 Խալիուէրը բիղը փուէոցեց,
 Տըսով՝ բիղը քար չանել ի,
 «Ա՛յ, էտ իմ թուրըս ի», ասաց:
 Ուտան ծըղղած, թե՛ ամի ջան,
 Քնեղ խետ հանաք՝ եմ անել ի,
 Դե, թիյան զարկեմ՝ ղինը,
 Տար, թող շնախավուէր ըլնի:
 Միտել՝ը խարար էր ուտայի:
 «Ղինը լցեց յափուշ՝ դանով,
 Թիյան զարկեց տըվեց աման,
 Ուր մուղղ էրկու վուէսկին առեց:
 Խալիվուէրը ինք՝ով համբախ:
 Ուտան յըլավ, յանաշ տըվեց.
 Համխի վրան մի դարձ կար,
 Խասով, տիմանց դարձն ալըոնեց.
 Վուէր Հասանեն թուրը խըլի,
 Միադուղ թուրը, ղիյմաթսըղ
 էն անլման, անթնյ, անկին:
 Հասան ամին թուրը կապած,
 Փետը ծեփին, թըփթըփալով,
 Խասով դարձն: Մեկէլ, ընը,
 Մեկը յըլավ տեմը կըռեց.
 Թանլիմ ու, քոռ ք՛նփաք՛ ողլի,
 Շուէտ թուրըս թնլ կիտին, ընցի,
 Թե չէ՛, կլուրտ կըթըոցուցիմ,
 Հայդե ալըոժի, թուրը էկավ:
 Հասան ամին անդանը ղըլեց,
 Տըսով ծենը դուէր ի կնլի,
 Մեռ թնլեց, վուէր թուրը ք՛նշի,
 Քյաշել ի, ղընեն չիլնելի:
 Ալընանը կըլխի ինք՝ով,
 Թե տն ինչ սատանայթուէն կա,
 է՛հ «թըրին հանարը ըլնի,
 Ասաց, — ղընով էլ կը կըռըի»:

Ղինո՛վ—մընո՛վ ք'անցեց թըռռա՛վ
 էնթեխ, դուէր իկա՛ս էր ծենը:
 Ուստան էտ չէր ըսպասելի,
 Ընչանք' աչկը խփուէց-պանցեց,
 Հասանք թուրը ֆըռացուց,
 Ղընի ծերն առեց ուստայի վըղին,
 Կլտխը թըռա՛վ բանդանն:
 «Բոյելի,—ասեց,—ծեռքա կոմի՛ն,
 Վուէր էն տեսակ թուր ես ք'անցի,
 Ղինն էլ կլտխ ի դարկել ի՞նչ:
 Հասանն էկա՛վ, խոսա՛վ տունը,
 Տարա՛վ մի տեղ, Ղինը փուէխեց,
 Սարքեց, ինչ թանք վուէր պետե՛լ էր,
 Պերեց թուրը, պատին կախեց:

ՂԱԼԹԻ ՓՈՐՁԸ

Հասան ամին կանչեց Ուռչանին,
 — Ծին խան, ասաց, լա՛վ թիմար տու,
 էս խետեն տար, տարը ճըրի,
 Պե մուրքն էլ բաքաթ կապի՛ն:
 Ծին ք'անցեց, ամին ափլըմեց,
 Տըսա՛վ էլ պակաս տեղ չկա:
 — Մըկա մընաց ջըռեննք,—ասեց,—
 «Ըչկանք՝ ո՛ր խորը անժան ի:
 Ուռչան, բալա, կեթաս»,—ասաց,—
 «Մեր կ'ոտնըմար տեղը վուէր կա,
 Ճանրը կը պլցոցես վրան,
 Կը թողնես, իրեք օր էթան:
 Ուռչանն անընձ խից պախը,
 Զանդ խոր ասածը կատարեց,
 Իրեք օրը վուէր թըմըմա՛վ,
 Կընաց, վանին ճանրը կոնց,
 Խերն ասաց.—«Ծին ք'անցի տանը,
 Մ'էրկու կըլտխ խամ խան անն,
 Նուէր յընար դարկի, ջըվալը ք'ից,
 Խեծի, ք'ել թեխ ճըրած վարը,
 Օխար անքամ ջուխարվուէտ քըշի,
 Զըրած վարով թեխ վեր, թեխ ցած,

Քըշած տեղն իտե՛վրտ ըշկա,
 Ի՛շ կը տըսնաս, յա՛ր, ընձ աստա՛:
 Ուռշանն իշթա՛ր խերն ասի՛ր էր,
 Դուռակը յընձրեց, խեծավ,
 Խասավ վա՛րը, Զուխտը՛վուէտ քըշեց,
 Օխտը տի՛ր վա՛րով վերը-ցած.
 Ըշկաց թեխ իտե՛վն, ի՛նչ տըսնա՛
 Ծին ո՛ւր դըռնադների խետը
 Կյեննի տակեն չուէ՛ր խուէ՛ղ խանած,
 Հա՛վայի մեկը դուրը-դուման,
 Մե թողը թիփան ի կայնի,
 Վուէ՛ր էլ ասված նըշանց չըտա՛:
 Օխտը կլոխը թըմըմավ,
 Ուռշանը ծին քշեց տուէ՛ր,
 Խորը պատմեց՝ ինչ տըսի՛ր էր՝
 Խերը լըսավ, ուրախացավ.
 Էտ ի, խրեղեն ի, վուէ՛ր կա,
 Է՛լ տա՛ր մասին կասկած չըկա՛:

ՌՈՒՇԱՆԻ ԵՐԱԶԸ ԵՎ ՇՆՈՐՀՔՆԵՐ ՄՏԱՆԱԼԸ...

Ուռշանը տա՛ռցավ տասնը խի՛յ տարեկան,
 Ծին վուէտը տըրեց էրկու Վինա՛գի՛:
 Մեկ օր խերն ուղեց Ուռշանին փուէ՛ռցի.
 — Քեան, բալա՛,—ասեց,—ծին, յընձը զա՛րկի,
 Սիլահ-ասպարըտ, թուր, ՚ղալխան, նիզա
 Կապի, ծին խեծի, մե շիթա՛նք ան,
 Իրեք օր քիզի տաս եմ ժամանակ.
 Դյեղի, պըտըտվի, ֆըռուա, «զա՛վը» տու,
 Նուէրեն տուն յա՛րի, իշ վուէ՛ր կըտսնաս,
 Յա ինչ վուէ՛ր կ'անես էտ իրեք՝ օրվան,
 Յան ընձի պատմի, վուէ՛ր դա՛րը դ'որան
 Ես էլ քո մասին մե թահրի՛ր թափեմ՝:
 Ուռշանը յըլավ, խոր ծեռը պաքեց՝
 Ծին քա՛շեց, թա՛մքեց, «ըռնխտը» կապեց.
 Զենքը՛ զրահի մտավ թամդըռուտ,
 Կանշեց ասվածը, յըլավ, ծին խեծավ.
 Խուզաֆիս, խորը միաս պա՛րով ասեց,
 Նուէ՛ր պա՛ռցավ ծիյան, զանգա՛յեց, քշեց՝

Եկե՛ք չմասն մտնե՛մ մե տանն ան քաջեց,
 «Ափառէ՛ս աշկ չմնեմ, քամակետ ըշկամ»,
 Ասաց: Ծնգանը զարկեց, աշկերեն
 Ունքուռ, ունքուռ ցած թափեց արսուներ:
 Ուռնանը կ'ընաց, տուն էկավ մե չոյ,
 Յարանի տեղ էր, մարթ-մանգիթ չկար.
 Արեվմտուէցին խասավ մե չիման,
 Տըսով՝ մե պարանկ կ'եստ ի էթալի.
 Ծառը-հող, չիման, թամա՛նը ընցավ,
 Տարեն աղեկ՝ տեղ էլ դուէր կը գ'ընենեմ,—
 Ասեց,— էչավ, ծին թողեց արուոր,
 Զինոյն էլ խուրջինեն խացը-մաց խանեց,
 Բաշլայեց ուսելո՛ւ: Կյերավ, կըշտացավ,
 Կլոխը տընց խառեյ խար ք'ընանլ:
 Շատ էր քոնե, քիչ, մեյն էլ էրաղին
 Փառաքի մարմն մե խալիվուէր մարթ
 էկավ, թե՛ տըղա, անունըտ ինչ ի:
 — «Անճունս, պապի, Ուռնան, քեզ ծառա»: —
 — Քոնգի ինգերներտ ինչ են կանչելի:
 — «Դե ինգերներտ հանապո՛ղ, տմի,
 Մեյ-մեկ՝ կանչես են ընծի Քոռ-Օղլի»: —
 — Էտ վատ անուն չի, դե ընծի լըսի.
 Տարեն ետ ք'անի վուէր ջանըտ սաղի,
 Թող քո անունըտ մեա Քոռ-Օղլի:
 Դե, լըսի ասեմ. մըկա վուէր զանթնես,
 Կըլես, կը տըսնաս էտ մուէտիտ կ'ետը,
 Իրեք, սոթթվան իրեք, ըռանդի
 Ծաւր կ'իկյա-կըսնի՝ տեղին, կանաչ, ալ.
 Ծըրերի մեկեն իրավունք ունես
 Տա՛ կուշտ խմելո՛ւ, վարեն վուէր ուղես.
 Տեղինը խմես՝ տա՛ ծեռ կըպերիտ
 Ախալքոյի մեչի սաղ կ'իտութենը,
 Կանաչը խմես՝ շա՛րի կըտանաս,
 Է՛ն տեսակ աշղղ, վուէր տեղ չի յըլե,
 Ամա կարմիրը խմելո՛ւ չաղեն
 Կաանան էնեց զուլաթով կարիչ,
 Քաջ, անհալթ, աղնիլ,— վուէր էլ մարթ չիլնի,
 Քոնգի բարամբար ընթան զանյայի մեչ:

Ասեց խալիվուէրը, բերդան չքացալի:
 Ուռշանն էր, քանն զանհնալ՝ միտքս անց-
 էտ ինչ խրաչք էր՝ անկար է՞ր, թե քան:
 Խնտ յըլալ, նստալ, աշկըն տուց ի՛նտին,
 Տըսալ էն տեսակ տեղին ի կ'անլի,
 Իշո քանքըբար, վառ ֆըռֆըռալի:
 Ուռշանը վուէրի վրան պառզըլալ,
 էտ տեղին ճրեն մի պինդ, կուշտ խմալ:
 Մե ահաթ ընցալ, տեղինը ցամքալ, ||
 Ըսկսեց մախմուռ կանաչ ճուր իկյալ:
 Միթքս անց Ուռշանը. «Ծերուէնին տանց՝
 Մեկին խմելու իրաւունք ունես.
 Վուէր իրեքայն էլ խմեմ, ինչ կըլնի:
 Հայտա կը խմեմ, ինչ կըլնի-կըլնի».—
 Ասեց ու կանանչ ճրեն էլ խմալ:
 Կանաչը ցամքալ, կարմիրը էկալ,
 Ուռշանը կարմիր ճրեն էլ խմալ:
 Էնենց խմացալ՝ անշարքս խելքը,
 Շուուէրքը, վուէժը լալալ ան մեշը:

ՔՐՈՒՆ-ՕՂԼՈՒ ԱՌԱՋԻՆ «ՇԻՔԱՍ»-Ը...

Էրկօր ման էկալ, վրան իրեքային,
 Ուռշանը տանցալ, տուն էր իկ'անլի:
 Ճամխին յարանի էն չնլի մեշը
 Տաալ՝ խինդ՝ խոքի մարթ են իկ'անլի:
 Խաասան մուէտե մուէտ, մեկն անքրեքեն
 Ինդիերին ասեց.—Մե տես, ինչ ծի յի
 Լխողուէրի տակը. յես քոցեմ խոսկի
 Տա նխան կուէլի, քից, տանք, մուցսցենք,
 Ծին տանենք, ծախենք, էտ մեղի բճլ ի:
 Աստծեն շնուէլք առնող Ուռշանը
 Ըմեն միլլաթի լեզու գինաս էր.
 Խաասան Ուռշանին, քոցին զրուէցի:
 Ուղին, վուէր կուէղնի, զարկեն, ցած քըլցեն:
 Ուռշանը քանչեց ջանվարդար թուրը,
 Կանչեց, ֆուսսը.—է՛յ մուխաննաթներ,
 Շուէտ թանլիմ ըլեք: Տաալ՝ չէ՛, քանչին
 Սուր, նիզա, ղալխան ու կալմեշ աբին:
 Հըսուէտալ Ուռշանը, թուրը աչը-ծան

Թանկաց, իրեքդի կլոխը թռավ.
 Տանցավ էրկսին. դենքերը թափին,
 Չոքյան անայր,— թափիմ ենք՝ — կանչին:
 էչավ էրկըսի թեզերն էլ կապեց,
 Խառնեց անայր, թեխ տունը բռնց,
 Խասավ տունն, էչավ, ծին տարավ կապեց,
 Խորը պարոզվեց, հալ, օղյաթ, ասեց՝
 էտ օյինները էկան կլոխըս:
 Պատմեց էրազը, հրեր խմելը,
 Աստղծմե քյամալ, ղուզաթ առնելը.
 Պատմեց պատահած խինդ՝ խոքու մասին,
 Դանց մասլըհաթը, ասի խասկընալը,
 Թրով իրեքդի կլոխ զարկելը,
 էրկսին խեղը կների պերելը:
 Խերն ասեց. «Օղուլ, ես շատ ուրախ եմ,
 Ինչ վուէր արիւր ես, աղեկի ես արե.
 Կանչի պոնածներդ, տանամ՝ ինչ մառթ են»:
 Կանչին. խառցը վուէնց, մեկը արար էր,
 Բանլու ավադակ, քաջ, համբախ կողդ.
 Մեկին էլ քուրդ էր, էլն աղիբանլու:
 Խերը դուռացուց, էտ վուէր խափալ.
 «Դե, քեզեք, վուէրթի, ազատ եք», ասեց:
 Արարը, թե՛ չէ՛, մենք չենք էթալոն,
 Մենք որոշիւր ենք՝ ընչանք մահներս
 Քյո քաջ աղային ծեռ չքաշելու.
 Վարան էն, դադ—մենք.
 Էն տեր՝ մենք ծառա:
 Ասին, կընացին ծին բեշմերեւ.
 Սրփին, թիմարին, կներ տվին, հրին,
 Պոծան, միտանան վեր ինդան, քյոտն:

ՀԱՍԱՆ ԱՄՈՒ «ՆԱՍՑԱԹԸ» ՈՐԴՈՒՆ ԵՎ ՄԱՀԸ...

Հասան ամին էր էն մեկէլ օրը
 Կանչեց Ուռանին. չոքեցոց տեմը.
 «Յար, օխնեմ, բալա, իմ նսայաթս տամ,
 Տանես եմ, վուէր իմ մախըս մուէտացե:
 Ավանդան, բալա. քանի վուէր աստու.
 Շուէթքն ես առե, ընծըմն նսայաթ.

Բանդան օլանին կլոխ չէչնցես,
 Չը հպատակվես մի բան-ինսանի,
 Քյո ազադթուէնտ անշըրքոյի մեչը
 Թող քեզի խմար ամբուտ թանգ ըլնի.
 Թշնամուտ խեան էլ վուէր կուէնծ կ'անենաս,
 Վանքի քանց իգիդ, մանդի՝ մանդանա.
 Հարստին թալնի, աղկատին օքնի,
 Ամա բամեն տեղ ինսաֆու վարվի.
 Ինքերի վրա հարամ մի ան,
 Ակաթթուէն չանես, էտ շատ վատ պան ի.
 Սութ ասելը իգիդի ճուէչ անիքըն ի,
 Մի կեղծավուէրի, քըսվի, հարմարվի,
 Վանկուէկի վրա թքել էլ չածի,
 Քաջ, իգիդ մարթուն սիրա, հոբամթ առ.
 Սիրաւտ քանց դանդիդ պախի, ճուէչը պարդ,
 Հար փատիկ պանով էրուն մի պխտուէրի.
 Խոսքա խոսք ըլնի ասածտ-ասած,
 Թքածդ թուքը մեկել էլ չը լկես,
 Ուրիշի պատվին աշկը չը տնես,
 Շնացող մարթը շնե էլ վատ ի.
 Մալիտ աշք տնեն, էտ փուտ չունի,
 Պատվիտ կոնողի կլոխը կըռի,
 Վան վուէր ասեղով քեզի կըծակի,
 Ջանը նիգայով տու սանդը շինի,
 Ես դուլուդ անիմ քառասուն տարի,
 Հանդըս էն էլավ՝ աշկերս քոռցուցին.
 Ճուէչի, փաշայի, բաքի, դանդինի,
 Վուէչ մե ժամանակ տու մի հովատա,
 Ցած մանլուխովը անշըրքոյի մեչը,
 Չանի՝նան դուր տեմեն տողալի,
 Չուրա յել, դանթի, դանդի, դուլում ան.
 Ամա դուլումին, դուրին, դանդինին,
 Վայելի անշարք, պան պակաս մի թող,
 Կյե, խըմի, ապրի, քեփ, վահտադ ան.
 Ամա ինչ էլ վուէր կ'անես-չես անի,
 Խիխուտ, ինսաֆա ծուռնց չես թողնի.
 Ամա ինչ էլ վուէր կ'անես-չես անի,
 Հար վանտ Շլուտ միտըտ կը քըրցես.

Իշխան ճուղէն կը լինես, քանզի խոնար պախի,
 Իշխան խոնարովես սիրտըտ ճուղէն պախի:
 Էն՝ ծին, էն՝ թուրը, վուէր քանզի ունես,
 Դանցը քիմրան էլ վուէր սիրտ ունենաս,
 Իմացիր, վուէր էլ անշըքսի մեշը,
 Ըսկի մե պանի չես քանչի պահաս:
 Դե, տառներս կիմիդ ան անգիմիտ,
 Ինչ նանայանք տվրիմ, խասկըցի, պախի,
 Աստու օխնիթքը թող կլխիտ ըլնի,
 Էրադիտ տըսած խոսքը կատարվի:
 Ես էլ ղանյիլ եմ, թող էս օրվընեն
 Անուներտ փուէխվի, Քոռ-Օղլի կոչվի:
 Ծիյանտ անուեն էլ, շատ եմ մտածե,
 Վերչը որոշեմ, վուէր Ղաթ կոչվի:
 Ղըռ ու արնդ տեղեր էն էնենց կըսնի,
 Իշտ շահմարը ամառվա շնքին:
 Ամա դիր-դինան, ցեխ, կակուէդ տեղեր,
 Շատ էլ դռ չտաս, յարը քար չիլնի:
 Թրիտ անուներ՝նեկ կըլնի դիլֆի դռ,
 Կապի թող դաստիտ անգանի ըլնի:
 Քանզի օրհնես եմ էս օր փահլեվան,
 Ախշարքը քանզի, քանզի էլ անշըքսին՝
 Ամանաթ, իմ սուրը նանայանք պախես,
 Մանդ, իզիդ անվան չտավանանես:
 Մենակ ես քանզի, մե մանանք ունեմ,
 Փաշայի անգը սրտես տուն չիկիմ:
 Թե պանի, մեկ օր ֆըրսանդը կիմնի,
 Փաշայեն խորըտ հանրիֆը կ'առնես,
 Դան չմոռանաս մե սափուէր պաղ ճուղ,
 Կըպերես, իմ կերեղմանիս կը լըցես:
 Ասեց Հասան ամին, թուրն առեց,
 Կապեց Քոռ-Օղլու մեշկը, օխնիթքը տվեց,
 Իրեզը պաքեց. «քանի, բալամ», ասեց,—
 «Ասված քանզի խնայ»:
 Քոռ-Օղլին էլավ, խոր ծեռը պաքեց,
 — Բարա ջան՝ ասեց,—նանայանքիտ ղուրբան:
 Տո խանգիտ մընա, ես էնենց կ'ապրիմ:
 Իշխան վուէր ասիր, իշխան պատվերիր:

Խինդ-տասն օր ընցավ, ամին բեքսեփցավ,
 Հնա տըյտըքաս էր, տեղը-մեղ տվին.
 Մե քան օր ընցավ, մեկ օր էլ բիրդան
 Լեզուն պըռնըվավ, մըկնյի թըռփըռտաց,
 Սուսը փուս մեռավ. իշթար ճրաքը
 Փչեն, խանդ՝նցեն:

ՉԱՄԼԻ ԲԵԼԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Խորը թաղելեն ետ, կանչեց Դյոռ-Օղլին
 Ռեյհան արարին, ինան Դարդ-Օղլուն,
 Տոն յաշով ճուէչ էքո, չուռ էկած, վնլմդ,
 Վարտե կա էնենց մե սոմթով՝ դալա,
 Դանար, զանարանդ, պանցը, պինդ ու սոթ,
 Մենք էթանք էնդեղ մեր բինան քըլցենք:
 — Իմ տեր, Դյոռ-Օղլի, — տեսց արարը,
 «Ասած իտ գյոթն ես մե տեղ քլինամ,
 Էրկ՝ օրվա ճամբախ ինդ՝ ած ի հարաֆ.
 Զարգախլի-Զամլի բել են տեսլի.
 Դար պեսը պինդ տեղ էլ անշարք չկա,
 Մե պանցը սար ի, չուէրս թարանֆը պանց,
 Եվ էնքան պանցը, վուէր ամրը, չամը
 Պանկու չաղին՝ քանլան չեն խասնի,
 Ղուռ շաղի լման մեկը կը պոնեն.
 Սարի կուէղերը քանց պատ դիք ի սոթ,
 Թանք մե խատ ճամբախ ունի ըլնելու,
 Էնեկ կուէր-մուէն, խանգար Օլթրան.
 Սարի տակ չուէրս յան քաննի աշի չըռի,
 Դարը-դոդգլուն ի խաս չիբը չիման,
 Զուէրս թեխեն անպար, տուռ յի վանկելի,
 Էլ խանգար թուռլի ծառ, ծաղէք, պտուղ:
 Անշըրքի կլխավուէր էն ճամբաներն էլ,
 Էտ սարի մուէտերովն ի ընելի,
 Սարի քանլանին կա մե ճուէչ հասար,
 Սառի պերանը քըլցած ամարաթ,
 Ամարաթներ չարգաղը քըլցած,
 Անդութկի վրան, վուէր մարթ շըլմելի,
 Խանգար չուէրս յի քանկը, սարայներ
 Զարգայով քըլցած պալի պերանը,

էլ ամբար, փայլ, օդա, օթադրեր,
 Իշքան վուէր ուղես, լես քարե քանշած.
 Հասարի մեջը գլուխի բախշան յի,
 Խնդար մե չեշիդ ծառը, ծաղէք իս.
 Մե քանի կուէղմեն լես քարի մեշեն,
 Զուլալ, պող անպարներ ի պըխալի.
 Էլ մուխլանմ թուենին խոսք, 'գոուր չկա,
 Դադ տարող մեկը-խնդարին դալ ի:
 Ին ընձի լես' մենք Զանլի բելը
 Կընդրենք մեղի պեռթը-օթիվան:
 — Եստ պարի,—ասեց Քոռ-Օղլին. կանչեց,
 Ինչ ուներ-չուներ, ալեց ամբար-դարը,
 Կենդի վուէրիլը, դուլ, խիստ ախքատներին:
 Ծիյանքը խեծան, յոր ևս, Զանլի բելը
 Էրիօրվա ճամբախ կլես օրվան խոսան:
 Քոռ-Օղլի տըսալ՝ լափ վալահ էլալ,
 Ֆոռաց, տնողեց ըմբեն ծակը-ծուկ,
 Ասեց,—Դե, տղներ, է՛տ մեր մասկյանը,
 Դե, էս օրվենն գող-դուլադ էլեք,
 Իշքան իշխի կա, դալի, մանդանա,
 'Ղուլի-դուլաթախ, պայց վուէչ անլի քյամ,
 Զարկող, դարկըվող և թարք գլխիմամադ,
 Զանթող, չափմող, հարմաթե 'դաշադ,
 Խեծող ու դարկող, չանանդ ու 'դոշադ՝
 Թամալըլին դըալեք, պերենք, խոսք կաղմենք,
 Աղադ ու անկախ մեղ խմար ապրենք:

ՔՈՐԱ-ՕՂԼԻ ՄՈՏ ԵՆ ՀԱՎԱԲՎՈՒՄ ՔԱՋԵՐԸ

Քոռ-Օղլին ուր փախել խմբով
 'Ղուլի, թըրի հանարով,
 Հանա տարի չէր թըմըմիկ,
 Էնեց բալան տնուն խանեց,
 Ծենը դընդաց անշըքով մեկը:
 Էլ անխարք իշքան 'դարը-դաշադ կար,
 Պեռթե, հարմաթի փախող մարթասպան.
 Իգիդ, կոմարար, չխաշա, էրանխոււմ,
 Ասի, հարամի, չափա՝ դուլ, դարդի՝
 Քոռ Օղլու սալըղը լսան, խմացան,

Հնա մեյ-մեկ էկան դարը միացան
 Շատերն էլ Քյոռ-Օղլին զի՛նչն էր կանչելի,
 Յա զինքն էրթաւ էր ու համոզեա էր,
 Եթե մե հանձնը շնուէրքի տեր էր,
 Էտ տեսակներին մե թահր պերես էր,
 Ըռհան Արանն ինան Քյոռ-Օղլին կան էր,
 Դարեն ետ էկալ Բարա Քյանհանը,
 Մե քիչ էտ էկալ զոչ-Բարախանը,
 Ետով էլ էկալ Բըղլի-Յուսուֆն'նան,
 Իսա-Բալին և Դանլի-Բաթմանը,
 Քիչ արանք քանչեց, թափելի՛նչ էլան,
 Խարի-Թանիման'նան Հոլա-Փուզանը,
 Ետով էլ էկան — Դանլի-Նանիրը,
 Ղանն-Ղանն ինան Գանն-Բախանը,
 Դարեն ետ էկան — Բըրու-Բայրամը,
 Զըփաղ-Ալին'նան, Ղանն-Սայաղը,
 Մե մաշմթ ընցալ, էկալ Մուրթուզան,
 Աղան-Փիրին'նան — Ինչն-Արանը,
 Ետով էլ էկան — Բաթման-Ղըլիջը,
 Հանան-Գանն-Ղըրանն ինան Բաբարը...
 Առանչի դանլին Ղանլի Քյոռ-Օղլին
 Էտ տասը-քսան դանլիներովը
 Ճամբախ էր կռելի, Ղանֆլան թալնելի,
 Զանփը չուռ էր անելի, կլոխ պախելի.
 Քյաննց ըղըրմ կայծակ մեկ օր ամաղ, մեկ դաղ,
 Տար, կո դարկեց, չափմիշեց, պերեց:
 Հնքմաթ, փաշա, բեգ՝ էրկու փուէնց անին
 Գանվա Քյոռ-Օղլուն զանֆթել պոնելու,
 Ամա մոթները էնենց ճանթըմով,
 Ախու ետ քանչլած, ծակերը մտան:
 Դանլանը մնաց դանլի Քյոռ-Օղլուն
 Վահաաղ անելու անչըքի մեշը:

ՆԻԳՅԱՐ ԽԱՆԸՄ

Մեկ օր քեփի մեշ տղները ասին,
 Այ տա Քյոռ-Օղլուն յարեք փաակենքի,
 Յարեք խո յարեք, ծեն ծենի ավին,
 Դե Քյոռ-Օղլի ջան հանգրվի շուէտով
 Էթան ենք քեղի ախչիկ անգելու,

Էն էլ ծղղաց, թե՛ դանդաղ կամ, քննեք
 Դե սալըդ-սուրուդ՝ վեր ախչիկյն ուղենք:
 Ինչա Աբաբը, «Մե լսեք», — ասեց.
 «Շիքյան կռիլը կա մե Ղոջա-Ղամբան,
 Նիգյան անուանով մե ախչիկյ ունի.
 Վուէր դանդաղ լման նա խուէղը ծընի,
 Նա էլ կը ծընի, մե թափաթ, ջնրան,
 Խուրը-խրեղեն, նաուրուդ, քանը գլանան,
 Շատ էլ օջաղագո, հալալ կաթնը կյան:
 Քյանի՛ քյանի՛ աղանց ուղող կն էկն,
 Բեդիւր, աղանք, ընչուէնք փաշանք,
 Խոջա-Ղանբանանը ամբողջ ի համբան,
 Խանգարեն մեկին էն չի խափելի:
 Թե ընծի լսեք, Քյոռ-Օղլին կամ տա,
 Նիգյան խանրմին կուղենք, կըպերենք:
 Քյոռ-Օղլին ասեց. «Մե սաբըր անք,
 Կանոխ աշղի լըրաստով էթնմ,
 Տընամ՝ կյովնն գլորն ան կա,
 Նուէր կ'իթանք, կ'ուղենք, ուղելը հեշա՛խ:
 Էն մեկէլ օրը Քյոռ-Օղլին մըտով
 Տընանքը պըտըտող աշղի՛ դաբ,
 Էշով թեխ Շիքյան, Ղոջա-Ղամբանի
 Չարգաղի տակը ուր սազը քյոքնեց:
 Սաղի ծենն առեց Նիգյան խանրմը.
 Խերը տունը չէր. օղորկեց՝ կանչն
 Աշղին նեսը, վուէր սաղ դամ անի,
 Քյիչ ուրախանան, սըրտերը պանովի:
 Աշղը էկավ, Նիգյանը արտավ.
 Ինչ աշղ, ջանմ՝ մե սարի կտուէր,
 Նուէրըխտս, ամա մե փաթ-փաշլեվան,
 Քյանց մե օղուդ-գեվ, յեքթան, գլանդանով.
 Աշկերը պես պես քյանց մե փխալա,
 Թանգամ բեղերը խորոտիկ սրած,
 Դանը-դանբանն նուռ ի կաթիլի:
 Շարը-շարժունքը քյան մե շահ զադա:
 Սաղն իշո շըրեփ առն ուր ծեռը,
 Աշկը մնացե Նիգյանի աշկին:
 Կնիկ խանջաթը սատանա կըլնի,

Նիգամբն անարար ուր մատը կծեց,
 Էտ յանր, աշըղ յանր՝ մըթկի մեշն տասց.
 Քանիք էտենց մե սիրամեղս ըլնր,
 Քնդ ալանվանմ մե աշկս չըլեր:
 Խուլանմ Նիգամբը աշկն առնելո՞ւ պես
 «Աշըղին» սիրաց, էն էլ շատ՝ դըղձուն,
 Ինչ Բոս-Օղլին էր, վանմովսրդ անց,
 Խելքս խրամանքը կըլտեն թել տաին,
 Սուլա-Արանբի տաածեն հալմ,
 Խանգար խանգարն անկել խմացի:
 Բոս-Օղլին սիրաց Նիգամբ խանըմին,
 Էնենց, իշխար իգիղըն ի սիրալի.
 Խուէր, պինդ, թամղընատ, համղված, անտանց,
 Որոշեց ուզել, քնչ կիւնով ըլնի:
 «Դե, ուստա ջան տու, Նիգամբն ասեց,—
 Մե քիչ դամ անմ, լըսենք շատը ըլնենք.
 Ախլիյներ, տուք շարք-շարքանթը
 Չայը՝ զանվան հաղըր անք:
 Երբի, աշըղ, անար գինան,
 Դոշ Բոս-Օղլու կուէսծերեն,
 Դար անունը, դար սալըղը,
 Մենք շատ շուէտեն ենք լըսած.
 Ախլանքըտես աշըղ ետ տու,
 Շէտ պան կաս լըսած, տըսած,
 Պատմի խաղով, մենք էլ լըսենք,
 Վուէր աղեկ վայ ըստանաս:
 — Կըլտիս վրն, խանըմ,—ասեց
 Բոս-Օղլին, սաղը քանքեց.
 Սաղանիկ սաղը դնն տուց,
 Բաղըր ծնով ըսկսեց.
 Սաղը զանգեց, յերբըր գիւեց,
 Եվ Նիգամբ խանըմին կանգնց:
 Կանգն Նիգամբի մաղերը,
 Վուէր էլիք են կրունգները,
 Կոխն-կոխն անագը շանգ,
 Բիւնաները գյուլ անհան.
 Կանգն Նիգամբի հակատը,
 Վուէր քանց մե առածթի սեջ ի,

Փերի էր տալի քանց անարատ,
 Մե քըշերվան էկած ծունը.
 Կյսվանց վիզը քանց ՝ դուրա ՝ դադ,
 Սըվտակ մանամանս սուրահին,
 Շահմարի պես քանչած սուջա,
 Եղունիկի պես նազանի.
 Կյսվանց ունքերը ՝ դանմ՝ դաշ,
 Իրեք օրվա լուսնի լման,
 Քանց աղեղնակը յերկինքսի,
 Քանց լարած մե յայը-օխը.
 Կյսվանց աշկերը փխյալա,
 Շաուը-շափաղ, շամսը-՝ դանմար,
 Քիփրիզները մեյ մեկ ջիդներ,
 Սըրտեր փարոզ օխի լման.
 Կյսվանց իրեսներն անարատ,
 Թշերը ալխաթի խնձուէր,
 Կարմիր սըվտակ, քանց ծախկի թեր,
 Լինքը, լուվ, քաղցր, խամեղ,
 Կյսվանց քիթը ինջա խուրման,
 Քանչած շիմշատե, շիրմայի,
 Սնգժները խորոտ սամթով,
 Քանց ՝ դըզըլ գյուլի յարփաղը.
 Կյսվանց պերանը մեղրածուէր,
 Պակըները ինջի մարջան,
 Ատըմըները սըխ ու սնդանի,
 Լեզուն քաղցր քանց անդանի.
 Կյսվանց չանան խոթիկ, խամեղ,
 Կըլոյ փըստիկ ծուէր ու ծիրան,
 Բուխաղը քանց գյունձի կարաք,
 Մավի ծալ ծալ շիրին շարբանթ,
 Կյսվանց ծըծերը շամամա,
 Քանց Գյանջնյի նուրը նաջիփ,
 Դոշը բըհշա, բար ու բահար,
 Հար անդամը փաք ան՝ դանդ.
 Կյսվանց բոյը քանց չինարի,
 Կըռները շիմշատ ու շամդան,
 Վուստները նաուրուզ մանամանի,
 Դըռնաղները սնդանի ինջա.

Երբեք իրան սերը անչափ,
 Խոքին վառված, սիրտը կրակ.
 Ասեց, վուէր քակի պէս փափին
 Քաջ Քյոս-Օղլուն ի անժանի:
 Ասաց—սաղը արեց կիտին,
 Աշկ քըցեց Նիզամի աշկին,—
 — Ես քո զուլը, ես քո կիտին,
 Յն ըսպանի, յն խոսկըտ տու:
 Էլ Նիզամըն իմացավ՝ վալի ի,
 Ղոչ-Քյոս-Օղլին գին էր, վուէր կար.
 Ջաթի Նիզամըն շատ շուէտեն
 Ուղես էր քաջ յար ունենար,
 Տըտավ, թե չէ աշկը պըռնեց,
 Խոքով սըրտով դարձ սիրաց:
 Մըկէլ վուէր իմաստով՝ վալի ի,
 Նիզամի սիրտը շատ էլավ.
 Ամամ ուղեց մարթ չ'իմանա,
 Տանցավ ասաց,—«Ապրես, աշըդ,
 Խոսքտ խամեղ, ծենըտ քախցըր,
 Լուզարբըտ փաք, վանմի թամամ,
 Վար աշըղը վիւրն ի ասե,
 Շատ էվալլահ, աղեկ տես:
 Էտենց մե թանրով ցանելով,
 Վուէր խալիսը պան չխոսկընա,
 Լցեց վուէսկի ջամը շարբանթ,
 Ուր մանիկը քըցեց մեջը.
 — «Ա՛ն, համեցեք, աշըղ»,—ասաց,—
 «Ա՛ն մե պանմաք շարբանթ խըմի».
 Քյոս-Օղլին առեց շարբանթը,
 Խըմավ, մանիյն առեց պըռկին.
 Կուէղնիյ վերցեց, քըցեց ջերը,
 Ուր մանիկը քըցեց տեղը:
 — «Ա՛ն, խանըմ, շնորհակալ եմ,
 Պանրով քո մուրադիտ խանեն».
 Ասաց, տվեց տանրանկ ջամը,
 Նիզամըն առեց, տակեն ծղզաց,
 Քյոս-Օղլին էլ սիրտը ուրախ,
 Խուզա հանքիս, յըլտով քանջվավ:

Քյոն-Օղլին «Էլջի» և Ուղարկութիւն
Նիդերլանդներէն Ուղարկութիւն

Քյոն-Օղլին էկալ Չամլի բել,
Աւրաթուէնէն թէյ ի տանցն:
Հը, խառնուցին՝ խառնուր թէ չէ.
— «Էն էլ իշթար», — տաւ, — «վալաւ,
վաւեր չեք ուզե, ես կը ծըռվեմ»:
Է, ծաւրն էլ ուրախացան:
Մեկէլ օր Քյոն-Օղլին խանց
Ուլի բիւն, աղաթի՝ զանեւ,
Ծաւրն քանիսը կան էր,
Օրթակեց Նիդարլին էլլի,
վաւեր էթան խոր խեղը զուրցան,
կամքը առնեն, նիշան առնեն:
Էլլինները ինքան ճամբաւ,
կըննցին թէ Նիդարլ կընդը:
Խառնուցին խառնուցին կընդը,
Ղալա-Ղամբարի տուր զանկին.
Տուր զանկին, նոքար, նոքար
Էլան, ծիւանքը նեւ քանլին:
Ղալա-Ղամբարն էր տաւ,
Իրեք-չուէնս զըս սարի չորան,
Գլար-զանկաները քանց բուռլ,
Սիւան-ասպարով նեւ մտան:
Է՛ն՝ զոնաղը տաւ ծաւր ի,
Թարլիի մընց, հրով իրեց,
Բարա-քաննանը մուկտաւ,
կըլտի տվեց, ծաւր պըռնեց.
Նուէր էրկսով էլ մատերը
Պարին, ալլին ճալարներին,
Նուէր, զուրաւ ճալարներին,
Պարին, տըրին սըրաւներին,
Նուէր, մեյնէլ կըլտի էլուցին,
Բարա-քաննանը տաւ տաւ, թէ՛
— «Ե՛յ, տո՛ւ, փի՛ր Ղալա-Ղամբարան»,
Մե՛ն քեզ աղեկ կընք ճալարեւ,
Չանկին, վարլի, աղի բանլու,

Քո խացիտ, հաւմանքիտ ծենը
 Օխտը օլքամ զըրբմիտի:
 Ամբ տոմ մեղի չես ճաշնալի,
 Վայել ի վուէր տոմ էլ ճաշնաս:
 Ավատա, վուէր լտած ընես,
 'Ղոչ Քոռ-Օղլու քաջ անուներ,
 Էն իղիղը, վուէր թառիր ի
 Չամլի բելի պեռթի քամլլան,
 Էն, վուէր կլոխ չեցուցելի,
 Պանադես շահի, սուլթանի,
 Խաներ, փաշաներ յա բեգլեր,
 Շան տեղ էլ չի սայմիշելի:
 Դալիները առած շուրջը,
 Քոմնց մե 'զըզ'դուն խուսխոռ առնիվ:
 Օռդու, սարքարդար չի ըշկալի,
 Տոս իկանլի հարփ ու կոխիվ:
 Տալի ճանթ' փըշուր անելի,
 Կոտորելի ցաքը ցրիվ:
 Էն, վուէր էլ թաջիր, բազրգան,
 Սաղ թալնելի, լոթը-մը բան,
 Ախլարքալ քըցելի զըլզըլան,
 Նուէր քոմշվելի սարի քամլլան:
 Էն, վուէր խեթն քասըր-քուսուրին,
 Հանգանքտ առնելի աշկի տակ,
 Վանվ զիլագալ ունի տիմելի,
 Հեչ վանտ ետ չեթնլի տարտանկ:
 Էն, վուէր խոքին 'դուրբան կ'անի,
 Մանդանա իղիղի ջանին,
 Ամմա նամանգ ինդամվ ծեռը,
 Քամակեն խոքին կը խանի:
 Է'տ դանլի, 'դոչ, քաջ Քոռ-Օղլու
 Դալիներն ենք մենք հնազանդ:
 Էն լըսիր ի, վուէր տոմ ունես
 Օջաղադա, սոյլի, սամթով,
 Մե հրեղեն հոթի հրաշք,
 Նիդար անուսով կուս ախլիկի,
 Լըսե, տըսի, խուլմասյի
 Մեղի օղորկե տուռըտ էլչի,

Թե դարձի ես, խոսքըս կըտաս,
Մեհ քոս դոնադն ենք, քոս ծառան,
Թե չէ, կըռնզը դես կըլնենք,
Ետ կը տառնանք մեր օթեանս:

ՂՈՋԱՆԴԱՀՐԱՄԱՆԸ ՄԵՐԺՈՒՄ Է

Ղոջա-Ղանդամանը խըպառտ,
Մե խաստըփուէր դանդոյին մարթ էր.
Ճուէչերի խեւ նստող-կայնող,
Իրեա առած, չուէր, անխափան.
Աղփուէզի պեա ուր տան մեչը,
Ուրը ասլան էր կարծելի.
Հենց վուէր լսալ էտ խանթը,
Հրասուէտալ, իրանը կուրսեց,
Հենց կարմըրալ, քանս բիրարը,
Կաղըղալ, պերանը պանցեց.
— «Լսիր եմ», — ասեց, «էտ թուլի,
Ճամբախ կողոյ, կյուէզ, հարամուն.
Լսիր եմ, ուր սոյը, ջինսը,
Գյանթիւր, քոռ մեհթարի տղա,
Զին էլ յըլիւր ի նախըրչի.
Մըկէլ վուէր կըլխին ի ժողկե
Ուր պեսը խինգլ տաս չուկկուլ'ներ,
Տաղ-դան ճամբախ ի կըռնլի,
Գյանթըր-քոռսուէր թալընելի.
Հենց գյիննլի էտ ի, վուէր կա,
Իրան իգլիդ ի հանգլի.
Բա էանց էլ ջիգլար կըլնի:
Ի՞նչթար ի համառցայլի,
Ղոջա-Ղանդամանի պեա մարթն.
Տունը էլլի օղորկելի.
Դուէր էկլիւր եք, դան էլ կեթմք,
Ես ձեզ տալու ախլի, չունեմ.
Դե, շուէտ տանցեք ծեր ջամլի բել,
Էտ կյողը-հարամուն ասեք,
Թող իրան բարաթ մարթ գննի,
Նուէր վերցի, էլլի օղորկի.
Ղանդաման վանլ, Գյոռ-Օղլին վանլ.

Ես մե օլջյանի բարխուդար,
 Էն մե հարամի, կուէդ գամգամ
 Իմ ախլիկան քաննի քաննի
 Խաներ, փաշաներ են ուղե,
 Ամմա տարածկա եմ տանցուցե,
 Պերանները տըվե դո՛ղը:
 Էն, խուղափիս, տանցեք քելեք,
 Մեկ էլ էտարան չերեկաք:
 — Զանգաթ մի քանչի, Ղոջա Զան,
 Մենք էլ երեկանք, էն էլ բլթար.
 Ասեց Քաննանը, տուն էկալ,
 Խեծան ծխանքը, հեռացան:

Քյոն-Օղլին ՓԱՆՅՆՈՒՄ Է ՆԻԳՅԱՐԻՆ

Խարարը լըսալ Քյոն-Օղլին,
 Աչկերի տեմը մըթընտալ.
 — «Ղուրբան ըլիս տուն Նիգյարին,
 Թե չէ մուէրթըտ տիկա կը խանեմ.
 Է՛յ, հրաքու լցած խարար,
 Տես, կլխիա քնչ սիթմա պերեմ.
 Տուն մե կանկյան Ղանն հալու,
 Նիգյարը մեչըտ պոնսած վարթ.
 Վարթը կը քաղեմ, կը վերցեմ,
 Փըշին կրակ կ'տամ շամար
 Դե, տղներ, ելեք, հաղըրվեք,
 Հոք մ արեց Ղանլի Քյոն-Օղլին,
 «Շարը-շարիք, զըսը-զըրան,
 Նիգյա Ղալխան հարկավոր չի.
 Մենակ թըրըներըտ կապեք,
 Ասել չ'իսի, պեթկը կիկյան:
 Դե Զանգ արեք, ելեք, խեծեք,
 Վուէր էթանք, քըշերով տանանք
 Էն հանգով, վուէր առատունը
 Խառնիսը բաշխմիշ աններք:
 Էտ վուէր լսան դալիները,
 Քյանչին ծխանքը տուն խանին,
 Խառ ուխտը գոնվաղլի կուէն,
 Զարկին ծխանքին ան բն ան:

Թոան, խեծան խնդանդի պես,
 Քյանչին մե ջարդայի շարվան:
 Քյոռ-Օղլին խեծով 'Ղաթթը,
 Քան մե խականդարի զուլդար,
 Փաք փանչիկան նառ դեվի պես,
 Դախ էլավ 'Ղաթթի մեշկին,
 Չանդուն դարկեց ծին ծառ էլավ,
 Քյըթին ֆընչաց վիշաբի պես,
 Թըռավ, ցնլաց քան մե յուլդուզ,
 Յա՞ր ես Նիզամը խանըմ, էկանք:
 Քըշերը տեղ կես չեր ելե,
 Խուսթը խառսավ Շիրյար կեղը.
 Քյոռ-Օղլին քըշեց 'Ղըռաթթը,
 'Ղոջա-'Ղանրամանի տուռը.
 Քըշեց, կայնավ, արը ժըխչեց,
 Բոռաց էնենց մե ծեն խանեց.
 Մե ծեն խանեց, երկինքի, կեսինքի,
 Արսը անշարք, անդ դըմ-դըմփաց:
 'Ղանրամանը թըռսավ նըռսով,
 Տեղի մեչը դըռ-դըռ տողաց:
 Իշթար անլանը բոռալուն՝
 Շան, կեղ, մընես են ծակերը,
 Էնենց էլ 'Ղոջայի մարթները,
 Թամմըղ մըռտըռին տակերը:
 Քյոռ-Օղլին 'Ղաթթեն էլավ,
 Մուէտ կըննց փակ դարվանդային.
 Տարավ պերեց լանդյով տըվեց,
 Հար 'ղանաղը թռավ մե յան:
 — «Դե, շուէտ տուռ, հասարը պըռնեքի»,
 Կանչեց Քյոռ-Օղլին ծըռերին.
 Դանլները քյանչին թուրը,
 Թիյաները պերնով պըռնին,
 Կայնան ծիյանքի յընարին,
 Շանլըվան հասարի ծերը.
 'Ղափլանի պես թըռտն, առին,
 Սաղ փաջը-փենջարան պըռնին:
 'Ղոջա-'Ղանրամանը ախու
 Նեսեն տուռը-մուռը թամմըղ,

Գինդը պիլմը կըքեց, փակեց
 Օխտը սնորմա-հան՝ զրոգայով,
 Քյոռ-Օղլին առանց նեւ մընել՝
 Կանչեց.— «Է՛յ, խանըմ՝ Նիդյար ջան,
 Թե սիրաս ես՝ զոչ Քյոռ-Օղլուն,
 Քյո վռէտովըս յարի մեյդան»:
 Հանն աւել խոսկը պերանն էր,
 Նիդյարը խառտով թանդըրար.
 Թեվը խանչեց, վիզը հիկյեց,
 Տանցավ էտենց տըվեց ջուղար.
 — «Դանլի՝ զանլի, զոչ Քյոռ-Օղլի,
 Տան իմ ուստա, «աշուղ» արբար,
 Ի՞նչ ես տանդ քըլցե զըլ զըլա,
 Ի՞նչ խանար ի խանի խարար,
 Տան ես խիդների սեշման,
 Է՛յ զանդարա, դանլի զոհար.
 Ես եմ գոնդաների խասը,
 Նան շարյար-լարը, յար քեզի բարբ.
 Ես քոնէնըն եմ, տան էլ իմը.
 Էլ պեթկըլ չի կըռփ ու հանը,
 Ես կանչի քյո դանլիներիս,
 Չըլենն խորըս էրնին սանար»:
 — Խորըս խտըլ էլ կուէնձ չաննեմ,—
 Ասաց Քյոռ-Օղլին Նիդյարին,
 Ասաց— ծեռը քըլցեց քանչեց,
 Սիրածին տըրեց յըհանին,
 Առեց զանլին, ծին տանցոնց ետ,
 Յանը ես, չարդախլի Չանլի բել,
 Քըլեց, դանլիներն էլ խտըլ,
 Լանսի տեմը խառտան տունը:

Զուղարը տանք Ղանթանանն.
 Մե մանդանթ ընցավ արանքե,
 Տըստով, վուէր արան խանուշ ի,
 Էլ տանը ծենը ծուէր չըկա.
 Յավաշկըլիկ տուղը պացեց,
 Կուղը-պարզ անելով ըշկաց՝

Յանքար ծրուերը քանչի՞ր են,
 Նուէր, ծեն տըվեց. նո՞քար-նո՞յիբ,
 Հար մեկը մե ծարը-ծակե
 Տոս սողացին, մեռած, սըպուած,
 Լեզուները փուէրերն ինդամ.
 Էկան անշա, փոքր-փոշման,
 Հար մեկը մե թեխ պըպըզան,
 Թող տանք աւրես օրը վայեն,
 Մենք խաբար տանք Գոռ-Օղլիյեն:

ԳՈՐԴ-ՕՂԼՈՒ «ՆԱՍԻՆԹԸ»

Նիգամին պերին Չամլի բել,
 Տրին քոշկո-սարայի մեջը,
 Բաշլամիշ արին կները-խում,
 Դալինները յըլան մեյ-մեկի,
 Յըլան մեյ-մեկի, թասերն տոին,
 Կենաց, կենթանըթուէն տսին,
 Շնախաղուէրին Գոռ-Օղլուն,
 Պարի վայելում ցանգացան.
 — Մե պանցի ծերանաք,—ասին,
 — Խոզրա մեր կլիսեն չը պայտի.
 Տո մեղի տեր, ախպեր, ինդանր,
 Նիգամ խանըմն էլ մեղի քոշր-
 Կյեցցե, տսին, քաջ Գոռ-Օղլին
 Ուր Նիգամ խանըմի խետը.
 Ապրեն ուրախ և անքայնար,
 Գլանի վուէր ջանները սաղ ի,
 Գոռ-Օղլին էլ վերցեց թասը,
 «Շնորհակալ եմ, տըղներ»,—ասաց,
 «Տոք վուէր խմաք մեր կյենացը,
 Գլանքներըս կյենթանի ըլի.
 Ամա թե ընձի սիրաս էք,
 Իմ ասածները կատարեք.
 Ծեղի պախեք վանմի թամամ,
 Հալալ իգիդի լանդանի.
 Իմացեք, թե իգիդ մարթը
 Ուրը թշմար պետք ի պախի.
 Քաջ իգիդի խոսքը թուր ի,

Կամքը պողովուէտ 'դալխանի պես,
 Սիրտը մե դարյա ումանի,
 Գոլոճիկը լեռ սարի պես.
 Հոքին դուլալ քանց դըմըրոթ,
 Խելքը կըռուն ի թըրի պես.
 Քաջ իգիդի խոսքը կուէրծ ի,
 Չունքի, խոսքն ասելնն աննչ,
 Մեղե, տեղե, չնփե, ծեփե,
 Չնփը, քըշեքը իմացե.
 Վուէր իմացե, նուէր ի խոսկը
 Էփած, հնդըր պերննն խանե.
 Մեր հուէչըրանքը ասիբեն՝
 Վնփ ասածե ննն, անածեն
 Ետով մեկնել չը փոշմընցով,
 Էն խելքով, քաջ, իգիդ մարթ ի.
 Իգիդի կամքը պողովուէտ ի.
 Խն ասաց—խա, չէ ասաց—չէ.
 Մեկնել չի լըկի թըքածը,
 Խնդար թնման դիյան անի.
 Իգիդի սիրտը—դարյա յի,
 Մեչը պեթկ ի տեղավուէրի
 Խնդար չեչիդ պանքը-պաներ,
 Էլ տարը փուէս, յառ, բուլըղան,
 Էլ փըռթննա դալղա ուման,
 Շատ պըխտուէր կիտ, սելովի խտ,
 Անձուկ ու ծուն, կարկուտ՝ բոթն
 Տըսնա, տանջի, ըմմեն քանչի,
 Ամա ըսկի վեջը չըլնի,
 Երկինքի իրեսը ծըղղա,
 Աստղներ խտը խողա:
 Իգիդի ջիյար-պոլոճիկը
 Մե խատ լեռ սարի լուման ի,
 Վնխ ասած պանն անշըքի մեչ
 Դար խմա անծանոթ պան ի.
 Դունմանի տեմը դնչը պնց,
 Ծաղըրն իրեսը կըռվել ի.
 Կիտը կըռես, մեկնել կեսը,
 Էլը լուրչ, ուրախ ժըմտալ ի.

Պատվի խըմա կըլտիս արըած,
 Նա՞քիս ուր, յադի, օտարի.
 Սահ սիրտ, ծնո պանց, ներող, քաղցր՝
 Պարեկամի թե դուշմանի,
 Դուլի յա յեթիմի պաշտըպան ի,
 Աշկը խանող չար դուշմանի.
 Իրան պես քաջերին սիրող,
 Կրկնազուգի խոքեխան ի,
 Իգլիգի խոսքին զուլալ ի,
 Արու հայաթ անպարի պես.
 Իշթար տան, ենենց էլ նեսն ի
 Փաք ու թամազդ, անթար, իրազ.
 Ծեռը հալալ, աշկը մաքուր,
 Լեզուն դրնատ, ճակատը պանց,
 Ինգլերի խեղ սերով, խաղաղ,
 Դուշմանի տեմ լուրջ, մեծխոքի.
 Իգլիգի խելքը կըռուն ի
 Զանգաւորի թըրի լըման.
 Ըմմեն ինչը տեղին, թամամ,
 Վախտ իքան վարանգորդ անող-
 Փաք ինսափով կըռող, կապող,
 Տարը-դար պերնին չըշկացող.
 Արարմունքը թարը-թարանգ,
 Բյան մե մեմին արութի պես.
 Արած կուէտը, տաած խոսքը,
 Մեկը մեկին պանող, թայար.
 Զանի, զոռի չը ենթարկող,
 Նամուսին, թասիրին օյաղ.
 Մեր էտ գլանքի նըպատակը
 Տեղըն ու տեղը խասկըցող.
 Դար գլորա էլ անշրքի մեշ
 Իրանը լանգանով պախող.
 Է՛տ ի, տըղներ, իմ նայանթը,
 Վուէր ծնդմե կողմ կատարեք.
 Թե կատարեք, իմ ախպերն էք,
 Իմ ինգլերն, իմ աշկի լուէսը.
 Թե չէ, խո վազ չենա տանել,
 Թո վախտ իքան կուէրի աշկեսը

Դա՛լիները, իշքան կան էր,
 Քասերն առին, Ծրթո՛ւմ կներան,
 Ասին.—դա՛լի 'դոչ Քյոո-Օղլի,
 Տա՛ մեր ինդրեր, տա՛ մեր տերը.
 Ծրթը վեհեմքս մենքս քյո սըբուվ
 էս օրվա էտ անդիզ օրը՝
 Ընե՛լ էնենց, իշթա՛ր վուէր քյո
 Քաջ ու ազնիվ սիրտը կ'ա՛ղի.
 Քյո խոսկերը մեյ մեկ ըսլոյանթ,
 Ծալիքս, տրիքս մեհյ մեր ծուէցը.
 Իշթա՛ր քյեզի յես դիշնալի,
 էնենց էլ մեզի համարիս:

Քյոո-Օղլու շԱՐՍԱՆԻՔԸ

Քյոո-Օղլու թամբեհի դա՛րա
 Մեկել օր դա՛լիներն էլան,
 Քյոո-Օղլու ինան նիզյա՛ր խանըմի
 Խառնիսի խըմա թա՛ղարուքս տըսան:
 Չաթի իշքան վուէր խանը խա՛վան կար,
 Փաշա, բա՛դա, ադա, թաջիբ, բա՛ղիրդան,
 'Ղազի, քյանդխուդա, մուխթա՛րը, մալիք,
 Քամմըզ Քյոո-Օղլու չուզողներն էն էր:
 Խեխ ռա՛յաթի էրա՛նը ծըծող
 էտ տեսակ կելը-կա՛ղանի խըմա
 Քյոո-Օղլին զաթի՛, քա՛ս մե ադամ ջիլ
 Ազրայիլի պես, տանց խոքխառն էր:
 Դա՛լի Քյոո-Օղլուն շատ էր սիրալի
 Քանըր, ըսա՛շար, խեխ ժողովուրթը,
 Դա՛ր կըլլա՞ն էն էր Ծրթո՛ւմ ուտելի,
 Նա՛րաբը-նա՛րա, 'դալը-նսիրը,
 Քյոշվուէր, սանաթքյա՛ր, ալըողազ, մախլուխ,
 Անտեր, նա՛ղուզյա՛ր ու լըմանները,
 է՛տ տեսայներն էլ, իշքան վուէր կան էր,
 Ասաց Քյոո-Օղլին, վուէր խա՛րա՛ր անեն,
 Խարնիս իկա՛լու, մուէտի կյեզերեն
 Չամիլ բելի սազ յըլա՛ծ Մահալի:
 Խա՛րաբը կընաց.
 Ռա՛յաթը թա՛փալ:

Դըհնի զուռնայի ծենը դըրընդաց.
 Ասիր են թող, զբոս օլտուն յոխտուլըդ:
 Էլ ինչըն ի բոլ,
 Բոս-Օղլու լոխպած,
 Բարը-քարվանի մալը դավաթեն:
 Ղոնաղը թնկավ.
 Սաղը բաշլային,
 Խառնիսի մաացուն խանին մուէրթելն.
 Յնլին պնլնրին.
 Ղաստարներն էկան.
 Կըշին թեղերը, թեխ թնդնրուքի:
 Մուէրթին խնյիը կըլոխ տավար
 Բարաը-խնչնմնյի խըմա,
 Խնյիը օյնջ, խնյիը էլ կնո
 Բողբաշի, բըրյանի խըմա.
 Փըլավ քըրցին խնյիը սոմար,
 Սնմար դանդի դան-դան պըրինն.
 Խնյիը սոմար խաս մոխշամ,
 Կոլի եզով, ինջա թուրինջ.
 Խնյիը դնվնյի պեռ շնքնր
 Խնյին, լըցին թիյանները.
 Շինին-շնրընթ, խեյանջափի,
 Ըննդ-ըննդ բոյադ անած.
 Խնյիը կարաս կյինի պնցին,
 Սեղը, կարմիր, տեղին, սըլտնկյ,
 Խնյիը ջոռն-թուռլու իշկի,
 Գերին շարին ջնրդան-ջնրդան:
 Զիմանների վրան փըրին,
 Խնյիը ջնռն խնլի, փալաս,
 Բիլիմ, դանն, խաս յնմանի,
 Զեջիմ, քեչն Խորասանի:
 Ըննյնթը նրստան պնլնր,
 Գնցին դնջլու դնստնրխաններ.
 Խալը քնշին, փոխուռ լավաշ.
 Գերին խնյիը թուռլու յնմնդ,
 Փլավ, դըլմա, բողբաշ, յախնի,
 Զըլըռու, բաստըրմա, հնրխն,
 Բըրթն, քարաը, խնշ, խովուրի,

Լուլան, թափա, սափար, անյան⁸;
 Շարին խնայի ջուռա իշկի
 Կյինի, անող, ըռամ, թերմուն,
 Մեյը, շնրան, շնրան-շնրանթ,
 Նառսու, գանթան, բուղլի-գողու⁹;
 Գերին խնայի չեշիդ լոխում,
 Զիրը-չնմիշ, շնրանդ-մանան.
 Խուրման, ունար, ֆիստան, բազամ,
 Նողուլ, նաբաթ, նախուղ, նիյադ;
 Քյանին խնայի թուրու մեյվա՝
 Տաննը, խննուէր, նուար, հեյվա.
 Խնայի տեսակ յերը յնմիշ,
 'Ղափուն, 'ղափուղ, թուրմա, խիյար-
 Կիբան, խման, գանդին, թնփին,
 Օխար օր, օխար քըշեր
 Զնրկին, խաղ կանչին, խաղացին,
 Սաղ ունանթը մըհալի
 'Ղոշ Քյուռ-Օղու խաբնին անին,
 Սաղ ունանթը մըհալի,
 Խման կենացը Քյուռ-Օղու
 Նիգար խանըմի խետը,
 Մախաին՝ մե պանցի ծերանան:
 Օխար օր վուէր թըմըմալ,
 Խնանթ տալու չաղը էկալ¹⁰.
 Ռանանթը Նիգարին
 Բախչին մեյ-մեկ հիլը-մըխան¹¹.
 Խնանթը ջուռան ծողիհաներ,
 Գյուլ, սնանմըմը, նաբղիդ, ըռնհան:
 Ռանանթը Քյուռ-Օղուն
 Տվին մեյ-մեկ նուար, խննուէր¹²,
 Նարինջ, շամամա, հեյվա,
 'Ղանդը, նողուլ, խուրման, սախում:
 Քյուռ-Օղին էլ ուր կուէղմեն
 Խնանթ ավեց ունանթին.
 Խանեց թոփով ճուէրը-ճուէթ
 Բախչեց խեթն քաղըր-քուսուրին¹³.
 Է՛հ «քյուռ օղուն յոխսուլուղ»;
 Ի՛նչն ի բոլ թախանծ մալին.

Է՛նքան տվեց, վուէր անջադ
Շըլկին աները խառնեցին
— Ասված շնախովուէր անի,
Ըմմեն մարթ կընաց ուր պանին

Քյոռ-Օղլին Բերոնի է Դեմիրժի
Օղլի—ԴԱԼԻ-ՀԱՍԱՆԻՆ

Քյոռ-Օղլին սովորեալն աներ
Գլանտան բիր շուէրերը փռէխած,
Կրներ անշարքը, շուռ կ'իկանր¹⁴,
Մեկ օր էլ շուէրերը փռէխած,
Ղանանդարի լըրատ մըտած
Խեծով Ղաթիքը, կընաց քաղաք
Ուրան խրմա շատ շուռ էկով,
Կընաց թևի վեր, էկով թևի ցած,
Վեռնը տանարն մանկին
Ուղեց Ղաթին նախ տա
Ծին քչեց մե նալընդի տուռ
Նալընդը թանանդն անեց.

— Ծառա յեմ, աղա, ղուլուղիտ:

Քյոռ-Օղլին վարանդուրդ անեց
Նալընդի բոյին, բուսաթին.

Տըսով մե զուրա իզլիդ ի,

Լինքը, զումրան, սնըլ-սնմթով:

— «Ղանանդուլ», — տապ, — «ուստա,

Ես շատ նեղն եմ, համիսի վրն,

Մե էս ծիս նալն անտանն:

— Բաշ անտան, աղա, ինչի՞ չէ,

Ասաց նալընդը Քյոռ-Օղլուն.

— Էլի ցած, խինդ, նիմուսի մեշ

Ծիս նալն, քիչի քչս կուէսծին:

Քյոռ-Օղլին էլավ, ծին կապեց,

Նալընդն էր, նալը-մեխն տուց,

Ընցով վուէր կուէսծը բաշլալի:

Քյոռ-Օղլին անացով. — «Ուստա ջան,

Չմամթ չըլնի, շաշ տու, արանամ¹⁵

Ի՛նչ շուռն նալ ես զնրկելմն:

Նալընդն էլ ծնի նալը,

— Համեցեք, — պաղեց Քյոռ-Օղլուն:

Քյոռ-Օղլին ձեռն առեց նալը,
 Առեց, ծանդր-թեֆտըր արեց,
 Ետով էրկու ձեռով պրոնեց,
 Օլլըրեց նալն արեց քուլար
 «Ուստա ջան, էտ չեւա՞վ», ասաց.
 «Ունեա, արածագլի նալ պե,
 Թե չէ՛ տարեն փայղա չըկա»:
 Նալընդը մընաց թաշիրթի,
 Խանեց մե թուջե նալ տվեց.
 Քյոռ-Օղլին էն էլ Օլլըրեց,
 Արեց էրկու կառէր, թաշեց.
 «Տո, տանք չալլաղի կճեփ են,
 Մալար ուրիշ պինդը չունեն»:
 Նալընդը՝ դուքին պաց արեց,
 Խոստատնի խոս պողլրտե
 Նալ էր պախե, խանեց, տըվեց.
 Առեց Քյոռ-Օղլին, ժըղղալով,
 Օլլըրեց, կռեց, շըփրոտեց:
 — «Զէ՛, ուստա ջան, էրեվալ ի,
 Էս օր մեր պանը չի պրոնի»:
 Նալընդը էլավ, նեա մըտավ,
 Աթաղան-բարաղան պախած
 Սաջարայե¹⁵ խալած թափած,
 Մե ձեռ ժանդուէտած նալ կան էր.
 Տան պերեց, տըվեց Քյոռ-Օղլուն:
 Քյոռ-Օղլին նալն առեց ձեռը,
 Սըռճ-մըռճեց, վարանվարդ արեց,
 Ուղեց կուէփի, տըտավ՝ պինդ ի,
 Ճանթեկն ճար, իլլաջ չըկա:
 — «Ա՛յ կո տանցը, ինչ եմ ասե,
 Տանք պինդը մուխկյամ են կարթին.
 Զարկի թո էթա, ֆուս չունի»:
 Նալընդը մե քիչ լըցված էր
 Քյոռ-Օղլու էտ արածներն.
 Մուէտացավ, վուէր ծիյան վուէտը
 Վերցի ծնդան, նալը զարկի,
 Քյոռ-Օղլին թե՛ «սաբըր, ա՛յ մարթ,
 Էտ քո տառ ին մե փարա,

Արա-բուրա ծիյանքեն չի,
 Վուէր հար խասնող վուէտը վերցի,
 Կայնի. ընչանքա վուէր ես չըլնեմ,
 Տո՛ւ տարը զանֆտ չես նա անելք:
 Նալըանդը ըռանգը խառնեց,
 — Տո՛ քիւլ պանիտ, ա՛յ ժարթ,—ասաց,
 Խասաւ ծիյան վուէտեն պըռնեց,
 Ծին թաֆ տըվեց չարալաշմիշ,
 Նալըանդիս ըսկի վեջը չի.
 Քյանչեց վուէտը, տրեց ծնգան,
 Նալը տրեց, մեխը զանկեց:
 'Ղանդ էլաւ, 'Ղաթը կայնաւ,
 Կ'ասես, էն խրեղեն ծին չի,
 Կ'ասես, մե բանջ ուլախ ի:

Քյոռ-Օղլի մեկ տա զանմացաւ.
 Քյանչվաւ մե երդ ալիլ-մայիլ,
 Բաշլայեց վանմուրդ անել
 Նալըանդի թեւը թիկունքին,
 Դար շիմշատ գարը-գանվզային.
 Ըշկաց, ըշկաց, քիւփը էկաւ,
 Ուրն ուրը մըտկի մեշն ասաց.
 — Ափսուէս չի՛ էտենց իգլիդը,
 Նըստի տա նալըանդթուէն անի.
 Էտ տեսեկ քաջ տղամարթը
 Վայել ի վուէր թուրը կապի,
 Խանյնի դըռնի՞, առնի ջիրիդ,
 Մեյդան մընի կըռիվ անի:
 Վալլահ, տարը պետկը տանեմ,
 Տանեմ, անեմ ընձի զանի:
 Ընչանքա Քյոռ-Օղլին միտկի կաներ,
 Նալըանդը նալեւեն պըռձաւ,
 Մատով ճատկի քրտինքը սըռփեց.
 — Է՛հ, աղա, ծիա պարով մաշի.
 Ասաց, հանջաները ժողվեց:
 — «Ա՛յ տո՛ւ շատ ապրես, ուստա ջան»,
 Ասաց Քյոռ-Օղլին նալըանդին.

Քիսան խանեց ծռեցեն, պանցեց,
 Խանեց էրկու վռեկոյի պարզեց.
 Նալրանդն առեց վռեկոյները,
 Ափի մեջը թանց, պրոնեց,
 Թանգան թամմը վռեկոյիսն էր.
 Ամմա ջուխան էլ էրկու մատով
 Չլուտեց վրանի «շիր»-«խաղա»-ը¹⁷,
 Ճընջեց, փռեցերը շրդրոտեց: //
 — Տանք մաշված են, «դանք» են, աղա,
 Թե ոնես, ուրիշ թանգան առն:
 Քյոս-Օղլին մե ջուխտ էլ տվեց,
 Նալրանդն էն էլ պրոտեց, ճընջեց.
 Նուէր Քյոս-Օղլին խմացով, վռէր
 Նալի անմոզն ի խանել ի.
 Զինքն անք հանանքը շաշ տվեց,
 Էտ էլ անքանն ի շաշ տալի,
 Ասաց. — «Բանլի, բաջ իգլիդը¹
 Պետկ ի թարքը-դանթանդ քնի»:
 Նուէր խոստով պրոնեց նալրանդի
 Ճակատը իրենի խեւ պաքեց.
 — Էվալան քնեղ, բանանքանլու.
 Մե տնուներա քնձի քանլինու:
 — Իմ սոյլա ի Բեմլի-Օղլի,
 Ընձի կատեն Քանլի-Հանան:
 — «Ա՛յ, ամ տպրես, Քանլի-Հանան,
 Անվան չանի էլ հանանք ոնես.
 Քյեղ լանյաղ էի՝ մընտա նալրանդ,
 Ինդյած քանլի էտ բուջաղը,
 Մե հուէթ խաղի ինքմաք սաղ օր
 Զանքանջ դանլիես, քոտին թանկես.
 Քյեղի լանյաղ ի, վռէր ճընես
 Բաջ Քյոս-Օղլու խմրի մեջը,
 Կախլ անես, դանլիես, ճանթես
 Մանդ մեյդանը թուրք ծեղիւ.
 Ախանքը տիրող տնիրով,
 Ղանքն խան ու փաշաների,
 Զոտ ու զորքը դանլիես ցըրվես.
 Ընանթին թալնաղ, կամդան

Քաջիր, բազրդաններ լոխպես,
 Ղափլան չափմիշ անկա պերես,
 Քաօրը-քուտուրներին ընխշես:
 Թե չէ՝ քո էտ չըկիր-թըխեն,
 Քյեզի խրմար փայլա չըկառ:
 Դեմիրչի-Օղլին վուէքիվուէրվալ.
 — Լսիրեմ Քյոռ-Օղլու մասին,
 Այ, ազա ջան, ամմա,—ասաց,
 Ես կամ մե ֆուդմըմ աննմի,
 Իսկ Քյոռ-Օղլին դմիլի՝ դանլի.
 Ես մե թնփն, էն մե Յալլուզ.
 Դմր անունը դըրընդալ ի,
 Սաղ մե աննրամ անըրըքմի.
 Դե ես իշթմը համարմայվիմ
 Ղոչ Քյոռ-Օղլու անունը տամ:
 Քյոռ-Օղլին քըթի տակ ծըղղաց.
 «Դե, իմացի, Դեմիրչի-Օղլի,
 Քյոռ-Օղլին վուէր կասեն՝ ես կմ.
 Թե միտկո ունես խառս իկմիւն,
 Շուէ՛տ մը, դոչլիդլու առըլի,
 Համբախ ինեն, ինխ Զամլի բեր:

— Վա՛յ, բարամ, վա՛յ,—ուրախացալ,
 Ուրը կուրսեց Դեմիրչի-Օղլին.
 Նուէր տնացալ, Քյոռ-Օղլու ձեռը
 Պանեց, պաքեց, տրեց կլիին:
 — Տմ իմ տերը, ես քո ծառան,
 Էս օրվըկին ես քո դմլին.
 Տմը, վմրան վուէր քնիլու կմիլի.
 Քյեզի խեա, կմիլի ջնաննամ:
 Ասաց, մտալ նեա անրիմը
 Շուէրը-մուէրը փուէխեց, էլալ,
 Դէ՛ քեկ էթանք, ես պաղրաստ կմ:
 — «Բը, ա՛յ տղա, քյոնըր-քըլլիմի,
 Զսկի ինչ ունես տանըտ մեչ:
 — Զսկի մե պմն. ունեմ-չունեմ
 Մե պառաւած՝ դառի նանն:
 «Վուէր էտ կա»,—ասաց Քյոռ-Օղլին.

Դե ան էտ վուէսկու տողրակը,
 Թող մորըտ մուէտ, վուէր էն ասլըի,
 Վուէր քո սիրտըտ խանգարտ ընիւ:
 Դեմիրչ-Օղլին վուէսկին առեց,
 Տվեց մորը, ծնող պաքեց,
 — «Օրհնիթկարար ել, մերիկ ջան.
 Շուէտեն ի վուէր ուղես ես էր,
 Թըռնեմ էր թեխ սարը-ծնէրեր,
 Էս օր դիլմարս կատարվով.
 Դոչ Քյուտ-Օղլին ընձ ունթունեց
 Իրան դալիների շարքը.
 Ատու ըստեղծած էտ խուէղը
 Ըմմընիս ի պատկանելի.
 Ամա վուէժը վիբ ծեռն ինգի,
 Միյացիր ի դառի խտը,
 Ըմմըն պան խըլե ծեռներես,
 Մեղի թողե լուծը-նըյան,
 Ապրել քոյն իկանու խըմար:
 Յն պետկ ի կըղըլիս, լալ-քոյն,
 Ըմմն ինչըտ տաս դոռքային,
 Վուէր մե կտուէր շուէր կյանի խաց
 Թալին տեմըտ, ուտես, պանես,
 Վուէր տանես, ուրենցը պախես.
 Յայ էլ թե, անար իգիդ ես,
 Աւը նամուս ղըրյաթ ունես,
 Պետկ ի գարկես, յա գարկըվես,
 Սիլահտ առնես, չոլերն ինես:
 Դի մասս պարոյ, մերիկ ջան,
 Ես էլ էտ համըտխը պոնիմ.
 Ես մե վուէտըս ամըրես նես,
 Տո մե վուէտըտ տունն ես տրբե.
 Մեկ օր ապրի մարթ—նամուսով,
 Քյան խաղաթ տարի բնամուս,
 Ասաց: Տո Էկավ Հանանը,
 Նուէր մեկէլ տրոնեն ետ տանցով.
 — Լըսի, նանն, հանթներըս
 Կըտաս մե քասըր ուտտայի,
 Թող նալ անի, քըլիթ պախի.

Գեմիբըշ-Օղլուն դուլա անի»,
Ասաց, տանցավ, տուր տասկեց,
Բյոռ-Օղլու խեղճ ինդյան համբախ,
Բաղցը գանձի անելով,
Դե, Չանլի բել, յոր ես, էկանք:

ԱԼԻ-ՓԱՇԱՆ ԽՈՍՏԱՆՈՒՄ Է ԿՆՈՒԹՅԱՆ
ՏԱԼ ԻՐ ԱՂԶԻԿԸ ՆՐԱՆ, ՈՎ ՓԱՅՅՆԻ
ԲՅՈՒ-ՕՂԼՈՒ ՂՌԱԹԸ

Բաջ Բյոռ-Օղլին էտ սալաղին
Իշքան բանլու իգլիդներ կար,
Ժողեց կըլխին. դանկներ
Թխլը անց—օխտն անքամ օխտ.
Վուէր թըմմավ, ասաց՝ բոլ ի.
Մեկ էլ ես կամ, դուդ կես խնջիբ:
Էտ էր. նա անել, նա պակաս:
Դանկները առած կուշտը,
Թանած Չանլի բելի ձերը,
Սաղ դանյան պերիբ էր դարի:

Ղոշ Բյոռ-Օղլին թող տանդ մընա,
Մենք խանթը տանք Արզըրուժա,
Արզըրուժա Ալի-փաշան,
Վուէր սալըդ սողուն առնել ի՝
Թե Բյոռ-Օղլու աղի բանլու
Ալմա գոզլի էն Ղաթը
Համին էն քոսուէտ քուտակն ի,
Վուէր խելի մեթմը Հանան-Ալին
Իրան ասաց՝ խրեղեն ի.
Ամմա դինքը չը հավատաց,
Էտ էլ բոլ չի, խելիզ դայիֆի
Աշկերը միլ քանչեւ տըվընց:
Փաշայի առած սալըդովը՝
Բյոռ-Օղլին վուէր էտքան քաջ ի,
Էտ է՝նքան ուր հանարը չի,
Իշքան խրեղեն Ղաթի:

Փաշան վուէր էա պանը լըսով,
 Դը յան, էլ վանան կը խաանի.
 Մեյ քամկին զանգեց, մեյ կըլլին,
 Ամա յան. քնցածն ընցիր ի.
 Փուէր խուէցը պըռնեց վաշային.
 Փուէրը վուէրթիկ, ինդամի պես,
 Քըշերը աշկերեն քանը,
 Յերեկը տանարը կըտըռով.
 — Ա՛խ, առած ջան, բան ինչ անեմ.
 Ես Բոռ-Օղլու ծին ծեռ պերեմ.
 Վուէր ծեռ պերեմ, համ խրեղեն
 Ծի կանենամ յըլխիյիս մեշ,
 Համ էլ, առանցի Առաթի,
 Բոռ-Օղլին մը խոր հանիվը
 Ընծմե խանել չի կարող.
 Զէ, ինչ փաշղը-փելով ըլնի,
 Պակ ի Առաթը ծեռ պերել:

Ասաց Փաշան: Էն մեկէլ օր,
 Զան կանչել արվեց քաղաքը¹⁸,
 Թե վան՞վ կա էնեց քաջ խոյիդ,
 Վուէր էթան, ինչ փանդով ըլնի,
 Բոռ-Օղլու Առաթը պերի,
 Պերի խառուցի իմ ծեռը
 Ահալը-շանթ ըլնի աստու տեմ,
 Վան՞վ վուէր էա խոյիդթուէնն անի,
 Ես, իմ ախիկի, հանրի-փանրի,
 Դոնա-խանըմին տամ անըմ.
 Իմ ծեռով քանրինը կըռեմ,
 Անեմ ընծի փետա, ժանանդ.
 Մեռնեկեն ես էլ, իմ կայքը,
 Իշքան վուէր կա, իրան թողնեմ:

Զիլղիւնն ինդամ քաղաքը.
 Խալիս օլանը, ջահիլ-Չուհուլ,
 Ինդան վուրը-թուր, չալխամա:

Շատերը իշտան անեն էր
 Հարուստ փաշայ կարը-կայքին.
 Իլլանիմ վուէր զանյա-գանգալ
 Ախշըկան, Դոնա-խանըմին,
 Ամմա ջիգամը անող չըկար,
 Քաննի վուէր էն իշ մարթ կըլներ,
 Վուէր Քոռ-Օղլու ծին փախցուցեր,
 Քոռ-Օղլու սալըդ-սողուղը,
 Սաղ անշարք էր դըմբ-դըմբալի.
 Քաջ Քոռ-Օղլու զանը զանան,
 Իշքան խանը-խավաններ կան,
 Խոնիկամը, փաշա, բեգ ու աղա,
 Թանամըղ քաննը ամտամը չանեն,
 Ախու իրանցը կուրսիւ են,
 Զինքը Ալի-Փաշան քաննի
 Քաննի անքամ զոչուն քանչեց,
 Կընաց վուէր Քոռ-Օղլուն ախաի,
 Ամմա ճանթըմով, կոտորով,
 Անջախ ուր կըլտին աղատեց,
 Մե թանրով ծին խեծով փախալի.
 Մըկա, էն իշ իդիդ կըլնի,
 Վուէր իրան կըլտեն ծեռ քանչի,
 Էթա զոչ-Քոռ-Օղլու զառչին,
 Էնել իշ, ծին քանչի պերի
 Էտ առանակին քաջ իդիդ
 Հանմ տել խուէղը չի ծընել

Ամմա գը տոն յանի, տես, վուէր
 Յան անլանը վանտենալի
 Զոռքայթուէնով կըտիվ անել,
 Շատ վախտ դանդ վանկուկ աղվուեղը
 Փանդը-փելով կուէն ի անելի
 Արդըրումա քանչաները
 Բոշ-բեքար վեղամիշ ըլնող,
 Մե լոթը-թուլի գանդա կար.
 Լոսիներ, թամբան, քնշ, բոշքողադ,
 Կեղծավուէր, լորբադ, սութասան.

Անուէնը Համդան էր. ամմա
Զուէնքի կըլտին էլ քյանլէ էր,
Տար խմար էլ տեղեն ըլնող
Կանչեսեն էր՝ «Քյանլէ-Համդան»:

Քյանլէ-Համդան, հեա վուէր լըսալ
Փաշայի չալ անած ջանը,
Մարթը, նա անկի, նա պակաս,
Կընաց փաշայ դեմանխանան,
Կըլտի էլնց, ծեռը դնին,
Թե՛ «Փաշա ապրած կենա,
Թե վուէր խոսքիտ տերը կըլնես,
Ես, քո ծառատ, Քյանլէ-Համդան,
Կեթամ Քոռ-Օղլու մասկյանը,
Իշ փանդով էլ ըլնի, մե կյերպ
Ղըռաթը կ'առնեմ, կըպերեմ»:
Փաշան ըշկաց վուէտեն կըլտի,
Տըսալ մե նաբըռութ¹⁹ պան ի.
Ամա դիհն իրան միտկյ անց,
«Իգլիդան խոռ բախմաղ օլմաղ»²⁰.
Է՛հ վա՛լ գլինա, հանրաթ մեշը
Մե հաննար կա՛մ, վուէր էկիլ ի
Տանցալ, թե՛ լալ, էթան ես—քիւլ:
Աշ ծեռը դարկից ղուռանին.
— «Էտ ղուռանը մեզի վըկա,
Վուէր ես տըված խոսքիտ տերն եմ»:

ՀԱՄԶԱՆ ԾՊՏՅԱԼ ՄՏԵՈՒՄ Է
ԲՈՌ-ՕՂԼՈՒ ՄՈՏ ԾԱՌԱ

Զամլի բելի պեռթի տակը,
Քանի վուէր աշկ ի ճնկիւլ ի,
Փռված ի կափ-կանանչ մահման,
Զիբը-չիման խառ օթարող:

Ամառ էր. մեկ օր Քոռ-Օղլին
Խեծալ Ղըռաթը, մեն-մենակ
Քըշեց մե խելաք տեղ կընաց,

Ետով էչավ, ծին բըխովեց,
 Բըրախեց՝ չիմանն աբաժա:
 Զինքըն կլոխը էլ տըրեց
 Խաս մանաման չիմանի վըան,
 Խուռեյի խար քաղցըր քըրնավ:
 Էտենց ընցավ խեյլի մանգաթ,
 Քոռ-Օղլին քաղցըր քըրնի մեչ
 Մեկի էլ անգըրճովը ինգյավ՝
 Ինչ, Ղուաթը պանցըր փընչաց:
 Քոռ-Օղլին էր, գանձնավ անլըմ,
 Տըսավ՝ Ղուաթը կայնիբ ի,
 Ղուէտերը ջուխտ, աշկը տընգե,
 Անգըժները խուլուզիբ ի,
 Ըշկալ ի թեխ ճամխի յանը:
 Քոռ-Օղլին վանձովնըղ անեց,
 Տըսավ՝ դատեն մե Ղանլիթու
 Յավաշ-յավաշ, լընգըրնգալով,
 Թեխ իրանց յանն ի իկյալի:
 Թեհնավ Քոռ-Օղլին, ըսպասեց,
 Էկավ-էկավ լափ մուէտացավ,
 Իշ մե ջընգըրուէտ գյանգմյ ի,
 Լանգան, չմը-չմի, քյաս մե ըմլնձ.
 Գըրնարիկյով տաս կլոխը,
 Կը թռնի, կեթմ շամադան:
 Էկավ, վուէր Քոռ-Օղլուն տըսավ,
 Ծեռերը ծալ տրեց զոշին,
 Խիհ-վեց անքամ կլոխ էչուց,
 Օխտին պարեմ պըռնեց, կայնավ:

— «Ա՛յ տղա», — ասաց Քոռ-Օղլին. —
 «Իմ հանգավարն օցն ուր պուէտառով,
 Երկկինքյի Ղուշն ուր Ղանադով
 Զիգյար չի անելի մընի.
 Էտ տու քյանի կլխի տեր ես,
 Վուէր մեր կուէղմերը փրոտաս ես»:
 Տղան, վուէր Քանչալ-Համզան էր,
 Ախու լեզուն պըռնըվիբ էր.

Տե՛փ Քոռ-Օղլին վուէր գուպացուց,
 Ասնչ մն թուքը 'ղուլ տըվեց,
 Քըքեկց, խընչեկց, քիթը սըռփեց,
 Խազաց, բոզազը թամմըզցնց,
 Հնչը-մնչն էկավ կլտխը,
 Մե սամթոյլ պերանը պնցեց.
 — 'Ղուրբան քննեմ վուէտիդ խուէղին:
 Ես լտիր եմ էս սամթերը՝
 'Ղոչ-Քոռ-Օղլու հանդավարն ի.
 Հես տանը խըմար էլ էկիր եմ:
 Ես գլխանեմ՝ տո՛ւ Քոռ-Օղլու
 Դանիներն մեղքը կըլնես.
 Ծեռքս քըքիր եմ քոս փեշը,
 Լնձի տար Քոռ-Օղլու մուէտը,
 Արդ ու հալ անեմ անկուս:—
 Քանչալ-Համզան գուպալու խեռ
 Էնեկց կուչ-ծիքս էր անկլի,
 Կըքսկըվես էր օխտը տակ,
 Մըխկըտաս էր, տանքըվես էր,
 Բշո թուլան անուանի տեմ,
 Խանգը Զուսն Ուր-մնլը,
 Բուլտի-բուլտի էր անկլի:
 Քոռ-Օղլու ծըղղալը էկավ.
 Մանդանա մարթը հեչ մն վախտ
 Չինակլի, վուէր անչըքքի մեչ
 Խնչ սալաղի, վնտ, մուխաննթ,
 Փիս խոքի արարածներ կան.
 Խեխը էկավ էս բնվնին,
 Տանցավ, թե.—«Այ աղա»,—ասաց,
 «Քոռ-Օղլին ես եմ. տո՛ւ տա,
 Տըսեմ՝ ի՞նչ անդ ու հալ անես:
 Քանչալ-Համզան, վուէր էս լրտավ,
 Աւրը թանկց, վուէտը պըռնեց.
 Գըռնեց, պաքեց, լանցավ կուց-կուց,
 Ունքուռ-ունքուռ արտունչ թանփեց.
 — Աման, աղա, 'ղոչ-Քոռ-Օղլի,
 Ալի-փաշայ նմքա՛րն եմ ես.
 Էս օխտը տարի յի՛ ահհա՛դ

Իրան յըլխին եմ պախելի.
Ես վուէր էս տարի հա՛ղ աղիւմ,
Տըվեց վըղես, խանեց, պենեց,
Մե կապեկէ էլ մուղը չը արվեց.
Բը քնչ անեմ. խեխը արխատ,
Ես տաքեն ետ ինչո՞վ արքեմ.
Էկելրեմ քիզի մուէտ կամնդամտ,
Տո՛ւ մե անդալմի տան տընն:
— «Է՛՛յ տո՛ւ անմանդ, Ալի-փաշա»,
Մընդանը խըվեց Գոս-Օղլին.
«Հա՛ւա տես՝ ինչե՛ր ի անելի
էս անամսի, շա՛ն քո՞վօղլին.
Հարըս աշկերն էլ քոտցուց.
Ես դա՛ր տեմը բուղուղ անեմ.
Մեկ օր կանեմ մըր դիվանը,
Տըսանք մի ֆըրսանդը կիկյան,
էս թողենք, մընա, տախը են՝
«Ղառըմըղա յայ վար, իղը վար,
Դա՛նա հա՛ թա՛ւախդ իշ վար»²¹:
Կիկյան օրը: Տո՛ւ էլ, բալամ,
Խեբիքդ արտունք թա՛վես հող-հող.
Վուէր ծի պախելո՛ւ սո՞ղոր ես,
Մընա ընծի մուէտ ծի պախող,
Առաց Գոս-Օղլին, սընըրժով
Մեկէլէ կուէզին, նուէրեն քընտով:
Գանձը-Համզան ուրախացալ.
Սիրաը-միրաը էկով տեղը.
Գիթը-մըռութը թամմըղցաց,
Էլով, հո՛ր գիղզով, լըվանով.
Էկով, պըղըղով, լուսանեց,
Ընչանք վուէր Գոս-Օղլին զմե՛հալ.
Հառճնով էլով, ծիան վուէտեն
Բըխով-մըխովը առցըկեց,
Տըվեց Համզան չըլակը,
Զինքն էլ խեծով ծին, քընց տուն:

Մասան պեռթը, ծիյնն էչավ,
 Քոռ-Օղլին կանչեց Քանհանին,
 — «Բարս Քանհան», — ասաց, — «լըսի,
 էտ աղային առ քո մուէտը.
 Քո ծիյանքի տակը մաքրի,
 Տարման պերի, թրի՛ն թափի՛:
 Քանհանը մե 'ղի՛ղջ ըշկաց,
 Տանցավ, ասաց. — «Ա՛յ Քոռ-Օղլի,
 Քանչանն, քոսանն, մեկ էլ
 Գոյ-գոյզ մարթեն — խաթա կիկլա՛.
 Քելքըս տարեն պանն չը կըռեց.
 Տարեն մեղի խաթա կիկլա՛.
 Տո՛ մե աշկերը տե՛ս. սաղդա
 Շրաքու ուտող կատվի աշկ են.
 Յար տո՛ ընձի իխախար տու,
 Տար մեշկեն մե-էրկու խասնեմ,
 Կրուղը դեա անեմ, ջըշեմ.
 Դուէր էկիր ի, էլն էթա դա՛դ:
 — «Տո՛, դե տար խաթան անիղլի՛»,
 Ասաց Քոռ-Օղլին Քանհանին.
 «Եկի՛, զրկըված, նոքար մարթ ի,
 Ես դամին եմ. պանն էլ չըկա.
 Տար, թո փայան տա՛տի, պաննի,
 Մե կտուէր խաց ուտի, աղբի.
 Էտ դա՛ղիրն էլ, իմ խորըս պե՛ս,
 Ալի-փաշայեն դաղված ի՛ն:
 — Վախենաա եմ՝ Ալի-փաշայի
 Կուէղմեն էկած մուխրիբ ընի.
 Դե, քո մեխկն ընի քո վիզը.
 Ասաց Քանհանը կեստսիրտ,
 Վուէր ասեա ես, էլ լո՛նչ անեմ:
 Ասաց, պերանը մըռչացո՛ց,
 Կլոխը մե տարավ, պերեց,
 Համզային օղորկեց փայան,
 Դաստա՛ր տըվեց՝ թե լո՛նչ անի,
 Հարվա՛վ քաշվա՛վ իրան տեղը:

Արանքն մե մուղանի ընցավ:
 Համզան ուր էկած օրվանն
 Իրանն էնենց կարքին պախեց,
 Ըմմենի էլ սիրար շախեց:
 Քըշեր-ցերեկ մե զարարի
 Խանգիստ, տանտն չէր մընալի.
 Էլ կեր պերել, էլ ծի հըրել,
 Էլ թիմարել, տակը մաքրել:
 Վաճ էլ իրան ծեն էր տալի՝
 «Բն՝ լի, սուս-սահաթ, անլիան»,
 Տասր, կո թնդըլար էկավ,
 Կանչողի ՝ դուլլուդին կայնավ:
 Խուլանանի, էտ սոյադով,
 Ուր լրակուն ըլելու խըմա
 Համզան ըմընն սիրացին:
 Ձաթի դար միտկյուն էլ էն էր՝
 Հըմմընին միյամրացուցի,
 Ետով մեկ օր Ֆըրսանդ քըցի,
 Բալքի ՝ Դաթին փախցուցի:
 Մե առ ժամանայ վուէր մընաց,
 Համզան եփ տըսով, վուէր ըմմեն
 Իրան մասին միյամիտ են,
 Ուրիշ պան սոյ չեն տանելի.
 Համ էլ շատ ժամանակ ընցավ.
 Մըկա փաշան ըսպասելի:
 Քանչու-Համզան կատվի լըման
 Մարդ մըտավ, ընչույ մե օր
 Ֆըրսանդ քըցեց, ըլխով պանցող²²
 Մե աղեկ աչար ծեռ պերեց.
 Տըեց շերը, կըննց ՝ դորուդ,
 Միյանքը թանմըդ ըլխոված
 Բրախիւր են աբաժալու:
 Պախող մեհթը, ննքանընըն էլ
 Փըռվիւր են մեշկերի վըմն,
 Քիմին ասել ի, դուռցալ ի,
 Քիմին ծամուէն ի ծամելի,
 Քիմին էլ խուռեյ խար քընն,
 Քախցըր էրադ ի տըսնալի:

Համզան էլ պառզըլավ խովը,
 Ղթատեն ուրը տըրեց սութ քանն,
 Ամ աշկի տակով ըշկավի,
 Վա՞վ ի քընած, վա՞վ ի դաթման.
 Մալխան կան օրվա հաղերը,
 Եփ տըսով վուէր բաման քընան,
 Համզան յավաշ կըլիկ սողաց,
 Կնաց թեխ Ղրաթի յանը:
 Խառավ, պըպըղավ մոմը,
 Բաշյայեց ըլխավը պնցիլ,
 Հաւա տեղ աղիկ չէր պնցի,
 Մեկէլ էտ Ղղնայիկ զամը
 Էրկու ծի խառսան մեյ մեկուն.
 Կըծին, թաղիյին, վըրընջացին,
 Կըտլան, հարաշ-մաղաթ տըրին
 Ծիյանքի էտ Ղաթմաղալի
 Ծենան նմընքները թըտան.
 Թըտան, տըտան՝ Համզան պուպուզ
 Նըստիրի Ղրաթի տեմը,
 Բըլխովի աշաքը ծեռը:
 Տըսան, խառան.— Տն, շան վուէրթի,
 Խաշ պանի յես, մխաղըտ լնչ ի,
 Ասին՝ տըլին, խառան՝ տըլին,
 Էրավ՝ տըլին, ինզավ՝ տըլին,
 Տըլին, տըլին, մըրին Զանդաղ,
 Վուէտեն պըռնին, թալին խանդաղ:
 ՀԱՄԶԱՆ ՓԱՆՅՆՈՒՄ Է ՔԱՌԻ-ՕՂԼՈՒ
 ՂԼԻԱԹԻՆ

Գնաղաներն իրկըլան թեխը,
 Թըլխին ժողին, վուէր տուն քըշն.
 Կընացին թեխ Համզայի յանը,
 Տըսան՝ լնչթնք վուէր քըլցիկ Լն,
 Էնենց էլ ինզած մընացի:
 Էտի խառավ, պըռծավ՝ տաին,
 Թողին, ըլխին քըլին տունը.
 Վուէր խառսան, Քանհանին պատմին
 Սող կուէրծի յեղիլթուէնը.
 Թե՛ բն չառես, էտենց, էտենց,

Համզան Ղրոթի վուէտերն
 Կուէզնիկէ՛, բըխոֆն սեզեց պափ,
 Ետով մեր խաւարը ըլալ,
 Գըռնինք՝ իրանն էնքան տըվինք՝,
 Զանգազ՝ արինք՝, քըցինք՝ փուէտը:
 Քանհանը խոստով Քոռ-Օղլուն,
 Ի՛շ լսիր էր՝ մեյ մեկ՝ պատմեց,
 Եկլաք՝ էլ մուգամմաթ արեց.
 Ետով տառցով, թանաթ տըվեց.
 Թե՛ բը վուէր ես քեզի ասիմ՝
 Տարեն մեզի զարար կի կ'ա,
 Դե իշմ յի, խոսկըս էլալ.
 Քուլ, տարեն ես իմացի, վուէր
 Բարա-Քանհանը զո՛ր տեղը
 Մարմա չի կախե շանայն:

— Ի՛շ վուէր տիր, հախի ի, դադ ի —
 Տառցով Քոռ-Օղլին Քանհանին,
 — Դե ես սայ սիրտ, ի՛նչ իմանամ,
 Էտ լաւուէտը չար մըտքի յի.
 Մարթ զինքն ի՛շ թար վուէր ընել ի,
 Ախալարքն ուր պեան ի գիննի.
 Ես ք'ո անաչ մեղավուէր եմ,
 Բարա-Քանհան, մի նեղացի.
 Տղամարթը չինի, չըլի,
 Ախալարքի մեչ չի փուէոցըլի.
 Առանց քեզի մեկէլ էանց
 Ղանադ կուէրծեր ես չեմ անի:
 Էտ բասը թող. կանախ շուէտով
 Տըզներին կ'օղորկես, էթան,
 Համզայի Զանգազը վերցեն,
 Թալեն ձիան վըրան, պերեն.
 Պերեք՝, նամադ էն թուլայի
 Զանգազը թալեք՝ շըներին.
 Թող չը մընա խուէղի իրես,
 Խուէտի, ախալարք՝ տպախանի:
 — Մուղաթ, բարան բաշի իշմն, —

Ծրդագ Բանհանը էտ խտին.
 — Տո ի՞նչ ջանդնդ՝, փրլան-փրտան,
 Ի՞նչ ես տո՞ խամ-խամ դուռցալի.
 Համդան մըկա թեխ Արզըրում
 Տասս անդ՝ ճամբախ ի կրտի:
 — Ի՞նչ թար ճամբախ, թե՛ տո՞ ասիք,
 Տըղներն ըստանիրեն, թալի:
 — Ջանըմ, էտ ջուռայի խոքին
 ես շատ աղեկ՝ եմ ճաշնալի.
 ես դ՛ իննա եմ՝ զմտտի իրան
 Տըրած կըլնի թուլքի-Օլում²²,
 Վուէր ի՞նչ ի՞ տղները քննվեն,
 Զինք՝ը կուէղնիլ՝ ըլի փախնի:
 Դը՝, ահա փուէնցեք՝, խմացեք՝,
 Այնք իմ ասածը չ'էլնով,
 Էն վնխա Բանհանի մարմար
 Կըռեք՝, թալեք՝ հարկափուէրը,
 Մե կովի պուէչ կըռեք՝, պերեք՝,
 Մըրսի տեղ կախեք՝ ջաննյեն²³,
 — Լնով, աղադ ես, Բարա-Բանհան,
 Առատուն ես զինք՝ըս կ'էթամ.
 Դնդ էլավ, էլավ. թե չէլավ,
 Վարտե էլ էթացած ըլնի,
 Կը քըշեմ, կ'էթամ, կը պըռնեմ,
 Զինք՝ըս դար թամբենը կը տամ.
 Թո չէթն, պանծենա, ասի,
 Վուէր ես Բոռ-Օղլուն ծեռ առիմ:

Տանք՝ տո՞ մընան, մենք՝ խոռոք տանք
 Ծանթըված Բանհան-Համդանյեն:
 Ծիշա ի, Համդանյեն շատ թըփին,
 Էլ վրան անվալ չը մընաց,
 Ամմա տեղ հան չէր մեռե.
 Սութմանց հանթափ էր էլի,
 Վուէր աղվուէրթմանց չըստանեն էր,
 Մե թահր աներ, ճըղեր, փախներ:

Հես վուէր ծեօր-վուէար քանչևով,
 Արեւ մըտով, մութը ինգ՝ավ,
 Համզան տեղեն յըլավ, կայնավ,
 Կաղկըղալով, լընդըտալով,
 Չուխ-չուխ ինգ՝ավ ճամբախ,
 Դե, Արղըրուճ, յար ես, էկամ:

Մեկէլ օր Քոռ-Օղլին յըլավ,
 Հայ տվեց՝ Ղաթթը թամբին,
 Նիգ՝արի խես Ղանվան խրման,
 Մե թեֆտըր էլ նահար անց:
 Յըլավ, մենակը խեծավ ձին.
 Խեծավ ձին, քըչեց թեխ յըլխին:
 Խաստով, անլ՝ալ արդներն ատին,
 Թե բան, չասես, Համզան չըկա.
 Վալ գինա, հանչն էկէ վըրան,
 Քըչերով յըլիբ ի փախխե:
 Էտ վուէր իմացավ Քոռ-Օղլին,
 Ղաթթի կըլտըր սըռնեց
 Թեխ Արղըրուճա ճամբախը,
 Վուէր քըչի, քամակեն խասնի,
 Վարտե կըլնի, պըռնի, պատըճի:

Թո Քոռ-Օղլին էթան, արանանք՝
 Քանչև-Համզան ինչ պանի յի...

Համզան էր, փախավ մե թանրով.
 Տուն էկավ, ինգ՝ավ դանդ ճամբախ,
 Կյաւէղ շան պես խեղճը ըշկալով.
 Կընաց, ընչունէ՛լ լուէսը պանով,
 Ընչունէ՛լ կէս օր էլ կընաց,
 Խասով մե ծուէր, կէտի վըրան,
 Տըսավ, կո տաղ մե ճանգնչ կո:
 Քանի վուէր շան պես բեղբիւ էր,
 Իտեղէ էլ իկէցող չըկար,
 Ասաց՝ նըստեմ ճաղչի տուար,

Նսփանա առնեմ, ըլեմ էթմմ:
Նըստով. տըսով՝ ճախչըպանն էլ
Մե խանիվուէր, փըծղած մարթի.
Նեսը, մեշկը տըվե պատին,
Ղայլանը ծեռը քըլնիր ի:

Մե Ղուլայ դինջն առած-չառած,
Համդան մեկը էլ տըսով՝ ըհը,
Քոռ-Օղլին խեծած Ղըռաթը,
Թափաբա քըշել ի ուր յանը:
Համդայ թուքը-մուքը չոռցով.
Էլ թնչ անի, յըլով անըմը,
Մըտով ճաղանչը անըռեւտով,
Իրես-միրեսը սըվտիյցոց,
Մե յայլըզ կապեց կըլթըր,
Յըլով, կայնով ճաղչի տուռը:
Հենց կայնով թե չէ, Քոռ-Օղլին
Թաղըլըտը խաստով, ծին պախեց.
Ղուէր պախեց, տանցով Համդային
(Հենց խեղով ճախչըպանն ի).
— «Է՛յ, ճախչըպան, տու չը տըսոր
Մե չալ, քըլանը, նսրըռութ մարթ,
Էն էտ ճամխով պետե՛ի ըսներ»:
— Էտ քո առած մարթը, տղա,—
Պատասխանեց Քանչուլ-Համդան.
— Հես նուէր մըտով իմ ճաղանչը:
— «Մըտով ճաղանչը, դե տղեկ»:
Ասաց Քոռ-Օղլին, էչով ցած:
— «Դե մե էտ ծիս պըռնի, տըսնամ,
Էտ մարթն թնչ անել ի նեսը:
Ու Քոռ-Օղլին ծիյան զամը
Տըվեց Քանչուլ-Համդայ ծեռը,
Զինքը նես մըտով ճաղանչը,
Աշկը քըլցեց էսթե-էնթե,
Էլ անըրտուն, ճըռտուն, զնչնզ՛,
Թամմըզ մուրիյ-մուրիկը ըշկաց:

Էտ հանգանին, Քանչակ-Համգանի
 Վուէր հանը կրկինն ցընթիր էր,
 Նուէր հանը-հանն էկալ տեղը,
 Փիքժը անեց.— Էտ թշ պան էր,
 Քոռ-Օղլին ուր ձեռով պերեց
 Միտն դամբ տըվընց անը.
 Այ քիւզի բախտ, ինչ եմ տես,
 Դե տղամարթթուէնի տեղ ի:
 Ղուսթը վիր տակը յըլավ,
 Էն հենց զինքժը Քոռ-Օղլի յի:
 Ասաց, թրտալ ձիան մեշէին,
 Քըչեց համար վրան կայնալ:
 Հանգանը ուրիշ մարթ չըկար
 Մըտիւած խալիվուէրեն սալայ,
 Քոռ-Օղլին եփ ըշկաց թամմըղ,
 Քանջը բուջաղ, տըսալ չըկա,
 Հըստուէտալ, տան էկալ տուռը,
 Վուէր մե հախըպանին շաշ տա:
 Յըլավ տանը, այ քիւզի պան,
 Հախըպանը նըստիր ի ձին,
 Քըչե դանան պուպուղ կայնե:
 Քոռ-Օղլին մընաց թանջըրաթ.
 — Տո շան տըղա,—ասաց,—բու չէր,
 Վուէր էտ հախտ բնձի խափըիր,
 Մըկէլ թշ ջիգձը ես անը,
 Յըլիր ես խեծիր ես իմ ձին.
 Շուէտ էչի ցած, փանջը-սոխտա,
 Թուլայի պես անդժոներբա
 Պետէլ ի կըռել, վուէր տաշընաս:
 Զուր տեղն բնձի մաթան անիր.
 Ես մըկա Քանչակ-Համգանին,
 Վարտե ըլեր, պըռնիր եմ էր:

— Զահմաթ մի քիւզի, աղա ջան,
 Փան-փան ծըղղաց Քանչակ Համգան.
 — Համգանին շուէտեն ես խասսե.
 Աշկերբա խո չէն խինացե.

Յղեկէ՛լ ըշկա՝ ես Համդան եմ,
 Էկամ, վուէր Ղըռաթըտ տանեմ
 Փըրսանդ չէլալ: Մե կ'երպ վախամ,
 Ամմա դե ասված անողեց,
 Քամկանց էկար, ք'ո ծեռովըտ
 Պերթը, Ղըռաթը խասուցիր:
 Է՛հ իշքան տո՛ւ խեծար, բոլ ի,
 Տարեն ետ թո Ալի-փաշան
 Ղըռաթը խեղնի, քեփ անի,
 Ես էլ Դոնա-խանըմի խետ,
 Ուտենք՛, խմենք՛ վահտադ անենք՛:
 Է՛հ խողաֆիտ, Ղոչ-Բոռ-Օղլի,
 Ասաց Համդան, դամը քաշեց.
 — Ամանաթ քիզի ճողանչը,
 Կյարի, ցարսնը ծեթ կաղաս,
 Աճառ, կուէրեկէ՛ր բաբաթի
 Շըհադը քասըք-քուտուրեն
 Կոտին կը վերցես մե կ'անլան.
 Ամմը վարի հարուտներեն
 Կոտին կառնես օխտը կ'անլան.
 Հա հա հա հա, խան Բոռ-Օղլի.
 Հա հա հա հա, ջան Բոռ-Օղլի.
 Երեկ՛ մե ասլան, աղաղիլ,
 Էս օր անխըչպան Բոռ-Օղլի.
 Մընաս պարով, դանդ մի ան,
 Ղըռաթիտ աղեկէ՛ կը պախենք՛,—
 Ասաց Համդան, քըշեց, կ'ընաց,
 Բոռ-Օղլին՝ քոռ փոշման մընաց:
 — Է՛յ տո՛ւ նամանդ, ըստոր, լակուէտ,
 Աղ ու խացամոռ փեղանվանդ՛,—
 Ասաց Բոռ-Օղլին քամակեն:
 — Ախր խելոչ Բանհանը ասաց,
 Էտ ք'անլը մուտքի կըլնի:
 Տար, թե ես էլ Բոռ-Օղլին եմ,
 Էն ք'ո Ղանբա Ալի-փաշան
 Իմ Ղըռաթիտ չինն տիրել:
 Ամմը դե մըկա թնչ անեմ.
 Ասիւր են՝— Դանլիդան աթան

Գլեզար թողպուղընա զանարձ²⁵։
 Ծին ու կնիկը վաճ ախրաց,
 Տիրողին էլ կը պատկանի,
 Ընչուի՜ մե անկեղի դուրան,
 Զիկե՞ն նուէրեն ծեռեն խլի։
 Էտ ի անշըրքի անթիւ
 Էտենց էկէն, էտես կեթն.
 Թե դու անես, ախար, ախրի,
 Թե վուէր չանես, ինքի, մեռի։

ՔՐՈՒ-ՕՂԼՈՒ ՄՏՈՐՄՈՒՆՔԸ

Մանգ իգիղը ՚ղանայի վախտ
 Ուր կըլտիւր չի կուրսելի.
 Քրոու-Օղլին էր, փնու-փնու ծղղաց,
 Ի տեփ, պերանը մընչացուց.
 Նուէր կըլտիւր տարավ-պերեց,
 Զարեն ՚ղայուն-քիսան խանեց,
 Նըստավ ճանչի տըռան քարին,
 Թաթանը լըցեց, հաղըրեց,
 Նուէր, ՚ղավը-չախմախը խանեց,
 Զարեկեց քարին ՚ղավը վանեց,
 Տըրեց ՚ղայանին փըստացուց,
 Քանչեց, ծուխը խանեց ասման,
 Բաշլայեց զուռցալ գինքն-իրան.
 Եկնքան ՚Ղըռաթի զանգը չեմ,
 Իշքան տըղները կը ծղղան.
 Քանհանը խո... Դե մարթն, ասենք՝,
 Իրադունք անի. ի՞նչ ասեմ.
 Ասաց՝ ախր էտ շան վուէրթին
 Սաղ ու սալահ ջաննավար չի։
 Խուլանայի պետի՜ ի ասեն՝
 Համզան քանի տախ մընաց,
 Փըրսանդ չէլավ ծին փախցուցեր,
 Քրոու-Օղլին տարավ ուր ծեռով...
 Ծին տըղեց Քանչնի Համզային՝
 Մալխաս, բաւ զամի գլուխի յանձ²⁶,
 Մըկա ես, վուէտով անսովոր,

Ի՞նչ Թաւր տանամ թեկ Չամլի բեր»,
Ասաց, ձեռը տըրեց իշխանին,
Մե ջիշ զինքն իրան փիքը անեց.
«Չէ, աղեկն էն կըլնի, կանչեմ,
Բոռում, Թող զանիներս իկմն,
Իկմն, խասենն իմ հինդադիս,
Նուէր, տըսնանք՝ ինչ ենք մնելի:

Քոռ-Օղլին յըլավ ճախլի արարան,
Իրեսը սըռնեց Չամլի բերա յան.
Աչ ձեռը տարավ, տըրեց անգլճին,
Պերանը պնցեց, մե էնենց ճըչաց,
Էնենց ձեն խանեց սար, ծուէր ու քարափ
Դըրաց-դըրընդաց, կ'եսինը տողաց:
Ճաղաչեն ընչանք Չամլի բեր պեռթը
Փիյադա օխտը օրվա ճամբախ էր:
Քոռ-Օղլու ձենը խաստավ Չամլի բեր,
Անանչին անքամ Նիգ'արը լըսավ.
Նիգ'արը լըսավ, տըղներին կանչեց,
— Դե շուէտ ձի խեծեք, խասեք հինդադի,
Քոռ-Օղլու ձենը ես լըսամ,—ասաց.
Անպատճառ կըլնին մե օղյաթ էկ'ե:
Իսա-Բալին էլ պառզըլավ կ'եսին,
Անգ'անը տըրեց:—«Դըռուս ի»,—ասաց,
Մեր տեր Քոռ-Օղլին ՚ղանլիս ի էկ'ե,
Նիգ'արը ճիշտ ի. ես էլ ձենն առիմ...

Նոր անընձալը ճեկ'ին ճոյնըլան
Յըլան, հանգըրվան տառ-քըստն խոքի,
Խեծան ձիյանքը, ճանրախը պըռնին,
Չափ ու չափարազ քըշին հինդադի:

Քըշին ձիանքը ջիւլ զանիները,
Իշտ կարկուտի ՚ղազըղած ամբը.
Ճամբախ աղուրը երկ'ինքը խանած,
Միյանքը քըռնած, ձիյանք փրոփըռած,

Քանց ելբան դամի, քանց թանթան քամի,
 Քանց սարեն փռոթնած սելը հարամի
 Օխտ օրվա ճամբախն օխտը դադային
 Տըվին, անընթեղն ընցան քանց ըղբըմ.
 Ընցան քանց ըղբըմ, քանց արու լեյսան,
 Օխտը դադային ճաղանը խոտան:
 Խասսան, ինչ տըսնան,
 Ղըռաթը չըկա,
 Քոռ-Օղլին նըստե ճախչալանի խեռ,
 Թուէնդիրը վանե, կըլտն²⁷ են թըխե,
 Տըրիր են մեշ տեղ.
 Մե յանեն էլ խո
 Ղալանի ծուխն են խանե ան-օսման.
 Խաղ են ուտելի, Ղալան քանչելի,
 Ուրախ, ծըղղալով, տանգ մեյ-մեկու խեռ,
 Նըստիր են, դալանջի են անելի:

Խասսան, ծիյանքեն էչան ան աստան,
 — Ասն, Քոռ-Օղլի, բն ի՞նչ խարան ի:
 — Դե, խարանն է՛տ ի,—ասաց,—ան բալամ,
 Քանչան-Համգային ես դամին էլամ,
 Քանհանի մուէտը. մալան²⁸ս, խուլանան,
 Ի՛մըս ի սուջը... Ամրաներ ընցան,
 Փըրսանդ չը դիդալ, վուէր ծին փախցուցեր:
 Աւր մուխաննաթթուէնը երեկ՝ վուէր պանավալ,
 Թողեց վուէր փախնի, կըլտին ադատի,
 Ես խասսամ քամկանց, հենց իմ ծեռովը
 Ղըռաթը տըվիմ, աւըրմ²⁹ ան վերս տար:
 Քան-քան ծըղղալով Քոռ-Օղլին պաամեց,
 Թե Համգան կըլտին ինչ օղանթ պերեց:

Աման, դալիներն ըսկըսին ծըղղալ,
 Փուէրները պըռնին, ինքան թավտան.
 Էնքան ծըղղացին, տըռնին տակերը.
 Էնքան ծըղղացին, անըրը կըլնաց.
 Էլ աչկի տըսուէնք, էլ քըլթի խըլինք՝

Եստե՛ն յիմա՛յ. թանձր ճիւղերը կը տրուա՛յ,
 Փրօքը վան կ'ետին, մե հըռհըռասն,
 Մատերը կըռես, խանձը չեն ըլի:
 — Բահ, քո տունն ավրի, գալի-Քոռ-Օղլի,
 էտ էլ քո Համդան. դե քիլի, քիլի:
 — Վա՛յ, 'դոչ-Քոռ-Օղլի, ճիւղերքը զնւարի,
 Մե քիւն լամիկ իշն խափնը վար:
 — Տո, տըսեք հանձ, ադա Քոռ-Օղլին
 Իշ սնըր-սնմթով ճիւղը պան էլի:
 — Զէ, տո՛ էտ ասա, ադա ճիւղը պան,
 Շըհադե, մուղղե առիւր ես ըսիլի.
 Տանենք Նիգարին, թող ուրախանա:
 — Ասլան Քոռ-Օղլի, վըռացիւր, էկար,
 ճիւղը պան թուէնի էլ խամը տըսար:
 — Վա՛յ, 'դոչ Քոռ-Օղլի, հա՛ հա՛ հա՛—հա՛ հա՛.
 Վա՛յ, քիւն Քոռ-Օղլի, հա՛ հա՛ հա՛—հա՛ հա՛:

— Դե հա՛, շան տըղներ, խերիք ի ծըղղաք.
 Ասաց Քոռ-Օղլին, գինքն էլ ծըղղալով,
 Նուէր յըլալ կայնա՛յ.— Լա՛յ, տըղներ,— ասաց,
 — Պըռնաք, կըշտացա՛ք. դե, ընձի լըսեք:

Հալա-Փողանը վերցնց, թե՛
 — Քոռ-Օղլի, տո՛ւ ընձի լըսի,
 էլ թնչ ասել, էլ թնչ մասել,
 Յըլեք, հա՛ անենք, վրա տանք,
 Մընենք քաղաք, փաշա-մաշա
 Զարկիկենք, ճառթենք տակնը վըրն,
 Սաղ տունը-տեղ. օթեվանը,
 Սանգը-սարվաղ անենք թանձրղ,
 Պըռնենք, փաշայի կաշին քիլրենք,
 'Կաթն առնենք, վերցնենք, պերենք:
 — Յավաշ-յավաշ, Հալա-Փողան,
 Ծուռ, զանդանղ, սարսաղ, զողան.
 Առնչ էկա՛յ Իստ-Բալին.
 — Մենակ զոռը պալական չի.
 Զոռի խեղը վուէր խելք չէլա՛յ,
 Կուէր ծը կանես շիլա-փըլա՛յ:

Իմ թանձրանով՝ էտենց անենք՝
 Փաշայի մուկտը մարթ օղորկենք՝,
 Ասենք՝ մեր ապրանքը ետ տու-
 Այնք իրան խոշին սվեց...
 — Ծննդտ, ծննդտ, վախկոկի՛ աղվուկ,
 Թողնեն, դու մողաչի կըլնես.
 Բոռաց էն թևին Դաշ-Դամբըրը.
 — Էտ ի, հեա վուէր մարթ օղորկիր,
 Փաշան ծին կը ք'անի տեմը.
 Իմ թանձրանով՝ պետե՛լ ի կանչենք՝
 Սաղ մեր դավաներն իշքան կան,
 Մընենք՝ Արդըրում քաղաքը:
 — Չըլով, չըլով, ձեռով անց
 Դեմիրչ-Օղլին.— Իմ կարծիքով...

Ամմա Քուռ-Օղլին չը թողեց,
 — Սմբըր անք՝, տըղներ, ասեմ.
 Ինչի՞ յէք՝ ինզի՛ն չալխամա,
 Ի՞նչ խանար ի, հայդա-բուդուր—
 Ամեն մի կուէրծ, էն վախտն ի դանդ,
 Եվ մեչը ճըշմարտըթուէն կա:
 Ճըշմարտըթուէնը պահանջել ի,
 Վուէր հա թանք՝ մեն-մենակ էթամ,
 'Ղըռաթին աղատեմ, պերեմ:
 Ինչի՛, պերոդ, ձեռ տըվողը,
 Արողը—Քուռ-Օղլին ըլնի.
 Ամմա էթանցող-կըռվողը,
 Տանջըվողը դավաներն ըլնեն:
 Ասեք՝, տըսնամ էտ կանուը
 Վա՞ր դավաճարի մեշն ի կ'իրած:
 Չե՛ բարամ. տուք՝ գինջը-գիլար
 Թողեք՝, ք'ելեք՝ թեխ Չամլի բել,
 Գունահն իմըն ի, խոքիս ըլնի
 Ես գինքըս էլ կեթամ, մըկա
 Կը բաշըրեմ՝ պերեի, թե չէ՛,
 Էտ էլ իմ գ'ինանու պանն ի:

Դէ, խոսքը խոսք. տանացեք, քիւնեք,
 Եւ կ'ընացիմ. դաւդ իրեք օր
 Տուք իմ համբախըս ըշկացեք.
 Էկամ, էկամ. անցնի չէկամ,
 Նուէր ընծի օքնըթուէն կի կ'անք:

Ղոչ Գոռ-Օղլու խոսկը խոսկ էր.
 Ղըճիւրը վըճիւ էր տնտնոց.
 Էս պանն ըմմեն էլ դիւնան էր,
 Սուս, խընազանդ, ասին՝ «բանի»:

Գոռ-Օղլին էր, խեծով մե ծի,
 Խուզաֆիս ասաց տըղներին,
 Էն ծին քըշեց թեխ Արղըրում,
 Տըղները տնոցան Զանլի բեւ...

ՀԱՄԶԱՆ ՂԹԱԹՐ ՀԱՄՑՆՈՒՄ Է
 ԱԼԻ-ՓԱՇԱՅԻՆ

Մըկա խանընը մենք տանք Համզան:
 Համզան Ղըռաթը խասուց Արղըրում:
 Խանընը կ'ընաց Ալի-փաշային,
 Ուրախըթուէն Ալի-փաշայի
 Պերանը խնձուէր էլ չէր մընելի:
 Յըլան անան, մուժգան, խանլի,
 Սարը-սանգլի, դոնը-բարաթ.
 Թանփան խալը սաղ շըճարի,
 Զարկին շեյփուրը, բալարան:
 Երեյա Գանչալ-Համզային
 Էս օր անին քաջ Համզան-բեգ,
 Կանչին դանդան Ղանթան,
 Ասին պատովով, փեշաը-փեշով
 Վերցին փաշայի քոշկը պերին:
 Ղըռաթին տարան խաս թանգլան,
 Համզային տարան թան-համամ.
 Լոխոցուն, դանին, դանթըրին,
 Պերին, փաշայի կուշաը տըրին:

Թափան, էկան իշքան կան էր,
 Մեծամեծներ, բեգ՝ էֆենդի:
 Էն մարթը, վուէր երեյ մեկել
 Համզանի պարեմ տանելը
 Ուրն անթան չէր համարելի.
 Էսօր ջանտ ի անելի, վուէր
 Մե թանրով քաջ Համզան բեգի
 Ծեռը պրոնի, դուռացուցի:
 Կ'եղծավուէր խոսկին, կ'ովալուն,
 Սութ բըստըրեկուն, տուտ տալուն՝
 Հաղաւ-հասար չի մընացե.
 Թասնողըն էլ—դոստ ի տանցե:

Իլլահիմ, երեյվա դ'անդան,
 Քանչաների քանչան-Համզան
 Էս օր, վուէր տանցե Համզան-բեգի,
 Զի խառցուցելի՝ փխս, աղեկի.
 Սութ ի փըչելի անհաշիվ,
 Է՛ր մե կըլտիս,—սուր ու կըլտի:

— ...«Ասեմ փաշայիս, խաւանան.
 Հես վուէր Քոռ-Օղլին լըսով, վուէր
 Համզան բեգին ի էկել տեմը,
 Ալը՛նը պրոռեկը պատըռով.
 Դանլիներին ասաց՝—Հան, հան,
 Դան խեռը կըլտի տընելը,
 (Յանի ընձի, Համզան բեգիս).
 Մեր պերանը չի, դանլիներ.
 Ամը դե, Թասիբի պան ի,
 Պետի է դանլիներ, հարը ինչ ի.
 Ասաց, քըչին, էկան վըրան,
 Դանք՝ մե յանեն՝ դոդոսան խանգը,
 Էս մե յանեն՝ մենակ Համզան.
 Դանք՝ ծիյավուէր, Էս փիյադա,
 Դանք՝—սուր, սիլահ, Էս—մե դոդա.

Վուէր չը տըվինք՝ հակառ հատկի՝
 Երկինքէ-կէտինք՝ թիփան էլավ.
 Քնշիմ զոռդաս, աշկըս խըփիմ,
 Դե, ջան Համզան, տաւ, կոտորի.
 Աշ փըռացիմ, ջանդանք՝ թնփավ.
 Ծան փըռացիմ, ջանդանք՝ թնփավ...
 (Համզան էնքան վուէրէմէրէրավ,
 Եստած տեղեն թըռտով կայնտով.
 Ծեւը թուր քնշելու ծնով,
 Զան փըռացուց թեխ աշը-ծան,
 Տարավ-պերեց մ'երկու բնդի
 Քիթը-մըռութները դըզեց)
 Զարկիմ—թնփան, տըվիմ—թնփան,
 Քնշիմ—թնփան, քըշիմ—թնփան.
 Զանդան-ջանդանքի տըվիմանմիշ,
 Էրանն էլավ քնս խեղեղ-կէտ.
 Էրանն էլավ քնս խեղեղ-կէտ,
 Զանդան-մանդանքի ժողեց տարավ.
 Մեկէլ աշկըս պնցեմ, ջանըմ,
 'Ղուռն-մուռն փըստ ի յըլե.
 Էլ Բշ դանի, Բշ Քոռ-Օղլի,
 Ինդոդն ինդի, փախնողը փախեւ
 — Տաւ էտ տաւ՝ Քոռ-Օղլուն էլ
 Ըտպանիք, թե չէ սաղ մընաց.
 Քըթի տակեն սուս ծղըզալով,
 Տանցավ խոռոցուց Ալի-փաշան
 — Սնըրը անը, փաշա էֆենդի,
 Ծեռով անց Համզան բնդը.
 Թո էլմով, 'դարալով պատմեմ,
 Ըմենն ինչը տեղըր տեղը.
 Վա՞րտե մընացինք՝ մոռացամ:
 — Ասիք՝ ինդոդն ինդավ, դաթի
 Փախնողըն էլ փախավ, կ'ընաց:
 — Հա, ինդոդը ինդավ, դաթի
 Փախնողըն էլ փախավ կ'ընաց.
 Տաւ մ'ատա, կըռվի տաք կ'անիք
 Քոռ-Օղլին փախե, փախկըվե.
 Մեկ էլ տըսամ՝ 'դոշ Քոռ-Օղլին

Ինչ կընդան, Նիգլան խանութին,
 Օղորդիկ մուկտըս մաննանթի,
 Թե, Համգան-բեգ, Ղուրբան քեզի,
 Մեռնեմ էալ բոյը-բանթիս,
 Դե, վուէր սաղ կոտորիւր, ճանթիւր,
 Մեր կըլտին էլ մեզի բանդի.
 Թանլիմ, ըռայ, մենք քեզի Ղուր,
 Էլ չենք կըլտի, Ղանթ կ'անենք.
 Տանցամ, Թե ես կընդա թայ չեմ.
 Յանք ի փախկըվե Գոռ-Օղլին.
 Ասա, ըլի անշան, իկան
 Էն խաստըվիդ շան քոփոզլին:
 Ասաց խուր, Համգան փանկեման
 Գաննի վուէր հըռալտ չի ընցն,
 Գաննի աշկերըս կարմիր ի,
 Գոռ-Օղլին էտիյաթ ի անելի,
 Ախու իրեսըս չի կ'անի,
 Ասաց Նիգլանը ծըղզալով,
 Փաթանթվով վիզըս, պաքպըքեց.
 Է, գլինանք, իգլիդ մարթը
 Վուէր ծըղզաց, էնի ախըմով.
 Վուէր պարով ես էլ ծըղզացիմ,
 Ասիմ՝ քեզ, ասա՝ թող իկան.
 Մի վանեցի, չեմ ըսպանի.
 Նիգլանը, Թե՝ բույուր էթանք,
 Ընձի Ղոնաղ ես Չանլի բել,
 Կ'ընանցինք, մըտանք Չանլի բել,
 Նիգլանը ընձի տարով քանշիլ.
 Նուէր ղուրարա տանցով, կ'ընանց,
 Պախած տեղեն Ղոչ-Գոռ-Օղլուն
 Խանեց, Թեվեն պըռնեց, պերեց.
 Պերեց, կայնեցան իմ դառը.
 Նուէր Գոռ-Օղլին ինգով վուէտըս,
 Թանլիմ, Թալախայի էկավ,
 Թե՝ իմ ծեռը, էտ քո փեշը,
 Յա ծեռն կըլտի, յա—փեշըս.
 Դե, գլինան էք էֆենդիներ,
 «Իգլիդ բաստըղընի քանամաղ».²⁷

Ե՛ս էլ Քոռ-Օղլին բախում.
 Ասիմ՝ էկիբեմ, Ղըռաթըռ
 Տանեմ մեր փաշայի խըմար.
 Ե՛ր տոն ք՛անշի, խեղնեմ, էթամ.
 Տո՛ւ էլ լըսի, ընձմե թանքեհ.
 Թալան-թուլանըս կը թողնես,
 Կ'էթան ըռանդարթուէն կ'անես,
 Կաշխատես, կըլտի կը պախես.
 Պան ի՛ վանրտեղ քեզմն ասես,
 Քնի էլ Համզան-բեգին կ'ասես:
 Քոռ-Օղլին, թե՛—ես քե մեղա,
 Մանար ես ղանթի կմ անե,
 Մեկի էլ Համզան փանլիփանի
 Անունը տամ, յա քեշ ըշկամ:
 Ծին ես անգելի, համեցեքի.
 Կըլտըս է՛լ քեզի փեշքեշ.
 Ատաց, ծիյան դմար պըռնեց,
 Ուր ծեռով արվեց իմ ծեռը:
 Այնը էտ խոսքիս մեշ սութ կա,
 Էտ ղուռանը ընձի ղանիմ.
 (Ղաղայի ղուզընթ դան քըցած
 Մե ղուռան կար, ծեռը գարեկեց).
 Քոռ-Օղլին Ղըռաթի գյամը
 Ուր ծեռովը տվեց ընձի:
 — Ա՛յ էվալլահ, բարբիթալլա:
 — Ա՛յ անֆանիմ, ան չոխ սաղ օլ:
 — Ապրես Համզան, կեցցես Համզան...
 Ծեն-ծենի արվին չուէրս յանեն,
 Կեզմափուէր խանը-խափանը:
 Ամմա վուէր ք՛անշվան առանցին,
 Նուէր տանցան մեյ-մեկե՛ու ասին.
 — Սութ ի ասելի ք՛անշալլ.
 Իշ վուէր փըշեց, պոթ-բորան էր.
 Մըտած կըլնի մեթմը, նոթմը,
 Ծին փախցուցած կըլնի կ'աւէղնիկի:
 Դարը ղոչ-Քոռ-Օղլի կ'ասեն,
 Էտ պանը էտես չի մընա:

Դոնա-խանըմը փնողանի
 Քամկեն անգ՛ան էր տընելի.
 Համզանի էտ վանրըխանչթուէնը,
 Սութը-փութ կըլտի կ'նվանը՝
 Վուէր լըսով, լափ սիրտը սեղցավ,
 Էն դինքն էլ համողված էր, վուէր
 Քանչան-Համզան ի կ'ընացած
 Ննքան-մնքան մըտած կըլնի,
 Ծին փախցուցած պերած կըլնի:
 Առանց Դոնան ումուդ ուներ,
 Կըտան մե թել, կը խառուցեն,
 Ուր ջանը աղաղ կը մընա
 Համզանի տես քանչան մարթեն:
 Ամմա մըկա, աղեկէր-վան,
 Վուէր պերիը ի ծին խառուցի,
 Էն ուր պոնավուէր փաշա խոր
 Խանչան թն աղեկէ ի դ'ինանի.
 Դան խոսկը խոսկ ի անպատճառ
 Իրանը քանքին կը անի,
 Կըտա էտ մուռտառ քանչանին:
 Դոնան թնք՝ մե ումուդ ուներ.
 Էն դ'ինան էր, վանրտեղ ըլնի,
 Քոռ-Օղլին ուր դանիներով
 Կ'իկ'ն Ղըռաթի քամակա
 Հենց էտ պատճառով էլ Դոնան
 Խանքիը թնփեց, վուէր հան երզն,
 Քանքին-մանքինը ետ ք'ըցի,
 Ընչանք՝ վուէր Քոռ-Օղլին խասնի.
 Քոռ-Օղլին վուէր էկավ խասով,
 Համզանի կտժը կը խառնի:
 Վուէր էտենց օրոշում անեց,
 Մը՝ դանի սիրտը տընտըղեց:
 Էտ հանդանին խանքան պերին,
 Թե Համզան-բեգն էկե Ղոնաղ,
 Ուր նըշանածին տեսըթուէն:
 — Սմըրը ան, — ծըղղաց Դոնան, —

Ես դանդաղ մատերիս վրան
Էնքան ծեռ առնեմ, խաղցուցեմ,
Ընչանք՝ վռէր Գոռ-Օղլին խամսի:

ԱՎԻ ՓԱՇԱՆ ԴՈՆԱՆԽԱՆԸՄԻՆ
ՏԱՎԻՍ Է ՀԱՄԶԱՅԻՆ

Է՛, Ավի-փաշան իգ՛իդ էր.
Էն ուր տրված խոսկին տեր էր.
Աղեկ՝ թե վատ, մարթը ան,
Ուր տրված խոսկը կատարե,
Թե մեշտեղեն ինչ ի ընցե,
Ղըռաթին պերե, խասուցե,
Խոսկը խոսկ ի, անտը անտ ի,
Դոնային տրվե Համզային:
Նիշանը-միշանը տրին,
Խառնիսի թանգանք՝ տըսան:
Ավի-փաշան խանըն անեց,
Աշխարհ՝-անամ թափով էկավ:
Դոնան էլ մի թանգը-փանդով
Ուր կտալիս խորը համոզեց,
Վռէր քանին կրակը մընա
Խառնիսի հանտեսին կտով:
Էտ մեկին խերը պան չտաց,
Ամմա խառնիսը ըսկըսեց:
Զանդին շեյխուր, դըհմի, զուռնա,
Կիբան, խըման, ուրտխացան,
Խանդար Ջուռնա խաղ խաղացին,
Խանդար թուռլու համգ՝ կիբան,
Խանդար չեշիդ շարը-շարանթ
Սելի պես վռէտ առեց, կըրնաց:

Մըկէլ խանըն տանք Ղըռաթին:
Հես վռէր մըտավ օտար փնյա,
Ըշկաց՝ երգերն օտար ծխանք,
Օտար մեշթար, օտար նաք՝ար.
Խելոք, դանանդա կենթանին

Կըլիսի ինգ՝ավ, վուէր մե պան կա.
 Դե Համգան ին էն ճանշնաս էր,
 Խեծավ, էկավ, պան չը փանձավ.
 Ամա մըկա տըսավ, զմր ի,
 Զինքը ինգ՝իւրի յաղի ծեռ.
 Նա Գանհան կա, նա Գոռ-Օղլին,
 Վուէր ըմենն օր կը մընեք նես,
 Քիթը մըռութը կը մաթեր,
 Ճակատը կը պաքեր, կեթար:
 Խըրեղենը խելոք կընի.
 Գիցավ՝ ուրը փախցուցիր են.
 Կըլիսի ինգ՝ավ թե չէ, ծըովավ.
 Տըվեց մուէտի սաղ ծիանքին,
 Ճանթեց, թանթեց սուներ-մուրը
 Ճաղը-թաղար, պան չը թողեց,
 Նոք՝ար-նայիրը մաէտացան,
 Խինգ՝ին-թանկով, տասսին-պերնով
 Տըվեց, ցըրվեց, ճանթեց, փըռեց,
 Զարը-ջանդանքները թանթեց:
 Էլ, նաչարութ փաշան ասաց՝
 — Տուռը-մուռը տըսեն փակեք,
 Յըլեք, տընսեն մե տեղ ծակեք,
 Կէրը-ճարն էն ծակեն տըվեք,
 Ընչանք սարը անենք, տըսանք,
 Վերչը լինի ի տես իկանլու:

ԳՈՐ-ՕՂԼԻՆ ՀԱՄՆՈՒՄ Է
 ԱՐԶՐՈՒՄ ԵՎ ՆԵՐԿԱՅԱՆՈՒՄ
 ՀԱՄԶԱՅԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔԻՆ

Գոռ-Օղլին խասավ Արզըրում,
 Մե պառավի ղոնաղ էլավ.
 — Էա թէ բան ի, պառավ,—ասաց.
 Սաղ քաղաքը վանտաղի մեչ,
 Դնի, զուռնա, ուտել-խմել,
 Մենը-ծանն անլանք ի պըռնե:
 — Յաղին ղանրիւր ես, բալա ջան,—
 Զուղար տըվեց պառաֆն ուրախ.—

Մուէտ տեղի հանգաժարե չես,
 Վուէր չեսնալի իշ խնորար ի.
 Քաջ Համզան բեգի խառնիսն ի,
 Վուէր կ'ընացիր էր Չամիլի բեւ
 'Ղոչ Քոռ-Օղլու խնար կըռիւ-
 Մըկա դարբ արտա, ճանթն,
 Արե խուէղին խաղաւարական,
 Ուր խրեղեն 'Ղոռաթ ծին էլ
 Պերե մեր փաշայի խըմար:
 Էտ սնորանն էլ մեր փաշան
 Ուր ախչիկի Դոնա-խանըմին
 Նըշանիր ի Համզան-բեգին.
 Էտ օխար օր, օխար քըշեր
 Սաղ քաղաքը քիփի մեշ ի.
 Էտ օխար օր, օխար քըշեր,
 Համզան-բեգի խառնիսն ի...

Քոռ-Օղլին ծին կապընց մե յան,
 Շուէրը-մուէրը փուէխնց, էլա՛վ,
 Բազաւ կ'ընաց, առնց, պերնց
 Սաղ ինան տըղի լըբաստ.
 Նուէր, խաքա՛վ, 'ղըլըղը փուէխնց,
 Սաղը առնց, կ'ընաց խառնիս:
 Խառնիս ըլի, աշըղ ըլի,
 Բաշային չուէրս յանն կանչել.
 Քոռ-Օղլին անթամա չը տըրնց,
 Առնչացա՛վ, մըտա՛վ սարան,
 Ուրը փաշային շաշ տըվնց.
 Փաշան տըսա՛վ թե չէ, կանչնց.
 — Բույուր, աշըղ, խնդնոր պարո՛ւ,
 Յարի նիստ մեղի խնտ մայլիս,
 Կ'ե, խըմի, ուրախթուէն ան,
 Համ էլ սաղը սնորանթ ան,
 Չալի, կանչի, ուրախացու:
 Տըղներ, աշըղին տեղ անքե՛լ,
 — Բույուր, բույուր, ընցի էսթե.

Մե քանիսը իրար կրպան,
 Սըռճովան, վարանվորդ անին,
 Ջանըները զանգանդ ինդավ.
 Ըմանն թանջիբաթ մընացին.
 Խուլանան տեղ անին, նըստավ.
 Նուէր, մեյ-մեկէմ փըշ-փըշացին,
 Բաշլային տակամանց ըշկալ,
 Հանը մե անյաղ պացատընը.
 Ջանըմ էտ աշըղ չի, դե ի.
 Կըլխին թամաշա,—մե ան'դու,
 Ճակատը—էրկու թիղ չուէրս մատ,
 Աշկերը մեյ-մեկէ փիյալտ,
 Հանը բեղը մե 'դափլանի պուէշ,
 Գանը-զանվան ջանս բուռն-հասար.
 'Ղուր-բուռը փանդու կերան.
 Թանր ու թամանդը, խո, խալիս
 Ուռուտամի-Ջալի լըման.
 Վուէր ըշկալի մարթ իրենը,
 Մարթու սիբա ի պատըռվելի,
 Ախպեր, էտ փնսադին աշըղ
 Նա յըլի ի, նա էլ կըլնի.
 Վանը խելոք-խասկըցող էր,
 Ալընլը մատերը կըծին.
 Զի՛ն-դինքները տսին,—վալան,
 էտ աշըղի տակը պան կա.
 Ամմա խըմած անրխոշների
 Յա մե փարա սարադների
 Ըսկի վեշերըն էլ չ'եկավ.
 Չուէրս յանեն ծեն-ծենի տըվին.
 — Դե, աշըղին շանընթ տըվեք,
 Մեյլը-շանընթ տըվեք, խըմի,
 Խըմի, աշըղ, խըմի, մատաղ,
 Կ'ե, խըմի, մե փուէրըտ լանի,
 Կըշացի, նուէր սաղըտ լանի,
 Նուէր, սաղը-դամ ան, լըսենք,
 Լըսենք, սիրտներս ուրախանա.
 Քիեզի աղեկ կը վարձատրենք,
 Տես նամընքուն չես հեռանա:

Քոռ-Օղլին թեկը կըշտեց
 (էտ քանի օր էր, քաղցած էր),
 Իշ վուէր պերին, քանչեց, սըռնեց,
 Ըշկաց պերողի իրեսը,
 Ջաններին խասսավ, մե սինի
 Քանիսի-դարան լիս-լինքը.
 Լցին փըլավ, վըրան տըրին
 Մե սաղ էփած օյանջ վուէխշար,
 Չուէրս խոքիյով սինին վերցին,
 Անջաղ մե թահրով խասուցին,
 Տըրին Քոռ-Օղլու անանջը
 Իցցուն-վացցուն լավաշի խետ:
 Քոռ-Օղլին վերցեց դազանուէց
 Լավաշը անց էրկու տակ.
 Քըցեց ափովն ինան խիյ մատով,
 Հոփ անց, փըլավը ճմուց,
 Տարավ-պերեց, վուէր պընդացուց,
 Վերցեց, թեխ պերանը պերեց.
 Իշո մե թաբաղով սըվաղ
 Պանցըրցուցեն թեխ տընիսը.
 Կըլոխը ճիկեց թեխ մեշկը,
 Պերանը պանցեց քանս դադա,
 Թիքան քանս մե քանլի կըլոխ,
 Տարավ, պերենն նեա օրողկեց:
 Էն անդարի սինին յեքքան
 Սըրփեց, անց իրեն թիքան:
 Նուէր դուքարա էլը տանցավ,
 Ըշկաց աշպաղի իրեսը:
 Տըսավ, վուէր էլ չեն պերելի.
 Մեռը պարզեց երզը կուէղեն,
 Իշքան վուէր թեվը կըխասներ.
 Մեյ-մեկէ ժողվեց, իշքան վուէր կար.
 Լավաշ, կանտան, հալվա, լոխում,
 Պանիր, կարաք, մեղր, յախնի,
 Քաբաբ, դոլմա, փիյ, ըրլաւան,
 Թաւը-թամըզ սըրփեց, կերավ:
 Մե քանիսը վուէր մաթ, մալիլ
 Թալիբաթ են էր մընացի,
 Քանիսն էկավ դար ուտելուն.

Զուէրս յանեն ջամերը լըցին
 Մեյը-շարբանթ, պարզին իրան.
 Առեց, մեյ-մեկէ՛ քան մե մանուէց,
 Զատեն հոպս, թալից պերանը.
 Տըսով՝ չէ՛ պան տուն չի կ'անլի,
 Ծեռը թալից, դադ թիյանով
 Ըմանն ջուռն իշկիներ կար,
 Վերցեց, պըռնեց էրկու ծեռով.
 Տըրեց պերնին կըլթ-կըլթ
 Մե նափասի, տասսը-քըսան
 Թիլանի կըլեր մեշերը,
 Խըմամ, տըրեց, օխան արեց,
 Մուէտը նըստած մե բեգի էլ
 Քըդադով պերանը սըրփեց
 (Բեգը ախու ծեն չը խանեց):
 Նուէր Քուռ-Օղլին թամանդ արեց,
 Ըշկաց թելս աչ, ըշկաց թելս ծախ,
 Քանչալ-Համզանին պըտըռեց,
 Տըսով Համզան մեշերը չի:
 Նուէր, ետ տանցամ, սաղը խանեց,
 Սաղը խանեց, առեց դաշին,
 Զարկեց, զըմ-զըմուէցը քըցեց,
 Ծենը խանեց, մե խաղ կանչեց,
 Էնենց բոռաց իշթար բորան,
 Թամմըղ խալիսը ինդան կշտանց.
 Ծեռով անդըժքերը պըռնին,
 Շատերը դաթի քանապան
 Ծենեն հառը-շամդանները
 Տեղերը դըռ-դըռ տողացին.
 Պատ-առիքը լադգ'անմիշ
 Էլան, իշթար վուէր ժանկ' ըլի.
 Խալիս օլանը գախախուէրած
 Տեղերը պաղան, մընացին.
 Թամմըղի էլ սըրտերը տող,
 Թամմըղ մախուխն էլ վախեցան,
 Մովալի էրկու խոքիյն:

Դոնան ուր զարմալաչքերով
 Համզային կանչիր էր մուկար:
 Ծեռ էր առի. տակեն, կըլիսեն
 Զուսացուցես էր, ծըզդասեն էր:
 Հես վուէր կարկուտի ամբի պես
 Քոռ-Օղլու ծենը տաւ էկտով,
 Ախչիկը պըռուկը կըծեց.
 Ուրախացավ.—ըն՛ը, ասաց՝
 Խնայիր ասեք, էտ Քոռ-Օղլու
 Ծենն ի վուէր կա. պըռծանք, ասաց:
 Մեկէլ Դըռաթը, վուէր մալուլ,
 Անգըժները կախ, կայնիր էր,
 Բիրզան վուէր էտ ծենը լըսով,
 Ճանչըցավ, վուէր տիրուէլ ծենն ի,
 Անգըժները զըլեց, փընչաց,
 Էնե՛նց խըրխընչաց, ուր ծենն էլ
 Քոռ-Օղլին նըստած տեղն առեց,
 Վուէր Դըռաթի ծենը առեց,
 Կանչեց.—Զան ջան, ազիզ ախպեր:
 Էլ պան չասեց, սազը զարկեց,
 Զարկեց, իզը կուրխա տըվեց:

Խըմած խարդած խանը-խավան,
 Շատն ըսկի պան կըլիսի չինդան.
 Ամմա մն քանի խոքի կան,
 Կասես, Թե փանձ են անելի,
 Թե տաղ մն օլին ըլի ի:
 Մե քեզ էն Թըխեն կանչեց.—Աչըզ,
 Յա՛րի իմ դեհնը մի կուրսի.
 Տա՛յա զինքըա Քոռ-Օղլին ես,
 Յա դար դալիններեն մեկըր:
 — Ի՛նչ էք ասելի, աղաներ,
 Ես վարտե, Քոռ-Օղլին վարտե,
 Ես դար նոքանքի նոքանքն էլ
 Ըլելու էլըն արժան չեմ.

Ամմա Քոռ-Օղլուն արսիր եմ.
 Ես առաջները մե մահաթ
 Քոռ-Օղլու աշըղն եմ յըլե:
 — Քոռ-Օղլին, վուէր էտենց զոռ ի,
 Բը իշո մեր Համդա-բնդը
 Կընաց վըրան, կըռվով, ախտեց,
 'Ղըռաթ ծին էլ քանչեց պերեց:
 Էն թըխեն ծեն արվեց մեկը:
 — Ավաասսեմ էա խոսկերիտ—
 Տանցով թեխ դարը Քոռ-Օղլին.
 Քիգիդա խոռ բախմաղ օլմաղ²⁵.
 Համդան էլ պախաս իգիդ չի:
 Նուէր, Ալի-փաշան տանցով, թե'
 — Այնը տա Քոռ-Օղլու մուէտը
 Մընացե, 'դուլլուդ ես ան,
 Բան 'Ղըռաթը քեզ կը ճաշնա.
 Ասա, տըմնամ, կը բաշըրենս,
 Էթան, 'Ղըռաթին տան պերես,
 Կերը ասս, թիմարես, թամը²⁶ես,
 Խուլանցի կակըղցուցես,
 Բալքի մեղի յաթուր ընի:
 Այնը վուէր բաշարես, աշըդ,
 Ինչ լեղանտ պըտրաի, կը տամ:
 — Այ, քեզի պան, վա՞վ կ'ըսպասեր.—
 Ուրն անը ասաց Քոռ-Օղլին,—
 Իշթան վուէր 'Ղըռաթի դյամը
 Իմ ծեռով արվիմ Համդանին,
 Էնենց էլ, ինչալլան, փաշան
 Ուր ծեռովը կըտա ընծի:
 Ետով տանցով փաշային, թե'
 — Ճիշտն ասած, փաշա էֆենդի,
 'Ղըռաթն ընծի աղեկի ի ճաշալի.
 Ես մեկ-էրկու տարի անկի
 Մընացիր եմ Քոռ-Օղլու մուէտ.
 Քանի-քանի անքամ դինքըս
 'Ղըռաթին տարեր եմ ճարը.
 Քանի անքամ թիմարի եմ,
 Կերը արվի, յընար գանկի:

Պատահե վուէր, շատ անքամ էլ
 Զինքըս խեծի, շուռ եմ էլէի
 Ծրկա վուէր էտենց ծըովեր ի,
 Զի թողնելի մարթ մուէտ էթն,
 Էտ իմ պաննն ի. դար խնայմթը
 Ես շատ աղեկ՝ եմ գէիննի.
 Ո՛ր մի էտիյաթ մի անքն.
 Ես դարն էնենց քննեմ, թամբնեմ,
 Վուէր էլի պես սուս, խընաղանդ
 Կայնի, վնվ անգել ի խեղնեմ:

— Ա՛յ տո՛ւ շատ ապրես, աշըղ ջան,—
 Ուրախացա՛մ Ալի-փաշան.—
 Այար էտենց մե պանն անես,
 Ընծի հուէչ աղեյթուէն կ'անես.
 Դե, յալլա, ելեք՝ ջամայմթ.
 Ելեք՝, էսօր ես Ղըռաթին,
 Քոռ-Օղլու թանգան Ղըռաթին,
 Մեր էտ աշըղի դավլմթեն
 Ինչալլա՛ պետե՛լը վուէր խեղնեմ:

Յըլան թամմըղ իշքան կան էր,
 Քոռ-Օղլուն առին խետերը,
 Էկան խառ թնվլայի տուռը,
 Վուէր Ղըռաթը պանդարկված էր:
 Ժողովուրթը կայնավ ք'անար,
 Նոք'ան-մեթմըրը կայնան դատ.
 Քոռ-Օղլին մուէտացա՛մ տըռան,
 Փարը-փաղը պանցեց թնլեց,
 Տուռը պանցեց.—ե՛լ, ջան Ղըռաթ,
 Ի՛նչ օղլայի մեչ ես ինգիւ:
 Ծին վուէր առեց տիրուէչ ծենը,
 Ուրախթուէնն անը կուրսեց.
 Քասսավ, բաշլայեց կըլթիւր.
 Մոռթը ք'ըսել Քոռ-Օղլու
 Դնչին, կըլթին, թեղին, վուէտին:

Նուէր, Քրոն-Օղլին պըռնեց յալնն,
 'Ղըռաթին խանեց մեյդանը.
 Նսք'ար-նալիքին ծեն տըվեց,
 Թե՛ սարք ու յանարը պերեք.
 Քնալեց, ուր ծեռով թիմարեց,
 Թամբ'ախտը դարկեց, կապեց,
 Պըռնեց գյամենն, տարավ անաչ,
 —Համեցեք՝, փաշա էֆենդի,
 Է՛տ տու, էտ քու 'Ղըռաթը,
 Ուրախըթուէնով վայելիս:

— Ա՛յ, շատ ապրես,—ասաց փաշան,
 Պ'ամը պըռնեց տողաղդալով,
 Ընկաց 'Ղըռաթի աշկերին,
 Տըսավ՝ ք'ան կրակ վանվել ի,
 Ախու տանցավ, թե՛—աշըղ ջան,
 Հանը ընձի չի ճաշնալի,
 Աղեկն էն ի, զինք'ըտ խեծի,
 Մե ք'անի կըլտի քըշի, նուէր
 Խամ-խամ անա, թող զինջանա,
 Նուէր դարենն ետ ետ կը խեղենմ.
 Ասաց ու տանցավ, 'Ղըռաթի
 Պ'ամն էլը տըվեց Քրոն-Օղլուն:

—Դե աղեկի,—ասաց Քրոն-Օղլին.
 «Տու ընձի, թող ք'ո ասածն ըլնի:
 Առեց գ'ամը, ընցուց վիզը,
 Ծախ վուէտը տըրեց անգանդ'ան,
 Թըռռավ ու խանգանդի լըման,
 Թաղըլբար նըստով յանարին.
 Իրար տըվեց.— Է՛յ, ջան 'Ղռաթ:
 'Ղըռաթը ցուաց, ք'անց աստըղ,
 Մեյդանովը թեխ վեր, թեխ ցած,
 Բիրդան մեյնէլ, էլ չ'երեվաց.
 Քըչեց, կ'ընաց պառվի տուռը,

Էջամ, շուէրը-մուէրը փուէխեց,
 Խաքամ խակական շուէրերը,
 Սաղը թնկեց, թուրը կապեց,
 Սիւահ-ասպարը թնմդրոնստ
 Նրբը փուէր տեղըրտեղ անց,
 Նուէրեն խնծամ զըշեց մեյդան,
 Վուէր տըսան, լըրաստը փուէխած,
 Խալխ-օլան մնթնլ մընացին.
 Տըսան՝ աշըղը փուէխլիր ի
 Տանցն աղբա յիւ-փահլեփան:

Քոռ-Օղլին տանցամ փաշային,
 — Է՛յ ննմանդ, ինչննաթ փաշա,
 Տղամարթի պես չիմացար
 Մանդի մառդանա կոխլ տալ,
 Բաշլայիր ՚դննրնայի լըման
 Կուէղնիկի՛ կուէրծերի փուէտ տընել:
 Ղոչ-Քոռ-Օղլին եմ, աղբայիր
 Էկիւր եմ Ղըռաթըս տանեմ,
 Խորըս աշկերի հնրիփը
 Էկիւր եմ, քնդըմն առնեմ.
 Կանչի Հնմդն զփանլեփանիտս,
 Թող իկի՛ն քնդի պաշտանի:
 Դե, թննրիւր տես, ես ննմանդ չեմ,
 Վուէր քո պես կուէղնիկի՛ կուէրծ անեմ:

Ասաց, ծին տանցուց մեյդանը.
 Խալխ օլանը էտ փուէր լըսան,
 Վուէր իմացան Քոռ-Օղլին ի,
 Ետ-ետ կըննցին, հնր մեկը
 Քննչվան, փախան մե ծայ մըտան.
 Յըլան, էլ տընիս, փենջնրն,
 Ծաղը-էրթիս թնմըղ պըռնին.
 Մարթը-կընըիկի՛, տըղա-ախչիկի՛,
 Հես փուէր էտ սալըղը առին:

Թափան անլըհանլ պատառիք,
 Բաշլային թամաշա անել,
 Ինչ Ալի-փաշայի հալն ի,
 Ասված դռնմանիս շաշ չը տա.
 Հես վուէր տըսավ ծիյան վըրն
 'Ղոչ-Քոռ-Օղլուն տեմը կայնած.
 Մազերը պանցըրցան ցից-ցից,
 Քըզմիքը կըլխեն ինքավ ցած.
 Ըսանքը կապտավ, տեղընցավ,
 Նուէր սըպըրավ, էլավ քանթան.
 Յածի պըռուկը պատըրավ,
 Բաշլայեց էրնընը թափել.
 Մախան տողը ջանը պըռնեց,
 Կայնած տեղը դըռ-դըռ տողաց,
 Տնըր-դնըրը իշարաթեց.—
 — Հայ քիդի, խասսեք, ճար անեք,

Բին-բաշի, յուզ-բաշի, չաթա,
 Սնընակմը-մնընակմը թամմըդ
 Կատվի պես տրանքե քանչիան,
 Մեյդանեն ճըդին, կըլխները
 Մե թանըզը պըրցուցին, փախան.
 Փախան, 'դըշուս, անկմըն տաին,
 Ծնարի բնդանը պըռնին.
 Քուչաները սանդնա կապին,
 Հնըր յանեն բնընընտա անին.
 Սող դանդանները փակին,
 Քամակները քար-խուէղ լըցին.
 Ուրես հաշիվով Քոռ-Օղլուն
 Նեքը փակ, 'դանընդ թողին.
 Հնըրըն թուլամա, բարան,
 Հնըր քանչի պերան տըրին.
 Բանդանքիերի վըրն քանչին
 Չայլազի քար ջուռն-ջուռն.
 Վուէր ճուէչերը էրկու ձեռով
 Դեն դռնմանի կըլխին գնըկեն,

Մըշնեյքերը թափ թուլամա
 Ծեռով թեխ դռնմանը թալեն.
 Մը՛դա՛յ դարեն փըստիյքերը
 Տընեն դողանը պըտըտեն,
 Դըվկալով թալեն դռնմանին.
 Խանին բազաններ լի վան,
 Թիյաններով ՚ղըռ հոցուցին,
 Վուէր դռնմանը մոտանալուն
 Վերեն ՚ղըռը սըռճեն կըլխին:
 Սաղ չաթա-մսկմըրը զինին,
 Խաղաղ չեշիգ սիւահքերով.
 Նիդա, ՚ղալխան, գուռ, յաթաղան,
 Զիդիբ, քամման, դարին յայ-օխ,
 Թուրը, խանչալ, գոռաղա, ՚դամա,
 Ավշար, բիշաք, կոռ, դադամնադ:
 Ի՛նչ խաղաղ ի, հալա-հալա,
 Ի՛նչ ՚դադայի ի, խաթա-բալա.
 Էս ի՛նչ թանքիբ, ի՛նչ թաղաբալ,
 Քանի՛ խաղաղ օրդու ի էլի
 Արդըրում քաղաքի վըրան,
 Վուէր էս զըլըլան ինգիբ ի
 Փաշայի վախկուկ գորքի մեշը:
 — Ըսկի՛ն. ի՛շ գորք, ի՛շ փամմաքան,
 Թա՛ք ՚դոչ-Քոռ-Օղլու ախըն ի
 Էտքան մարթու վուէտի խանի.
 Թա՛ք ՚դոչ-Քոռ-Օղլու տեմըն ի
 Էտքան թայրիբ-թաղաբալ...
 Ի՛նչ ի, Քոռ-Օղլին իկմալն,
 Տեմը կըռեն, զարկեն, զարկվեն:

ՔՈՌ-ՕՂԼՈՒ ԿՌԻՎԸ

Խաղաղ ինչ քաղցըր չաղին
 Համդան, կիբը-խուսը թողած,
 Դոնա-խանըմի մանդիլը
 Կընացիբ էր սաղ-սոյրաթի:
 Հես վուէր հալա-հալան ինգավ,
 Աշըղը տանցավ Քոռ-Օղլի:

Փախը-փախը, լացը-շիվան,
 Թարը-թամաշան բաշլաշին,
 Հես վուէր ասին.— Դոնա խանըմ,
 Հալը-նաղըլ, էտենց-էտենց,
 Բա չասես, խորըտ, Բոռ-Օղլին
 Պըռնե դաղ եխսերի լըման,
 Մըկա հաբ յաբ ի, կըլոխը
 Զիլփիղար թըրով կը գարկի,
 Խերըտ խխճացե քան կատու,
 Թե ճար ունես մի ճար տես տու:
 Դոնան սիրաս էր ուր խորը
 (Ասենք, վա՞ր ախշիկը խորը
 Օխար թարաղա լաճերեն
 Ավելի շատ չի սիրալի):
 Հես վուէր էտ սալըղը առեց,
 Թըռռավ, կանչեց.— Դե, Համդա-բեգ,
 Թե վուէր տըղամարթ ես, խասսի,
 Խորըտ էտ սիթամեն պըռծու:
 Իչըան սութը-փուտ տուն տըվեր,
 Իչըան կըլոխըտ կ'սվանցիր,
 Խաղարթերը ճառթիբ, փըրթիբ,
 Բոռ-Օղլուն էլ եխսիր պըռնիր,
 Աղեկը արիբ, թեվըտ ապրի:
 Պանն էն չի, ախշիքերի մուէտ
 Սութ բըստըրես, կըլոխ կ'սվան,
 Պանն էտ ի հա, տըղամարթ ես,
 Կո Բոռ-Օղլին էկ'ե 'դառչըտ:
 Ելի, խեաը գարկի, գարկըվի,
 Նուէր, տանցի կըլոխըտ կ'սվան:
 Մարթ մե կուէրծ անկեն անանչ
 Վեռչը պեակ' ի փիք'ըր անի:
 Կ'եխաը տըրիբ ես սաբաթը,
 Ել գինք'ըտ շըլկի, տար-թափի:
 Բա անաճըտ լորբաղթուէնն ի,
 Զինք'ըտ էլ թարթիման քանչի:
 Համդա-բեգը հես վուէր լըսավ
 Բոռ-Օղլու իկ'ալու բան,
 Լեզան տըրեց ծակի մեչը,

Անշաղ թըրբիփաց նսփնսն,
 Իրեսը տանցալ պատի ձեփ,
 Աշկերը պըլընեց, շըշմալ,
 Տողաց, ձեռը-վուէտը պաղալ,
 Թուէլցալ, ինդալ քնն մըթեւ,
 Քնն տըռնըլած թըխսըկան խալ,
 Էլ Դոնան մանջալ չը տըվեց,
 Պըննեց դար լընջեն քըռնյընչ,
 —Ելի,—ասաց,—քնեզի պետիլ ի
 Խորըս տեղեն բնդալ տանիմ.
 Տանիմ տամ Բոստ-Օղլու ձեռը,
 Բնլըթի աղատեմ իմ խորը:

Բոստ-Օղլին էր, քննի կըլթի
 Ղըռաթը քընեց վերը-ցած.
 Քննեց թուրը, բոռաց.—Ղանիմ,
 Տնն յարի մեյդան, կըռիլ տանք,
 Ասաց, թուրն ըլդրեմ գիլթիդար
 Չնոր փըռոացուց շարը շափադ.
 Ղանիմ կանչեց, վուէշ մն մարթ էլ
 Չեւալ, վուէր տնն իկիւր տեմը...
 —Յնր ի,—ասաց, Քննալ-Հնմդոն,
 Վուէր կ'ուէղնի փախցուցեց իմ ձին.
 Յնր ի, թող տնն իկիւ մեյդան,
 Տնն իկիւ, մերը լացնցեմ
 Ինչ եթ վնխկուէ մըկան լըման
 Փախի, հնմըտ մե ծակ մըտի.
 Դե, թուր, նիզն տուք, յարեք,
 Յարեն մեյդանը, կըռիլ տանք,
 Յարեն, տանք ճակատ-ճակատի.
 Նուէր էն վնխտը մննչնը կանի,
 Թե մնողի մնողանան վնվ ի,
 Քնն, մուխաննթ նմմադը—վնվ.
 Դադամըչերեք խնխչ-կըրակ
 Ըռնյնթին, ըռնչպըրին,
 Մուղղար, սնննաթքար, փնղիբին,

Վուէր խոքին խանեք՝, սաղ տարվա
 Ախշատածը ծնուն խըլեք՝,
 Ի՞նչ էք՝ փախխե, քննչվե, մըտե
 Ծեր կընթնեքի փեշի տակը.
 Թե տըղամարթ էք՝, սիրտ ունեք՝,
 Տոս յանեք՝, մըտեք՝ մեյդանը.
 Մըտեք՝, քննչն-քննչն յի տանք,
 Հարփ ուտենք՝ մանդի-մանդանա:
 Ամա մե տղամարթ է՛ելավ,
 Վուէր տոս իկնար Գոռ-Օղլուն՝ զանչար.
 Այի-փաշան էր թնք՝, մենակ,
 Իշո մե ախտունած շահար,
 Մեկը պատին, ծեռը ծուէցը,
 Հուշը ցընձըլած, աչկը ճամբախ,
 Սիրաը էնենց ի զանրէկի,
 Իշո պըռնըլած լափըստրակ:
 Միտէ՛ էր անելի,—հար յոր ի,
 Մըկա թուրն իկնար յի վըզին:
 Ղոչ-Գոռ-Օղլին հեա վուէր տըսով,
 Առանչը՝ զանխմ տոս չէկավ.
 Մուէտացով թեխ Այի-փաշան,
 Թուրը յավաշ աըրեց կըլիին.
 — Մեխէրտ քովի, Այի-փաշա,
 Իշո խորըս լուսե զըրէլի,
 Հենց համին էտ ծիյան խըմար,
 Գըլիը, սաղ դարբեզար քըցիը,
 Էնենց էլ անգնեն էսօր
 Արածիտ բնդանը կառնես:
 Դե, էլ ես ժամանակ չունեմ.
 Վեռչի օրըս ի, նամազ ան.
 Մարթակէր, նամանդ, աղամջի,
 Գեզ պեա զուլում քարներն ազեկ՝.
 Հոհմ անեն, ուրիշ շունը-կէլ
 Վուէր ցանգացածը կատարի:
 Դե, դուցա է՛, Ինչ ես լըկըվե,
 Ինչ ես լեզուն ծակը աըրե.
 Գոռ-Օղլին եմ, ազեկ՝ ըշկա,
 Ինչ ես ախու տակըդ տըրճե.

Զուռցան, ծենըտ լըսեմ, դափիլ
 Զանտ անեմ ջաննամի վանիլ.
 Նուէր տանում թեխ փեսատ՝ Համզան,
 Վարան վուէր ըլի, պըտըռտեմ,
 Լանը թալեմ լանիտ վըրան,
 Բարաբի լըման կըտըռտեմ:

ԴՈՆԱ-ԽԱՆԸՄԸ ՓՐԿՈՒՄ
 Է ՀՈՐԸ

Հենց էտ նեղը մանջիլ չաղին
 Մեկէլ, ի՛նչ... Դոնա խանըմը,
 Զըռտած ք՛անջիլ-Համզանի թեղեն,
 Ք՛ան փալաս, ք՛անջ տըվեց մեյդան:
 Հես վուէր տըսալ՝ ՝դոչ-Քոռ-Օղլու
 Թուրն ան խոր կըլլին տըրած
 Աշի տեմը կըրտի վանվալ,
 Խելք՛ը ցընդեց, ք՛ան սանրանմի:
 Բոստաց.—Հալան, ՝դոչ-Քոռ-Օղլի,
 Խորըս անջիլ ընձի բանջի:
 Տան, ես ք՛եղի ՝դուլ, ՝դանմաշ,
 Մենակ խորըս մ՛անրան ՝դըմիշ:
 ՝Դանիմըտ ք՛անջիլ-Համզան ի,
 Ա՛յ դո քըռք՛անջ պերիմ մուէտը.
 Արան, ի՛նչ էլ անես, տեղն ի,
 Զանքի՛, խատու, կըտըռվի խուէտը:
 Վանգանվ, փանթաթվալ ան խորը:
 — Աման, իզիդ, ՝դոչ-Քոռ-Օղլի,
 Տեմանց ընձի գանքի՛, ըսպանի,
 Թող քոռցած աշկըս չը տըսնա
 Իմ խորըս, անդիդ ծընողիս,
 Ուր էրանի մեջ բանանմիշ:

Խորոտթուէնը է՛ն հոնին անի,
 Վուէր ծեռի վըրան ծես չըկա:
 Ք՛անի-ք՛անի շանը-տուլթան,

Խորոթթուէնին եխսիր տանցած,
 Ինքի իրեն վուէաբ ըռայի:
 Վանի-քանի գոռ-փանկեման,
 Վուէր անշարք՝ զըլ-զըլմ քըցած,
 Էրուն են թափե կեաի պես,
 Խորոթի աննշ կըզկըվե,
 Ախտըվիրեն, տանցե խեխն կ'անու
 Խորոթթուէնը էտ անշարքի
 Տերը տիրականն ի մենակ.
 Շամսը-՝ զամար, գլուխ-բընար,
 Սեյր ու սափա, շիք՝ ար-բափան:
 Առանց խորոթի անշարքը
 Մե գ'եչու մուէրթ էլ չի անի:
 Առանց խորոթի իգիդին
 Դամդա ապրել էլ չի անի:
 Իսկանդար-Չուլ՝ զարեն պըռնած,
 Շահ-Աբրաս, Նուշրեման, Նադիր,
 Թեմուր-Լանդ, Չինդիդ, Բայազեզ,
 Էլ Դարիբաղի, Նապալտան,
 Շամիլ, Մուրադ... խուլանայի
 Շահը, սուլթան, խանը, վանդիր,
 Շըլը, զըռալ... ք'անլի, թամաշը,
 Վուէր զամանին գիրիմ-գիրիմ
 Էտ անշարքը՝ զանոգ են անե,
 Էտ ըմեն էլ տեղն ինդ՝ ան կ'անխ
 Խորոթեն շուէտ են ախտըվե.
 Էն Ատամը չէ՞ր եվանյան
 Ախտըվալ, տրախտը թողնց.
 Սամսունը չէ՞ր Դանիշանյան
 Քափնըվալ աշկերը քոռցուց.
 Ուտեփը չէ՞ր փարավուէնի
 Կընդա խտը խոսկ մեկ, անց.
 Տանիթ մարքարեն խորոթի
 Էնքան էր կըլտիւր տըվե,
 Ընչույ մեղա էկալ, զընդան
 Թանց կըրտե, կայնալ վըրան:
 Սողոմոն իմաստուն արքան,
 Վուէր անշարքի խելքը աներ,

Էլը խորոտի սննդով
 Կըլխի վըրն զանաւ տըվեց.
 Մինչև անքամ Գրիստուէսն էլ
 Խորոտ կընդա մայիլ-մնչկո՛ւն,
 Գնահտան բիւ ճամփե ըլես էր,
 Վռէր խորոտի սըրտովն ըլի:
 Դոնան, վռէր խորը՝ զռջըղած, //
 Աշկ ք'ըցեց Բոռ-Օղլու աշկին,
 Բոռ-Օղլու սիրտն էնենց խնկում,
 Բանս՝ զանդը՝ զանվայի մեկը,
 Ինչ աշկեր. ծով, դարյա, ուման,
 Ի՞նչ սնըր, սըվաթ, սանթանաթ
 Քիթը-մըռութ չնըր-չանան,
 Ղաշը-Ղաբաղ... Ալլան, աման.
 Մարթ ուզել ի՞ հես խինդ՝ մատով
 Գըռի սըվաթն, առնի ուտի:

Ախշնրք-նում զանմը-դոռով
 Զըլ-զըլն ք'ըցող Բոռ-Օղլին
 Դոնա-խանումի աշկերեն
 Ախտըվում, ք'նշում, խեխնացում,
 Խոր հնրիմը մըտեն կ'ըննց,
 Տեղը Դոնայի աշկերը մընաց:
 Կակղում, ժմտաց, թուրը ք'աշեց.
 — Քեզի բնաշիմ, Դոնա,—ասաց,
 Խորըս կըլտն էլ չեմ կըռի,
 Ամա ք'եղ էլ ամոզ չեմ թողնի.
 Քեզի կը տանեմ Զանլի բել,
 Կըտանեմ Նիգ'արիս ինգ'եր,
 Քանի վռէր ես ունեմ Նիգ'ար,
 Էլ ընձի պետե՞լ չի ուրիշ յար.
 Քեզի կ'նշեմ իմ զանլի՝ զոչ
 Քաջ փանկեվան Իոա-Բալուն,
 Կը տանաս Նիգ'արիս խարսը,
 Ղոչ-Բոռ-Օղլու անդի ք'նըր:
 — Ես Ղոյիլ եմ, յուր կ'նշես-տար,

Թանկի իմ խորըս խընայի,
 Ասաց Դոնան, սիրտն էկավ տեղը,
 Ծըղղաց Քոռ-Օղլու իրեար:
 Քոռ-Օղլին ետ ամոցավ իտեմ,
 Տըսավ՝ քանչև-Համդան պըպղած,
 Ծընդերն էրկու ծեռով՝ ղուջղած,
 Չանան տըրե, աշկը տընդե,
 Ըշկավի թեխ ղոչ-Քոռ-Օղլին,
 Իշխո մուկը կըշկա օցին:
 Քոռ-Օղլին ըշկաց, մե ժըմտաց,
 Տանցավ թեխ ծին.— Դե, Ղըռաթ ջան,
 Տանը դիմանը տըվըրիմ քնդի:
 Ասաց, ղանդ՝ ույեց, Ղըռաթը
 Տարավ-պերեց տեմի վուէտով
 Մե փամփաշա, քանց մե ղըռան,
 Էշավ քանչևի քանչևին.
 Խուրդ արեց ղանդ բեյին-մեյին,
 Սաղ ցրվեց մեյդանի մեյը:
 Նուէր Քոռ-Օղլին ամոցավ թեխ ետ.
 — Դոնա-խանըմ, ծեռա տու ընծի:
 Դոնան խաստով, ծեռ տըվըեց.
 Քանչեց Քըռ-Օղլին թանգըլլար,
 Տըրեց թանքին, ծին ղանդ՝ ույեց.
 Ծին ղանդ՝ ույեց քանց ըղըրըմ
 Արուխտան, թըռավ անան:
 Նուէր քամակեն, տետան, դենան,
 Կանչին.— Հարմի, տարավ, տարավ:
 Ամմա էլ վա՛րտե կը խասնի:
 Քոռ-Օղլին ծին քըշեց, ամմա
 Տըսավ, քանչևները պըռնած,
 Ըմմեն տեղ անդ՝ ան ի կապած,
 Ղորը-ղոշուն հանգըր կայնած:
 Տանցավ, ասաց.— Դոնա-խանըմ.
 Տա իմ մեշկըս պինդ ղուջղի:
 Ասաց, թուրը քանչեց, բոռաց.
 — Է՛յ, տո՛ք, քանա լըկող շընեը,
 Էն տո՛ք քանի՛ կըլի տեը էք,
 Վուէր Քոռ-Օղլու տեմը կայնեը:

Թուրը փրոռացուց, ծին քըշեց,
 Մե սաղ բոլո՞ւ՞թ՝ սըրփեց-թնփեց.
 Սըրփեց-թնփեց, ք՝անց ընձվուէրը
 Խասսած ցո՞րնի առտի մեկը,
 Ետով տնոցալ, դ՝ամը ք՝անց,
 Գ՝ամը ք՝անց, ծին դանդ՝ույեց.
 Խըրեղեն ծին թըռալ հալան,
 Սանդ՝աններեն ընցալ ք՝անս՝ դուշ.
 Զորք դորապետ տեմեն փախան,
 Իշթար ասլանն էրեւտլուն,
 Զանկն, աղվուէդ, կիւլ, ՝դուէնան
 Կը փախենն հար մեկը մե յան.
 Խասսալ շըհարի դանդան,
 Տըսալ՝ փակ ի, սաղ քանքանս.
 Բուռջը-բանդան թնմմըդ պըռնած,
 Հանդըլիւր են իրան տեմը:
 Ծին չովկեցուց թեխ աչ, թեխ ծախ,
 Վալ էկալ տեմը—սըրփըրանց.
 Ետ տնոցալ դատեն դուրաթա,
 Մեկ էլ դանդ՝ույեց ՝Արաթիւն,
 Քանց մե խատ տանը ՝դանդի
 Էլալ ծիյան փուէրի տակեն,
 Վուէր տըլեց, ծին թըռալ հալան,
 ՝Անադ առեց ՝դըշան լըման,
 Թըռալ ըուրջ-բանդանը ընցալ,
 Հասարեն տան կայնալ կիւտին:

Վուէր տան էկալ, նուէր Գոռ-Օղլին
 Իրեսը սըռնեց Զանլի բել.
 Ժամբաթը պըռնեց ան խըմար,
 Յալաշ-յալաշ ծին քըշելով,
 Դոնտ-խանըմի խեւըն էլ
 Քաղցըր դ՝անլի անկով,
 Ծին քըշին, դ՝անն բիւր մանդիւ,
 Շատ էկան, քիչ, տալած գինն,
 Խուլանսի օրեն մե օր
 Խասսան չորդալիւ—Զանլի բել

(Քամիկեն էլ ծննդ-ծուէր չէկաւ-
Վա՞մ էր ո՞ր կըլլեն ծեռ ք'անշ):

Քոռ-Օղլին խոստով է՛ն վախտը
Վուէր իրեք՝ օրը թմմիր էր:
Դալիները թնհրիբի խեռ
Ուղեսեն էր ճամբախ ինեւ,
Վուէր խասնեն Քոռ-Օղլուն հինդատ:
Էտ 'ղըղանիկ՝ վախտն էր, մեկ՝ էլ
Տըսան՝ կո Քոռ-Օղլին էկաւ:
Էկաւ, սեւայի 'Ղըռաթը
Փաշայի ախշին էլի պերի
'Ղըռաթի վըրան ուտանիդ,
Թանգան, թմմըղ ուրախացան.
Հայ, ճախշըպանն էկաւ, էկաւ:
Նիդ'անը խոստով, Դոնային
Առեց, տարավ իրա ք'անշէ՛լ.
'Ղըռաթը ք'անշին ո՞ր տեղը:
Քոռ-Օղլին էլ Իսա-Բալուն
Կանչեց.— Ախպեր, յարի մուէտըս,
Դոնա-խանըմին պերիբ հմ
Ընձի խարս, ք'եղի նիշանած:

Ըմմընով էլ ուրախացան,
Էլն ըսկսին կ'երը-խուժը,
Քեփ, ուրախըթուէն, սաղը-պար:
Նուէր Քոռ-Օղլին վերցեց մեյ-մեկ՝,
Ի՛շ վուէր ո՞ր կըլլին էկ'իր էր,
Նաղընց ո՞ր դալիններին:
Ասին, դուռցացին, ծղղացին,
Ետով հար վա՛մ իրան տեղը
Ք'անշին, ք'ընան, հանգ'ըտացան:
Էն մեկէ՛լ օրը բաշլային
Իսա-Բալիյի խառնխը.
Իսա-Բալիյին, Դոնային

Փըսակին մեյ-մեկն՝ վըրն.
 Է՛, դավիյն դ'անդան քարյամ²⁹.
 Նուէրեն խառնիւր քաշլային:
 Սաղ իրեք օր, իրեյ քըշեր
 Կերան, խուման, դարկին, թնփին:
 Դանձ խաստան ուրեւ մուրաղին,
 Տոք՝ էլ խառնեք՝ ձեր մուրաղին:

ՔՈՌ-ՕՂԼԻՆ ԲԵՐՈՒՄ Է
 ԷՅՎԱԶ-ԲԱԼԻԻՆ

Տարիներ էկան, կընացին.
 Արանքե շատ մ'աղաթ ընցաւ.
 Շատերը ծնվան, մեծացան.
 Մեծացողը ք'ամիլ տանցաւ,
 Քամիլը փըծղաւ, ահ լացաւ,
 Ահ լացողը մեռաւ, կ'ընաց...
 Տարիներ էկան, կընացին:
 Դոչ-Քոռ-Օղլինն ան Նիզ'արը
 Անցաւոր անշարքի մեշը
 Ավադ ու թնվադ չունեցան,
 Վուէր դարովը միթիթնովն
 Էտ չճլը յաբանի մեշը³⁰:
 Էտ մե պանը դադ էր էլն
 Էրկըսի էլ սրտի վրան:
 Մեկ օր Նիզ'արը տանցաւ, թե՛
 — Բա, Քոռ-Օղլի, անշարքի մեշ
 Մեղի մե խատ տըղա-ժանանդ
 Չըլի՞ մեղի սանըր զարար
 Էտ չճլը-յաբանի տեղը
 Կոնե դարով ուրախանանք,
 Օր ընցուցենք, նուզուլ անենք:
 — Շատ լաւ, Նիզ'ար ջան, դուդ մ'արա,
 Պատասխանեց Դոչ-Քոռ-Օղլին.—
 Այնր ատլած մեղի ժանանդ
 Չուզելի տա, էտ ուր կուէր ի.
 Մեկին էլ մըննաթ չեմ ք'աշի.

Էն վախժար ես ծեռ կըպերես
 Իշխար անշարժի մեջ սեղմա
 Վախժար մե քաջ իգիզ տըղներ,
 Իշխար վուէր էտ իգիզներին
 Պերիւր եմ գլխալ ակնիւններ.
 Էնենց էլ անշարժի անշարժ
 Շուռ կ'իկնամ, քո սիրտը ուզած
 Խորտա, խելքով մե խառ տըղա
 Կը գիննեմ, կը պերեմ ք'եղի,
 Տա էտ մասին զանգ մի ան.
 Մենակ ընձի մե ք'անի օր
 Մանջալ տու, էլ տա կուէնձ չ'անես:

Էտ ասածի գ'ան մե ք'իչ
 Նիգ'ար խանրմա ուրախացալ:
 Մե ք'ան' օր ընցալ տրանքե,
 Պառ-Օղլին էր սալըղ, սորուղ,
 Խորար առեց, վուէր Ղանաւրի
 Բաղաքի մէջ մե Ղասսար կա,
 Էտ Ղասսարը մե լաճ անի,
 Անուըը էյվաղ-Բալի յի,
 Կըլի ութ-տասը տարեկան:
 Դը, յարի տես, վուէր էտ տըղան
 Էնքան խորտա, տեսակով ի,
 Թարը-Թամաղ, քաղցը էրան
 Վուէր էլ նա ուտես, նա խմես,
 Հես կայնես տղայի դուրուփին,
 Խաղը-խալին, գլու-Չամալին,
 Հար երդա Թամաղա անես:
 Ասեսն, վուէր էտ Ղասսարը
 Տղային տանել ի մուէտը,
 Խալի օլանը իշքան վուէր կան,
 Թափեսն զանքն միտ առնեն,
 Վուէր ինչ ի էյվաղ-Բալի յին
 Տըսնան ու Թամաղա անեն:
 Պառ-Օղլին էր, էտ վուէր լաւ,

Էլավ ուր շուէրերը փռէիսեց:
 Խաբավ սե չողարի լըբաստ,
 Տակեն կապեց սիրը-սիրան,
 Խնծավ 'Ղրոաթն, տալազ կանչեց,
 'Ղալաթու ճամբախը պըռնեց:
 Կըրնաց, խուլանանի խասսալ,
 Էլավ մե տեղ 'դոնազ մընաց.
 Առատունը կըրնաց բազառ,
 Կըրնաց 'դասսաբների ջնրդան.
 Տըսալ, ճիշտ վռէր մե դունանի տուն,
 Էնքան մախլուխաթ ի թնիկե,
 Վռէր էլ ճարը իլլաջ չըկա:
 Իմացալ՝ էտ պետի է ըլի.
 Կըրնաց խասսալ, ըշկաց-տըսալ՝
 Մե մեղ մարթ միտ ի ծախելի,
 Մռէտն էլ մե պըճըլտ աըղա:
 Ամա, իշ ադա. մե շնքիլ.
 Հմրի-մալաք, բըհշտի լուէս,
 Մե խատ թնուան, թալաթ, ջեյրան,
 Քոռ-Օղլին էր մայիլ-մաշկյալ.
 Պերանը պնց ըշկաց, ըշկաց,
 Էնքան ըշկաց առնողն տուց,
 Խալիը քանչիան, մարթ չը մընաց:
 Նռէր Քոռ-Օղլին հանչի էկալ,
 Պարե տըվեց 'դասսաբին, թե.
 — Դասսաբ ախպեր, Էս չողար Էմ,
 Պերիը Էմ խըրիդ անելու.
 Ահալին նախիրով տալար,
 Սմըռնեղով էձը-վռէիսչար.
 Կո տաղան շըհմրի մռէտի
 Դմրան-թնիան աբաժաս Էն.
 Թե ք'եզի հարկավռէր կըրնի,
 Էթանքա առ, ուրիշին չըտամ:
 'Ղասսաբը տանցալ.— Շատ պանի.
 Էթանքա, աժա մե էտ կըլխեն
 Խընթընեմ՝ ասես, տըստամ,
 Մալլու ք'անթ Էս ասելու:
 — Շատ աղելի, — տաց Քոռ-Օղլին:

Եղը վուէր անէր խիյ թուման,
 Գոռ-Օղլին ասաց—մե թուման,
 Էրքանի անէր էրկու թուման,
 Էն ասաց—ջուխտը մե թուման.
 Ղըսըն անէր թումանի կ'ես,
 Էն իրեքն ասաց մե թուման,
 Մաքին, վուէր անէր մե թուման,
 Էն ասաց—չուէրսը կ'ես թուման,
 Էճը վուէր անէր կ'ես թուման,
 Էն ասաց—տասսը կ'ես թուման:
 Ղասսարը շատ աղան մարթ էր,
 Հես վուէր էտ մաղանգան լըսով,
 Ուրախըթուէնէ շըշկըսով.
 — Էթանք, չոդար, վընաս չանի.
 Ամանդը, ուրիշի չըտաս,
 Ինչ անես—չանես ես կառնամ:
 Գոռ-Օղլին էլ ասաց՝ «էթանք»,
 Ամա հա վուէտը կախ ք'ըցեց:
 Նուէր տանցով թիւ Ղասսարը, թե՛
 — Լըսի, ասեմ, Ղասսար ախպեր,
 Էտ ք'ո տըղան, էյվանդ-Բալին.
 Էնքան իմ տանըս էկով, վուէր
 Այնր էն էլ մեր խետն ինչի,
 Իցուն վուէխտար, Լոսուն էլ եղ,
 Ես դան կըլինին փեշքանչ կըտամ:
 Աղան Ղասսարն էտ վուէր լըսով,
 Աշկերը չըրախտ տըվընց:
 — Էյվանդ, բալամ, էթանք, ասաց,
 Դե շուէտ, ասա, թո ծխտ ք'անչեն,
 Տա էլ յանի, մե տեղ էթանք:
 Տըղան խելը՛ով էր, խասկըցով.
 — Ա՛յ խեր,—ասաց,—տանդ մե տան կա.
 Էտ մարթի իրար կըպնելը
 Ըսկի չոդարի լըման չի,
 Յանրի, իմ զեհ'նըս մի կուրսի.
 Էտ յա Ղոչ-Գոռ-Օղլին կըլնի,
 Յա էլ իրա զանիններն:
 Վա՛մ էր տըսե՛ չոդար մարթը

Բըսան-հոսունով մալ բնիշի.
 Վուէր բնիշի ի, խմացի, վուէր
 Անան մեշտեղը մե պան կա.
 Լըսի, այ խեր. ընձի մի տար.
 Ինչէ, սիրտըս վկայել ի,
 Տանես, հտով կը փնշմըննաւ:
 Ակահ, թամաշքար ղասսարը
 Լոռ փեշքանի ձեն էր լըսե.
 — Ծենը՛ա կըսի, լակուէտ,—ասաց,
 Տարը տես, անար չաննի,
 Յըլե ընձի խըրատելի.
 Ճուէշընանց առաջնի ասե՛
 «Փուէրես յըլե լոխս ի տալի».
 Երեյվա լիպուէր լակուէտը
 Կըլիխս խրատ ի կ'անթալի,
 Ես քնդի ասես եմ, էթանք՝,
 Էլ վուէ՛շ մե խոսկ, ելի էթանք՝,
 Ես չաննա եմ սըվտիյցանցե,
 Վուէր քն պենն ընձի նասյանթ տան.
 Իցցուն վուէթանը, հոսուն տալանը
 Դե հանն մե մեյնել ասան,
 Ասված էրկու ձեռով տըվե,
 Չեթան՝ մ առնեմ. ասեմ՝ պետկ՝ չի.
 Ամմա խելք՝ եմ ասելի հասն
 Դե շուտ ել, ծիտ քնշի, խեծի,
 Էտ հալային ըմմեն վախտ էլ
 Ասված մարթ օլանի չի տա:
 Տըղան անհաղան ծի աներ,
 Չարը-նաչար յըլով, խեծով,
 Ինգ՝ով խորն ան Քոռ-Օղլու խետ
 Մե տեղ կ'ընացին խեթ չիլը:
 Վուէր քըշին, տան էկան չիլը,
 Քոռ-Օղլին չուորս երգը ըշկաց,
 Վարտե նախիր, սորն տըսով,
 Զատեն շաշ տըվեց ղասսարին.
 — Այ տան՝ դըմեն,—ասաց,—իմըն ի.
 Իշ կա, չըկա տըվըիմ քնդի:
 Ակահ ղասսարն անը կուրսեց,

Բաշլայեց հանգիւ մըտկի մեկ
 Թե էաքանեն իշ խեր կանի,
 Այնք մուէրթի, միսը ծախի:
 Հես մուէր մը՝դայ արան կըռին,
 Շահրեն խելի զատացան,
 Քոռ-Օղլին իր ծեռը թակեց,
 Պըռնեց էյվազ-Բալու թենն,
 Իշթար՝ դըռ՝դին մե հընջուդի,
 Վերցեց տըրեց իրան թարք՝ը,
 Տանցավ խորը, թե—«դասսար ջան,
 Փուէդը-փարա ընծի պետկո չի,
 Տըվիմ ք՝եզի, իշքան մուէր կան
 Նախիր, տալար, էծը-մուէթէար,
 Մենակ, ըմմընի անվան,
 Ես տարամ էյվազ-Բալիյին.—
 Ըսկի ուրիշ լիքք՝ը չ՛անես.
 Ղոչ-Քոռ-Օղլին եմ, անփանանդո,
 Քոռ լաճըտ տանես եմ ընծի
 Հալալ-զուլալ խոքեղանվա՛ր.
 Ես ք՝եզմե աղեյ կը պախեմ,
 Էս կուէղմեն արխանյին կըլնես:
 — Տըսմը, այ խեր,—էյվազն ասաց—
 Ընծի չը լըսմը, դե ք՛անչի:
 Քոռ-Օղլին իր ծին զանգ՛ալեց,
 Ղասսարը քամկանց շըշկըռված՝
 Հարայ-մանգա՛թ, տարավ, խանսեք:
 Ամմա էլ յո՛ւր, տարավ կըլնաց.
 Ղըռաթը՝ դըշան պես թըռռավ,
 Թեի Չամլի բել, յո՛ւր ես՝ էկամ:
 Ամբերի մեչեն ցոլանով,
 Դուռնայի խեա դավը անելով,
 Խըրեղեն ք՛անչանը-բեղավ
 Էրկու սըհաթվանը խասավ,
 Էն համբախը, մուէր ուրիշ ծի
 Էրկու շանթ անջաղ խասներ:
 Քոռ-Օղլին խասսավ Չամլի բել,
 Նիզմը խանըմն էլավ տեմը,
 Քոռ-Օղլին վերցեց էյվազին

Տըվեց Նիգամբին,—Առ,—ասաց,—
 Էտ թող ըլի մեզի անվաղ.
 Մեր սըրտին՝ դարար, թանաքիփ.
 Նիգամբը՝ դուջըղեց, պաքեց,
 Պերեց, շապկի դնչեն ընցուց,
 Արին արենց խոքեզանվաճ՝
 Խելացի, խորոտ էլվանգին:
 Էտ օրեն ետ էլվանգ-Բալուն
 Արին արենց սաբըր-՝ դարար.
 Էլվանգն էլ ար մեշը քըցեց
 Քոռ-Օղլու, Նիգամբի վըրան:
 Քիչ վանտ ընցավ, խորը-մոր պետ
 Սիրաց, հարկեց, դանցը լըսով,
 Իշո հալալ ար խորը-մոր,
 Սըրտերին թանաքիփ էլավ:

ՔՈՌ-ՕՂԼԻՆ ԵՎ ԹԱՋԻԲԸ

Քոռ-Օղլու ջանլի բելն էնենց մե տեղ էր,
 Վուէր, իշքան ճարը ճամբախներ կան էր,
 Թամմըղ ինգ՝ած էր դար չար անթընդի,
 Վան վուէր ըսներ, դեն պետի՛ էրեվար:
 Քոռ-Օղլին ըմմըն օր ար դանխերեն
 Մե պանցը, սամթով, սուր սարի վըրան
 Մեյմեկ տընես էր՝ զարանվուլ քանչեն,
 Քարվան ըսնելուն՝ վուէր խանար անեն:
 Օրերի մեկին՝ զարանվուլն էկավ,
 Թե ըսլի, փան ճամթի արանքը
 Մե ծանդըռ քարվան պոռները թանի:
 Քոռ-Օղլին էտենց մե դանդառ աներ.
 Կօրսխկեր, կասեր՝ քելեք՝, խանջն տոնք՝.
 Իշքան էլ վուէր տար բողբոջան-բաշին,
 Ղանանաթ կըլներ, էլ ծեն չէր խանի.
 Ամմա պան ի, վուէր հակառակեն էր,
 Էտ տեսախների սևը կը պերեր:
 Էտ անքամին էլ օղորկեց էրկսին,
 Թե՛ քելեք՝, թաջիբեն մեր խանջը պերեք՝:
 Յըլան, կընանցին, մը՝ դան Վանտ ընցավ,

Տըղները տարտալի՝ ծեռով հա տանցան.
— Հը՛, է՛շ խնորհ ի,—ասաց Քոռ-Օղլին:
— Բը, էտենց, էտենց. թաշիրը ասաց՝
ես Օսմանլույի Մուրադ Սուլթանի
Իրան թաշիրն եմ. ես ըսելի մարթի
Մե չնի էլ չեմ առ, աշկերը կուէխեն:
Քոռ-Օղլին անսան ասալարը կապընց,
Քանչին՝ Ղրոթը, սուսը-փուս խեծալ,
Մե խիյ-վեց դալի առեց ուր խեռը,
Դոնդ քըչեց ծին թեխ էտ ընդըրզանը:
Խաասալ, տըսալ, վուէր խնլին փըռիւր են,
Բանդըրզանն էրեխն, պանցերին թիշնած,
Ղանվան ի խմելի, դալլուն քանչելի:
Քոռ-Օղլուն տըսալ, հեշ սարփո չարեց
Պարզլաւ տեղեն ըլել նըստելուն:
— Պարոյ, ընդըրզան,—ասաց Քոռ-Օղլին.
Ինչի՛ մեր փայը, խնորջը չես տըլի:
— Ըմմընեն անուշ, պարեկվըտ պետի՛ չի.
Ետով, Քոռ-Օղլի, աշկ պանց, վուէարտ թնլ.
«Սան քիմի՛ քիմա օխշույնքսան քիշ»²¹.
Մարթ ես օղորկե, մեղմե խնորջ ուղե.
Աղեկի՛ իմացի՛ Միհրան մօթմեղուն,
Ես վուէր կամ, Տաշկու Սուլթան Մուրադի
Լափ խկը իրան ընդըրզանըն եմ.
«Բենըմ փաքըմ յոք խաննան, փաշադան»²².
Իմ մե խատ չնիլիս կըպնող հարամուն
Սուլթանն անըրբի են քի՛քը կը կըռի
Դադամըշի՛ր ես չանչի-մանչի յի
Վուէր պըռնես, լոխպես, մալները առնես.
Ես էն քիտ ասած վախկուկներեն չեմ,
Վուէր քիտ սուլթ զանքը-զուռեն վախենամ.
Տուն Քոռ-Օղլին ես, ես էլ Զոռ-Օղլին.
Ես ըսելի քիզմե պակաս իզիդ չեմ.
Տուն անես դալի, ես էլ, այ մե տես,
Իցուն-վացուն ջան սիւահ-ասպարով,
Ասլանի լըման՝ զանշարիտ կայնած,
Թե կըռվել կուղես, համեցէք՝ մեյդան.
Քանստ թընցուցեմ, քան փըշի կըլու.

Թե չէ, անար վուէր էտ հուէչ կըլխիտ մեչ
Մե դանջըլնի խելքը-բեյին կա,
Թող, խուէտըս քանչի, քիւզի բանչես եմ.
Խելչըս իկնլի, չեմ չըմըշելի.
Գնլի, ամմա յուն կըլտխըս կնիլմն,
Միհրան Զոռ-Օղլուն, ըսկի չը մոռնաս:

Էլ, չափը սահման, սարըր չը մընաց,
Գոռ-Օղլու հըռըր կըլտխը տըվեց,
Գնչեց զիֆի զառը, Ղըռաթը դանդանչեց,
Բոռաց դանթառ անլանի լըման.
Մե հըրխըմի դամ քանչեց, չը քանչեց,
Միհրանի իցուն-վացուն կըռվողեն
Սաղը-կենթանի չուէրս խոքի մընաց:
Բանդըզան բաշուն ղանտեն չըսպանեց,
Ամմա հըռթ-տըկուէդ, թեհըր կապած,
Մե աղեյ ճանթեց, դանդան վեր քըցեց,
Նուէր տանցալ, տասց.— Միհրան Զոռ-Օղլի,
Գնչի սաղ թողիմ խութ էն պատճառով,
Վուէր էն սուլթանիտ սե խանթը տանես.
Էտ չուէրս խոքին էլ թողիմ, վուէր խեաղտ
Էն անթոսն ղաթըր, ծի, էչը քըշեն.
Ասիք են— «էրմանի վերմադ ղոխկուզի,
Յիյար թողալուզի, վերար օթթուզի»²².
Տո՛ւ վուէր չը տըվիք մեր չընչին տուրքը,
Ես էլ կը թալենմ քո ամփոխչ կույքը.
Դե, քիւլի, լորբաղ Միհրան Զոռ-Օղլի,
Իմացի, վուէր կա դանլի Գոռ-Օղլի,
Վուէր էհտյաթ չանի շահե, սուլթանե,
Նա էլ տաս խանդար քիւզ պես Միհրանե...
— Հան անըր ան, ըսպասի հան,
Կանչեց Միհրանը պառըրված տեղեն.
Էտ մեկը չէլալ. ինչ անէմ, բեսմմթ,
Ես թահնածեմէր, տո՛ւ հանըր կայնած,
Էտ մեկը չըլալ. ան մեյնել կիւնի,
Նուէր դանդ քիւզի խեա ես դիւնամ զուռցալ,
Սարըր ան, ջանարս խառնի սուլթանին,
Էնքան զորք-ղոշուն թանփեմ Զանլի բեկ:

Քնշի՛ր սարայիտ թողը խանել տամ,
 Հնո՛ր դա՛լիտ մընա խնդա՛ր խոքու ծեռ.
 Տո՛ւ սնըր անձ, խառնեմ Ըստամբու,
 Նուէ՛ր դա՛ղ քն քեփըտ ես կը խաղցուցեմ.
 Աղեկ՛ իմացի, Զոռ-Օղլի գոռա,
 Մի՛հրան էֆենդու խեղը կուէրժ անեա.
 Է՛հ, վընաս չունի, էտենց էլ կըլնի,
 Մարթ կյանք կը ախտի, կյանք էլ կ'ախտըվի,
 Հանձ ըսպասի...
 Քոռ-Օղլին ծըղղաց.— Տըլներ, այա վուէր
 Մենք՛ տար պերանը պըռնենք՛ պինդ կապենք՛—
 Անաս՛ իմացեք՛, վուէր ծեղը վուէտով
 Էլն իրա հարըր-գոռը շաշ կըտա.
 Լորբաղներն ըմմեն էտենց էն ըլելի,
 Տանց գորըթուէնը սաղ լեզույի մեշն ի.
 Դե քնշեք՛ ՝ դափլան, տարեք՛ տարտըկէք՛,
 Նուէ՛ր, յարու՛մարուն պերեք՛ ետ տըվեք՛,—
 Ասաց, ծին քըշեց, տառցավ Զամլի բել
 Դալիներն առին քարը-քարվանը,
 Քըշին Զամլի բել, պեռները թափին,
 Պեռները թափին, չուէրս յանեն էկան,
 Բաշլային ՝ դուրը՝ դութին պնց անել.
 Թեռը, կապ, խանդուէց քնշել, տիրապտել.
 Մառան, մաղաղա, ամբարներ լըցել
 Կապերը քանդին, ՝ դափլան տուն պերին.
 Է՛լ Խոռասանի թանգակին քեշն,
 Է՛լ Ըսպահանի խալի-խալիչն,
 Է՛լ փալաս, ջեջիմ, է՛լ քիլիմ, գնըն,
 Է՛լ մահուդ, ՝ դաղանք՛, լաստիկ՛ աղ քնըն,
 Է՛լ խաս դանափուս, առփըշուս, աթլաղ,
 Է՛լ քնլ-անյաղի, բողղանդի, բայաղ,
 Է՛լ քնթան, աղ-բեղ, չիթ, չամբոր, չաթու,
 Է՛լ ՝ դուռշաղլըղ շալ, խաս-փինո, լաթու,
 Է՛լ ՝ դալայի-միս, է՛լ չինի, չափուն,
 Խանդար չեշիդի տման ու չաման.
 Է՛լ վուէսկի, առծաթ, է՛լ լալ-ջավանիլ,
 Է՛լ չայը՝ դանփան, գառչին, մըլխափ, հիլ,
 Է՛լ խունգը, խուրման, ջնվուդ, գանջանփիլ,
 Շահի, չիրմահի, երանոս, սնդանփ.

Քանորի քննութեամբ, շնորհ, ալ մարման,
Իստոյ, խառն զիրան, զանգիւրան, զողորման,
Խառնան խառնան զանգիւրան, ապրանք,
Խառնին նեւ քննին, տարան բնորոշին:

Մե խառն զուրի էլ պանին, իշ տրանան.
Մեշք մե մարթ կա, մուկտըն էլ մե սաղ:
Քոռ-Օղլին էկալ խանն, խառն տըրն.
— Այ մարթ, իշ մարթ ես, էտ իշ խառնոր ի
Քե՛ր բն, աղա ջան, հալ-նաղըլ էտն.
Ես մե աշըղ եմ խեխն, քաղքին խեխ,
Բաղըրդանն ընձի պըռնն ճոռալի պես
Կուէխն էտ զուրին, խառն ման տալի,
Վանտն ուղըլի, խառն ընձի՝
Սաղը, զան, սնորաթ անել ի տալի,
Տանն ետ էլը կուէխն զուրին,
Վուէք ես չը թողնեմ, անն հառնամ.
Օխտը տարի յի, վուէք էտ սաղաղի
Էտ քաղըր-օղլին ընձի պախնի:
— Մըկա աղաղ ես, կարող ես էթն,
Ինչքան մալը-դանք կ'ուղես՝ վերջ խառն,
Քեզ աղաղ, հարուստ աղբի, քեզ ան,
Քուլա ան զոչ-Քոռ-Օղլու ջանին:
— Մանք Քոռ-Օղլի վուէք կասին, ան՝ ես,
Մանք աղաղիք ընձի էն քաղըրն.
Քոռ վուէտիտ խողը... Անընիտ մեռնեմ.
Էտ աղըյթուէնը վուէք տու ընձ անք,
Էնչանք կ'երեղման էլ չեմ մոռնալու:
Ես էս օրըրկին քո զուր-ճառան,
Պետի ի կուէքները, քո անանները,
Քո կոխները, սաղ զոչաղթուէնը,
Հանք ի ու զանտան չինեմ, նաղըլիմ,
Ախըրքի անանք երբեմ տարածեմ:
— Դե աղեկ, մընա,—ասաց Քոռ-Օղլին.
Անունը ընձի բնիքի իմանամ:
— Անունը Զուրու, Քոռ-Օղլուն ճառա:
— Կալ, աշըղ-Զուրու, մընա Չանի բել.
Կասեմ, վուէք քեզի մուլալիք կապն,
Կուտեմ, կը խմեմ, քեփիտ ման կիկն,

Գլխահանքիւր մեզ էլ սաղը-դամ կ'անես
Խաղը-տաղ կ'ասես, կուրախացուցես:

Ջուռուռը մընաց. պարին պառտրկին,
Պանցկան, իշքան կար ծի, ղաթը, ուլախ,
Տըվին անայը նսք'ար-նայիբի.
Օղորկին իրան, Միհրան-էֆենդուն,
Նոքնորքերն էկան, թեվերը պնցին,
Յըլան տափ-տարտակ ծիյանքը խեծան,
Իրեսքերն արին Լստամբուլա յան,
Գլխահանքիւր մանդիլ աննչ կ'ընացին,
Ընչունքի քաղկի դարվազանի տուռը
Միհրան-էֆենդին տաաց, բըրբըլաց.
Յըմբուղ թափ տվեց, հա բըսակ' կ'երաւ,
Խնդար մե ջուռն թանրերքեր թափեց:
Հենց խաստան թե չէ, ծիյանմեն էշաւ,
Ճըստիկ տըկըլուէղ(գնդ սուլթանի մուէտ)
Լացաւ, մըմընաց, մե թահնաթ տըվեց,
Թե՛—անը կըկ'ըրի սուլթանը տա Ես,
Բը էլ Գոռ-Օղլին գնդ ինչացու յի.
Մե կըկ'ըրին էրկու փաթիշահ չըլի,
Մե տերության մեչ էրկու տեղ գովլնթ.
Բը ուրիշքերը լսեն, ի՜նչ կ'ասեն,
Ջէն ասի՝ տըսեք՝ Սուլթան Մուրադը
Գոռ-Օղլու պես մե ղաչաղ գնդան
Եհտիյնթ անել ի, վրան չի տալի.
Էն էլ հանաթի, լափ իրես առած,
Սաղ Ծլք'ան ք'ըցե դարը-գըլըլն,
Ընչույ էնքան ի իրես առի, վուէր
Իրան Սուլթանի գնդան ի թալնի.
Նսք'ար-նայիբը տըվե-կոտորե,
Բաղըրդ'ան-բաշուն թըփիբի-ծեսկ'ի:
—Աղեկ', տա ք'ելի, Միհրան-էֆենդի,
Ասաց սուլթանը բաղըրդ'ան-բաշուն.
— Ես կուէրժը էտենց չեմ թողնի մընա.
Հես կանոխ ղորը-ղոշուն կ'ողորկեմ,
Էտ տվազակի սաղ երը-յաւրդը
Կը փոզեմ, թամըղ դարը-ղաղին կ'անեմ:

ՍՈՒՂԹԱՆԸ ԴԱՋԱՐ-ԱՂՈՒ
ԵՎ ԲՈՒԽ-ԲԵՅԻ ՀԵՏ ՁՈՐՔ Է
ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ՔՈՌ-ՕՂՂՈՒ ՎՐԱ

Առաջքերը քննի անքամ
Սուլթանը Ղոչուն էր քննի,
Քոռ-Օղլու վրան կընացի.
Ամա հար վախտ էլ ախարում
Ղոչունը, ճանթած-կոտորած,
Քոռը-փնջման ետ էր էկի:
Էս անքամն էլ ջանին խոսած
Յըլավ մե ուրիշ փնջող արեց.
Ջան կանչել տրվեց ըմմեն տեղ,
Թե՛—կըռվող Ղոչունն ընձրմե,
Մենակ վաղ ընի ամբարդար,
Առնի Ղորը-Ղոչունն, էթա՛
Ղոչ Քոռ-Օղլու խեղը կըռվի,
Վաղ վուէր դարը սաղ-սալամաթ
Պըռնի, պերի իմ պալատը,
Էս խոստանասեմ՝ ախլըկաս
Հոժար կամքովս տամ իրան:

Օխար օր, օխար քըչեր
Ջան կանչին մեյդանքերը.
Օխար օր, օխար քըչեր
Ջըլղըմն ինգավ անշարք:
Դը յար վուէր չէլավ մեկը,
Վուէր էտ պանը վիդ տոներ,
Ջիգմար արող մարթ չէլավ
Քոռ-Օղլու վրան քըչեր:

Ըստամբուլ քաղաքը կար,
Ղաջար-Ալի անունով
Ղուամարադ, լոթու մեկը:

Օխտ օրը վուէր թըմըմավ,
Ղաջար-Ալին էր յըլավ,
Դանդ, յար ես, սուլթանի մուէտ,

Թե կապեց, կըլոխ էչոյց,
 — Յաշատըն, փաթիշահըմ²¹,
 Ասաց,— Թե ընձի իղին տաս
 Ղորը-Ղոշուն ու սիւահ,
 Ես կեթամ Ղոշ քոռ-Օղլուն
 Սաղ-սալամաթ կը պըռնեմ,
 Կը պերեմ առաքա եխսիր:

Սուլթանն էտ պանը վուեր լըսավ,
 Ուրախացավ. ուր-ուրն ասաց.
 «Հալընթ մարթին մե հընար կա,
 Վուէր մընելի էտ լըծի տակ»:
 — Է՛, շատ ապրես, Ղանշար-Ալի,
 Խոսկըս խոսկ ի սուլթանական.
 Թե վուէր պերիր, իմ արշիկըս
 Վուէտով-կըլխով քիզի Ղուրբան,
 Քիզի կըտամ մե սաղ թարուր,
 Ղոշուն, անկէն սաղ ոռավարի,
 Բուր բեգն էլ— թարուր բաշի,
 Քո Ղուլուղիտ հաղըր կայնած.
 Իշ վուեր տես, հրամայես,
 Պարտավուէրն քիզի լոնը
 Դե, հաղըրդեք էտ էրկորը,
 Համբախ ինգեք թեխ Զամի բեր
 — Բա՛ չեմ²², — ասաց Ղանշար-Ալին,
 Իշ վուէր տես, ես պատրաստ եմ:
 Նուէր, սուլթանը կանչեց Բուլուն,
 Ասաց, վուէր թանգարուք տըսնան,
 Ղանշար-Ալու խետ միասին
 Քոռ-Օղլու վրան հարփ էթան:

Բուր-բեգն ինան Ղանշար-Ալին
 Թանգարուք տասն թանգարուտ.
 Առին մե թամբուր զորք-անկէն,
 Թամմըղ ծիյավուէր-առավարի,
 Աւրես²³ ջանը-ջարբախանով,

²¹ Աչքիս վրա:

²² Ուրեա—ուրենց—իրենց:

Ուրեմս մինարի չ'դալխանով,
 Ուրեմս բարուռ-բարանով,
 Ուրեմս ճըռիկ՝ ու սարանով,
 Ուրեմս գ'անլըմ-բանդանիտով,
 Ուրեմս զրոխ գ'անդան չ'դալխանով,
 Ուրեմս փնլեյք՝ յարանով,
 Ուրեմս շեյիուռ-բալբանով,
 Զարը-չանդըր, յարը-յաթադ,
 Եր ու եմադ՝ բնը ու չ'դուջրադ,
 Պանդած ճորի, յարու, ուլախ,
 Էրիու շանգաթ ք'անշեց, անջախ,
 Կապած պեռ, բարխանա, չաթալ,
 Առին օսդուն, ինգ'ան ճամբախ.
 Ինգ'ան ճամբախ, դե ք'ել հա ք'ել,
 Ք'ըշին անան թեխ Զամլի բել...

ՔՐՈՒ-ՕՂԼԻՆ ԾՊՏՎԱԾ
 ԳՆՈՒՄ Է ԶՈՐԳԻ ՄԵՋ
 ԵՎ ԲՈՆՎՈՒՄ

Առատունը շուէտ Քրու-Օղլին էլավ.
 Էլավ բանանի էն պանցըր տեղը,
 Աչկ ք'ըցեց չուէրս յան, մեկէլ իշ տըսով.
 Կ'ետի անթրանիլ մե աղըր օսդու.
 Օթուրադ ան, սադ տնը ու անշտը,
 Զորքը, դինիուէրը, չաղըրը-յըլխին
 Մե խեռ պըռնիր են նըստե ք'ան մանրեխ.
 Քրու-Օղլին անլըմ ան մատը կըծեց.
 — Սուլթան-Մուրադի զորքն ի էտ, — ասաց. —
 Թաջիր-բաշին ան խոսկը կատարեց.
 Ասաց, սուսը-փուս էչավ, տուն մըտավ,
 Ուր աշըղական շուէրերը խաքավ,
 Սաղն առեց, սուս-փուս տընն տն էկավ,
 Առանցի մեկին մե պան առնու,
 Ճամբախը պըռնեց, կ'ընաց թեխ օսդուն.
 — Սանըր ան, էթամ, յուլախմիշ ըլեմ,
 Նուէր, դանեն ետ ետ իմ պանը գ'ինամ:

Քոռ-Օղլին կ'ընաց, խառնալ օղոկէին,
 Խառնալ, չուէրս յանեն՝—«այ պարոյ աշըղ»
 Կանչին, խուլմաս, տարան բեգի մուէտ:
 'Ղաջար-Ալին էլ Բուր-բեգի խեւ
 Խալիչաների վրան պառզըլած,
 Թեհնած բալիշի, խառ մուխը՝ ք'աշի
 'Ղանդ ու բալիբին 'ղանգն խրմելի,
 Նարգիլի սուլի զալան ծխելի,
 Մեյմեկ'աւ խեղը թանրիւր, մասլահաթ,
 Թե Բփ, թշ թանրոյ յընն, վրա տան,
 Քոռ-Օղլու խեղը դալա բաշլային:
 Աշըղն էլ էնթեխ կըլտիւր կախած,
 Անգ'աւ ի տընելի տառ գալմիլին:
 Մեկէլ, աշըղին տըսան, սըռնըլան.
 Ի՜շ աշըղ. մե պե, մե Գիւլ փանչեկան:
 Տանք' երկսով էլ լափ վալան էլան.
 'Ղաջար-Ալին թե,—այ մարթ, ափսուէս չի
 էտ իգ'իդթուէնիտ, էտ սարը-սամթիտ,
 Վուէր տու տապիր եւ աշըղ-մըղերկան
 Սաղն տաի ծեղտ, ինգ'ե տըռնե տու:
 Քաւ էտ բիւլագ'իտ թուր էր հարկալուէր,
 Թեկիտ գուռ-ղալխան, ծեղտ ջան-ջիդիր-
 Քեկի պեռ անար շատ չէ, իցցուն խառ
 Իգ'իդըս ըլեր, մըկա Քոռ-Օղլու
 Խուէտը անշարք'են սաղ կըռիւր եմ էր:
 — Ի՜նչ անած, բեգ'ըս, տալած էլ ընծի
 Աշըղ ըլնելու շնուէրք ի տըլի.
 Ամմա աշըղթուէն տաածը վուէր կա,
 Ըմմն մե տեսակ մարթու պերան չի.
 Հախկի քոռը-քուռ աշըղք'եր շատ կան,
 Սեփիւ-շիք'անտ են, ուրիշ ճար չունեն,
 Նաշարթթուէնէն գիլանչի տառած,
 Ինգ'ած տըռնե տու փայ են ժողկելի.
 Ամմա փիւր ուստաղ աշըղը վուէր կա,
 Քոռ ըլնի թե սաղ՝ էտ միւնույն ի,
 Ուրը գյորան մե 'ղոչչաղ իգ'իդ ի,
 Խոսկը ճըշմարիտ, սիրտը սահ ու փանք,
 Անվախ, աներկուղ իրեսին ասող.

Աղեկ՝ իգ՛իղին ասող, կ'ովացող,
 Վատին, նամանդին կոթող, անարկող.
 Տըխուր սըրտերը շաղ անող, պանցող,
 Ըռնաթի խետ խընդացող, լացող.
 Շահը կամ փառքը դանն անծանոթ ի,
 Սութ ասել, կեղծելը խաղան ամոթ ի.
 Տերտեր յա մոլլա, Ղազի յա թազի,
 Թամմըղ կ'եղծավուէր, կաշառակեր են.
 Ամա աշըղը պարի, անկաշառ,
 Վուէրփի, ախկըտի քնվըրը քնշող,
 Ուր պերնի թիքան ուրիշի տըվող.
 Զըրկող դուրային թըքնիլ բեղգիւրող.
 Վա՛յ էն մարթին, վուէր աշկի յի ինգի
 Ուր անած վատ, չար, նանան կուէրծերով.
 Էտ ջուռն մարթին աշըղը անվան
 Ամեն տեղ երքով կ'ասի, կ'անարկի.
 Ամա վուէր մեկը ուր աղնիկի կուէրծով
 Աշըղի տուրը էկավ, էլ բոլ ի,
 Կը կ'անվան դարը, դաստան կը շինի,
 Կասի, կը երքի և կը տարածի.
 Տար խըմար նամանդ անիրավքերը
 Էնենց են վանենալի աշըղի մենեն
 Իշթար վուէր օցը լանջանգի մուէտեն,
 Տար խըմար իշթան մանդ, աղնիկի մարթ կան,
 Աշըղ օլանին էնքան կը սիրան,
 Իշթար վուէր իրանց ջանը ջիգ'անին.
 Ըռնաթին էնքան տերտեր յա մոլլա
 Զի սիրա, իշթան իրան աշըղին.
 Աշըղ օլանը վար կ'եղը մըտավ,
 Ուր տազի խտը շաղղըղ կը տանի,
 Վար տուէր մըտավ, անդի Ղոնաղ ի,
 Խառնիւքերի մեշ շաղղըղ շաշ տըվող,
 Քեփի մեշ երքող, վեճի հաշտեցնող,
 Մեռելատանը սիրտ մխիթարող.
 Ուրեմն, բեգ'ըս, աշըղթուէնն էլ
 Ուրը գ'ընան մե քաջ իգ՛իղըթուէն ի.
 Էնենց վուէր ես էլ աշըղ եմ, ամա,
 Աշըղ ըլելուն շատ էլ վեճման չեմ:

— Էվալլան, աշըղ, Էվալլան խոսկեա,
 Քո խոսք ու լնբբըս լափ քեփըս պերեց.
 Ճիշտ ի, դրուստ ի, անփփանրիմ, ապրես,
 Ինչ ասիր, սըրտես լափ խնամը տըվիր,—
 Ասաց Ղանջարը.— Մուէտ յմրի աշըղ,
 Մուէտ յմրի, մի քիչ երթի, սաղ անն,
 Լսենք սըրտերիս փասը փարատի:

Քոռ-Օղլին չմթալ խնրի ծելը,
 Սողափլի սաղը առեց սինն յին,
 Քանչեց թնդանան, զարկեց սիմերին,
 Երթեց, բնգերին մանդուլաթ անեց:
 Էկան իշքան վուէր բեգ, յուզբաշի կար,
 Բաշլային մայիլ, աշըղին լըսել,
 Քամակեն էկալ հմնգ ու իշկի,
 Մայլիսը յավաշ-յավաշ տաքացալ.
 Քոռ-Օղլին քնն մե ղարիբն աշըղ
 Սաղին զարկելի, խաղ ի ասելի.
 Խաղ ի ասելի, համա հարյրդան
 Ղորը-դոշուհն ի թամանդ անելի:
 Բոլի-բեգը, վուէր ընչու էա վնխաը
 Սուս շընթընկիր էր, ծեն չէր խանելի,
 Տանցալ բերդան-բիր թելի Քոռ-Օղլին, թե՛
 — Այ աշըղ, յմրի զեհնըս մի կուրսի.
 Ճիշտ ի, անուշըս տըրիր ես աշըղ,
 Ամա աշըղի չանես յարաշըղ.
 Քոն անթանաթըս վուէն թե աշըղի,
 Այլ դե ու փանլեվանի լնյաղ ի.
 Խնդան վուէր ասեն, տու յա Քոռ-Օղլին,
 Յա իրան զանլիներեն մեկըն ես:
 — Է՛, շնորակալ հմ, ասաց աշըղը,—
 Ընկի չէ թո մե բանդամիշ անրթի.
 Աշըղին Քոռ-Օղլու օխշնթմիշ անելն էլ
 Աղի խըմա մե հուէն հարմաթ ի:
 Ամա Քոռ-Օղլին էա պանը լըսեր,
 Հավատացիր, բեգ, մե պինդ կը ծըղզար:

Բոլի-բեզի՛ր զորքի մեջը
 Շարտ աննով մե աշպաղ կար:
 Նադուզ մարթ էր էտ աշպաղը,
 Խանար-բըզան, խոսքը շինող,
 Տարող-պերող, իրար սվող,
 Շոռ աշի, ծեռնք՛նշ, կեղծավուէր:
 Մե վախտ էտ մարթը Բոռ-Օղլու
 Մուէտը նոք՛նր էր մընացի,
 Ամա Բոռ-Օղլին, վուէր տըսիր էր,
 Ի՛շ խանյաթի ջաննովմը ի,
 Խանիր էր մուէտեն, պեճիր էր:
 Շատերն էտ պանը գ՛ինան էր,
 Խնա Բոլի-բեզի՛ր շաք տարավ,
 Մուէտը կանչեց էտ աշպաղին,
 Կանչեց, շաշ տըվեց Բ՛ոռ-Օղլուն.
 —Ա՛յ տըղա, յանրի, դո՛ւդն աստ,
 Բոռ-Օղլուն տըսիր ետ, գ՛ինան.
 Մե աղեկ՛ վարնովմըդ անն,
 էտ աշըղը Բ՛ոռ-Օղլին չի:
 Աշպաղը վարնովմըդ անեց,
 Շըպուտէտ աշկերը մըշըրեց,
 Խըլինք՛ը թեովը սըրփեց,
 Է՛լը պըլիշ թամանդ անեց:
 —Հա, ճանչըցամ, բեզ՛ըս, ասաց,—
 Իսկը Բ՛ոռ-Օղլին ի, վուէր կա:
 Ղանջար-Ալին, թե՛—Ա՛յ ջանըմ,
 Ինչ է՛ք՛ խեղք՛ըք՛երըտ կուրսի.
 Ախ Բ՛ոռ-Օղլին խո չի ծըսվե,
 Աշըղ տաննա, իկ՛ն մեզ մուէտ.
 Էնքան մարթ կա ախշըրք՛ի մեշ
 Մեյ-մեկ՛նն օխշամիշ ըլ՛ող.
 Խանգար էլ ասեք՛, ճար չըկա.
 էտ իմ կըլտիս չի մընի:
 Աշպաղն ասաց.—Դէ վուէր ընձի
 Չեք՛ ավատալի, բնա տսեմ
 Ես Բ՛ոռ-Օղլու խանյաթը ծեղ.
 Ասեմ, փուէռցեք՛, թե ասածըս
 Շըշտըվալ, նուէր հավատացեք՛.

Թե չէ խո ընծի կարող է՞ք՝
 Դարձաջել, թե սուտ ասեմ:
 Առաջինը՝ վուէր Քոռ-Օղլին
 Օխտը մարթու խոռանգ՝ կուտի.
 Երգըրուէրթը՝ թաքաւուէրն էլ
 Մընի՝ տեղեն չիլնի-կայնի.
 Ուշըմջին, վուէր միսն էլ կըռն
 Էն դամադան չի հըսուէտի.
 Այսր վուէր չեք՝ ավատալի
 Իմ էտ ասածք՛երբա ջըռքեք՝,
 Խոսկըս էլավ, իմացեք՝, վուէր
 Քոռ-Օղլին հենց զի՛ն ի, վուէր կա.
 Թե վուէր չէլավ, նուէր ասեք՝, թե՝
 Չուխկուլ Շարոն սուք՝ ասելի:

Բոլի-բեգ՝ը նըշան անեց,
 Պերին օխտը մարթու խոռանգ՝,
 Տըրին Քոռ-Օղլու անանջ,
 Տըրին, ք՛անվան, թամաշ անին:
 Քոռ-Օղլին թեքը կըշտեց,
 Քանջեց, սաղ խոռագ՝ը թամմըզ
 Խինգ՝ դամայի մեչ սըրփըրտեց,
 Հոփ անեց, ձեռանց նեւ տըվեց:
 — Իշոյ ի,—ասաց Բոլի-բեգ՝ը,—
 Էտ մե փուէրցն աղվուէրթ տուն էկան:
 — Թողեք՝,—ասաց Ղանջար-Ալին,—
 Խեքիք՝ տըղը-տըղը դուռցաք:
 Բոլին վերցեց Ղանջար-Ալուն,
 Յըլան տուն, մե ք՛իչ փըռուացին:
 Նուէր, դուքարա էրկըսով էլ
 Էկան, նեւ մըտան չաղըրը:
 Վուէր նեւ մըտան, իշքան կան էր,
 Թամմըզ էլան, կայնան վուէտի,
 Ամմա իշվուէր Քոռ-Օղլին էր,
 Նստիւր էր, նըստած էլ մընաց.
 Նա էկողք՛երին սայմըշեց,
 Նա էլ տեղեն իրար կըպավ:
 Բոլի-բեգ՝ը ասաց.— Ղանջար,

Էտ մե ասածն էլ կատարվա՛վ:
 Ղանջարի տիրալ ախ ինդ՛ավ:
 — Ղալլա, կասես տանդ մե պան կա.
 Սարբը անա, Բոլի-բեգ՛, — ասաց,
 Թող անշամջին էլ ես վուէլցեմ,
 Ասաց, ամուսնա՛վ ան մարթներին
 Թե՛ — էտ աշըղի ծեռ-վուէտը
 Պըռնեք՛, քանդիրով պինդ կապեք՛,
 Կուէխեք կէտը, տըռճէք՛, թըփեք՛.
 Էնքան տըվեք՛, ջանին խասնի,
 Վիզ առնի, թե զինք՛ը վան ի:

Քոռ-Օղլուն էր, պոնին, կապըին,
 Կապըին, քանշ տըվին թեխ կէտը.
 Կուէխին ճուրը, տըռճին, թըփին,
 Խանգար մե չարչարանք տըվին,
 Բոլի-բեգն ան Ղանջար-Ալին
 Կայնիրեն էր դանդ թամաշա.
 Տըսան՝ իշքան վուէր տանջես են
 Քոռ-Օղլին չի հըստուէտելի,
 Հարյեղան իրեալ ծաղըր,
 Ասել ի. — Տո, չոլուղ-չոջուղ,
 Ախըր ինչ եմ անի ձեզի,
 Վուէր քնճի էտենց տանջես էք:

— Տըսան, — ասաց Բոլի-բեգ՛ը, —
 Մարթու խոսկերը կատարվա՛վ:
 Էտ քնիադ-օղլի աշըղը
 Զինք՛ը Քոռ-Օղլին ի, վուէր կա.
 Է, բախաներս կըռեց, ախպեր,
 Ասված էտ մարթեն առիր ի,
 Քանի վուէր ան վուէտօփն էկի,
 Էկի, ինդիր ի մեր թոռը —
 Ճիշտ ի, Քոռ-Օղլուն տանջես են,
 Ամմ անգ՛ածը սազաղի յի:

Հես վուէր էտ խոսկերը ըստվ,
 «Հայ հայ, ասաց, ինք՛ամ, չըլավ»
 Ասաց, թեկը թափ տըվեց,
 Գնորը-քանդիրը կըտրուվան,
 Ուրը թալեց, կ'ետը լողաց,
 Լողաց քանս՝ դափլան ու շերը
 Մեկէկ թնրանին տուս էկավ-
 Յըլավ, վնգզավ թեխ ծիյերը-
 Վնգզավ, թըռավ, մեկը խեծավ,
 Յալը խըլեց, պինդ կըրընդեց,
 Զուխտ վուէտ քըշեց թեխ Չամլի բեկ:

Գամկանց հարայ-մադանթ տրրին-
 — Փախավ, պըռնեք՛, հարայ, խասսեք՛-
 Յայ-օրի պերեք՛, քանման պերեք՛,—
 Հարայ-հուրայ... Համը մեյն էլ
 Տեղերեն իրար չը կըպան-
 Շատ-շատերի քեփը էկավ
 Գոռ-Օղլու չանանդը թուէնեն-
 Ամը իշ բեդերի հալն ի
 Գրիստուէս-ասվածը շաշ չըտա:

Արեր չըթեց. դալիներն էլան,
 Ինք՛ան դեսը-դեն, հարվանդ ուր կուէրծին
 Մեկը թե՛ տըղներ, հալա ըշկացեք՛,
 Թոնա կ'ետի մուէտն էտ իշ օղղույ ի»:
 Թանգան տըղները, ծեռերն աշկերին
 Գըռնին, ըշկացին՝ իշ, մե բանխանա...
 Վազան Գոռ-Օղլուն, վուէր խանթը տանեն,
 Նիգ՛արն ասաց, թե «քշերով յըլիբ ի,
 Տուս ի կ'ընացի, էլ ետ չի տանցի:
 Զունք՛ի խասիանթը գլինան էր ըմմն,
 Նուէր կըլի ինք՛ան, մեյմեկիմ ասին-
 — Խայիբ, վուէր ասեք՛, Գոռ-Օղլին տըսե,
 Սուսը-փուս էլե, կ'ընացե թեխ ցած:
 Նիգ՛արն էլ ասաց, վուէր սաղը չըկա:
 Ըմմն համոզվան, վուէր դանդ ի մըկա:

—Դե, շուէտ հաղորովեք՝ էթանք ք'սմադի,
Մեյ մեկիմ ծեն տըվին տըղները բիրդան,
Յըլան, հաղորովան, ծիյանքը խեծան
Քոռ-Օղլու սիւահ-ասպաքն էլ առին,
Կասին 'Ղըռաթի դաշինան թարքը,
Քանչին խետերը, հասարեն, յըլան.
Յըլան, ծիանքի կըլտը թողին,
Թեխ Թոնա կ'ետը չմի տըվին, քըշին:

Մե խելան տեղ անաչացան,
Մեյիէլ տըսան՝ թեխ իրանցը
Մե ծիավուէր ի իկ'ալի,
Ծիավուէր, բալի ծիյավուէր.
Նա ծին գ'ամը-յընար անի,
Նա խեզնոզը զենքը զըրահ.
Ծին մե եք'ք'տ առո-տոռ յարու,
Խեզնոզը ք'անց տըռնըլած մուկ.
Էկավ-էկավ, ինչ. Քոռ-Օղլին
Կըլտը պանց, վուէտը պոպիկ,
Խեծիր ի մե տըկըլուէդ ծի,
Իշո դաւան խեզնի գ'ելի.
Վուէտերը կ'ետանեն քըռեյք'ան,
Էրկու ծեռով յալն ի խըլի.
Ծընդով, կըրընդով, ծրմանդ'ով,
Ծիյանն անաչի հնըլի...
Վուէր չը տըսան գ'ամանները,
Մե էնենց ծըզալ բաշլային.
Էլ մեյմեկիմ ծեն չը լըսան,
Փուէրը պըռնած հըռհրացին,
Էլան ծիյանքեն, պոլսըին,
Քոռ-Օղլու չուէրս յանը առին.
Մըղայի ծեռ առին հայը-ք'ալ,
Խուլանայի հանդադըլան,
Նուէր Քոռ-Օղլին հալը-նաղըլ,
Իշ վուէր կըլտը էկիր էր
Կայնով մեյմեկի ասաց, պատմեց:
Նուէր ամուցով չուէրերը փուէխեց,
Շուէրերը փուէխեց թաղան,

Ուր գնե՞լը զըրանը կապեց,
 Քանչի՞ն 'Ղութը թաղըլբար,
 Թըռռավ խաղանդի պես խեծավ.
 Խեծավ ազրայիլի լրման,
 Ինգ՛ավ ուր խըմբի անանջը
 Քանչի՞ն թըրերը խըրեղեն,
 Կըզվան ծիյանքի 'ղաչերին,
 «Յն հոյս մանգաթ» ծեն տըվին,
 Քանց ըզըրըմ վըրն տըվին.
 Վըրն տըվին ծենը ծռւէրով,
 Վըրն տըվին զանգը զոռով:

ՔՈՌՈՒՕՂԱՌԻ ԿՈՒՎԸ
 'ՂԱԶԱՐ-ԱՂՈՒ ԵՎ ԲՈՂԻ-ԲԵԳԻ
 ԶՈՐՔԻ ՀԵՏ ԵՎ ՀԱՂԹՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ուրենց շատըթուէնին 'դառան
 'Ղաջար-Ալին ուր զորքի խեղ
 Ծանդըռ ու պարանկ՛ պանովիւր են
 Զամիլի բելա չխմանք՛երը:
 'Ղաջար-Ալին, Բոլի-բեգ՛ը,
 Մեկ՛ը-մեկ՛ին՝ ըշկանք, յավաշ,
 Էլ խաբար չեն՝ 'դոչ-Քոռ-Օղլին
 Շուէտով կիկ՛ն համրի ու սավաշ:
 Զորքն ի ցըրնըվի անխային,
 Զորապետք՛երը՝ բեռայմազ,
 Ոսկ՛անք՛երը տանգան-զանգան,
 Հար մեկն ինգ՛իւր ի ուր կուէրծին.
 Մեկ՛ը շուէր ի կարկըտնելի,
 Մեկ՛ը չարսիս փինայելի,
 Մեյնէլ շապիկ՛, յա թումբանը
 Խանած ոճիլ ի ըշկալի,
 Մեկը կ'եղեն կուէղցած խավ ի
 Կրակի վըրան էփելի,
 Մեյն էլ տանանկն աղեյ սըրած
 Մեկ՛ի կըլտն ի քիւրելի,
 Մեկ՛ը կ'եղերեն թալտնած
 Դերյո-թումբան ի ծախելի,
 Մե ուրիշն էլ ուր թըռցուցած

Զիդի-բիդին ի պախելի.
 Մեկը էսանն առած ծեռը
 Ուր խրմար թուր ի սըրելի,
 Մեկը՝ դաթր ի լոխցուցելի,
 Էն մեկը ծի յի ճըրելի.
 Մեկը պառզրվե մեշկի վրան,
 Ամբերի է թանն ըշկալի,
 Մե էրկուսն էլ, քաշված մե յան,
 Նըստած դամա յին խաղալի.
 Մեկը նաղըլ ի պատմելի,
 Մեկը Հափիդեն, Փիրզովսեն,
 Մեկը դամ տալի Խանյամեն²⁵.
 Զորքի անանգավորէրքերն էլ
 Քանչվիր են մե յան ժողովի.
 Մեյն էրկենն տակի, մեկը կարճ,
 Մեկը հարն, մեկը՝ բարն,
 Մեկը թե բաշլայենք՝ սավաշ,
 Մեկը թե՝ աջ ջանըմ յավաշ,
 Սարըր ինան հալվա բիշար²⁶,
 Սարըր, յավաշ, հար իշ քեշար:

Ընչույ տանք իրանց յավաշին,
 Մեկ էլ տըսան, ամբ էր գոռանց,
 Կայծակ գարկեց, թե, ժանկ էլավ,
 Սարը քար դըրաց դըրընդաց:
 Քոռ-Օղլին ուր գալիներով
 Սիրմա՝ դըլիշ վըրն տըվին:
 Քանց ասանն՝ դափլան ճըչլալով,
 Զուէրս յանեն գորքը պըլնրին.
 Զորքը պըլնրին, իշթար վուէր
 Քաղցած կենն անտեր սարն յին:
 Էտ շըշկըռված մախլոխաթին
 Զարկին, կոտորին, թըրատին:
 Ախու կըլոխքերը կուրսած,
 Քոռ-Օղլու գառրեն սարսափած,
 Փախը փախը, պեճը պեճը,
 Խուճապն ինդավ գորքի մեշը.
 Մեռերով կըլոխը պըռնած,
 Գուվա թըրե պաշտանվերով,

Վա՛յ, նանանմ, բոռաս են ախու,
 Փախնեն էն, վարտե խառնելի:
 Իշխար կըլի, մե քանի մալան
 Վուէր մընեն վուէլայըրի սորուն,
 Էնենց Ղանջար-Ալուն գորքին
 Սաղ ցըրվին, արին դարձարդուն.
 Իշ վուէր կոտորվա՛վ, կոտորվա՛վ,
 Մընացածը թողին փախան.
 Տեղեն ըլողն անց ճըղի,
 Կոտորածեն թափ առ յախան.
 Մե սըհաթ չը քանց դավին,
 Ղանջար-Ալուն գորքը ախտվա՛վ.
 Վա՛վ վուէր չանանդ չէր, կոտորվա՛վ,
 Վա՛վ Ղոչխող էր, փախա՛վ, պըռծա՛վ,
 Ջանդանդ ջանդանդի սովքանմիշ,
 Կանանչ չիմանը կարմըրա՛վ,
 Լացը հավար, առը փախար,
 Սաղ սարը-ծունէրը պըռնիւր ի.
 Մեռնողների խախըռուէցը,
 Յարալունքի վայ-նանին,
 Ջարկը՛ված ծիանքի տըքըռուէցը,
 Ինգածքների լացը-կուէ՛ծը...
 Էնենց մե թիփան ի պըռնե
 Սաղ չար անթրափը չիմանի.
 Էկզով ասելը մանքուն չի,
 Աված հաղ-հեռու տանի:
 Կըռի՛վ վուէր նուէր բաշլային,
 Քոռ-Օղլին բմընեն աննչ
 Բոլի-բեգին ան Ղանջարին
 Սաղ պունց, թեկը կապն:
 Կոտորվողը թափա՛վ չիլը,
 Յարալուն անի աննչ.
 Փախնողը փախա՛վ, ազադա՛վ,
 Բոլին, Ղանջարն ինգան հախ:
 Կըռի՛վ-մըռի՛վը տանա՛րա՛վ,
 Քոռ-Օղլին տուց ծըռերին,
 Տանցան դուրարա Չամիլի բեկ,
 Ծի խախցուցնա՛վ, յերքնա՛վ:

Խոստան, ծիյանքը բըրախին,
 Շուէրը-մուէրը փուէխին, լվանվան,
 Քանչիւն, նըստան մայլիս-սեղան,
 Բաշլային ուտել ու խըմել.
 Ասին, զուռացին, ծըղղացին,
 Զանաւնը բաշլայեց յերբիւ.
 Կերան-խըման, ուրախացան,
 Իշխար ախտողին ի վայել.
 Էա ուրախըթուէնի վանալը
 Բոլի-բեղին ան Ղանջար-Ալին,
 Քանց ետիւ թեկըր կապած,
 Պանդարկված են էր մե տան մեջ.
 Մեկէլ Քոռ-Օղլու մինն ինքով.
 Ասաց. — Բոլուն ան Ղանջարին,
 Ազաղեք, թեկըր պանջեք,
 Հրավիրեք, պերեք մայլիս.
 Կընացին, ազաղին, պերին,
 Քոռ-Օղլին կանչեց նստեցանց.
 Մեյ ու շարան տըվեց, խըման.
 Խաց ու խոնափ տըվին, կերան.
 Նուէր բաշլային տակ-զուռացալ,
 Քոռ-Օղլին ասաց. — Պարեկամ,
 Ինչ ենք անի, տակ տըսնամ,
 Վուէր մեղի ամտար չեք տալը.
 Մենք պատվի, նամուսի զարդեն,
 Խոզար մե փաշա-մաշայե,
 Ազա, բեգի, մուլքադարե,
 Դանվան, զարան-գիւլանե
 Փախիւր ենք, ինքի չնկըր.
 Մեր ցովն առած մեր ատամը,
 Անվերվերիկ էա յարանի
 Քարը Ղանջարի մեջ ծըվարի.
 Ախր, վերն ենք զարան տըվե,
 Նըհախ տեղ մարթ չենք ըսպանի,
 Նա էլ անտեղի թալանե.
 Ըսպանիւր ենք չարին, վատին,
 Թալանիւր ենք մենակ հարըստին.

Չար մարթը իշխան վուէր պայտի,
 Էնքան օքութ ի անշըրքին.
 Հարուստն էլ խեղճին ի թալնի,
 Մենք՛ էլ անմեն ենք՛ թալնելի:
 Ախշըրքի տեր գոռաները
 Ուրենցը տըրիւր են կանուն,
 Վա՛մ անրենց օքուտին կըպնի,
 Դանց կանունով ափաղակ ի,
 Ետով ծեղի վա՛մ ասաց, վուէր
 Էտ կանունը ճըշմարիտ ի.
 Դանք՛ անրես կանունն են տըրի
 Ուրենց շահ-օքութի տիմանց,
 Մենք՛ էլ մեր կանունն ենք՛ տըրի
 Թաախրքե՛ն զըրկվողի տիմանց:
 Դանք՛ բենամուտ, բեառ, ՚ղանք,
 Մենք՛ թա՛րք՛ դոթուրմազ, մանգ, իգ՛իդ,
 Դանք՛ շատ շատ են հարուստ, գոռա,
 Մենք՛ քիչ, ամա ՚դուլի ջիւրիդ:
 Դանք՛ զանրկես են շահի խըմար,
 Մենք՛ զանրկես ենք առի խըմար.
 Դան էլ մարթ են, մենք՛ էլ մարթ ենք.
 Էն վա՛մ կիրենց, վուէր ինսանի
 Մե փարան խեխ, տանը տանի,
 Էն մէ փարան խըլի, ուտի.
 Մեկը տըրորվի, տանջըվի,
 Մեկէլը ուտի, վայելի.
 Էտ ջուռն կանուն տըրողի
 Պետք՛ ի պըռնել, վիզը կըռել:
 Խաղա՛ր խատ ծընվողի մեշը
 Մեկն իգ՛իդ անջաղ տուտ իկ՛ան,
 Խաղա՛րը ապրի լծի տակ,
 Էն մեկը չի ապրի, կը թըռնի.
 Ըմմեն վիզ էլ լուծ չի տանի,
 Վիզ էլ կա անլուծ չի ապրի:
 Մենք՛ անշըրքի է՛ն թայփան ենք՛,
 Վուէր լըծի տակ չենք՛ մընելի.
 Լըծեն փախխիւր ենք՛ չնկըր,
 Նաք՛ի մեր կըլոխը պախենք՛,

Լըծեն փախիր ենք՝ չնկերը,
 Վուէր լըծվուէրնան լուծը ճընջենք՝,
 Մըկա դանք՝ շատ են, մենք՝ քիչ ենք,
 Տար խըմար էլ մենք՝ ղաշաղ ենք,
 Դիվան, դանն, դորքը, ըռայաթ
 Տիրացիր են, նստե կըլխին,
 Ամա ախշարք ի, կը փըռա,
 Կըսնի վանն, կիկն ղաման/
 Նաղըվանը թանս կը տըրվի,
 Հանմը մեղպեսի ծեռ կինի/
 Ամա մըկա հանը մեյլան,
 Էրկու հակաա ի տիրելի.
 Մեկը ղանլանթ, փաշա, վարլի,
 Մեկը թանիրքենշ, մանդ, իգիդ,
 Մըկա ծեղի խարց եմ տալի՝
 Էն իգիդ, թանիրով մարթը
 Վարլի կուէղմը պետի ի պըռնի/
 Խոսկը չըկա, վուէր պանթ թողնեն,
 Էծը կեթա էծի մուէտը,
 Վուէրչարըն էլ խո՝ վուէրչարի.
 Մըկա տանք՝ եք՝, Բոլի, Ղանջար,
 Ըլիր էք՝ հնքմանթի դորքը
 Դանշիր էք՝ հենց էա հնքմանթի
 Զուլումեն փախած նամուքենշ,
 Մե հայ իգիթքերի վըրա,
 Վուէր ինչ ի ճնշեք՝, կոտորեք՝,
 Վուէր ճնշողն անխային մընա/
 Պերիր էք՝, դոռով թըփելով,
 Խեխը կըսկ էա ռայանթին,
 Թուր նիզմ էք՝ տըրլի ծեռը,
 Թե քիկեք՝ ծեղ պաշպանդի,
 Տեմը կըսվեք՝, ղարկեք՝, ճընշեք՝,
 Վուէր ծեղ ճընշողը դըրանա,
 Ծեղի դահա անկի ճընշի/
 Հենց ղինանեք՝ ըռայանթը
 Էա պանը չի՞ խասկընալի.
 Շատ էլ աղեկ՝ խասկընալի,
 Դե էն էլ մարթ ի ծեղի պես,

Հանձն մե պան էլ անկի
 Խառնելու ի, ամա գը յան,
 Յուսուրդը պըռնիր էք կըլխին,
 Մեր անգածն էք աննկ տալի:
 Ամա էտ աղեկի իմացեք,
 Է՛յ, Սուլթան-Մուրադ, Շահ-Արբաս,
 Է՛յ փաշաներ, խաներ, բեգներ,
 Աղա, Թաջիր, մուլա, հաջի,
 Վուէր անսա՛հ կիկ՛ն ժամանակ,
 Դանյայ անգաթը կը փռէլովի:
 Մըկա քանի ծեր դովրանն ի՛,
 Մե յուսուրդի խաղար կըլտի,
 Էտ խաղար կըլտըտերն էլ
 Ըմմեն մեկը անն յուսուրդ:
 Խերի՛, վուէր ծեր վուէտը լողա,
 Խերի՛ փըրսանդն ինի դանցը:
 Տըսար, խաղար կըլտի տակեն
 Խաղար խառ յուսուրդ անցըրցավ,
 Մեր մե յուսուրդն ինան կըլտը
 Ի՛նչ կանի խաղարի տեմը:
 Գանդը բիր օլսա դանդի քներան սընդըրար,
 Էլ բիր օլսա դադ օյնադար յերընան՝²⁷
 Վաջար-Ալին յըլավ, կայնավ:
 — Վոչ-Գոռ-Օղլի, ինչ վուէր ասիր,
 Խոքուս մեշեն խաղար տըվեց:
 Ինչ վուէր ասիր, գրանտ ասիր:
 Վանսի լուղդարը, Թամամ Թաքմի՛²⁸:
 Ամա տա՛ դինքըտ քաջ, գիտնակ,
 Ինգամ-յըլած, էփած մարթե հա:
 Շանիրն ասիր ի. «Իգիդը քան սար
 Կայնիր էր բուռջի բաղանի խալսար,
 Խաքած սիլահը, զըռի ինան անպար,
 Ամա ախտըվավ մե գոլլի սնընք»:
 Ե՛ս էլ, Գոռ-Օղլի, ասեմ, իմացի,
 Խեյլի վախտ ի, վուէր սուլթանի ախչիկի՛
 Թեյլի վըան սիրահարված եմ:
 Սուլթանը չանգեց ախչիյն ընձի տալ,
 Ախչիյն էլ չանգեց ուրիշին էթմի:

Մուլթանը նեղված նուէր ընձի կանչեց,
 Քն անար կռնդես, ախչիկըս քեզ տամ,
 Առ քեզի զոշում, ջաբբախանա տամ,
 Գնի զոչ-Գոռ-Օղլուն սաղ պըռնի, պն ընձի,
 Նուէր յար ախչիկըս քեզ հալալ ըլնի,
 Ես դե էտ մեկըն աղեկ իմացամ,
 Վուէր սուլթանի միտըն էն ի,
 Վուէր ես էթամ, էլ ետ չիկնամ,
 Գնանի վուէր դար հոնն անտանց էր.
 Ես էլ էտես փիքիւր արիւմ,
 Վուէր չեթամ, մընամ. ինչ օքութ.
 Վուէր աշկիս տեմն իմ սովորս յին
 Վերցեն, զոտով տան ուրիշի.
 Հաղըր աղեյն էն ի, էթամ,
 Ըսպանովեմ, աշկըս չը տընա
 Յաղերին յարիս տանելը,
 Էտ նպատակով էլ էկամ,
 Աշկըս մահի, սիրտըս կուէռամ.
 Գնանի վուէր ումուդ չունեմ էր,
 Վուէր գինամ մուրադիս խասնել.
 Ումուդըս էն էր, քո ծեռով
 Ըսպանովել, կերեղման մընել,
 Սովորս զանրեն աղաղվել.
 Տուք էլ չըսպանիք, պըռծնենք էր,
 Պըռնիք մեղի, յեղսիւր արիւք,
 Վուէր ամբիբիլաս տանջըվենք,
 Մեր օր արեւը անիծենք:

Գոռ-Օղլին, թե՛ — Ղանջար-Ալի,
 Գո խոսկերըս սըրտիս կըտան,
 Ես Գոռ-Օղլին եմ մանդանա,
 Շատին մուրադի խասնցող.
 Մանար լալալ ի վուէր թողնեմ
 Իմ անընով, իմ իրեսեն
 Մեկը սովորս զըրկըվի.
 Էտես պան չըսկալի է ըլի,

Մըկա տես, ինչ եմ ասելի.
 Մանգ ինան նամանդի խոսքը
 Արած կուէրծովը կերելիս.
 Բնեզի ասիր են՝ Գոռ-Օղուն
 Գերես, մուրադիտ կը խառնէս.
 Ես էլ նամանդիթուէն չեմ անի,
 Կ'իկէմ ձեզ խետ, վերցնե՛ք, տարե՛ք.
 Տար ընձի խառու սուլթանին,
 Գոռ ալված խոսկրտ կատարի,
 Ախչիյն առ, մուրադիտ խասարի
 Ամմա վուէր մանդի-մանդանա
 Իշթար իմ խոշին իկէմանմ,
 Վուէր տոմ մուրադի չըզրիկիւս՝,
 Էնենց էլ մանդի-մանդանա
 Խոսկ տու, վուէր չը տալածանես,
 Չարունե՛ք, չկասե՛ք ընձի:
 Ես վախեցող չեմ զընդանե,
 Նա էլ՝ դօր-՝դոշուն կըռիվե,
 Մենակ թեկըս պանց ըլի,
 Ղըռաթըս մուէտս յընթած,
 Զիւփիդադըս մեշիկըս կապած,
 Մընացածը իմ կուէրծըս ի:
 Տար ընձի խառու սուլթանին,
 Աստ ախալիմ, պըռնըլիմ, պերիմ.
 Թող պանդարկեն, վընաս չունի,
 Մենակ աշկըս վըրնա պախի.
 Հենց վուէր ախչիյն առիր, պըռծար
 Հես վուէր քո մուրադիտ խասար,
 Մե թանր ընձի քոմանգ՝ անն,
 Էնենց անն, վուէր չըսպանվեմ,
 Ես գ'իմանմ, իշթար կաղատվեմ:
 Թե իգլիդի լըման ընձի
 Աղնիփ խոսկ ես տալի, աստ,
 Աստ, ըլեմ ես էլ ձեզ խետ,
 Միյասին էթանք՝ Ըստամբուլ
 Թե չէ, իոռ տոմք՝ դինք՝ըք՝երըս
 Ազադ էք, կարող էք՝ էթալ:

Բոլին ան Ղաջարն անկնցը
 Թալին Քոռ-Օղլին վուէտը,
 Դանք՝ ըսկի ումուդ չուենէն էր
 Վուէր գինքները սաղ կը պըռզնեն:
 Ղաջար-Ալին, թե՛—Քոռ-Օղլի,
 Վուէր առն, սալսայի մեր գ'անքը,
 Բազես ես քո կըլխիս կշինով
 Ընձի մուրադի խասուցես,
 Մայր ես ինչ ըստօր, նամանդ,
 Անաղնիսի մարթ պետեմ ը ընեմ,
 Վուէր փըրկողիս, պարերարիս
 Կայնեմ, նամառդ տավանանեմ
 Խոսկ եմ տալի, իգ'իդի խոսկ,
 Վուէր առն էս աղայթուէնն անես,
 Կըլխիս տընեմ օղուրիս,
 Քնդի Ղաջարիս աղաղեմ:
 Թող վըկա ըլի էս խոսկիս
 Խորը-մորըս կ'երեղմանը,
 Թե վուէր խոսկըս չկատարեմ,
 Ասված անի իմ գիվանը.
 Օրթըվես եմ Մանամադի
 Ղառչաղ ու խըրան-խանիյով,
 Իմամ Ըսիզայի ջանդով,
 Խանի հանգընթի Ալիյով,
 Թող քո տանըս մեչը կ'երած
 Աղը-խացն աշկերս պըռնի,
 Թող աղայթուէնիս ամանդը
 Իմ իգ'իդ գ'անդանս քանդի.
 Թող իգ'իդի տըված խոսկըս
 Քնշի, իմ ծընգերս ծալի,
 Թող քանչաների ըրսպու
 Լանչան էս իմ կըլխիս ըլնի,
 Այր իմ խոսկերիս մեչը
 Մե գանդ'աշանի սուլ լուդարը կա:

—Դե, վուէր էտենց ի, պատրանս եմ,
 Անեց Քոռ-Օղլին.—ծին ք'անք:

Քոռ-Օղլու խնայածը ըմեն
 Դինասեն էր. ձեն չխանին.
 Էն վա՞վ պետի՜ ի համառածայվեր
 Ասել դարձ՝ «էտ էտենց չի»:
 Մե պան վուէր դար բնյին իներ,
 Պետի՜ ի աներ համա՞նք՝ան էր:
 Տըղներն անընլ յըլան, կայնան,
 Ղըռաթը քանչին, հաղըրին:
 Քոռուսն օր համըսիւս կըշկաք,
 Ասաց Քոռ-Օղլին տըղներին.
 Այար քոռուսն օրվան չիկ՞ամ,
 Նուէր մեկ՛ըտ կ'իկ'ա՞ք՝ չինդադիտ:
 Բոլուն ան Ղանջար-Ալուն էլ
 Մեյ-մեկ՛ ծի բանչեց՝ Քոռ-Օղլին:
 Յըլան, խեծան. դե, խուզա-Քիս
 Թեխ Ըստամբուլ. յար ես, էկանք:

ԳՈՌ-ՕՂԼԻՆ ՂԱՋԱՐ-ԱԼՈՒՑ ԽԱԲՎԱԾ
 ԳՆՈՒՄ Է ՊՈԼԻՍ ԵՎ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ
 ԳԵՐԻ ԸՆԿՆՈՒՄ

Ճամխին փախնող զորքերեն,
 Վա՞վ տըսա՞վ Ղանջար-Ալուն
 Բոլի-բեգ՛ի խետ մետեղ,
 Քոռ-Օղլուն մեչերն առած,
 Լափ թանջիրաթ՝ մընացին.
 Մայար տանք՝ հանձն սանդ են.
 Յա Քոռ-Օղլու խետ մե տեղ
 Տանք՝ էտ յար են էթանի:
 Խուլանան, սարեն-քարեն
 Փախնող, ցրտնը՞ող անկարք՛եր,
 Վուէր իրեքերը անած
 Սաամըտլեն էր փախնելի,
 Սող էլ ուրթնան Ղանջարեն,
 Սող էլ միացան դանցը,
 Էնես վուեր ընչույ քաղկը մուէտ
 Մե քյանի խայիբ խոքի
 Դանց՝ յերզը-կուէղը առին:

Քոստ-Օղլին ի քիփի գինոված,
 Ղըռաթի վըրան նստած,
 Ինգիլի ի հըմմընեն տեմ,
 Տըսնողը հենց գիւնսի՝
 էտ զորքի սնորքարդարն ի:
 Ղաջար- մաջարն խեղեն
 Իշխար ավառ թուլաներ,
 Բոսը-փսջման ծխանքը
 Բըշկա կն յավաշ-յավաշ:
 Մեկ էլ Բոլին մուէտացավ
 Ղաջար- Այու անգլըճին,
 Թե՛ — Տընավերի, սարսաղ,
 էտ սալաղ տա՛ Քոստ-Օղլուն,
 Վուէր տանես ես Ըստամբուլ,
 Ախր վա՞վ կալատա, վուէր
 Տա՛ կտիր ես տանելի:
 — է, ես էլ եմ տըսնալի,—
 Պատասխանեց Ղաջարը,
 — Բը, ախր էլ ի՞նչ անեմ.
 Թե գիւնս, մե խելք՝ ուսու:
 Թե վուէր տա՛ ընծի լըսես,
 Բոլի-բեգըն առաց, կուէղնիկ՝,
 Քամականց յավաշ կիթաս,
 Իշարավ, վուէր չիմանա,
 Մի խատ գուռը կըտաս կլիին.
 Թող ինի, պըռնենք՝, կապենք՝,
 Նուէր տանենք՝, վուէր ավատան՝
 Մենք՝ եղսիր ենք՝ տանելի:
 Թե չէ, էտենց, տա՛ առա,
 Վա՞վ քիկի կը հալատա.
 էտենց, կասես էն գինքն ի
 Մեղի եղսիր տանելի:
 — Ի՞շխար զարկեմ, ա՛յ Բոլի,
 էտ կըլի նամաողըթուէն.
 Վեռնապես չէ՞ վուէր ես էլ
 Օրթուս եմ կիւրի մուէտը:
 — Սարսաղ, պան ախր էլի,
 Ի՞նչ Օրթուս, էտ անյամին

Վա՞՛ղ ի Օրթո՞ճ պախելի.
 Օրթո՞ճը վուէր առ ն կ'երար,
 էն գո մընաց Չա՞մլի բել.
 Մըկա յո՞ւր ի էնենց մարթ,
 Վուէր արված խոսկը պախի.
 Տա՛րաճկ պաներ մի գուռցա,
 Տո՛ւ ք'ս տունըս կը քանդես:
 Աղեկ'ն էն ի, ընձի լըսի,
 Առ գուռզըս, քամկանց սուսը-վուս
 Դնել, մեկէ՛ր տու քանլա՛յին,
 Թող ինի, վերցնե՛ք տանենք:
 Բոլի-բեգ'ն էնքան տակց,
 Վուէր 'Ղանջարին համոզեց:
 Դե, էն էլ փալտս, գ'անգա՛մ,
 Վեռչը համոզվա՛լ դարբ:
 Դաշեց գուռզը, հանգըրվա՛լ,
 Դամկանց կ'ուէգ'նիկէ՛ մուէտացա՛լ:
 Դոռ-Օղլին սուս, մի յամիտ,
 Ծիյան վրան տանթելով
 Յավաշ-յավաշ քըչես էր:
 'Ղանջար-Ալին քամակեն
 Տարա՛վ-պերեց մի խառ գուռզ,
 Խառտա՛լ Դոռ-Օղլու գլխին:
 Վուէր արվեց, խելիչ Դոռ-Օղլու
 Կըլտին անլը՛նը ճըղվա՛լ,
 Հո՛շը կ'ընաց, ծիյանմեն
 Թըրը՛փ ինգ'ա՛լ կ'եռտինը:
 Վուէր ինգ'ա՛լ, խառտան անլը՛նը,
 Ծեռը-վուէար պինդ կապին,
 Նուէր կըլտի յարա-մարան
 Շուէրով մուէրով փաթաթին,
 Պաղ ճա՛ր թալին իրեսը:
 Դոռ-Օղլին էլա՛լ, նըստա՛լ,
 Նըստա՛լ, ըշկաց երգերը:
 Վուէր ո՞ւր ա՛նվալը տըսա՛լ:
 Է՛՛յ գ'իդի, 'Ղանջար-Ալի,
 Աաց, էա՞ էր քո խոսկը.
 Է՛՛յ նամանգ, ազվուէս, գ'անգա՛մ:

Պնշանն փաշա չի տաննաւ
 Տաք ընծի, քնտա չունի,
 Ամա աղեկի՛ իմացի՛
 Նամանդ ախտելէն լավ ի
 Մանգանա մահ մենթանելը:
 —Վընաա չունի, Գոռ-Օղլի,—
 Ծեն աղվեց Ղանջար-Ալին.—
 Գան զայ մինար բարանի,
 Գան մինար բարա դաշի՞:
 —Այ՛ զբռնմալ, հարամդադա,
 Է՛տ էր է՛երած Ծթմմաւ:
 —Իմ Ծթմմաւ, Գոռ-Օղլի,
 Մընաց ձեզ մուէտ, Չամլի բել.
 Տա՛ բըրբըլիշէ՛լա կըռի,
 Ըստամբոլ ենք՝ էթմլի.
 Դադ ես ք՛եզի մե էնենց
 Անգը-օրթմմա շաշ տամ, վուէր
 Խորլա խարնիսը աընաս,
 Ամը-արխաթեա հազ անես
 Գոռ-Օղլին էլ, կարճ կապեց:
 Դե զուռցալն էլ ինչ օքութ,
 Քանի վուէր գինք՛ը յըլե,
 Հըմմեն շան հաղատացե,
 Մըլա տեղն ի, թո՛ ք՛անլի:
 Հա էտենց մըտածելով,
 Ձի՛ն իրան թաննաթ տալով,
 Ինգ՛ան համբախ դուբարա,
 Բաշլալին անան էթմլ:

Մե ք՛անի փարսախ մընաց,
 Վուէր խասնեն էր քաղաքը.
 Բոլին էր, մարթ օղորկեց
 Սուլթանի մուէա մուշտուլուդ
 Թե.— Դեղեք, խանթար տարեք,
 Ղանջարն ան Բոլի-բեզը
 Գոռ-Օղլուն եղսիր պերին:

Խնամարը կ'ընաց, խառնով,
 Մաղ քաղաքը զբոսնդաց,
 Խալի օլանը տնս թնփան,
 Քոռ-Օղլին թամաշա.
 Իշքան վուէր մախլուխաթ կար,
 Սաղ յըլան աննչ էկ'ան:
 Քոռ-Օղլու քաջ անունը
 Սաղ անշնորքս էր տարազվի.—
 Ընայնթը հետ գինաս էր
 Քոռ-Օղլուն ախաղել չըկա,
 Էտ իշխար ի յըլը, վուէր
 Էտենց մի նմա իզ'իզը
 Էրկու ճըտտո գնդան
 Ախաղվի, ծեռ ի ինդյի:
 Հարուստ, խոջա, բաղբրդան,
 Փաշա, բեզ, իշքան վուէր կան,
 Սաղ ուրախ են էտ պանին.
 Էտեսքերի Քոռ-Օղլին
 Քանն տնտնորն էր կրոի:
 Ամա քասըր-քուսուրը,
 Ընայնթ-տննաթ քարը,
 Խուլանն էտ սոյաղի
 Իշքան մախլուխաթ կան էր,
 Ըմեն էլ տըրերերէն էր,
 Սուս, մուսթփերը կախած,
 Մալուլ-մաշկուլ են տնոցի:
 Չունք'ի էտ տեսայքերի
 Արանն էր քաջ-Քոռ-Օղլին.
 Քասըրին օքնել, պախել,
 Խելչի գիվանը կըռել,
 Չըրկոզին անրե զըրկել,
 Միբացող տըզա-ախչիկ
 Դիլայք'երին խառնացել:
 Վախ-վախ, էտ իշ պատահով
 Մեր մոռադանա Քոռ-Օղլուն,
 Ա՛յ, հա՛յ, էտ անվախ մարթը
 Իշխմ'ը պատահի, վուէր
 Ախաղվի, եզսիր ի ինդյի:

Մայր տալանն էլ կ'իկ'ն,
 Աղուէղի ծեռը կ'ինի:
 Շատն ուղել ի էտ պանին
 Չափատա, ամառ իշթար
 Հաղը մեյդան տըսնալի
 Քոռ-Օղլուն պոնած-պերած:
 Թե վնվ ալատաց, վնվ չէ,
 Ամառ սուլթանի ախչիկ'
 Թեքի խանըմը լըսավ,
 էտ պանին հեչ չափատաց:
 Մանդ մարթը,—մըտածեց էն,—
 Շատ թնվաճալի կըլնի,
 Անպահառ մի փննդը-փել,
 Մե հալլամ-հալլամ կո տանդ...

Պերին, Քոռ-Օղլուն տալան
 Սուլթանի հուէչ մեյդանը.
 Թախտաբանդի անաչը
 Թեքը կապած պախին:
 Սուլթանը յըլավ ըշկաց,
 Բէր ուրը վախհ էլավ,
 Տըսավ՝ տնընի գ'արն
 Դրուսի-դայար էլ ունի:
 Կանչեց, թե՛—չը՛, Քոռ-Օղլի,
 Ախրը խո ինդա՞ր ծեռու:
 —Վընաս չունի, թաքավուեր,
 Ախշարը՛ ի, էտեա կըլնի,—
 Ասաց Քոռ-Օղլին, էլ ետ
 Մե խոսի չխանեց պերնեն:
 Զիհ-զինը՛ էն մըտածեց.
 Եթե ուրիշ պան տսեմ,
 Սուլթանը պան կ'իմանա,
 'Ղանջարին ախչիյ չիտա.
 Զէ՛՝ վուէր մանդի-մանդանա
 Ես ընծի խոսի կմ տըվի,
 Վուէր իկ'նամ, ընծի ծեռ տամ,

Դար գիւնդը կատարեմ:
 Ես պետի՛ ի վարվեմ էնենց,
 Իշթար Բոու-Օղլուն ի լայնդ.
 Ղանջարն էլ վարվեմ էնենց,
 Իշթար Ղանջարին էր լայնդ:

Սուլթանն էր. տանցաւ, ասաց.
 —Էտ ջուռն շախս իգիդին
 Ախսուէս ի սըրով-թըրով
 Սպանել, յա դայ անել.
 Տարեք՝ քաղաքի երզը
 Քառասուն դանդանուէց խուէր կտ.
 Թաւեք՝ խուէրը, թող մընա,
 Սովամախ ըլնի մեռնի:

Վերցին, Բոու-Օղլուն տարան:
 Թեյլին ուր փանջարնայն
 Տըսաւ, ուր ծունդը թիկց.
 —Վախ, վախ, հայիսի, շատ հայիսի,
 Քիւղի պէս քաջ իգիդին.
 Սան ալլահ էտենց շախսը
 Իշ փանդը-փելով պետի՛ ի
 Ինդած, պըռնըված ըլնի
 Էտ չախկալքի մեռ.
 Տո՛ սմըրը ուր, էտ պանը,
 Իշթար ըլնի, կ'իմանամ:

ԹԵԼԼԻ ԽԱՆԸՄԸ ՊԱՀՈՒՄ-ԽՆԱՄՈՒՄ Է
 ՔՈՌԵ-ՕՂԼՈՒՆ ՀՈՐԻ ՄԵՋ

Առհասարակ կընթընէրը
 Քաջ աղղամարթուն սիրտսէն,
 Թեյլու շատ ափսուէսն էկաւ,
 Վըւէր էտ տեսակ մե իգիդը
 Պետի՛ ի մընա խուէրի մեչը,

Քախցու մեռնի, վերտի, էթաւ
 էն գ'իննաւ էր՝ տաղ մե պան կա.
 Համոզված էր, վուէր յաւր վուէր ի
 Պանը հա էտես չի մընա,
 Իտեֆն անասն էկող կըլնի:
 Էտ սոյադին կանչեց իրան
 Նախարարներն հավադարին,
 Ուր ՝ զանգուղն էլ խեան առած,
 Հանգրվան քըշերվա կ'եսին.
 Վերցին խաղը, խոռանգ՝, իշկի,
 Մե քյանի էլ խանի, յախադ,
 Մըտան չաղրա, կ'ուէղնիկի, յաւաշ
 Կընանցին թեխ խուէրի յանը.
 Թաստան, պերնի քարն ուսուղով
 Քանչին մե յան, Թեկին կանչեց.
 —Ղոչ-Քոռ-Օղլի, ի՞նչ հալի ես:
 —Ա՛յ, հոյ, զանանանյի ծեն ի,—
 Զինն ուրը տաաց Քոռ-Օղլին.
 Նուէր տանցով, թե.—Վընաա չանի,
 Ես աղեկի հմ. Ամմա խընթրեմ,
 Ատեք՝ Ղըռաթս ի՞նչ հալի յի:
 —Ղըռաթ-սիւաւտ իմ մուէտս ի,
 Տաւ խըմար անխանին մընա:
 —Համ էլ ամոթ չըլնի տակ,
 Դե՛, ի՞նչ տակմ, շատ քաղցած հմ:
 —Քան խոռանդըտ էլ ըմմեն քըշեր,
 Ինչքան վուէր պետի՛ ի, կը պերեն.
 Մըկա, ՝ զոչ-Քոռ-Օղլի, քիզմե
 Մե անդ անեմ իլթիմադով,
 Վուէր տաւ տակս՝ էն մանան, թե
 Ի՛շթար էլավ, վուէր տաւ ինքար
 Բոլիյն ան Ղանջարի ծեռը.
 Կըռվով էտ պանը չէր ըլնի.
 Էտ պանին ես համոզված հմ.
 Ամմա իշթար ի պատահի՛
 Տաւը մաթմի հմ մընացի:
 —Է՛, խանըմ ջան, վա՞՞վ էլ ըլնես,
 Էսօր տաւ իմ պարերարն ես,

Գան էլի, չէլի, խուլանա,
 Խոսկ համարվի, չեմնո տակ:
 Մենակ թե թեղի խանդով
 Անդամն քրքրեք, վուէր ճիշտ ի,
 'Ղաջարը ախտե Գոռ-Օղլուն,
 Թող դարը առնի, վեռչանա,
 Տրվածն խոսկը հասարակի:
 Դանքն հա, թե տես սաղ պըռժամ,
 Էլ ժընացածը Էս դիժնամ:
 — Գոռ-Օղլի, — հանչեց ախչիկը.
 Բը քո հինգադիտ կիւ կիւլան:
 — Գոռուն օր վանդամ համարվի,
 Հենց թըմամ օրը կիւլան:
 — Տող երկուդալի յի հայնելը,
 Ընթիւ պան շաննա տակն:
 — Գո Վան ըլելոտ, խանըմ ջան,
 Ընծի բնյան չես անելի:
 — Էտ կիմանտա, ամմա հատվ.
 Մըկա էտ մեկը իմացի,
 Վուէր մե քուր անես սըռտացով.
 'Ղանըրա քանչող քըչեր-ցերեկի:
 — Էտ էլ բոլ ի, մեկ էլ խընթընմ,
 Մե թանրով ընծի խանել տաք:
 — Էտ էլ կըլնի, սարըր անո,
 Մե յուլիսիւ ըլնենք բարաթ:
 Նուէր թեղին հանչեց, էչնցին
 Յար-յաթաղը, խոռը-խոռադ:
 — Խուլաթիս, հանչեց ախչիկը.
 Գանի հա կամ, դառդ մի անո:
 — Խուլաթիս, իմ անդիք քուրըր,
 Գո ծենես, քո տրամենքես
 Սիրաբա քյան մե բաշար պանով.
 Չընդանս դիւլչանի փուէթով.
 Չմեռներ մեկ օր Գոռ-Օղլին,
 Ղըմանթ ըլներ՝ քիւղի տըմար:
 Թեղու սիրաբ լովամ, լանցով,
 Առեց նոքան, 'ղաբովաչը,
 Խուէրի պերնեն սուս-փուս քանչով.

Ինքնյա՛վ փերթի ծովը խեղճը,
 —էտ ի՞նչ պան ի, ասված, ասաց,—
 Ասել ի, թե Թելլան ասե՛ք,
 Թող փառչի՛ր Ղանձրի խեղ,
 Է՛ն Ղանձրին, վուէր իրանը
 Տանջելով ք՛աշ տըվն պերե:
 Խոսկըս կատարվի, ասել ի,
 Մնացածը, էտ ե՛ս զ՛իննմ:
 Է՛տ ի՛շ խոսկ ի, էտ ի՛շ պան ի,
 Ես ըսելի չեմ խոսկընալի:
 Քառսուն օր թըմըմի, ասաց,
 Իմ հինգադիս էկող կըլնի,
 Էտ մե պանը աղեկ՛ էլավ,
 Ե՛ս էլ խորեա կը խընթըրեմ:
 Իմ փրսակ, խաբնիս-մարնիսը
 Քառսուն օրով ետ կը քըցեմ:
 Էտ մանգաթին բանք՛ի ըշկանք
 Էրկու տըռնեն մե տուռ պանսի:

Թեկի խանըմը կարքադրեց՝
 Ըմմըն քըշեր, իշխն կարքն ի,
 Բոռ-Օղլու խոռադը ասնեն,
 Էլնցեն խուէրը, վուէր ուտի:
 Ի՛շ վուէր էլ պետի՛ ի խոցուցեն:
 Ուղածն անասան կատարեն:
 Ղըռաթին էլ կապել արվեց
 Իրան թավան. պախեց, շախեց,
 Բոռ-Օղլու ղենք՛ը-ղրահն էլ
 Իրան ք՛նշի՛ մեշը պախեց,
 Սըրփեց, մաքըրեց, թնմըղցնց,
 Ինը կըլիս մուէտ, պատեն կախեց:
 Մեկէլ օր խորը հայտընեց,
 Վուէր էն Ղանձր-Ալան ասի՝
 Էտ օրվըմեն ընչուէ՛ր քառսուն օր
 Զինք՛ը թնդանքի խեղ ի:
 Թող մե մարթ աշկին չերեվա,

Մանկան իկ'ան-էթան չընի.
 Էտես մընաց: Ընցան օրեր:
 'Ղանջարը տանցե 'ղանջարման,
 Բեզն էլ կապըիւր են պուէչեն,
 Մըկա 'Ղանջար-Ալի-բեզի ի,
 Սուլթան-Մուրադի փեսան ի:
 Էլ փաշաներ, ամիրանքեր,
 Աղա, բնգրգանքեր, բեզներ,
 Իրար ձեռն յեն խըլիլի,
 Պատիւ-Համամթ են անելի:
 Նուէր-ճուէջվանքի օրն էկ'ի
 Քոռ-Օղլուն պրոնելու խըմար,
 Շանդըղ-Համալքեր են քոքի,
 Էլ նա ըսպանվելն ախ կա,
 Նա թալանվելն, նա կըռվի:
 Քոռ-Օղլին ինդ'ալ. աստուն փառք,
 Իրաս կըլտըր դինջացալ:
 Ամա ինչ, քասըր-քուսուրն ի
 Սըրտերեն էրան էթան ի,
 'Ղոչ Քոռ-Օղլին սրեա քամկեն
 Կ'ընաց, տեղը տարանց մընաց:
 Ծեղը գորկիւս են ծընգերին,
 Օ'ֆ, օ'ֆ, ա'խ, վա'խ են անելի.
 Մըտիլի, դուստյի ծովն ինդ'ած,
 Մուխը քանկան ընելի:
 Խուլանցի էտ սոյադին
 Մե յանը՝ շանդըղ-Համամթ,
 Մէ յանը՝ 'ղուսա-ախը, վախ:
 Էտ տաղ մընա, մենք խարար տանք
 'Ղոչ Քոռ-Օղլու Չամիլ բեկին:

ԳԵՄԻՐԶՕՂԼԻՆ ԳՆՈՒՄ Է ՔՅՈՌ-ՕՂԼՈՒՆ
 ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ

Քառասուն օրը թըմըմալ,
 Քոռ-Օղլին խաբար չըկա.
 Նա դինջն էկալ, նա սնըղը,
 Անսահ օղլն ի ի էկ'ի:

Քառասուն օրը թըմըմով,
 Ներդձըը սեր-սուք խաքով,
 Կանչեց քննի գնիներին,
 Կանչեց, ջնրգն յով կայնեցանց.
 —Տղներ,— ասաց,— Ղու-Քնո-Օղլին
 Քառասուն օր վնդն արվընց.
 Ասաց, վուէր թըմըմի, չէկամ,
 Մե խոքի հինդադ կ'օղորկեք.
 Էսօր քառասուն օրը թըմմով.
 Մեզմե մեկը ա պետե՛ր էթնա
 Ասաց, լըցեց ջնմը կիինի,
 «Վնով էա ջնմը առնի, խամի,
 Էն էլ պետե՛ր ի էթն, խասնիս:
 Քաջ Դեմիրչ-Օղլին էն յանն
 Խասսավ ջնմը առեց, խըմավ,
 Խըմավ, անսնն ծին տնն քննեց,
 Յըննր ու բռնխաղ զարկեց,
 Ձենք՝ ու դրահ խաքով, պրոծով,
 Թըռավ խնդանդի պես խեծով,
 Խեծով, կանչեց. «Մընաք պնրով,
 Ես կ'ընացիմ թեխ Քնո-Օղլին:

Դեմիրչ-Օղլին շնտ կ'ընանց, քիչ.
 Շատը քիչը՝ տալած գինն:
 Խուլնն օրերի մեկօր
 Խասսավ Ըտտամբուլ քաղաքա:
 Խասսավ քաղաք, էսթեխ-էնթեխ,
 Մե մանդիլ գիդավ, ծին կաղընց,
 Ձենք-դրահ, շուէրերը ժուէխեց,
 Խաքով աշըղախն լըրասա,
 Մեռն առեց մե սնդնիլի սադ,
 Կըննց-մըտով՝ զննվն խանա:
 Աշըղը վնրտի վուէր մըտե,
 Կըլիի վըրն տեղ են անի.
 Ղանվն խանայի մնխուխը
 Դեմիրչ-Օղլուն թնքիլի մըրն,

Հրավիրին, նըսանցունին,
Չայր-՝դանձմ աղտիմ անին,
Նսէր խընթըրին, վուէր դամ անի.
Վուէր դամ անի, չալի, երթի,
Թալիսը լըսի՝ օր ընցունի:

Դեմիրչի-Օղլին աղաժառուր
Շնուէրք աներ երթ՝ ասելու.
Էն վուէր երթեր, ալիլ-մալիլ,
Մարթ կնդեր հա թամաշ անի:
Էնենց քաղցր էլ սաղ կը դարձեր,
Մարթու վուէսկուէսը խաղ կ'առներ,
Վա՛մ վուէր մե խեա լսեր, կասեր՝
Էրանեկ՝ մեկ՝ էլ լըսեմ էր:
Շուէտով Դեմիրչի-Օղլու սալըղը
Սաղ քաղաքը ըմմն առին.
Թե, բա չասեր՝ փլան ՝դանձմն
Մե ՝դարիւ աշըղ ի էկի,
Էնենց քաղցր լուղարբ անի,
Վուէր մարթու քեփն ի տերեւի:
Էա սալըղի դորն խալիսը
Գնմ-քնմ թափվեսեն էր ՝դանձմն.
Վուէր դարիւ աշըղին տըսնան,
Վուէր դար սաղը-դամը լըսեն:
Մե քնն օր արանքն ընցավ:
Մեկ օր Թեւլին քահնավայով
Յըլավ, համամ էր էթնի:
Համամի համըտան ինես էր,
Հենց էա ՝դանձմի անանով:
Խուր էա ՝ղըղնիկ՝ դամին էլ
Դեմիրչի-Օղլին սաղը դնին
Մե դնողու երթ էր ասելի,
Սարը-քարը լանցնելի:
Թեւլին լըսով, սրտի մեզեն
Խնրար տըվեց, պաղավ, մընաց.
Էն էա յաշին ախիկ էր անլ

Էտենց քախցր երբ՝ չէր լըսի:
 Նըշան անեց, ՚դուլը կայնալ,
 Քանջանի վանդան քանջեց,
 Ըշկաց թեխ աշըղը. ախ վան,
 Երբեն քաղցըր երբ՝ ասողն ի.
 Մե իզիզ ի բուռջը-բանդան,
 Դուրը-դըռուիը անգրայիլ,
 ՚Ղուլը-բուլը դամբը-վուլադ,
 Սանը-սամթով մե ՚դահրաման,
 Ուր ամբի մեշը թեկլին
 Հանն հեշ մե անամվուէրթի
 Նա վուէշ էտենց դրավիւր էր,
 Նա էլ էտենց խոշ էր էկի:
 Դեմիրչի-Օղլին, կասես, տանցալ,
 կասես, տանցալ մի կաթ էրան,
 Ինգալ թեկլի սրտի մեշը
 Էտ դանդայեն, իշ վուէր տըսալ:
 Դեմիրչի-Օղլին էլ վուէր բիրդան,
 Թեկլին տըսալ, սիրտը վանվալ,
 Սիրտը վանվալ, շըշմեց, մընաց,
 Խաղը-մաղը մըտեն էլընաց:

Քանջան ընցալ խուլանն
 Էտ էրկու ջահել սըրտերը,
 Դամբը-մխլադուզի լըման
 Մեյ-մեկն կըտան, մխլացան:
 Թեկլին խասալ համամ, ամմա
 Ախալ-թափալ, շուէտ, դե-հա-դե,
 Մե ՚դուլայ չուէրը-թաց անաց:
 Դե հայդա, էտ տանցալ տունը:
 Դեմիրչի-Օղլին սիրտը վանված,
 Առեց սաղը, էկալ մանդիլ,
 Իշո մե անբխոշ, անբաւրի,
 Ըսկի չիմացալ ինչ անի:

Թեպի՛ն խառնով առնն, միտի՛ մընց-
 —Ջանքմ,—ասաց,—էտ առանակի՛ն
 Շատ տըժվար թե աշըղ ըլնի.
 Բառասուն օրը թըժըմնե,
 Էտ Բոս-Օղլու դալին կըլնի.
 Լըրաստը փռէխած էլի՛ր ի,
 Ղանտեն աշըղթուէն անել ի,
 Վուէր մե թանրով, սալըղ-սոլուզ,
 Ղոչ-Բոս-Օղլու տեղն իմանա.
 Պիննս հմ. զհնրոս ան՝դալմի,
 Իշթար տսեմ, էտենց կըլնի.
 Բոս-Օղլու դալիներեն ի.
 Ամմա սիրարս վկայել ի,
 Ասլած հմ աղոթկըս լըսով,
 Դանն ընձի բութա օղորկեց.
 Բութա օղորկեց, վուէր թուլի
 Ղանջար-Ալիյեն աղաղի.
 Էհ, ումուզ անեմ. Բոս-Օղլուն
 Ես կաղաղեմ էն զընդանեն,
 Բոս-Օղլին էլ տար անմիտեն
 Ընձի կաղաղի Ղանջարեն.
 Աղաղի, ընձի փախցուցի,
 Տանի, դալիյ խեռ փրսակի.
 Ասաց Թեպի՛ն, կանչեց ահիլ
 Ուր Նոքարին, ասաց. շքիլի
 Փլան Ղանջամն. էն Ղանջամն
 Ասա՛ Թեպի խանքմն ասաց.
 Թող էն դարբերա՛ աշըղին
 Օղորկեն, իկն մեղի մուէտ,
 Մե քիչ սաղ-դամ անի, լըսենք՝
 Նոքարը կընաց. քիչ հատով
 Աշըղն էկավ սաղը թեր.
 Մըտավ Թեպու քնչի՛լը-սարան.
 Մըտավ քան սարսանքի խեր:
 Թեպին թափլի՛ն անց, ժըմտաց,
 Ըշկաց պայծառ քանց անվան:
 Դեմբըլ-Օղլին պաղավ, մընաց.
 Չիմացավ վարդերն ծեմ:

Խուլանայի անդամ թնկին
 Այլանմիշ էլավ քանս դեմ.
 Նըստավ, սագին զարկեց, երթեց.
 Փախավ սըրտեն սուրբ-սեռ:
 Երթեց օխանթմիշ անեց, քանս
 Միբար բընար բանրի բըլբուլ.
 Իշարաթ անեց թեկլիյին,
 Պանց յադ աչըմիշ Ղըղըլ գյուլ.
 Երթեց՝ քանս բուլբուլը գյուլին,
 Գյոզ փիալա, զիլիլի սոմբուլ.
 Բնյան անեց, թե հոմար ի
 Տըռանն ինդած մընա, քանս Ղուլ.
 Թե գյուլը հոթին էլ անդի,
 Կըտա բուլբուլը փար Ղանբուլ:
 Թեկլին տըսավ, իշքան զին ի
 Էրված տըղայի սիրովը,
 Խանգար անքամ տըղան անկել
 Վանդած ի հենց իրանովը:
 Միբար յըլավ շադ ու շամալ,
 Մըտեն կըրնաց Ղանջար-մանջար,
 Կանչեց, պերին համդ, իշկի,
 Ղանթափաշքերին հեռացուց.
 Նըստան մե տեղ տըղայի խեղը,
 Կ'երան, խըման, անվալ պըռնին.
 Անչիկը ան սիրար պանցեց,
 Տըղան խո ծեռ էր ըշկալի...

Դեմիրչի-Օղլին հաքան օրվան
 Իմացիր էր, վուէր Քոռ-Օղլուն
 Քըլցիր էն խուէր փուէսի մեջը.
 Անա քառասուն օր քաղցած,
 Էն գինաս էր, մարթ չի տիմնա:
 Հանջը-միտկը թեխ էն խուէրն էր,
 Մե վանդ էր պըռնի կուէղնիկ,
 Վուէր քըշերով էթար, տըսնար,
 Ծեն տար մե սալըլ իմանար:

Հենց էն քըշեր պետի՛ ի էթմը,
 Վուէր իրանը թեւի՛ն կանչեց:
 Իշքան էլ սիրար թեւի՛յին,
 Իշքան էլ սովդայե վանկը,
 Էլը ո՛ր սաղ հաշը-միակը
 Հարցերդն թեխ Գոռ-Օղլին էր:

Դեմիրչ-Օղլին հեռ վուէր մընաց
 Թեւի՛յի խեղ մետեղ մենակ,
 Թեւի՛ն խարցուց.—Անունա ի՛նչ ի՛
 —Դեմիրչ-Օղլի—դալի Հասամն:
 —Դե, դուզն ասա, տու ի՛շ մարթ հա,
 Յա ինչի՛ր խըմար հա էկի:
 Տըզան, թե՛ —ո՛վ, թեւի՛ր Խանըմ,
 Կազեա ք՛անչել տու դարմադն,
 Գաննի վուէր քեզի սիրաս հմ.
 Տըսնաս հմ, վուէր աս էլ համչին,
 Էլ ք՛եղմե պախել չեմ կարող.
 Ես ՚դուչ-Գոռ-Օղլու դուլին հմ,
 Էկի՛ր հմ դարը հինդադի.
 Էկի՛ր հմ, ամա ուշացե.
 Մեշկը խուրդ ըլնի նամանդի,
 Գըցի՛ր են խուէրը էտքան վախա,
 Գաղցած-ծառավ, մըկա անսահ
 Մեռե, փըչացե, կը՛նացե:
 Ասաց, աշկերեն աղտունքը
 Պըռծավ, սելի լըման կը՛նաց:
 Թեւի՛ն տղայի ծեւը պըռնեց.
 —Դանդ մի անն, իմ աշի լան:
 Բաշլայեց մեյ մեկի նաղըլել
 Հըմմեն իշթմը, վուէր յըլի՛ր էր.
 Թե Գոռ-Օղլուն խուէրի մեշը
 Պախեա ենք, շախեա ենք՝ կարքին,
 Ղըռաթին էլ իմ խառ թանլան
 Տեղ ենք՝ տըվի, բեջմբեա ենք.
 Սիլահ ասպաքն էլ մուէտըս ի.

Կախիր եմ իմ կրկնի վերը,
 Զաթի Բոռ-Օղլին ասաց, վուէր
 Բառասուն օրը վուէր թըմըմի,
 Ընձի մե մարթ քյոմադ՝ կիկիւն:
 Ես էլ դաստեն քառասուն օր
 Փըսակըս ես քըցել տըլըմի.
 Զունքի նամանդ Ղաջար-Ալան
 Ես օցի լըման ասես եմ.
 Ասիմ, պախենք՝ Ղոչ-Բոռ-Օղլան,
 Թող քյոմադը իկիւն խասնի,
 Թե ասված անըց աղաւաղով,
 Բնիքի ընձ էլ սնիքի, ըլնի,
 Աղադի էս տառ դժուէթիկեն:
 Նոր Դեմիրչ-Օղլին նաղըլից
 Ղաջար-Ալան կըռիւլ ասալա,
 Կոտորվել, եխտի ինելան,
 Բոռ-Օղլիյի խոբըցը փուէրցա.
 Ղաջարի դարը խոփելան,
 Թե Թեկլիյի սերն ի ընձի
 Բըցի էս արընձովի մէշ,
 Բոռ-Օղլու սըրտին կըպնելան.
 Ղաջար-Ալան խոտտանալա,
 Թե իրան դիրանով կը աընի,
 Խութ դար գիւնդը կատարի...
 —Էս ի,— ասաց Թեկլին, մըկա
 Ըմմընն պան էլ կըլիս ինդլամ,
 Պերիք են էս նամանդըլերան,
 Շամբալը կուէղնիկ քամականց,
 Զարկիր են, թեկը կապի,
 Պերիք են թե՛ պըռնինք, պերինք:
 Բոռ-Օղլին էլ իշթար իգիդ,
 Վուէր արված խոսկը կոտարի,
 Զպատմից կըլիս օղլանթան.
 Հանլա աէլ հանգանդան էր,
 Թե Թեկլիյին խասկըցուցեք,
 Վուէր Ղաջարն ընձի ախտի ի,
 Թող էթան առնի, փոսյվի.
 Է՛ խուլանայի խասկըցամ,

Էտ ճանրը դուէր ի սլըխտուէրվի:
 Մըկա վուէր տոն էկար-խասար,
 Իմ աշկըս վուէր առեց քնդի,
 Իշթար մն պուտ էրան էլար,
 Էլար ինգար սըրտես մնչն,
 Ասված ծենըս լըսավ, քնդի
 Ընծի բութայ ի օղորկի:
 Էլ ես քուէնն եմ, տոն էլ իմն,
 Թնք մահը մեղի կը պնծնի:
 Ասաց, վնթնթվան մեյ մեկն,
 Պաքին, պաքպըքին խնլանն,
 Ետով նըստան, թնքեր թնքին,
 Վուէր Գոռ-Օղլուն իշթար խանեն:
 Դեմբըշ-Օղլին ասաց. «Թեյի,
 Տոն պերել տու մն խաստ ճոպան,
 Գոռ-Օղլուն խանել պերելն»
 Էտ իմ պանն ի, տոն էլուէր չանեն:
 Թեյին օղորկեց իշ պետկէր:
 Ասին պերին, հազըր անին:
 Թող տանք հազըրն քըշերն
 Գոռ-Օղլուն խուէրն խանելն.
 Խնթար տանք Վնջար-Ալիյեն:

Վնջար-Ալին էլ տաքե տաք
 Խառնիսի թնդարնքի յի,
 Էլ շուէր ծենել, քանսիս-բիշիմ,
 Էլ մարթ խնթար անել, մնլխան,
 Եմնք աշպաղ, իշկի, չալդի,
 Դե հա վուրը թուի, չալ-հա-չալ,
 Խառնիսի թնդարնքի յի,
 Վուէր Թեյիյին շուէտ տուն պերի:
 Թեյին էլ տաղ ան քնշի մէշ:
 Էնօրը սաղ ընչնկ իրկուն
 Տղայի խտն իրես իրեսի,
 Դ՞նչ դ՞նչի զուշղած ընցուցին:
 Օրը մտավ, մութը ինգավ,

Յըլան, մարթ էլ խնամար չարին,
Թանժ Դեմիրչի-Օղլին ան թեւին
Ճողանն առին, սուս ուսուլով,
Երեւին թեխ խուէրի յանը
Դուռ-Օղլին առն խանելով:

ԳՈՌԷ-ՕՂԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒՄԸ

Քըշերվա էն տանը կ'եսին
Տանժ խասան խուէրի պերանը.
Պասսան. Դեմիրչի-Օղլին վուէտով
Խուէրի պերնի ճախչի քարը
Էնենց շըփըտակց, վուէք քարը
Ըսկի չիմացան, յա՞ր կրնաց:
Թեւին կըզվով խուէրի վըրան.
— Գարեվ քեզի, 'դոչ Դուռ-Օղլի,
Ասա, տըսնամ, ի՞նչ հալի ես:
— Այ, խնամար պարով, զանանն,
Էլը էկան, աղիզ քամրըս,
Հալլա, ինչ տսեմ, խմանաս՝
Դառսուն օրըս թըմըմիր ի,
Ընձի պեակի ի հինդադ իկանը.
Չեմնակի ինչի՞ անշացան:
— Մի վախեցի, 'դոչ Դուռ-Օղլի,
Դոչ հինդադըս էկեմ, խասսե.
Էկողն էլ էս ըրտպեյին
Կո հենց տաղան մուէտսի կայնի:
Ասա, տըսնամ, ըս թանժնով՝
Հինդադ էկողը վա՞վ կըլնի:
— Ըմմընեն աննչ հինդադիս
Իմ Դեմիրչի-Օղլիս կը խառնի:
— Չան Դուռ-Օղլի, էլ դարդ մարմ,—
Դեմիրչի-Օղլին կանչեց վերեն.
Էրիր եմ քեզի հինդադի,
Ինչալլա՞ն շուէտով կազատվեա:
— Ախ, ջան բալա, էս քձ ձենն ի.
Չատեմ Դեմիրչի-Օղլին կըլնի:
— Դե, ճողանը թալիմ,—ասաց.

Դեմիր՝ Օղլին, կապը կախեց.
 — Պինդ կապի թևերիս տակեն,
 Վուէր կըկապես, նուէր ծեն արն:
 Քյոռ-Օղլին ճողանը պըննեց,
 Պինդ կապեց թևերի տակեն,
 Ծեն արեց, թե՛ կապիմ, քանչի:
 Դեմիր՝ Օղլին մե վուէտը տեմ.
 Մեկը խեւ տըրեց, կըքվաղ,
 Քանչեց ուսուլով ճողանա:
 — Չէ, թեւի ջան, իմ Քյոռ-Օղլին
 Շա էլ չի կտարովի, կասես.
 Աղադ վախտին ետուն վուէ էր,
 Մըկէլ պան պակաս չի ըսէի,—
 Ասաց, քանչեց, խանեց ամուր,
 Խանեց ամուր. ԲՇ Քյոռ-Օղլի,
 Մազով, մըքսով, կեխտուէա, մուխտա,
 Քան մե կարչելի սատանա:
 Յըլով թե չէ, Դեմիր՝ Օղլուն,
 Փաթաթիւղ, իրեքը պաքեց,
 Թեւիին էլ, իշթար քըլըուէչ,
 Պըննեց, ճակատը խամբուրեց.
 Նոր անասան ինդան ճամբախ,
 Էկան թեխ Թեւիյի քանչիլը,
 Խոտան, անընը Քյոռ-Օղլուն
 Տարան համամ, կընդին, մաքըին:
 Նուէր էկան քանչիլը, չրադիան,
 Նըստան մայլիս կիւր ու խումի:
 Քյոռ-Օղլին ամդ նուէր իմացա՛վ,
 Իրան պախողը Թեւիին էր.
 Նուէր իմացով, վուէր Թեւիին էլ
 Սուլթան-Մուրադի ախչիյն իւ
 Նուէր բաշլային մեյմեկի թամմըդ
 Կըլիքըներ շեւածը նաղիլ:
 Ըմենն ինչ ըմմընի խումար,
 Թամմըդ էլ վաք բայան էլով.
 — Դե, մըկա վուէր էտենց էլով,—
 Տանցով դանցը՝ զոչ-Քյոռ-Օղլին,—

— Էս տըսնաս Լմ՝ տո՞ք, մեյմեկյո՞ւ
 Բե՛շը-բարաթը տըվի՛ր եք։
 Էս հա՛ւա դա՛ղ խուէրի մեշը,
 Տո՛ւք ծեր խարնիսը արի՛ր եք։
 Հենց էտենց էլ հարկա՛վուէր էր։
 Ասված պա՛րի վայելում տա։
 Էրկ օր հառով Չա՛մլի բեւ
 Մեր խառնիսը կը բաշլայենք։
 Ամա դե տո՞ղ Ղա՛ջար-Ալի
 Խարնիսի թա՛ղարո՞քի յի։
 Էս առատուն թող է՛ն մարթի
 Խարնիս-մարնիսն անենք, պըղնենք,
 Նուէր դարեն հա իշվուէր պետկի՛ ի,
 Մենք՝ մեր պանը աղեյ դի՛նանք։

Քոռ-Օղլին քըշերով կ'ընաց,
 Ղըռաթի աշկերը պաքնց։
 Քոռնեց, թիմարեց թա՛ղարո՞ւտ,
 Բուլ-բուլ կ'երը լըցեց տեմը։
 Էկավ, գնե՛ք-գրա՛շը առեց,
 Եղեց, սըրեց, տըրեց կուէղը։
 Կըլխընըրը տըրին, ք'ընան,
 Վուէր առատուն կուէրձի ըլն։
 Թեւի խանըմի խալխարանուէց
 Բախաների մեշը յըլած,
 Խաղար մե քոշկը սարայի,
 Խաղար մե խալվաթ խանայի
 Մեշը ինչե՛ր ի ըլնելի,
 Վա՛ժ իկե՛ւլի, վա՛ժ էթալի՝
 Էս մասին ըսի՛ր բան խան,
 Թեւի յեն սեվայ, չեննալի։

Չաթի քառսուն օրը թամամ,
 Խառնիսն էլ քան օր բաշլայած,
 Մեկէլ օրը է՛ն օրըն ի,

Վուէր Թելլի խանութին առած
մէր խոր տընեն առք-փառք,
Ղանջարի տունն են տանելու:

Էս քըշերը, իշ վուէր պետի՛ էր,
մէրենց Թար-Թահրերը տըսան,
Գոռ-Օղլին Թամընը տըվեց
Թելլիյին ճ՛ճի՛, Հասսանին ճ՛ճի՛.
Նուէր տանցավ, Թե՛ աըղամարթը
նոսկ տըվեց, պետի՛ ի կատարի.
Պետի՛ ի կատարի, կնի՛ղի վուէր
մէր կըլխի կ'իշուլը ըլնի,
Չունքի՛ խոսկ տալ՝ չկատարել
Մենակ Ղանջարի լայաղ ի:
Էս խոսք եմ տըվի Ղանջարին,
Տըված խոսկըս կը կատարեմ,
Ախշարք՝ վուէր անշըրքի՛ն ըսնի,
Տըված խոսկես ես չեմ կայնի.
Կը կատարեմ, կնի՛ղի հանիղ
Իմանամ՝ կըլտես էլ կէթն.
Նոսկ եմ տըվի, վուէր Ղանջարին
Իրան մուրազին խառուցեմ.
Ղանջարն էլ ընձի խոսկ տըվեց,
Վուէր օքնի, մուղանթ մընա.
Այնր Ղանջարը ուր խոսկը
Չկատարեց, էն նամանդ ի:
Ամա Գոռ-Օղլին ուր խոսկը
Կը կատարի, չունքի՛—մանդ ի.
Էն ուր խոսկեն դանմըշելը՝
Չի նշանակի, վուէր ես էլ
Պետի՛ ի դար պես նամանդ վարվեմ,
Տըված խոսկըս չը կատարեմ.
Տըված խոսկը սուրփի ի տնտանց,
Ամա մե Թանգլիյանթ կանենքի.
Թելլի, դըղըմ, էս օր կըլես
Ղանջարի խեար ծեռ ծեռի.

Քն խոր արնեն թեկ զմոր տունը,
 Ուրախ ուրախ ճամբրախ կինեա.
 Քն խոր արնեն վռէր դատացար,
 Ղանջմբի տանը մռէտացար,
 Էտ արթնն նշանակեց՝ ամ
 Ղանջմբին ևս պատկանելի.
 Ուրեմն պարզ անկանգն ի՝
 Էն Թելլիյի ծեռնն պրոնեց,
 Տարաւ ան զիւնգի՛ն խաստով.
 Դե Քնոռ-Օղլուն պրոնած չըլնեք,
 Սուլթանը զմրն ախչիյ չէր տա.
 Քնոռ-Օղլուն պրոնեց հանձընեց,
 Սուլթանն էլ ախչիկը տվեց.
 Ղանջմբն էլ ախչիկան առեց,
 Տարաւ ան զիւնգի՛ն խաստով,
 Դե վռէր առեց, տարաւ, խաստով:
 Քնոռ-Օղլին խոսկը կատարեց.
 Վռէր խոսկը կատարեց, պրոծով,
 Ղանջմբը փափակին խաստով,
 Մընաց, զմրն ևս Քնոռ-Օղլին
 Ուր հարիփն առնի Ղանջմբն,
 Հարիփը է՛ն պանի խումա,
 Վռէր էն իրան տըված խոսկը
 Չկատարեց, կ'ռռէր իկի՛ դարկեց,
 Զմրկեց, ծեռը-վռէտըս կտրած
 Պերեց սուլթանին հանձընեց:

Մըկա առատվան թահրիրը.
 Դեմիրչ-Օղլի, ապրես բալա,
 Վռէր էկար, ընձի աղաղիր.
 Քն կողմնն էտ մեկն էլ բոլ ի,
 Էլ ամ պանի չեա խառնիյվի:
 Լըսի, տեո, ի՛նչ ևմ տսելի,
 Առատունը կըխեզնեա ծիտ,
 Արեւելքի դարվանգյին
 Կըլեա, քաղաքն մե փարտախ

Կեթան, դանդ մե դանդ չիման կա.
 Զիմանի էն ձերը խանգաթ,
 Մե խատ նախնականդի ծառ կա.
 Էն ծառի տակ ծիտ կը կապեա,
 Զինքիտ էլ անխանին կընքատես:
 Տա էլ, Թեւի, իշխան ասեմ՝
 Սաղով-դամով ճամբախ կ'ինես
 Ղանգար-Այն ձեռնն պըտնած.
 Կեթան Թեւ դանք քանկը սարան,
 Մնացածը, էտ իմ պաննի,
 Դե, խուղաֆիս, ես ըկնացիմ:

Առատունը ըստը մըթին
 Դեմիր-Օղլին քանկեց ան ձին,
 Խեծով, քըշեց վանքու իրան
 Թամբենիք էր Ղոշ Բոռ-Օղլին:

Բոռ-Օղլին էլ ընդհանի տակի
 Ծառ-ճողի մեջը մըտավ,
 Ծին կապեց, զինքին էլ թամբուտա
 Սիւահ ասպարով ըսպասեց:

Թեւին, վուէր քառսուն օր սուք էր,
 Մառ-մուրը կախած նըստած,
 Ախու՝ վուէր մեկը չէր նալի
 Դինդիրմիշ անել, ձեն խանել՝
 Յարար էսօր ինչ պատահով,
 Ընանդը պան, քալեցըր իրես,
 Ըմենի խեղ քալեցըր, խամեղ
 Համ տակի, համ դուռցալի:

ՎԶԱՐ ԱՄԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Քառասուն օրը թըմըմիր էր,
 Քեկի խանըմը, սիրտն ուրախ,
 Չըմենն տըռները պանց անց,
 Խարնիս-խնամին նես առեց:
 Քառասուն ծեռ դ՛ճլ-դուռնան
 Չարկես են ծենը ալ օսման:
 Ուտել, խըմել, կանչել, խաղալ,
 Խախն ուրախըթուէնի տնել ի,
 Չեննալի՝ վան ինչի՞ խես ի.
 Ծանն ան տերը չի ճաշնալի,
 Արան անխանը՝ թափն էկէ.
 Համ կ'երըթում, համ թամաշա.
 Ախը սուլթանի ախչիյն ի,
 Էտ խոսիլ հանանգ՝ մի մացի.
 Դե մե մեկէ էլ աստ սուլթան,
 Ասիք, դե հանչիւտ իմացի:

Մուէղինը մինարայեն
 Կանչեց՝ զա իլլա՛ իլ ալլահ:
 Վանջար-Ալա թայփան թափան,
 Հանգըրվան խարսը խանելու.
 Եկիւու-բալաբանը դանկից,
 Չուռնա-դ՛ճլն էլ մե յանեն.
 Չորքը-անկանը ջարդանյով
 Քուշան-մեյդան կապին հասար.
 Ծիավորքեր մեյդանի մեջ
 Բաշլային ջիդիր խաղալը.
 Մոյղանները խանի չեշիդ
 Մատերին քըցած չըկ-չըկան,
 Թանը-դավալով մե յանեն
 Մախլուխին քեփ են շաշ տալի.
 Մեկը պուէտախաղ ի տալի,
 Մեկը թիկուհն ի ժըխշիլի,
 Կուզի-կուզի չըթիլ տալով

Մեկը ուրն ի խաղցուցելի:
 Մե յանենն քանդորապէսը
 Վերը փաշա են դանդաղելի:
 Մե յանենն յալանչիները
 Տակը օյին են շաշ տալի:
 Մե յանը դանվան են շինի:
 Մե յանը էծ, մե յանը խան,
 Մե յանն էլ թե թեի պրոնսձ
 Թռնես են յանլի, ջանիման:
 Աղբը շոշպինն անանխաղով,
 Ծի, դանվան, դաթըր, քեքանվան,
 Խանգան չեչիդ անամքերով,
 Ծաղիք՝ ծախկունքով դանթըրած:
 Ազարքիները ծիով ջանգիմ,
 Մեզ աղները վան մաշալա,
 Պանդեկամքերը սինի, խուէն,
 Ղոնաղքիները խառը-խանթ:
 Ջանթըրված Ղանջան-Ալին էլ
 Խեծիք ի ծին, ինքի մեշտեղ,
 Բուլի-բեգն էլ, իշթան քիթովան,
 Աշ կուէղմեն ի ծին քըշելի:
 Քանի տեղ այնաբանդ դու՛րս դանստ,
 Նախան կամարքեր են կապի:
 Քանի տեղ համբախը գանդաբ
 Խանլի, կ'սուէրքեր են փրուի:
 Խուլանան ի հայ հա հայձով,
 Երքը-տաղով, խաղը-պարով,
 Կարը-կանչով սափալու շաղ,
 Շոշպինն էկով մըտով պալատ:
 Խառսան պալատ, նուէրեն մանլիս,
 Նուէրեն կ'երը-խում, շամաթա,
 Սաղը դանմեն, կարը կանչեն
 Տեղեն տողալի պալատա:

Պալատական նենենները,
 Թեւիլին տարան համամը:

Մռշկ անդուլ գյուղ ջանդանքը
 Լըվանցին խուր վանմի թամամ:
 Պերին. բաշլային խաքուցել.
 Վերցին խառ փշուշ շապիկը,
 Վարթի ըռանգ՝ քմա մն փրփուռ,
 Խաքուցին ըմբենեն անան,
 Դար վըրանին խառ դանավուղ,
 Անթև գնադանլըղը քըցին,
 Նուէր դան վարանդ յնդդի ըռանգ՝
 Փան-փան գնչրանլը խաքուցին.
 Նուէր պերին շալվար-թուրանքներ
 Օխար խառ, օխար ըռանգի,
 Հաշա ուռած, պերանը նեղ,
 Խաքուցին, թերերը կապին.
 Նուէր արխալուղը խաքուցին,
 Զանգար, սեթընդուր, զանմաքար,
 Փեշ ու գնչը զըղըլ բափտա,
 Ծեթ դանն յքերուլ դանթըրած.
 Պերին գնչըղը ալ մանուղ,
 Կապին, էշալ ծընդերեն ցած,
 Նուէր զանդին-դուռաղը կապին,
 Բառսուն ըռանգ՝, քառասուն գնգ.
 Նուէր ջորարքները խաքուցին,
 Նարին ալմաստնանիշ առփըշում,
 Նուէր սաղրի մաս փալուշքերան
 Բիփ ճըթտան, նալը վուէսիկի.
 Նուէր վուէտերին նան թերերին
 Կապին դանսան մանդըր անիկը,
 Նուէրեն դուրարա թերերին
 Բըցին սալ ալթըն բիլադանգ՝,
 Արխալդի էրկենն թերերը
 Պերին քամակեն գնգանին,
 Սաղ փեր ու փեշը, թերերը
 Վուէսիկի առծաթ գնչմա շարին,
 Սինարանդի պերանքերան
 Շարին դուռ, ջափանիլ, ալմաստ,
 Էրկու յանեն կուէնալքերան,
 Ղաշու մարջան, քնրար, շանմ.

Գերին, մաղերը սանդղոին
 Փիլղիշի շերմա՜նի սանդղոով,
 Ճակատի մաղերը կըսին.
 Բիռչամքերն Ծլլըրին, փըսին.
 Ունքերը ման՝ դաշով ք՛ծքին,
 Տըվին ո՛չ դ՛սնլըդ նսէրի ծև.
 Բիփրէյքերը խաա-խաա անրին,
 Աշկերը սև սնկամ ք՛նշին.
 Թըշերն տննա-ք՛իռչան ք՛ըսին.
 Գըռկըները ներկէին կարմիր.
 Բուր բուխաղը դո՛յն-ուենի,
 Զանան էլ ջուխտ սև խալ ք՛նշին.
 Մատը-կողունդ խինս տըրին,
 Մաղը բիռչամը կղ ք՛ըսին.
 Ծամերը տաք ք՛նլրաթինով
 էրին, կըլխին կըսինձ անրին.
 Վուէր պըռծան, կ՛ինդերը պերին,
 Դո՛յնս դ՛ուսրեթ օխտը տապակ,
 Հար տապակը քառասուն ճող,
 Հար մե ճողը օխտը ՝ դաշև.
 Էտ պըռծան, հեք՛ալը պերին,
 Կախին վըզեն դո՛շի վրան,
 Կ՛ես լո՛սնակի ծևով թլըսում,
 ՝ Դաշը ծըփկով դա՛ռ վըսվրտան.
 ՝ Դանդին-փանը պերին կարմիր,
 Տեղըր տեղ դուռը ջաղահիւ,
 Ճատկեն ՝ դը՛դան ջիղան դարկին,
 Ծուփ-ծուփ դըմբո՛թ, լալ, բոխյանթ.
 Գերին, մատերին խաքուցին
 Հակիդ-՝ դաշ ալթուն մանիյքեր,
 Յար ու սանջաղը բաղամ ջուռ,
 Զարկէին կապին բարաթ ՝ դանշանդ.
 Ուրփանդը ք՛ըցին իրեսը,
 Իրեք՛ մատ աճց տուլի ք՛ըցած,
 Կանանչ ՝ դանավուղև չաղրան
 Դանշին կըլխին սաղ փաթո՛թին.
 Թեւու գանթրեղը պըռծան.
 Օղորկին խոր-մորը ՝ դանդամ,

Կ'ընաց, ղուէր ծեռերը պաքի,
Օրհնիտէ՛ր-հալալթուէն տունի:

Կ'ընաց Թեւիկն, օրհնիտէ՛ն տուց,
Տառցաւ, նուէր ք'անջաւան պերին,
Այնաբանդ, մախմուռ, սաղմալի,
Ղուշթուքի բալիշի գ'ումընթ.
Պերին անար սև Ղուլերը,
Տըրին ք'անջաւան փեշազի.
Թեւի խանճմը նև մըտաւ,
Ղերցին, շոշպինը պանցըրցաւ.
Ինչ սայադի էկիւր են էր,
Էլը համշին սաղուլ-դամով,
Խաղը-տաղով, կարը-կանչով,
Թեւիկին առին կ'ընացին:
Խաստան մեյդանի մանչիդին,
Շըխալխալմը տուն էկաւ.
Պերեց Ղանջարին ան Թեւան,
Ծեռերը տըվեց մեյմեկ'աւ,
Ղուէր տանի մանչիդը ք'անին,
Նուէր դարեն ետ, իշթար կարքն ի,
Կնիկի՛ր հանձընեն մարթուն,
Առնի, տանի իրան տունը:

ԹԵՎԻԿԻ ԽԱՆՈՒՄԻ ԱՌԵՂԱՆԳՈՒՄԸ

Մեկէ՛ էլ, էտ Ղըդայիկէ՛ դամին,
Ղոչ Քոռ-Օղլին խեծած ուր ծին,
Ք'անց արու լեյսան աղբայիլ,
Կայնաւ Ղանջար-Ալմ կըլխին:
Կայնաւ, կանչեց.— Ղանջար-Ալի,
Տըվածըս խոսկը կատարիմ.
Է՛նքան բայան չէկամ, ընչանք՛
Տուն ք'ո նըպատակին խաստար.
Քոռ-Օղլուն պըռնիր, հանձընիր,

Այնպէս թելլին ըստացար.
 Մըկա Քոռ-Օղլին ազադ է,
 էլը թելլուն պետի՛ է հա տառա:
 'Ղոչ Քոռ-Օղլու զմրը-զանմին
 Սաղը սըսկվալ, խալիը պաղան,
 Մերը ուր մանուկն ուրացալ,
 Փախը-փախն ինքալ խալիը մէշ:
 Քոռ-Օղլին, թե՛—Նամմոդ 'Ղանջը,
 Թելլուն տանես եմ ընձի խաբո,
 Տանես եմ իմ Դեմիրչի-Օղլուն.
 Տո՛ւ տաղ սմրը ար, ընչանք՝ տաննամ—,
 Ասաց Քոռ-Օղլին, թելլիյի
 Թեհն պըռնեց, ք'աշեց թաքք'ը.
 Ծին սըռճեց, հա բարամ քըշեց
 Դո՛ւ թեխ Դեմիրչի-Օղլու յանը:

'Ղանջը-Ալին ուրը կուրսած,
 Շըշմած պաղիը էր, կայնիը էր.
 Հեա վուէր հանն էկալ կըլթիը,
 Նուէր բոռաց, թե՛—Խասսյեք՝, պըռնեք՝.
 Հարա՛յ, խասսեք՝, կուէղ Քոռ-Օղլին,
 Ին տվադակ անամոթը
 Տարալ իմ թելլի խանըմին,
 Ասված սիրացողը խանի—:
 Խանընը կ'նաց սուլթանին.
 Շըշմալ, զարմացալ ուր թախտին՝
 Ջանըմ էն լիթան սաղ մընաց:
 Սուլթանը մընաց պերան պանց.
 Ետով հանն էկալ կըլթիը,
 Հայմ անեց օրդու 'ղոշունով,
 Խասնեն քամկին, ուրը պըռնեն,
 Թելլիյին ազադեն, պերեն:
 Հայմ էլալ, 'ղոշունը թանկալ,
 Թե սուվարի, թե վիլյադա.
 Թափան սիրը-սիրան աւին,
 Վուէր Քոռ-Օղլուն պեճեն պըռնեն:

Քո տանք՝ իրանց թանձրիքի խեղ,
 Մենք՝ խանգար տանք Քրո-Օղլիյին:
 Քրո-Օղլին թելլի խանրմին
 Խասուց Դեմիրչի-Օղլու մուկտը:
 Էշմի, պըռնեց էրկուսի էլ
 Մեռ-վուէտը կտակեց մուխկամ,
 Մէյ մեկէն դատ-դատ նըստեցնեց,
 Թէ՛—կապես եմ, վուէր դինջ մընաք,
 Սարբը կանեք, ընչանք՝ էթմամ,
 Ղանջարի կլոխը կտեմ,
 Նուէր իկմամ մե տեղ ինչալլահ,
 Կը քըշենք՝ կ'եթանք՝ Չամլի բել—:
 Ասաց, խեծավ ծին դուրաքա,
 Նուէրեն էլը ամոցավ քաղաք.
 Ծին քըշեց համին մեյդանը,
 Թաղըրաք կայնավ, ծեն տըվեց.
 —Դե, էկամ, Ղանխիմըս վեմ ի,
 Թող տուն իկմամ մեյդան, կըսէինք.
 Քամակեն ք'անլանի զարկողա,
 Տըսնանք՝ տեմեն իշթար կըլնի,
 Չորք ի թափի թարուր-թարուր,
 Չուէրս անթափեն պատ ի տըվի,
 Ամմա մեկին էլ ջիգմար չմբեց,
 Քրո-Օղլու տեմ տուն իկմամ:
 Ղանջար-Ալին սիրտը վառված,
 Քանջեց թուրը, աշկը խըրեց.
 —Էյ, Քրո-Օղլի, կայնի, էկամ,—
 Ասաց, ծին զանգոնեց, քըշեց:
 Քրո-Օղլին էր՝ թուրը քանջեց,
 Ծին խաղցուց թելս Ղանջար-Ալին,
 Ղալխան պըռնեց, թուրը թալեց,
 Ղանջարի կլոխը թըռտավ:
 —Քեկն,— ասաց,— նամանոգ, թուլքի,
 Քամակե զարկող մուխաննաթ.
 Քեզի պեսն տխըրքի մեհն
 Իրավունք չունի տպրեկում:
 Նուէր ամոցավ, աշկը շուրկացուց,
 Բոլի-բեգն էրեաց աշկին.

—Են վա՞ր ծայն ես մըտի, Բոլի,—
 Կանչեց, ծին դանդա՞յնեց անա՛շ,
 Վուէր դանճո՞ւնեց, Բոլին փախա՞վ.
 Սաղ զորք-զորքըն էլ խեղճ,
 Իշխո՞ր անլանի անա՛շեն
 Կիւլը, չանկալը կը փախնեն:
 Դոռ-Օղլին քամկանց թուրն էշա՞վ.
 Պրոնեց Բուռ քալլան՝ ժնչն.
 Կըռեց, էշա՞վ, ծին էլ խեղճ,
 Փուէրի տակեն տեց կիւտին.
 Տանցա՞վ, ծին քըչեց մեղանա,
 Կանչեց.— Յնրեք, կըռվենք՝,—ասաց,—
 Ի՞նչ էք՝ մըտի ծակը-ծուկը
 Վախկուէտ լախստորակի պեա:
 Ենհա՞ղ տեղը չէր անգելի
 Դոռ-Օղլին խալխին կոտորել.
 Վանիմ էր անգելի օրը,
 Վանիմ էլ տուն էկող չըլա՞վ:
 Վուէր աըտա՞վ՝ հնր մեկ՝ յը մե ծակ
 Փախկըվան, տեմը մարթ չըլա՞վ,
 Ղըռաթի կըլըռ ամացո՞ց,
 Դըչեց թեխ սուլթանի քոշէ՛լն.
 Ծին պախեց Սուլթան-Մուրադի
 Թախտարանդի տեմը, կանչեց.
 —Սուլթան-Մուրադ, յնրի տունն,
 Թե անգրեհա՞ղ տեմնք՝, դուռցանք.
 Դոռ-Օղլուն պըռնելու խըմար
 Ըւրիշ ճար, իլլա՞ջ չը գիղտը,
 Վուէր թնք՝ ախչիկըռ խոտացար,
 Պրոնոց հանձընող իգիղին:
 Է՛յ, Սուլթան-Մուրադ, ախչըկատ
 Տարամ Դեմիրչ-Օղլուս խըմար,
 Վա՞ջար-Ալուն էլ ըսպանիմ,
 Բոլի-բեգին էլ անտանիգ՝.
 Թե պան անե՞ս, յելի, տան,
 Թե չանե՞ս՝ լըտի, ես տանմ.
 Ես իմ կամքովս էկամ, չանք՝ի
 Վա՞ջար-Ալին ընձի խափեց.

Ետեկեց, մուկտա Երթնամ կ'երազ,
 Ամմա կ'ուէղնիկէ՝ քամկանց զանկէկեց.
 Քնկի մուկտ էլ ես պան չապիմ,
 Չանքի վուէր խոսկ եմ էր աղվի.
 Տո վուէր խուէրը ք'ըցիր ընձի,
 Ուզիր վուէր սովամախ ըլնմ,
 Ամմա ք'ո ախշիկէրտ՝ Թեւլին—
 Քառսուն օր ընձի կ'երազկեց.
 Տոք ձեր հարիփը խանկու
 Ուրիշին էք՝ օղորկիլի,
 Դե կի, թե աղամարթ ես,
 Եւ, յարի մեյդան, կըռիօլ տանք.
 Քոռ-Օղլուն պըռնկու խամար
 էլ նա ախշիկէ՝ ունես տալու,
 Նա էլ նամսուղ 'Ղաջմը-Ուլի
 Կա Չամլի բել օղորկիլն:
 Ինչես վախուէտ կատօլի լըման
 Մըտի փանջմընյ քամակա.
 Եւ, անջաղ ի փըրսանդ ինքի,
 Վուէր Քոռ-Օղլին առուտ ի էկի.
 Մե իքիդ տո ես, մեյն էլ ես,
 Եւ մեյդան, չափենք, չափնըվենք,
 Էտենց տեղ աղամարթթուէնը
 Մանչուր կանի, բնյան կիկիւ,
 Թե չէ՝ խալխին ճընջուզի պես
 Օղորկես ես թանուանի տեմ,
 Դանք զայն ըլնիլի, տո տանդ
 Արխանյին քեփ ես ք'անշիլի.
 Հոյմ-հրաման, ֆարման տալը՝
 Մեկն էլ, ամոթ չըլի տակ,
 Քամի թողնելը, հեշտ պան ի.
 Սուլթանթուէնիա շուէրհըն է՞տ ի.
 Ա՛յ, կընդատ թուրանը ըլնի
 Կըլխիա փաթաթան, թե նորեն
 Չիկիա Քոռ-Օղլուն պըռնկու,
 Քան 'զոչաղ սարթիքէրք'երոզ.
 Մընաս պարոզ, ես կ'ընացիմ
 Ախշիկատ խարնիսն անկու.

Բույութ, պատիւ մը մեզի,
 Յարի Չամիլի բել մըսաֆըրը:
 Ասաց Քոռ-Օղլին, ծին տանցաց
 Յովաշ-յովաշ իրան քեփին,
 Քըշեց, քաղկեն տուն էլալ,
 Մեկին էլ դինդիրմիշ չանեց:
 Տուն էկալ քաղկեն, թե չէ՝
 Բին-բաշի, սարթիբ տուն էկան,
 — Դե հա, խասսեք, դարիկէք՝ պըռնեք՝,
 Խանսեք՝, փախխալ, տեմը կըռնեք:
 Յուժբուղբերը քամակեն
 Թափ տըմին թեխ ղոշ Քոռ-Օղլին.
 — Տո մե կայնի, աշ քոխողի.
 Տես, պարթըտ լըշթար կիլիզենք՝:
 Ատին, հայը-հուշտ անելով,
 Տեղբըտեղերը փրոտացին,
 Ամա մեյն էլ ջիգ՛ար չանեց,
 Մե աղղըմ անաշ թանկուն:
 Քոռ-Օղլին էր, խասսալ, տըսալ՝
 Զահիլքերին իշթար կապե,
 Էնենց դատ-դատ պըպըղիբ են,
 Քախցըր դրուէց են անելի:
 Էլալ, կապը-մապը պանեց,
 Դուէր յըլան խեծան ծիյանքս,
 Թեպիյի էլ ծեռեն պըռնեց
 Նըստեցաց Հասանի թարթում:
 Քոռ-Օղլին ծին քըշեց անաշ,
 Բաշլայեց արածը պատմել,
 Ուրախ ասելով, ծըղղալով,
 Երիշ արին թեխ Չամիլի բել:

ԻԳԻԴ ՔՈՌ-ՕՂԼԻՆ

Փաշ անշարքը անցալուէր ի,
 Մենք՝ ըմմենս էլ մահկանացու,
 Շատ-շատերն են էկի-բնցի,
 Շատ-շատերն էլ կիլման-կըռնեն:
 Եզը մեռնի, կաշին կըմնա,

Մարթը վռէր մեռնի՝ տնունս,
 Խոշ էն մարթի հալին իկյն,
 Անուն կը թողնի մանուկանս.
 Փխի, նամանդի տնունս
 Հն կը հիշի նըզովվելով.
 Ամմա քաջ, մանուկանս մարթին
 Կը հիշի փառքով, կ'ովանով:
 Փառք էն մարթի սուրբ տնունին,
 Վռէր աղբով մանդի-մանուկանս,
 Սիրտը տնալս, հակառը պան,
 Խեղի, ինք'ածի հավաղար.
 Տանը մընս էն իգիզի
 Իշատակը վռէրթնց վռէրթի,
 Վռէր դռնայր տեմ չը խեղացով,
 Վռէր խացի խըմար չը կ'եզնց.
 Խանդը կ'եզնց էն իգիզի,
 Վռէր աղաղթունը չը ծախց,
 Մե մաս ծնաի, ինտրյարի,
 Կընդս, վռէսկու, հանգ'իստ գ'անքի:

Էտեքիերն էր Գոռ-Օղլին:
 Իգիզ էկավ էտ անշարք'ան,
 Մանդի-մանուկանս աղբով,
 Հն մե մարթու կըլտի չէնց.
 Վան վռէր անիւրով ինտրյար
 Ուզեց ցույց տա ան լըմանին,
 Վան վռէր դանով, դռով անց
 Լոխով, ճընջի բան-խանին,
 Էտ ջուռաներին Գոռ-Օղլին
 Իրան անգլաթ գիւտնով
 Տանեց, շատերին ըստանց,
 Շատ շատերի խոքին խանց:
 Միշտ աղեկին ք'ամեմ, պաշպան,
 Վանին, նամանդին խոքիտան.
 Անվան, տնանջի, տնանքան,
 Ընչուկ անկթունի կանան.

Սաղ ո՞ր անրին աղնիսի, պարի,
Ծեկ օր վուէտ չը տըրեց չարի.
Միբար խալիս, խոքին պայծառ,
Ապրալ բնչնիկ իցցուն խիյ տարի:

Գոռ-Օղլիյի էտքան տարվա,
Արած կուէրծերը թե պատմեմ,
Օխար տարի պեթիկ ի ծունգ՝ տամ,
Պանմ, մե կըլտիս նսողըլեմ:
Գոռ-Օղլիյի էտքան տարվա
Արածք՛երը թե վուէր կի՛րեն,
Ծնչաները զըվիթ պետկիս,
Ծովերը մուր ու մարմք՛ք՛եր:
Զանսն աշըղը Գոռ-Օղլու
Սաղ կուէրծերը դատանն արեց:
Կի՛րեց, կաղմեց, վանմի թամամ,
Եկաշըք՛ե-նիւշանք՛ տարածեց:
Գաջ Գոռ-Օղլու պատմըթուէնն
Օխար հող ի, հնր մե հողա
Ունի դատան, նսողըլ, նսրվաղ.
Հնր նսողըլը քառսուն յարվաղ,
Ըմմն հիշել, ասել, պատմել՝
Իմացեք՛, վուէր նամանք՛նն ի.
Մենակ, ասեմ, իշթան էլտի,
Վուէր քաջ Գոռ-Օղլին մահացալ:

ԳՈՐԴ-ՕՂԼԻՆ ՈՒ «ԹՎԱՆԳՎ»

Մեկ օր Գոռ-Օղլին, ծին խեծած,
Շիքարենն հտ էր անանալի.
Մենակ էր, մարթ չըկար խետն,
Թեթ Զանկի բեւ էր էթմի:
Համիսի երզը մե խատ չորան,
Տըստի, վուէրչար ի պախելի,
Թենն էլ մե պանն ի կախի,
Ծե 'դարիբն անծանոթ պան:
Վարմավորդ արեց Գոռ-Օղլին,

Կըլիսի չինգ՝ալ, թե իշ պան ի.
 Տանցալ, թե՝ «Ա՛յ չորան ախար,
 էտ ի՞նչ ի կախիր ես թեևտ»:
 — Էտիկ, աղա ջան, թըվանգ՝ ի:
 — Թըվանգ՝ն ի՞նչ պան ի, ա՛յ տըղա:
 — Թըվանգ՝ն, աղա ջան, ի՞նչ տսեմ,
 Չատեն-զատ զարկադ սիւահ ի.
 Էս մե փաշայի չորան եմ,
 Կըլնացիր էր փըռանգ՝լատան.
 Էտ սիւահը դեն ի պերի.
 Տըլիր ի՞ վուէխչարը պախեմ.
 Տանգ՝ վուէր ուղեն զատեն-զատ
 Կըզարկեն, մարթու կըսպանեն.
 Նուէր ի ավաւ էկի, աղա,
 Շատ թարը-թաջիրաթ պան ի:
 Քոռ-Օղլին մընաց զարմացած
 — Ա՛յ տըղա, թշթար թե զատեն.
 Էտ ի՞նչ ջուռն պուէչո՞վ սութ ի.
 Ասածըտ գի՛ննա՞հաստադել:
 — Խն, աղա ջան. կմղնս, ա՛յ էն
 Ուլիս կիինը տու, անընձ
 Թըվանգ՝ո՞վ տամ քարի կըլիեն,
 Քաննայ վըրան կիստին պերեմ:
 Քոռ-Օղլին խանեց մե վուէսի՛ի,
 — Դե զարի՛, ա՛յ չորան, մե տըսնամ.
 Խայիր գյաղ էն ուլը զատ ի,
 Ի՞շթար պեթկի զարկես ախար:
 Չորանը էչուց թըվանգ՝ն,
 Վուէտը ք՛անց, նըշան պըռնեց,
 Վուէր կըրակեց, անը քարեն
 Չարկըվալ, ինգ՝ալ կիստինն:
 Էսիստ Քոռ-Օղլին ավատաց.
 Առեց թըվանգ՝ը, սըռճ-մըռճեց,
 Տակեն-կըլիեն թամանդ արեց.
 Խառցուց, թե՝ «Տար իշկիլին ի՞նչ ի»:
 Չորանը մեյ-մեկ շաշ տըվեց,
 — Ա՛յ, էտ բարութ ի, լըցես են,

Վրձային գ'նիւնն ք'ըցես են,
 Դե էա չախմախ ի, էտ էլ քար,
 Էտենց ք'նշես են, չըռթես են,
 Զըռթելուն կըրակ ի տալի,
 Բիրդան բարութը վըռթալի,
 Էն կըրակի թարեն գ'նիւնն,
 Թըռած լուլայեն էթալ ի,
 Էն էթալն թափի խետը
 Իշթար պանի վուէր կըպնել ի,
 Տալլի դայ-դանար անելի,
 Ըսպանելի, դադ ք'ըցելի:

Ըշկաց, ըշկաց ՝դոշ-Բյոռ-Օղլին,
 Զարկեց ծընդանը, ախ ք'նշեց-
 —Վերչացնով,—ասաց,—տարեն հա
 Մանդ իգ'իդի պանը բոշ ի-
 Թըվանգը վուէր իջաթ էլավ,
 Էլ մանդըթուէնը փողմիշով:
 Տալ էլ տարեն հա, Բյոռ-Օղլի,
 Փասափուստտ ժողել պետկի,
 Էրկու ՝դանիմ մեյմեկլուն տեմ,
 Սիրման ՝դըլիջ տուն իկնուն՝
 Մանդ ինան նամանդ իգ'իդը
 Ուրենցը շաշ են էր տալի-
 Պարծենկուտ նամանդն անբաշար,
 Շուէտ մանդեն կուէխ էր ուտելի,
 Հան մեյն ուր հունարի գ'նրան
 Տեղ ուներ մեյդանի մեշան-
 Ամա թըվանգը տուտ էկով,
 Նամանդ մուխաննաթը կ'առնի,
 Կը մընի մե պատի դալդա,
 Կըզարկի մանդին կը ք'ըցի:
 Մանշար չ'անի, վնով ի մանդը,
 Վնով ի նամանդը մուխաննաթ:
 Թըվանգը էլավ, խավարըվավ
 Մանդը-նամանդ, քաջը-վնխուէտ:

Էլ ապրել չ'անժի տանին հո.
 Մարթ մեռնի, մե՛ խեղ աղաղվի,
 Քան թե պանց աշկերով տըսնի
 Նամանդին՝ թըվանդը ձեռան:
 Ասաց, թըվանդը ցած թակց,
 Թըքեց վրան ՚դոչ Քոռ-Օղլին,
 Սրտեն իշո մե թեկ կըռեն,
 Քոռը փնջման քըշեց ուր ձին,
 Խասով տունը, մանուկ, բեքեք,
 Իրեսը կախ, քեփը խաբար,
 Նուէր դալիները ժողնրվան,
 Ասաց.—Ճըղներ, թանջիրաթ պան.
 Բա չասեք, փրոսնդըստանա
 Մե ջուռն հանձնթ հն պերի,
 Թե ասեմ սիլահ, սիլահ չի,
 Չանքի նամանդի լնյաղ ի.
 Չատեն, խաղաք դմդի վըրն
 Չարկելի, մարթ ի քըցելի.
 Անունը ասես հն՝ թըվանդ.
 Իմ աշկովըս տըսամ, փուէրցիմ.
 Էլ ես խուզուդեն չեմ ապրի.
 Չանքի նամանդը դորացով,
 Մուխաննաթն անշարթ կը պըռնի,
 Մանդը-նամանդ մանշար չ'անի:
 Ես մեռնեմ, ասեք սաղ մընացեք.
 Թըվանդն անշարթը կը քանդի.
 Տանին հո մութ, դալդա տեղեր
 Նամանդն ուր ոխը կը խանի.
 Էլ թշ մանշար ՚դոչաղ, նաչաղ.
 Նաչաղը կ'առնի մե թըվանդ:
 Մե ՚դոչան դալդա կը տափի,
 Ղոչաղին կըտա, կը քըցի:
 Էլ տանն հո հա Քոռ-Օղլի,
 Հա մե խըլինք'ուէտ ավարա.
 Պըռժով, էլ թափաղութ չըկա,
 Ըմմեն խափաղակտն տանցով.
 Տանենք թուրն, անենք խանչըկաթ,

Նիդան էլ ինգուէզի գաւա,
 Դմարդը, Թոպպուդն էլ պետեղ՝ կիկէմ
 Գար-կըռնթ ճանթիւն խըմա:
 Կ'անոխ էլ դ'անդալի մեկէին
 Զիւնի ասեւ՝ էտ էտենց չի.
 Կ'տունի մե թըվանդ՝, դալդայեն,
 Կուէդնիյ ք'ն՝ Զուդարբտ կըտա.
 Թըվանդը վուէր իջաթ էլաւ,
 Էլ մանդը ապրել չի կարող.
 Էնենց վուէր, ես էտ՝ դուսայեն
 Կը մեռնեմ. էլ սաղ չեմ մընա:
 Դանիները էտ Զուդարեն
 Մանաթիւն թողին, ցըրնըվան:
 Թըվանդի իջաթ ըլելը
 Զըմմընի հաշիւն էլ փողեց:

ԲՈՌ-ՕՂԼՈՒ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ
 ԵՎ ԿՏԱԿԸ

Արանքեն ք'իչ օրեր ընցան,
 Քուռ-Օղլին՝ էլ վըրն չէկաւ.
 Էնքան՝ դամբ՝ դուսա անց,
 Ընչո՞ւն ինք'աւ յորդան-դոշանդ՝,
 Քանի կ'ընաց, ծանդըռացաւ,
 Մաշվաւ, էլալ ք'ան թել-տսեղ:
 Ի՛ջքան հաթիւմ, Զուռն պերին,
 Ի՛ջքան տեղ անին, ճար չէլալ:
 Վերչը վուէր շատ՝ դուլայացաւ,
 Տըսաւ՝ դո՞ւր ի, մեռնելո՞ւ յի.
 Կանչեց ըմմընին, վանայաթ արեց,
 Ուր վերչի կամքը հայդընեց.
 — Իմ անդիգդեր, լսե՛ք տսեմ.
 Մեռնելու մանան թըվանդին ի.
 Մեկ էլ սըրախ շատ մեծ գանդ ի,
 Վուէր իմ մախովս եմ մեռնելի:
 Խանգար-խանգար կըռըվի մեչ
 Խանգար յարա տըված-տաած,

Մախն ընծի ՚դիյմամթ էլավ,
 Մըկա տուենը պետեթի մեռնեմ:
 Ամա քանի թըվանդ՝ բարութ
 Իջաթ էլան ախշըրքի մեշ,
 Մարթ աղեթի տուենը մեռնի,
 Բան թե թըվանդ՝ ու ըստանվի:
 Ես մեռնելմա շատ բարախ հմ.
 Թո մեռնեմ, աշկըս չը տըսնա,
 Վուէր պետեթի ըմմեն մե ընլնճ,
 Թըվանդ՝ ու տըղամարթ տաննա:
 Ես մեռնեմ, պըռզնեմ, աղաղվեմ,
 Վան չեկավ ծեղի, դալիներ.
 Թըվանդ էլած դամանի մեջ
 Ի՜շթար պետեթի կըլիս պախեք՝.
 Ամա, դամանա սող գ՛ւնրնք.
 Մի թողեք ծեր սարը, ծուէրը.
 Բանչվեք մե էնենց մամլանքնթ,
 Վարտե հան թըվանդ չըկա.
 Նըղովես հմ ծեղի, վարըս
 Վուէր թըվանդը ծեռ ի տաի.
 Զատ մընացեք էս իրլիսի
 Հնարած մուխաննթ պանեն.
 Թե ուղես եք, իգ՛իղի պես
 Աղադ, անկախ ապրել, մեռնել,
 Յաթուր մ՛նլեք՝ վատ հնք՛ումամթի,
 Հնք՛ումամթը դուրումքար ի,
 Բանի հնք՛մը-հնք՛ումամթ կա,
 Հեշ թ՛մա ուր կըլիս տերը չի.
 Խալխն ուր վնթանի մեջ ՚դարիբն,
 Մարթը ուր տան մեշը նարախա.
 Բանի կան շահեր, սուլթանքեր,
 Խալխ օլանի օրը օր չի.
 Էս սայաղի դամանի մեշ
 Խալխ իգ՛իղը ՚դաշաղն ի.
 ՚Ղաշաղ ապրեք, ՚դոշաղ ապրեք,
 Աղադ, անկախ, թեկեքերա պան.
 Ծեր վնթանը ախշարք՝ բնթան,
 Ինգ՛երը՝ ծին, ՚դըլիշն՝ ըխտյար.

Նամանդի կարմընջեն մի ընցեք՝
Թող սեւավը տանը ծեղի.
Աղվուէղի դալդա մի մըտեք՝,
Թող անլանը հըղի ծեղի:

Նիգմորիս ծեղի մեր արեք՝,
Էյվանդ-Բալուս՝ ծեղի անբար.
Մանկան քըցեք՝ բիննյե տմու,
Մեր վանքանը ըլնի սար-քար:

Մարթ ծնվիրի, պետկի մեռնի.
Ղարարն էտենց ի անշըրքի.
Ես էլ շատ շատերի լըման
Ծընվամ, ապրամ, պետկի մեռնեմ.
Հարվանստ յադ անքեք՝ Գոռ-Օղլուն,
Իմացեք՝ վուէր իմ գմանքի մեշ
Մինչև վերջ ինգերի վըրն
Ես մե չմի հարամ չեմ անի:
Նանանդ տեղ մարթ չեմ ըսպանի.
Ըսպանիր եմ վանին, չարին.
Նանանդ տեղ թալան չեմ արի,
Թալընիր եմ վատին, զոռին.
Նիգմորես սավայ, անխանքը
Ուրիշ կընիկ՝ չեմ հանչըցի.
Ուրիշի պատվին, համուսին
Էտ յաշիս ծուռ չեմ ըշկացի.
Մեռես էկած աղէթուէնը
Ըսկի մարթե չեմ խընայի.
Նամանդ, քմամ փրսմնդ չեմ յըլի.
Խըղառտ, ախահ, ցած չեմ յըլի.
Մարթ եմ, շատ տեղ սխալվիր եմ,
Ամամ Ղարուղաս տեմ չեմ տըվե,
Իմ սըխալըս հանչըցիր եմ,
Քանդած-փողածս զըղիր եմ.
Մշխատիր եմ ապրել էնենց,

Իշթար մարթըս պառտավուէր ի՞
 Մանդի-մանդանա, նամուսով,
 Ազադ, ազնիւի, քաջ, դանդիմանե
 Մարթըս պետե՛ր իրան մասին
 Հնչ չը զուտցա, յա քիչ զուտցա.
 Ես վուէր զուտցացիմ, պաճառը
 Էն ի, վուէր վերչի զուտցալս ի:
 Ծընամ, անշարք էկամ, ապրամ,
 Մարթըս էրկու ՝ զըսմի տըսամ,
 Մեկը նամանդ, զըրկոդ, զօրա,
 Մեկը խեղճ, վուտաբա, աջըդ.
 Ըմմեն մարթ էլ անշարքի մեջ
 Ուր շահի քամայն ի խնդի.
 Մեկը մեկկի անվալեն
 Չուղկի խանարդար ընի,
 Մե քանչան զուէր ըսնես ես,
 Փափախչին կըլտիտ ըշկալի.
 Դանդին իրեսիտ, թարդին՝ վրատ,
 Փինաչին էլ միշտ՝ վուէտերիտ:
 Էտենց ի ախլըրքի պանը՝
 Վուէր քիչ տըվիր, շատ կը զուտցան.
 Վուէր շատ տըվիր, քիչ կը զուտցան.
 Ամա զուտցալը՝ կա, հա՛ կա...
 Էտ ի վեռչին խոսկըս ծեղի,
 Քանմ-վըրսանդ, նամանդ մի՛ յըլեք,
 Քերեսափ, ահա՛ մի՛ յըլեք,
 Բեյառ, թիրյաքի մի՛ յըլեք:
 Վերչի նայանթա էտ ի ծեղի,
 Յըլեք կըտըիճ, անվանի, ազադ,
 Նոքան յըլեք քամիլ մարթուն,
 Քանմերին աղա մի՛ տանցեք:

ՔԱՌԻ-ՕՂԼՈՒ ՄԱՀԸ

Յաւաշ-յաւաշ ՝ զոչ-Քառ-Օղլու
 Լեզուն խառնիլով, կ'իսատվալ,
 Տըսով, վուէր մահը մուէտացալ.
 Ըմմենին կանչեց, մուէտացան,

Զանչեց, ըմբռնի իրեսը
 Պաքեց, հալալաշմիշ էլավ,
 Ըմմեն էկան, ծեռը պաքին,
 Լացան, տունը շիվան քլցին,
 Քոռ-Օղլին ծեռերը քանչեց,
 Աշկերը խրփեց սուս ու փուս,
 Քանց ճըրաքը՝ խանգավ, մեռավ,
 Արթար խոքին արվեց աստուն։

Նիգարը, վուէր ծեռը պրոնած,
 Կըզկըված, կուէղը մըխխտս էր,
 Վուէր Քոռ-Օղլին մեռավ, տանցավ.
 — Էլ վի՛ր խըմար ապրեմ, — ասաց.
 Վերցեց վուէսկեկուէթ՝ դամալթին,
 Չարկեց սըրտին, զիննի մեռավ.
 Ինգավ Քոռ-Օղլու կուէղի խեւ,
 Մեյիղը թառան Նիգարի։

Սեր-սուքը պրոնեց տունը,
 Էյվազ-Բալու ուշը կ'ընաց.
 Շիվանը պրոնեց Չամլի բել,
 Խարարը կ'ընաց թեխ մահալ.
 Դալիները դաստան-դաստան
 Քանքուլ-բիռչամ են փխտելի,
 Կընթըները շուէր են ճըղելի,
 Իբեսքներ են ճանգըթելի,
 Դեմիրչ-Օղլին առած ֆուխտ քար,
 Դանցով կըլտին ի ծեծելի.
 Բարա-Քանհանը ծեր հալին,
 Նըստած քանց տըղա, լացել ի,
 Իսա-Բալին ուր կըլտիւր
 Տալի էտ քարին, է'ն պատին,
 Գլխի-Օղլին քանչված մեյ յան
 Հայ դե հայ ի ուրը թըրաւի.
 Մեկը վերցելի ճանգերով

Տարան թաղելու Բոռ-Օղլուն,
 Խառսան մաղառի պերանը,
 Թառութը տըրին կ'ետինը,
 Խելքով, խըրեղեն 'ղըռաթը,
 Մուէտացալ, ըշկաց Բոռ-Օղլուն,
 Մըռութը տարալ, խուէտատաց,
 Իրեսը քըսեց իրեսին,
 Պերանով պըռնեց շուէրերեն,
 Աշկերեն արսունքը թնփալ:
 Վերցին Բոռ-Օղլու, Նիդանրի
 Մեյիդքերը տըրին խուէղը,
 Խուէրին, անգանլիդը ծըխին,
 Թողին, ամոցան թեխ Չամլի բել:
 Պերին, խերը-խերյաթ տըվին,
 Իրեք օր մախուխը թնփան,
 Սաղ իրեք օր կ'երան-խըման,
 Բոռ-Օղլուն ըռանմաթ տըվին:
 Է'ն խուէղը, վուէր 'ղուլ ի տըվի
 Ուռուտամի,-Չալի, Գ'իվի,
 Աղանչիր, Համղա-փահլեվան,
 Իսկանդարի-Չուղղուղարի.
 Է'ն խուէղը, վուէր 'ղուլի տըվի,
 Մեմին բեն Դափութ Սուլեյման.
 Հարուն-Ըռաշիդ, Շահ-Աբրաս,
 Փիր փաթիշահ Նուշըրիվան.
 Է'ն խուէղը 'ղուլ տըվեց համչին,
 Մանդանա իդիդ Բոռ-Օղլուն.
 Խուէղ ամոցալ, կ'ընաց խառնիյալ,
 Խանգար տարվա մեռելքերին:
 Բոռ-Օղլին, վուէր անար-անչանք
 Չարը-զըռանատի էր պախի,
 Խանգար-խանգար քանլան կըռի,
 Ծովի պես էրան էր թնփի,
 Բոռ-Օղլին, վուէր ան զանմանի
 Օսմանցի Սուլթան-Մուրադին,
 Իրանի Շահ-Աբրաս շահին
 Գ'անգանի հաշիվ չէր անելի,
 Է'ն, վուէր զարի-զանար անեց

Յանգար բանդան, քանզի, Ղալեյշա,
Վարի, դոռի, խանավաթի
Նառ ու նալան երկրինք խանեց.
Էն Բոռ-Օղլուն պերին էս օր.
Տըրին փռէսը խռէղով տասկին.
Մեռավ, ամմա ուր անունը
Զի մեռնի, քանի ախշարք՝ կա...

Փնչ ախշարքը անցավուէր ի,
Մենք ըմմնս էլ մահկանացու.
Շատերն են էկի-էլընացի,
Շատերն էլ կիկմն կեթան.
Եղը մեռնի, կաշին կըմնա,
Մարթը վուէր մեռնի՝ անունը
Խոշ էն մարթի իշատակին՝
Անուն կըթողնի մանդանա:

Մանդանա ապրավ Բոռ-Օղլին,
Անուն թողեց վուէրթեց-վուէրթի.
Թող դար կուէրծերն օքութ ըլի
Ըմմենն աղնիփ, իգիղ մարթի:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1 Ամեն մի աշուղ կամ հեքիաթասաց իր պարտքն է համարում, նախքան հեքիաթ պատմելը, «ոգորմիս» հիշել այն ուստաղին (վարպետ), որից սովորել է ինքը:

2 Ժողովրդի մեջ տիրող առասպելների համաձայն՝ հրեղեն ձիերն աղբում են ծովերում կամ լճերում, նրանք թևավոր են, զարնան ու ամուսն լուսնակ գիշերները շրից դուրս են գալիս ամբողջ, արածում են, խաղում, և մարդ տեսնելիս՝ խփույն խորասուզվում ջրի տակ ու աներևութանում:

3 Քաբիր — նշանակում է հասունություն, արքունք: Զիրու հասունությունը կոչվում է «մինազ»։ Նրբ ձին դառնում է չար տարեկան ու արդեն հեծնվում է, ասում են մին ազը չբացափ:

4 Արարական ձին ամենաընտիրն է համարվում. սովորաբար բաց կապտադաշն է լինում, մուգ խալերով:

5 Մուշանուն ձիեր մինչև հիմա էլ կան. մեզ մոտ, մանավանդ աղբրեհանցիների մեջ:

6 Ղանաթլի — ալանքն թևավոր, որպես պատկերացվում էին հրեղեն ձիերը:

7 Արենլում տիրակալները զործ են դրել դաժան պատիժներ, որոնցից մեկն էլ աչքերը «միլ քաշելն» է եղել: Միլ՝ փոքրիկ, քարակ երկաթե ձող է, որ դահիճը կարմրացնում է կրակի վրա և ապա բաշում դատապարտվածի աչքերի վրայով և կուրացնում:

8 Արենլյան ինքակուրների տնուններ, որ մինչև հիմա էլ հիշվում են աղբրեհանական և հայ ժողովրդի մեջ:

9 Խմիչքներ:

10 Հայ և աղբրեհանական գյուղերում հարսանիքի վերջին օրը բարեկամները և հրավիրված հյուրերը նվերներ են տալիս ամուսնացողին: Նվերը, որ կոչվում է խալաթ (ծաղ, տարախոտ և այլն), լինում է տավար, ոչխար, գորգ, թաղիք և այլն, իսկ վերջերս տրվում էր սովորաբար փող՝ 1-ից մինչև 50 ոս:

11 Ռայաթը (հղատակ) տերերի հարսանիքին խալաթ էր տալիս՝ մի փունջ ծաղիկ, կամ մեխակ, ինչպես և խնձոր, նուռ և այլն: Տները վերափռական են համարել ուրախից օգնություն բնույթ կրող խալաթներ ընդունելը:

12 Տէս ծանոթ. 11:

13 Սովորություն է եղել, որ տերերն իրենց ուրախ տոները (հարսանիք, մկրտություն, անվանակոչություններ) շնորհավորելու եկած հպատակներին զանազան նվերներով են հանապարհ դրել:

14 Արենլյան տիրակալների մեջ սովորություն է եղել շորերը փոխած դուրս գալ ժողովրդի մեջ շրջելու:

15 Մաջարա — տարբեր մետաղների խառնուրդ է, որ անմաշկելի է:

16 Զըռխը — զրահի ախ տեսակն է, որ պղնձե կամ երկաթե մանրիկ օղակներէց է հլուսված և զործ է ամփել սուսերամարտի ժամանակ:

17 Շիբ — նշանակում է առյուծ, խաղճ՝ ստորակրօնքուն. պարսկական զրաֆներէ մի երեսի վրա առյուծի նկար է, իսկ մյուս երեսին եղել է թագաւորի անունը, ուստի զրաֆի մի երեսը կոչվել է շիբ, մյուսը՝ թագաւոր:

18 Զան կանչել տալը շատ հնուց մնացած սովորութիւն է: Առաջնութեամբ (արեւելյան իշխողները) զանազան հայտարարութիւններ կանչել են սովել հրապարակներում՝ մունետիկներէ միջոցով: Այդ կանչողները կոչվում են շառչիներ:

19 Նարբուքը — պատմական նեմրուքն է, որի մասին ժողովրդի մեջ տախ կարծիքն էր տիրում, թէ նա ամենաալլանդակ արարածն է եղել աշխարհում:

20 Վճռամարդին կտակածով նայել չի կարելի: Ելլապես ասած՝ արտաքինից չի կարելի իմանալ մարդու ինչ շնորհքի տեր լինելը:

21 «Առաջնքս ամառ կա, ձմեռ կա, ինչ կարիք կա շտապելու»: Այս ասածը սովորաբար ասվում է ցույց տալու համար, թէ՛ մեկ օր էլ բո զործը մեկ կընկնի...

22 Բլիսով — ձիու առնելի չղթա:

23 Աղվեսները հաճախ կեղծ ստակած են ձեանում, որ ազատներէն խաբեն ու բռնեն:

24 Մօրուքը մեծ պատիվ ու հարգանք է ունեցել արեւելյան ժողովուրդներէ մեկ:

25 Վճռակից զգածը կզնա, կընգին կառնի:—սովորաբար այս ասածը ասվում է զանդապաւրծ մարդկանց վերաբերմամբ:

26 Վերկա զործը նախնքն: Ասվում է, երբ մարդիկ զործը թողած, անտեղի խոսակցութեամբ են զրազվում:

27 Վճռամարդն ընկածին չի կարի:

28 Տղամարդուն խեթ չեն նայի:

29 Դժին՝ ամեն օր հարստանի է:

30 Անքնակնի տեղ:

31 «Ո՛ւմը ումն եւ նմանեցնում»:

32 Վախ չունեմ խոնից ու գողալից:

33 Վալը չի տա ինը, կուտի մեծը, կտա երեսունը:

34 Թող ազրի թագազորս:

35 Եւ այս մ — ֆարսի մեծ բանաստեղծ, ազգով բուրդ:

36 Վճռներնով՝ «զուռայից» (ժուռ խաղող) էլ հալվա կեփվի: Ելլապեն, երբ համբերենք, խակ խաղողը կհասնի, որից բոլորը (մաթ-բաբաղ) կարելի է պատրաստել, իսկ զոշարով էլ հալվա կեփեն: Այս ասածը ասվում է անհամբեր մարդկանց մասին:

37 Վճռովրդի խոսքը մեկ լինի, սաքը տեղից կշարժի:

38 Վճռն ինչը կատարյալ ու անսխալ:

39 Վճռամանկ կլինի, որ հայրը կհեծնի ձին, բայց և ժամանակ կլինի, որ ձին կհեծնի հայրիկին:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԱՐԻԱՆՏԻՍ ԼԵԶՎԻ ՄԱՍԻՆ

Բյուռ-Օղլու վեպի շուրջը Արմիանի արամադրութեան տակ կան տասնյակ վարիանտներ զանազան բարբառներով: Լույս տեսնող այս վարիանտը Ուրմիայի բարբառով է:

Ուրմիայի բարբառը պատկանում է հայ բարբառների «ս» ճյուղին: Այդ բարբառով խոսում են Ղամաբլիի շրջանի համարյա բոլոր գյուղերը, Աղիգընեկովի և Միկոյանի շրջանների շուրջ 50 գյուղեր, Սիսիանի «Թաղա հայեր» կոչվողները, Վաղարշապատի շրջանի 10 գյուղեր, մի քանի գյուղեր Նախիջևանի և Կոտայքի շրջաններում և Ղարաբաղի ներքին ու Վերին Չալու գյուղերի բնակչությունը: Կարելի է ասել, որ շուրջ 100,000 հայեր խոսում են այդ բարբառով:

Ուրմիայի բարբառը, պատկանելով «ս» ճյուղին, ունի շատ նման դժեր մի կողմից «լ» ճյուղին պատկանող խոյի և Մարաղայի բարբառների հետ, մյուս կողմից «կը» ճյուղին պատկանող Վանի բարբառի հետ: Աշխարհագրական դիրքով անցյալում Ուրմիայի բարբառը զասավորված է եղել վերահիշյալ բարբառների միջև:

Ուրմիայի բարբառի բաղաձայնական սխեման նման է Ղարաբաղի և Վանի բարբառներին, այսինքն՝ հայերեն բառերի ձայնեղ հնչյունների դիմաց ունի խուլ. օր. բերան > պէրան, դուռն > տուռ, ջուր > ճուր, ձու > ծու, գինի > կիինի և այլն: Հ հնչյունի դիմաց այս բարբառում դառնում ենք լս, օրին. հաց > խաց, հայր > խէր: Զայնավորների մեջ աչքի են ընկնում ե = իէ և ու — ուէ երկրաբառային հնչյունները, նաև վերին բարձրության օ, ու, ո հնչյունները: Խոնարհման մեջ նկատելի է անկատար դերբայի և վերջավորությունը (սըրէս, կըրէս, նըստէս, մընաս) և բաղադրյալ անցյալ ժամանակների կազմությունը «էր» մասնիկ-բառով (սըրէս եմ — սըում եմ, սըրէս եմ էր — սըում էի): Անցյալ կատարյալի առաջին դեմքն ունենում է «մ» վերջավորություն (կիւրիմ — գրեցի, սըրիմ — սընցի):

Վարկանտիս մեջ Ուրմիայի բարբառից թեթև շնորհներ են կատարվում հօգուտ Խոյի բարբառի, որովհետև պատմողը Ղըս-
Բզովան գյուղից է (Ղամ. շրջան), որի խոսվածքը Ուրմիայի և
Խոյի բարբառների խառնուրդ է: Խմբագրությունն ամբողջ տեքս-
տը ըստ հնարավորին վեր է ածել Ուրմիայի բարբառի, բայց
այնուամենայնիվ Խոյի բարբառից մի քանի հետքեր մնացել են,
որոնցից կարևորներն են.

1. Հոգնակիի կազմությունը ճեղք վերջավորությամբ, որ
Ուրմիայի բարբառում լինում է «բեր»:

2. Վաղակատարի կազմությունը, որ Խոյի բարբառում լի-
նում է «ե» վերջավորությամբ, երբ օժանդակ բայն առաջ է ընկ-
նում կամ ժխտական մասնիկով է, մինչդեռ Ուրմիայի բարբառով
լինում է «ի» վերջավորությամբ. օրինակ, Խոյի բարբառ՝ չեմ
զանգի, չես զանգի, չի զանգի և այլն. Ուրմ. բարբ.՝ չեմ զանգի,
չես զանգի, չի զանգի և այլն. ես եմ զանգի, աո՛ւ ես զանգի...

3. Վաղակատար ժամանակի եղակի երրորդ դեմքում Խոյի
բարբառը հաճախ կրճատում է օժանդակ բայը, իսկ Ուրմիայի
բարբառը պահպանում է. օրինակ.

Խ. բարբ. էն պերե, տըվե, տառցե. — նա բերել է, տվել է,
գարձել է:

Ուր. բարբ. էն պերիբ ի, տըվիբ ի, տառցիբ ի:

Բարբառային տառադարձության մեջ ընդունված է հետևյալ
սլայմանականությունը.

ա, օ, ու արտահայտում են վերին բարձրության կամ փա-
փուկ ա, օ, ու ձայնավորներ.

զ', կ', ք' արտահայտում են քմային գ, կ, ք բաղաձայն-
ները.

ուէ արտահայտվածությունն արտահայտում է երկբարբա-
ռային «ո» հնչյունը.

՝դ արտահայտում է պայթական «դ» բաղաձայնը:

Ուրմիայի բարբառը հարուստ է պարսկական, արաբական
և աղբյուրեղյանական փոխառություններով:

Խմբագիր՝ Ա. ՂԱՐԻԲՅԱՆ

Բ Ա Ռ Ա Ն

Անր (անգլի) — եթե որ, իսկ եթե
Արարա — ջրադադի բուսր, կապած
առաւ
Արուք — մարդարեւ, տաքբայ
Արու — լեյսան — փայլակ, կայծակ
Արու — հայկ — Դարբայի մենաստա-
նում զանգոյ սրբազան աղբյուրը
Աղան — ամսի, պատկառանք
Աղաբիթ — արդարադատ, ուրբան
Աղամիլի — մարդազայ, մարդակեր,
բորենի
Աղի — բուլու (բանու) — անգլանի,
հոշակագոր
Աղաղիլ — հողեաւ
Աղիդ — սիրելի, անձկալի
Աթա — հայր
Աթրափ — կողմ
Ածղանա — զիշապ
Արալ — իսկույն, ձեռաց
Ալրոդոդ — օր աշխատող, օր ուսող
Ալլան — փայլուն — բեկուղ, բող առաջած
անե
Ալհանդա — առանձին, առանձնապէս
Ալմա գնդի (խնձորակն) — ձեռ-
գաղաքական անուն
Ալլ (ահիլ) — տարիքագոր, ձեռացած
Ալլի — բիւն — մարդաճանաչ, աշ-
խարհասեա, հասկացող
Ալլալ — դրուք յուն
Ալնա — նպատակ, փափազ
Ալ — ձեռակ, աղիտակ
Ալա — սեր, պարտ
Ալան — փայտ, տարածութեան չափ
Իրանում, 4 կլմ. բիշ ափնիլ
Ալլը — ծանր
Ալլի — բում — խեղադակաւ, տկարա-
միտ

Ալ — անխել — տարիքով մարդ, սպի-
տակամարտ
Ալուր — արահետ, առան ճամբի
մանր հող, փոշի
Ամա (ամմա) — բայց
Ամալ — երախտիք
Ամարաթ — ապարանք, պարտ
Ամի — հորեղբայր
Ամիր — ազնվական տիպոս
Ամր (ամուր) — կենդանութեան,
կյանք
Այալ (անգլ) — եթե
Այիլ — արտա, պակասութեան
Այիլ — մայիլ — հիմաւ, սրանչաւաւ
Այլանմիշ լինիլ — զրադիլ, ժամանակ
անցկացնել, բողմիլ, նսանլ
Այա — այդ
Անգլան — տկան
Անգլիլի — զեղանիլ
Անգլա — անգլիան
Անթալ — անգլայ, նմանը հունեցող
Անհետար — անչափ, բազմաթիւ
Անգլանդ — անթաւ, անարատ, չը-
նաշխարհիլ
Անդուս — պակասութեան չափե-
ցող
Անջախ — հաղիլ
Անաս — անպատճառ
Անաս — բուս, անձայն
Անթանդա — անփորձ, հաջողակ
Անթանթիլ — պարզ, հայանի, արթմնի
Անթալ — անարտ
Անար — բողմիլ
Անթանթիլ — բացօթ
Անթալ — օրնա
Անթանթիլ — փանարի, բամբակաւ, իրա-
նական

ղջլանք—այլանդակ, անձոռնի
Առանձակին—նմանը, պեսը, հավա-
տարը

Առ-նամուռ—պատիվ, պատկառանք

Առչան—ի հայտ, երևան

Ասկանք—զինվոր

Ավանդ—խորհուրդ, զոխարեն

Ավան—սկիզբ

Ավանդան—սկզբից, առաջուց, նա-
խորդը

Ավանդ—զավակ, ժառանգ

Ավառնած—հմայված, թրվված

Արքար—ծանոթ, ընկեր, բարեկամ

Արդ—խնդիր, աղերս, աղչ

Արդունայ—աղերսագիր, հայտարա-
րություն

Արնանդի (էֆենդի)—պարոն

Բանլի—այն, իրավ

Բար—սաղական, արժանի. զուռ

Բարա—հայր, հայրիկ

Բարաթ—լավ, կանոնավոր

Բարան—հին դարերի ռազմական
զորքիք

Բարուռ—տես՝ բարան

Բանդալ—փոխարեն

Բանդան—պարիսպ, ալանդ՝ մարմին

Բանդ-բոսանդ—անորոշ զույնի, ազնի

Բանդ—հակում, մոլություն

Բանդգան—վաճառական

Բալա—զավակ, ձագ

Բալանմիշ—թաթախված, փաթաթ-
ված

Բալիբին—շաքարաջուր, մեղրաջուր

Բալլի—զույց, թերևս

Բանար—զարուհ

Բանդանդի—խառնվելինակ

Բանյան—հայտնի, հուշակված

Բայագ—ներմակ, սպիտակ

Բայթալ—անասնաբույժ, նիաբույժ

Բանդան—մարդ արարած, հապտակ

Բան-ինասն—մարդ, հողածին

Բանդամիշ—նմանեցնել

Բանլուռ—հայտնի, հուշակավոր

Բանվան—չնչին, անպատե, սկզբ

Բասա—լուր, խոսք, դրույց

Բար—պարտք

Բարաբասա—կալուկապ, կաշկան-
դում

Բարամբար—հավասար

Բարիանա—բուշ, քարվան (ռազմա-
կան)

Բարիադար—գյուղապետ, իշխան,
գառաջորդ

Բարնավել—նորագույն, հավաքել, տի-
րապետել

Բայրամլըդ—զատկական, տոնական

Բադա—հույս, հավատարմություն

Բեզդիրել—անարգել, զատափետել,
հանդիմանել

Բեզնամ—խայտառակ, անպատիվ

Բեզդել—հեղինել

Բեթար—վատթար

Բեհ—կանխավճար

Բեհ-բարաթ—ալանդ՝ նշան տալ-
առնել

Բեհարել—մշակել, հողալ

Բեսամթ—անհարմար

Բեքնեփ—տկար

Բելեթ—նիստ ոտների կողքեր

Բեհնեթ—զրախտ, եղև

Բեսակ—սպասանվելք

Բեսարել—ցնղաբանել, ստախոսել

Բերար—կանաչ պղպեղ

Բիլանդ—բազուկ

Բին-բաշի—հաղարապետ

Բիլանդ—զանակ

Բիռլամ—կավիթ, մազերի հյուսք

Բիրդան—հանկարծ, մեկնել

Բուդ—ազդը. պարարտ, շահավոր

Բուդուռ—ստանցրած

Բութա—նախաստմանված, նախա-
խնամության կողմից նշանակված
ամուսին

Բութան—ողջ, բոլոր

Բուխադ—կրկնածնոս

Բուդուդ—բեն

Բույալ—համեցելք

Բուշադ—տնկյուն

Բուսլըդան—հոտանք (ծովերի), ոլո-
րապարտյա

Բուռջ—աշտարակ
 Բուռով—տեղեքով, գեղեցիկ
 Բոլճ—միջնա
 Բոլ—առատ, բավարար, հերիք
 Բորլ—թուամբ, երամ, դասակ
 Բողաղ—բակ, կոկորդ
 Բոյաղ—ներկ
 Բոշ-բեքար—պորտաբույժ
 Բոշ-բողաղ—բողբուլան, վայրակոտ,
 տեղգույ
 Բոսքուալ—գոգոտալ

Գյւրան—կապերտի մի տեսակ
 Գյւղան—աղբատ, չեղանք, ալ աղա-
 ալսանդ՝ ցած, փոքրոցի
 Գլանդ—չափ է՝ մի մետր
 Գլանջի—խորաթա, գրույց
 Գլանլար (բաղան փող)—հնում ոսկ-
 մանան գործիք
 Գլանտան—երբեմն
 Գլամ—սանձ
 Գլանդան (դափղա)—հասակ, մարմին
 Գին-յուղա—ձիու բալլի անուն
 Գիզ—Ֆիրդուսու Շահնամին հե-
 բաներից մեկը
 Դիլլի—հատիկ. տասեղ՝ աչքի խնձոր
 Դիլլանդ—պատանդ
 Դյուլան— ծաղկանոց
 Դուսմաշ—պինդ, ամուր, իբր, բու-
 վարաբ
 Դուսնա բիր մանդիլ—օրը մի իջե-
 վան
 Դուսնա յուղիլ—արեւբեռ, չընաղա-
 տեսիլ
 Դուսմաշ—վարդադույն ներկ
 Դուսմա—իրը թե
 Դուսող—լաթա, միունդ
 Դյնդ—աչք
 Դյնդա-չիլբին—աղեղ
 Դյնդ-դուլաղ—ղզույ, հակում. բառա-
 ցի՝ բաշք-ակահճ
 Դյնդալ—գեղեցկուհի
 Դինլ—ամպաղան, լին
 Դյնթ—չափ, համարդաստան
 Դյնդա—մեծ դաշույն
 Դյնյ-գյնդ—կապաւոյն

Դնդյան—չարդախ, ընկի, ալաչախ
 Դադամշիլ—առնորել, առնորութուն
 Դանիլ
 Դանլար—գուգադորում
 Դանլի—գիծ, թաշ, հանդուգն
 Դանլա—ալիք
 Դանմալ—գուլեկոնձի
 Դանմր—փողաղ—երկաթ, պողպատ,
 երկաթակուռ
 Դանդանդ—առատալեւան հակա
 մարդ, զանգալուս, տեղեղ
 Դանիլ լինիլ—սկսել, ձեռնարկել,
 ներկա լինել
 Դանլ—ալանեղ. (ղաղ—խարան).
 Դանլար—արժեք
 Դանմաշան—մեկն ի մեկ, հաղա-
 ընց մեկ
 Դաշ-թանան—ձիու ցեղ. բառացի՝
 թաք կտրող
 Դաշլու—աղաւթ
 Դանտան իտուն—ափսոց
 Դանտան—պոսմ
 Դանտուր—կարգադրութիւն, պատ-
 զեր, խրատ
 Դանտ—ձեռք, բաղուկ
 Դալ—համարաբ, համարժեք
 Դանլը—ժամանակաշրջան, կպոխ
 Դանլը անիլ—ձախրել, շրջել, պտտել
 Դանլիլին—չնորհիլ
 Դանլ—նրա
 Դանլան—ձոր, փոս
 Դանլա—ուսման—ձոր-ովկիլանոս
 Դանլանլ—կախաղան, էշափոս
 Դանլան—առաքանդ
 Դանլանլան—դարդաւա
 Դանլին—լայնալին (աղեղ). խորը
 փոս
 Դե հա զե—վաղ, շտապ
 Դըղվիլ—ուղղվել
 Դընաղ—կողմնոց, կնճակ, ոմբակ
 Դիլանդ—փոփաղ, նպատակ
 Դիլանլի—մութացկան
 Դիլնլ—հանգիտ
 Դիլանլան—դատարան
 Դնդ—ձիւտ, հարթ
 Դուբարա—կրկին, նորից, երկրորդ
 անգամ

Դու—որքեայրի կին
 Դունյա—աշխարհ, երկիր
 Դունյա-դյոզմի—աշխարհի գեղեց-
 կունի, շնաշխարհիկ
 Դուզա—օրհնանք
 Դուրդի—արյունխում, ավազակային
 մի ցեղ. այսպեղ՝ կովարար, ըմբոստ
 Դուրը—զմեղգյան—հարթ, տափարակ
 տարածություն
 Դուրը—զուրուփ—գեմք, երես
 Դրուստ—նիշտ
 Դրուփ—կերպարանք, հայացք
 Դուլնոյ—ջրադաջի մաս
 Դոդսան—խննսուն
 Դոդա—մածնաթան
 Դոն—բարաթ—ընծա, պարզե հաշու-
 ապ
 Դոշ—կուրծք
 Դուլիդյ—զոդնոց
 Դովութի—հարստություն. պետու-
 թյուն

 Եթիմ—որդ
 Ելքան—զյնփի—առադատանալ
 Եկտիլ—գերի, նորա
 Եր ու Եմզի—կեր-կերակուր

 Զաթի—արդ, մի բան որ
 Զադա—այր
 Զաման—զարաշքնան, մամանակ
 Զամին—երաշխավոր
 Զայիֆ—տկար, ընկնված, անկյալ,
 արատավոր
 Զանան—կինարմատ
 Զանգարա—կեղցն, ապրե
 Զանգին—մեծատուն, հարուստ
 Զանդունյի—առաջնողակի (ձիուն)
 Զարի բերի—նեղացնել, աանջնել,
 բռնանալ
 Զառ—ոսկի, ոսկեղեն
 Զաֆթիլ—զսպել, կաշկանդել
 Զհն—կոսուում, կարծիք, միտք
 Զըլըլ—երկրաշարժ, տարբային
 արհավիրք, ցատոււմ, պատուհաս
 Զըմեն—ողջի, ամեն

Զըռ—բոխ, վայրի
 Զըռի—գրահ
 Զիլի—ծամ, հյուսք
 Զինն—ինքն
 Զիյան—զնաս
 Զընն—նախ
 Զոորա—ուժեղ, բուռնցք
 Զոռ—ուժ

Էլլի—գեղական, պատգամավոր, խնա-
 մախոս
 Էլմ—մեղմ, զգուշ, կանոնավոր
 Էնտիյան—անվատահույս, վախ
 Էսան—հետանալու, արեւաբար
 Էսթիլ—էնթիլ—այս կողմ, այն կողմ
 Էվալլան—աստուծով, ապրեալ, կեցցեն
 Էրըյան—որն ամորձատան ոչխար

Ըղըրլմ—կայան
 Ըմմեն—բալբը
 Ընչույի—մինչև որ
 Ընկու (աշխարհ)—հայր, ան
 Ըսախտ—ձիու սարք

Քարադա—հարկ, թերթ, շերտ, առ-
 տիճան
 Քանթան—աստիճան, էլ ավելի
 Քարուր—զունդ (զորք)
 Քանգանթ (թաղարիք)—պարտու-
 տություն
 Քանդան—կնկնաց, միջկատոր
 Քանդան—նոր, նորահաս
 Քանթանդ—պատշգամբ, տախ-
 տակամած
 Քամամ—լրիվ, կատարյալ
 Քաման—ցանկություն, ազատու-
 թյուն
 Քամանդան—խոնարհություն անել,
 բարե բռնել
 Քամանդ—հայացք, ուշադրություն
 Քամդրաստ—լրիվ, կատարյալ, կա-
 նանավոր
 Քամբեն—խրատ, ցուցմունք, պատ-
 վեր
 Քամբը—ողջ, ամբողջ, մաքուր

Թարրդ (Թարրդ) — Թվական
 Թարր — գաղակ
 Թարր — գյւթն լուսնոյ — Շաղակ շվեր-
 ցնողն. առում են այն ձիւրին, ո-
 րոնք, գաղակները մարդ նստելիս,
 չեն գնում, կամ դուրս չունենք են
 անում. իսկ փոխարեւորաբար ա-
 ղում է խոսք շվերցնող մարդուն
 Թանգիր — պատրաստութիւն
 Թանգիր (Թարր) — երանի բն
 Թանգիր — կարծիք, գնում
 Թանք — կերպ, տեսակ, մե
 Թարար — մեծ գուն
 Թարարար — մեծաց, խնայն, ական
 Թարար — Թարար
 Թանգիր — Գիրք, մեծականու-
 րութիւն
 Թայ — գոյք, համարար
 Թայ — Թուշ — ընկեր, բարեկամ
 Թայար — լրիւ, կատարյալ
 Թանգ — մեկն են կանգնել, եւ ըն-
 կերկել
 Թանգիր — գաղմանք, շփուտ
 Թանգիր — առարական, վանապան
 Թանգ — շանն բազն
 Թան — գաղմ, խորք աման
 Թանք — համարիչ, մեղեք
 Թանգիր — միջնարանք
 Թանգիր — անձնատուր, ենթակա
 Թանգ — վրաց ազնվական. փոխա-
 րեւորաբար՝ գեղեցիկ
 Թանգ — գոմ, ախոս
 Թանգ — կողմ, երկիր
 Թանգիր — հետեանք
 Թանգ — բլուր
 Թանգար — բնդոստ, շատ
 Թանգար — գաղմ — լեզու լիքը, գլխե
 գլուխ լցած
 Թանգիր — լինել — լույս ընկնել,
 գտնվել, հանկարծ երևալ
 Թանգար — քաղի
 Թանգ — կենտ, միայն բն
 Թանգիր — հրազիր, մեծարանք
 Թեխ (Գիր, Գր) — գեղի
 Թեխ — բլինկ

Թեխ — լինել — տրամադր, գաղմա-
 նալ
 Թեքում — համեմատով երան գիր
 Թեքար — բլինկ
 Թեքում — Թեքում, լրացում
 Թեքան — գրում, շափ՝ 30 ֆունտ
 Թեքար — մասած, մարքի, բորի,
 շափ
 Թեք — շափ (Թեք, գանգի)
 Թեք — ազնվա մեծ աման
 Թեք — փոխ — փոքրիկ, աբշափ
 Թեք — պատու, պատու
 Թեք — վատարար, գուրս ընկած,
 փափ
 Թեք — շան լակա
 Թեք — տես — տես՝ բարան
 Թեք — լրիւ — ազնվական, լրիւ,
 առանձնակ
 Թեք — իրանական գրած
 Թեք — տեք, էլ
 Թեք — անագ
 Թեք — փոքի, տուլի (ժակաւեն)
 Թեք — նախապիւր
 Թեք — հետեւող, մասանդ
 Թեք — երկարութ
 Թեք — Թեքարութիւն
 Թեք — ազնվաք, խնդիր
 Թեք — մանավանդ
 Թեքար — իրավունք
 Թեք — գաթ
 Թեք — ինչ
 Թեք — ակնարկ
 Թեք (Թեք) — իմիր
 Թեք — ախոսակ
 Թեք — ինչպիսի
 Թեքանդար — Թեքանդար
 Թեքանդար
 Թեքանդար — օտարակ, շարարար
 Թեք — իրենց
 Թեք — պատու, խոսք, գրույց
 Թեք — շափ — լինել — գաղմար, վր-
 շափ

Լալ ու քան — խուլ ու համբ
 Լազար (լալար) — զախա
 Լալադ — արժան, պատկան
 Լալանդ — արագիլ
 Լանգան — քաղի
 Լանդան — նմար, համասարակապ
 զործեր, կարկին
 Լան — արու, ողոր, դավակ
 Լափ — միանգամայն, ամբողջովին,
 բարբոթովին
 Լըրատ — արագ, հալով
 Լիպուէր — մանուկ, երեխա (բացա-
 սական մարտով)
 Լան — ակուր
 Լուդար — խոսք, հանգ, երգ
 Լորբադ — խորեքս, ինքնահամակ
 Լորդա — կողպատած

Խաբարըդան — բանասերու, խա-
 նակիչ
 Խալանդ — ուղիղ, լաբ
 Խալան — ընծա, պարզե
 Խալան — կանոնի, կանխական,
 իզական
 Խալե — խական, անխառն
 Խալե — պիտակներով
 Խալար — բաշ 30 փ., սարածություն
 — 100 լիտր (2¹/₄ հեկտար)
 Խամ խան անել — անտեսանք դար-
 նանք թեթեւ ու խառնեցնել՝ մին-
 չե պնդանա, սովորի
 Խամադուէր (համադու) — ցաղցրա-
 քնույթ, խոնարհ (ապում է նո-
 բանաբաների համար)
 Խամուշ — հանգիստ, խաղաղ, լուռ
 Խանյան — բնագորություն
 Խանդան — հեղեղի մեծ հուն
 Խանի խաբար — տնտեսանք
 Խաբան — հարստներ
 Խատնել — ստակել
 Խաբար — պարկ, ստորակ
 Խաբար — ավերակ
 Խաբ — տուրք
 Խարս — հարց, հարս
 Խելար (խելան, խելի) — բավական-
 նին

Խել — հինգ
 Խուր — լավ, ընդունակ
 Խութ — միմիայն, հասկացեա
 Խութան — վերջապետ
 Խութու — պիլի
 Խութար — արյունաբեր
 Խութի — խար — ծանր բան
 Խութ — խար, խարդաված
 Խութ — խելուն — հութ — հեղեղ, չնաշ-
 խարհիկ
 Խութ — արմավ
 Խելի — առուծախ
 Խոգա ֆիս — ցանկություն, ստոված
 պահպան
 Խոնթիլար — իշխան, տերակալ
 Խոշ — գյուղ
 Խոտ — խոտան — կեր ու կերակուր
 Խոտ — հալ

Ման — գուլիթիկ — ձաղ (գուլի), հորթ
 Մի — ձի
 Մեանքըն (ձեռնարան) — գող

Կամը խառնըղիլ — զործերը տակն
 ու վրա լինել
 Կամ տալ (կամը տալ) — համաձայ-
 նել, խոսք տալ
 Կանախ — վաղը, եղուց, շատ վաղ
 Կրանի — կանցնի
 Կլախ — բյաշիլ — հողալ, այցելել, ստու-
 գել
 Կլան — ջրապաշտմ թիվող, անաղ ու
 անթիվ թանք հող
 Կլան (կլան) — երբեմն
 Կլանիլ — տատակ փուշ
 Կլանիլ — ջրապաշտ աղունի չափ, մի
 ֆունտ
 Կլիկ — ականջի ող
 Կոնի — գուլ, խաղաղ
 Կո (բն հո) — ան
 Կոտ — ջրապաշտ աղունի չափ, մի
 փութ

Հաղը — պարտաւոր
 Հաղ հաւար — չափ. սահման, թիվ-
 համար

Հնդագոյնի—բարեպետ, համոզել, թե-
րադրել

Հնդագին—մամանակին

Հնա—դեռևս

Հալա-հալա—կարողանալ, առ ու-
փախ

Հալ—դրուել յուն

Հնդդրոգա—փեղանք, օղ, կեն

Հնամշան—(համեշան)—մշտական, հա-
մեա

Համշին—նույնպէս

Համփա—դրուել ունեոր, բուռնցք

Հանդափոր—սահման, կողմ, մարդ

Հանիդ—խանական

Հաշառի—կատարել, երես առած

Հնգամ—գործիք

Հաաա—պարբերալ, պաա

Հալա—օղ, կանանակ

Հաբ—ամեն մի

Հաբա—բարա—ափեղ-ցփեղ

Հաբ երգա—միտար

Հաբիփ—սառնեղ՝ վրեժ

Հաբվախա—մշտական, շարունակ

Հաբկափուէր—արտաքինաց

Հաբփ—կտրիվ

Հեյվա—սերկելի

Հեշ—բոլորակին

Հիւնդադ—օղնուի յուն

Հանաբ—շնորհք

Հանդ—ուշք

Հաբմաթ—պատիվ, հարգանք

Հանի—մղել, ըռշտել

Հաբարի—փաբրիկ կեն դաշուն

Հոյմ (հոյմ)—հրաման

Հաբմաթ—կատարարութիւն, դի-

նաստիա

Հաբմաթ—հոմար

Հաբարի—դադար—խղիւղ, անպա-
սելի, հանկարծ

Հաբի—ախտոս (անհաղթ)

Հաբի—փաբմանք, պատահա

Հաբբ—շորի

Հալա—բանա, բերդ, ամբողջ

Հաբմաթ—բարեկ ծառ

Հաբմաթ—դաշ—դրոյ քաշած հանքեր

Հաբմաթ—ախալ, պահասութիւն

Հաբարի(կ)—կալիկ

Հաբմաթ—պաշարութեամբ

Հաբմաթ—դերբիշական մի ա-

ղանդ, քարտուղար

Հաբբ—կեղծ, շինծառ

Հաբի—մահա

Հաբմաթ—սրճարան

Հաբբ—հոգս, ներդրութիւն

Հաբմաթ—հերոս

Հաբմաթ—մայրապատ, ամբարտա

Հաբմաթ (կենդան)—միամորճ

Հաբմաթ—հետաքրքիր (քաղաք)

Հաբբ—գաղութ

Հաբմաթ—լուրթ, ոտկեղան. լուսին

Հաբմաթ—մարտիկ

Հաբբ—հոմար

Հաբբ—պիւնդ

Հաբմաթ—կերպաս

Հաբմաթ—միտար

Հաբմաթ—շաբար

Հաբմաթ—ախտոս

Հաբմաթ—արտաքին, արտաքին

Հաբմաթ—աղան, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Հաբմաթ—ախտոս, անհանգիստ

Նըզըլ—գյուղ—վարդ
 Նըզըրուն—խիտա տառն աաբ, սաս-
 աիկ եռանդով, արծիվ
 Նըլավ—չաղ, պարարտ
 Նըլլըզ—ձե, կերպ, տարազ
 Նըռ—բաց կապտադուքն, ձյուլ
 Նըռզի—բաղն
 Նըսմաթ—արժան, վայել
 Նըսուր—արատ, պակասություն
 Նըսրազ—համարակ
 Նըսթաթ—ուս
 Նի՛դն—ճիկ, ծուռ
 Նիլմաթ—գին
 Նիլն—պատշան
 Նուբա—դաղ—կարազ
 Նութիլ—անդուկ, արկդ
 Նուլուդ—պաշտոն, ծառայություն
 Նուլ—գերի, սարակ
 Նուլըղիլ—գրկն
 Նուշազ—մեջըկազ, դաթի
 Նուսա—հոգս, ջափ
 Նուրբան—մատաղ
 Նուլ—թե
 Նուլայ—վատ, տկար
 Նուլի—դուվաթիլ—ուսեկ, կարող
 Նոնազ—հյուր
 Նոշում—բանակ
 Նոշ—խոյ
 Նոշադ—բաշ, կարիճ
 Նոշն—(խոշա)—ուսուցիչ
 Նորուդ—մարդագետին

Ճաղ—փայտացանց, արը կապվում է
 ձիու մուրի վրա և վրան խոտ է
 զրգում

Ճնդան—չնդադ
 Ճընջուդ—անդուկ, ձիու
 Ճըթիկ—առբան—անձ բանբան
 Ճըռաուէն—չըռադաթի չըռուն
 Ճոպան—հասա պարան

Մանանթ—մամանակամիջոց
 Մանանդա—սակադին
 Մանթիլ—չվար, անձար
 Մալ—կայք, կարողություն, ասպա-
 բեղեն

Մանլի—ախար
 Մանլուխ—մոգովուրդ
 Մանալ—չընան
 Մանթալ—չվար
 Մանձուռ—մախձուռ, կանաչ
 Մաղաղա—պահեա
 Մայար—միթե
 Մայիս—սեղան, կերուխում
 Մանա—պարհառ, ձե, միջոց
 Մանանուէլ—կարար՝ 12 ֆ.
 Մանիկ—մատանի
 Մանդիլ—տարածություն, օթևան,
 հյուրանոց
 Մանդուլաթ—մամանց, գրադմունք
 Մանլիլ—միջոց
 Մարջան—բուսա
 Մանդ—ապետական մարդ, մեծա-
 հոգի, կատարյալ, վեհ
 Մանդիլ—մանդանա—մանդան, մար-
 դուն վայել
 Մանուսաթ—խորհուրդ
 Մանլյան—բնակություն
 Մանլան—կատակ, հանաք
 Մանլանդ—մի շրջան իրանում, նշա-
 նափոր իր էջերով
 Մեզ—մեծ, տարերով
 Մեհլ—ցանկություն
 Մեհթար—ձիտադ
 Մեյդան—հրապարակ, շուկա
 Մեյվա—մրդեղեն
 Մեհլ—միջին
 Միանա—զոմի օդա
 Միլ քաշիլ—առաջըրած կրկնով
 աչքերը կուրացնել
 Միլ՝դուզը—դանին
 Միլլաթ—ազդ, ցեղ
 Միլնազլ—ձին՝ կրեք տարեկան
 Միլնարիլ—դալիսան—կրկնապատկան
 վառան
 Միլնադուդ—մազնիս
 Միլա—հիմա
 Մուզմմաթ—նախապինք
 Մուզդ—ախապալաք, հարկ
 Մուզդուր—գյուղի հասարակության
 ծառայող
 Մուլիլիլ—լրտես

Մութաւոր—գյուղացեալ
Մութկյան—ամուր, հաստատ
Մութան—հեկուս
Մութան—խնդիր, աղերս
Մութաշիր—սոսնիկ
Մութան—հար
Մութաշիր—հաստատ մտլա

Յարանի—վարի
Յարու—հասարակ ձի
Յազ—ստար
Յազ—զարուս
Յաթազան—թրի մի տեսակ
Յաթան—հեթակա
Յալ—բաշ
Յարուզ—էլլարուս սարը
Յալի—մոգ. պարսկազի տեսակ
Յախ—աշիր
Յադին—անշուշտ, անպատճառ
Յաթանի—կարգեալի մի տեսակ
Յալլազ—թաշկինակ
Յալ—օխ—նետ—աղեղ
Յանաշ—կոպրիշ, խտտորնակի
Յաշ—տարի
Յաշաւան—կնքն, աղբի
Յառ—խաթ, փաղար
Յազաշ—ազաւիթ, կամաց

Յար—սիրունի
Յարաշը—նա, նմանութիւն, սաղն
Յարը—յաթազ—տեղ—տեղաշար
Յարիւզ—տեղե
Յարը—քար—աղեղ, պետքեան
Յափուշդան—ստինն
Յանազ—կերպուս
Յերյան—մեծ, խոշոր
Յըլի—նիւս, խոտ, երամակ
Յընար—թամբ
Յադուշի—հարյուրապետ
Յադուզ—տաղ
Յաթուզ—քուսնի
Յաթի—ուր է
Յարաթիշ—լինել—ստուգել, հետա-
զոտել

Նաթուս—ստուգանքի հետմտմ-
քը, տեսակ, տեսակ, աղեղ

Նադուս—անաղա, ալանաղ
Նադուզալ—քննադատ
Նախ—հասարակ
Նանախ—անտեղի, անձիւս
Նանար—նախանաշ
Նանալ—նադը
Նանալ—հեթակա
Նամազ—աղաթ
Նամանալ—տարազ
Նամընը—գառարկան, շուն

Ջոթ
Նալիթ—ալազ ծառ
Նանա—մայր
Նադի—նալ, բնութիւն
Նառ—որն ուղա
Նադուզ—որն ուղա աղաթնալ ու-
նեղ
Նաթուս—նախ աղաթ
Նանալ—կտակ, խրատ
Նանալ—շուն
Նալի—ուր
Նախ—շուն
Նիմուս—միմուս, բաղն
Նուզալ—անել—մամանակ անցկաց-
նել, գրադիւն
Նալան—ծառ

Շաղա—ուրախ
Շամալ—կերպ
Շամալան—մամանակ
Շամա—տեղ
Շաշալ—ցույց տալ
Շադալ—գրադարալ
Շամա—տեղ
Շամալ—շաքարալուր, օղաթ
Շամա—կտակ
Շամալուր—մեղրալուր
Շամալան—շաքարի
Շնիփուս—քաղաք—գինգարական
կրամալութիւն
Շեր—տալան
Շընալ—քաղաքի աղաւաթալ,
վիւս
Շընար—քաղաք
Շիմալ—շիմալի փալա
Շիմանի—փոքր

Շերտար—արշավանք, որտեղ ութ յուն
 Շիր-խոդ—իրանական զրամներին
 ժի երեսին շիր (առյուծ) է, մյուս
 երեսին՝ խոդդ (շահի ստորագրու-
 թյունը)
 Շուէտ—շուտ

Չաղր—գրան
 Չաթա—գորբի տեսակ
 Չաթալ (չըղ)—բարակ նիպոտներով
 ու թելով պատրաստած շիրմա
 Չալ—խալտաճամուկ
 Չանանդ—հարպիկ
 Չալխամա—գրգռմունք
 Չալի—ածխ, նվազե
 Չամբար—գլխաշոր
 Չամ—մեղ, մառախուղ
 Չալլաղի բար—կլոր կոկկած բար
 Չանա—մնտ
 Չանդ—մինչ
 Չավ—ի լուր
 Չավկեցնել—չափ գցել, վաղեցնել
 Չար—չորս
 Չարդադ—պառազամբ
 Չավմիշել—կողոպտել
 Չափուն—հաղոն
 Չափազուլ—հափշտակող
 Չանունջ—մուրն
 Չինի—չինական
 Չիւշտ—անհաշտ
 Չուխընլ—տփերխտ, սրիկա
 Չունքի—որովհետեւ
 Չոդար—անասնափառառ
 Չարուդ-չոլուդ—տղա-երեխա
 Չոխ սող օլ—շատ ապրես

Պախի—պահիր
 Պասվել—բացվել
 Պարի—բարիք, եկամուտ
 Պըլնեւրիկի—քթիթ, մատի հարված
 Պիւր—պինդ, ամուր
 Պուկ կծել—կռակել, գլխի ընկնել
 Պուկը պատռված—վախեցած, սար-
 սափեց
 Պըլըրի—ըջան կազմել
 Պուլնիկի—երկամունք (սրի խոշո-
 րը քաջության նշան է)

Ջաբ-խանա—սագմամթերք
 Ջաղդ—աղդ, ցեղ
 Ջալդ—շուտ, շատ
 Ջալլադ—զանիւն
 Ջանա—ջանք
 Ջաննամ—դժոխք
 Ջանվարդար—միջնագրյան ընտիր
 տեսակի պողպատ
 Ջամանթ—հասարակություն
 Ջամ—զավթ
 Ջան—մարմին, հոգի
 Ջաննամար—զաղան
 Ջանթափ—ծուլի, լողոր
 Ջանդաղ—լեռ
 Ջավուդ—ընկույզ
 Ջարդան—շարք
 Ջեյրան—եղնիկ, զաղել
 Ջըրբել—փորձել
 Ջիգրաք անել—սիրտ անել, իշխել
 Ջիդիր—նիզակ
 Ջին—հավերժահարս
 Ջինա—ցեղ, ազգություն
 Ջուման—սրբաթ
 Ջուսան—կերպ, տեսակ
 Ջըք—զրպան

Մարար—պատճառ, առիթ
 Մարըր—համբերություն
 Մաղդա—էիշտը, կարծես թե, ամբող-
 չնովին
 Մաղ—(սապ)—եղեղնուտ, հանձնուտ
 Մալան—մարուր, անխաբողախ
 Մալըղ—լուր, խոտք
 Մալխուս—ողկույզ
 Մաղ—ողջ, կենդանի
 Մաղիքնան—կենդանի օրոք
 Մաղրի—միու գազակ, միու մշակած
 կաշի
 Մաղոս—սակառ, մեծ կողով
 Մանթ—էն, հարմարություն
 Մայ—ջինջ, մաքուր, համրանք, հաշ-
 վիր Թե
 Մայալ—արժեքավոր, կարող
 Մայադ—կերպ, էն
 Մայմիշել—հաշվել, մարդասեղ գնել
 Մանթթըր—արհեստավոր

Սանդղը—սարգսղ—ջորդ ու բուրդ,
 բռնդ ու ավեր
 Սանդղան—բարբրեկադ
 Սանթանոթ—կառուցվածք, կերպ,
 տարադ, երևույթ
 Սանդան—աթու
 Սաջարա—բազմաթիվ մետաղների
 հալվածքից ստացված խոռոչաւոր
 Սազաշ—կոխի
 Սազայի—բացի
 Սանթ—ձիգ, սուր, ամուր
 Սառի—ուղղանից
 Սար—զուր, զաղաթ
 Սարանիչար—զորապետ
 Սարխուշ—խմած, արքած, բարձր ար-
 բանագրութեամբ
 Սարքադար—փոխարքա, զորավար
 Սարանդ—ցորենի մազ
 Սարանմի—խելացնոր
 Սարալ—աղաքանք
 Սերվ—հեղեղ
 Սեւման—(սեւ)աղ—ջուրով, բնորովի
 Սեվայ (սափայի)—բացի
 Սեփիլ—շիջման—խեղճ—կույր
 Սըռնըվիլ—չուս դալ
 Սիթմա—զարմանք, խորանք, պա-
 տուհաս
 Սիլան—զինք, սուսք
 Սինան—կուրծք
 Սիլման—զիլի—սուրը մեքենայի
 Սիլի—մատուցարան
 Սուսեն—մամից
 Սուլի—զոյուն—զիլի, զայուն
 Սուլ—հանցանք
 Սուլան—ձիգ, սեղ, նուրբ
 Սուրանին—երկարավից, զաղա
 Սուրման—աչքի սեղան, դուռ խեղ-
 լու լծակ
 Սուրմ—սլիսարի հոտ
 Սուրմի—ձիւղոր
 Սուրմի—խոտ, զրույց
 Սոմար—կուսաբար է՝ 3 փ.
 Սոյ—ցեղ, աղ
 Սոյի—աղնիկացեղ
 Սովդա—սեղ

Սովդա—մամանկ
 Սուրմ—հիացում
 Սուրմ—ստացված զկա
 Սուրմ—մանթ, տեղակ
 Սուրմ—մամանկ
 Սուրմիչան—մամանկին
 Սուրմիչ—զայիլ
 Սոյ բարձր—բացականութեան
 բարձր հայր, պապ
 Սուրմի—թամա—կատարյալ
 Սով—սլ
 Սուրմ—սուր
 Սուրմիչան—անկ—զննողաբար նա-
 յիլ
 Սեւմանիչիլիլ—բարձր զայն, քաղաք
 Սըլլիլ—զորավար, անհանգր-
 տութեան
 Սիլման—սուրից

Տանդ—այստեղ
 Տանդան—զանգան—այստեղ—այստեղ
 Տանիլիլ—զանգ
 Տան—զան
 Տանան—աշխատանք, զառուկան
 Տանիլ—տանկաց
 Տեւ—զեւ
 Տեփ—աղա, հետ
 Տըկիլ—պետք է
 Տուր—զայիլ
 Տընիլ—տանիլ, կատար

Ուզերկան—մարտական—զան—զան
 Ուլալ—էլ
 Ումուլ—հույս
 Ուլլիլ—երկրորդ
 Ուսուլ—զայիլ, մեղ
 Ուսուլիլ—զերպիլ
 Ուսուլ—զարգետ, ուսուցիչ
 Ուլլիլ—հանգիստ

Փաղար սոխա—հայր, տղայի (զը-
 ժիլիլ, մեղ)
 Փաղար—արքա, քաղաք
 Փաղար յարան—հուսնաբան
 զործիք

Փնակեմ—գլխի ընկնել, կռահել, նա-
 խազողալ
 Փնակեման—այստեղ՝ ըմբել, քաշ,
 անհաղթ
 Փն՝դիր—խեղճ, անճար, չքավոր
 Փայ—քաժին
 Փայդա—չա՛ն, օղուտ
 Փնյան—գոմ, ախոռ
 Փնուղան—վարազույթ
 Փնուղան—քարակ գերան
 Փռաքի—օգիտականություն
 Փռա—մանդ
 Փռապ—այստեղ՝ ձև, կերպ
 Փարոզ—կտրուկ, միտավորուկ
 Փնք—լավ, ընդունակ, ընտիր
 Փեղանվանել—անպիտան, արեկա
 Փելի—փայլ
 Փենջարան—լուսամուտ
 Փեշաք—փեշտով—առոճ-փառոճ, հան-
 դիտավոր
 Փեյդամբար—մարդարեւ
 Փըճղած—զառամ
 Փըճթունա—փոթորիկ
 Փըստ լինել—հաղթվել, վերջանալ
 Փի՛նո—ֆեն
 Փիյ—դժակ
 Փիյալա—զավաթ
 Փիյաղա—հետիոտ
 Փինայել—կարկատել
 Փիթ ուստաղ—սուրբ վարպետ, հիմ-
 նադիր
 Փսոթյ—մտիյ—փորթ, չնչին
 Փոզել—քաղել, հաճաքել, քանդել,
 ափերել
 Փուէրը լմրել—պինդ ուտել, լավ
 կշտանալ

Քննչալ—նաղաա
 Քննչալ—մուգ կապույտ
 Քննչալան—(քննչալան)—նժույզ
 Քննչըրար—ղեղին սաթ
 Քարճանսարա—իջևան
 Քաճառա—զառամ, անարդ մարտի
 Քնժքին—պսակի արարողություն

Քնժքիր—հասուն, արդուն
 Քննչալ—զառամ, զանգ, կատար
 Քննչալ—զոմեշ, որև մատակ
 Քննչալաղի—կերպատեղի գլխաշոր
 Քննչալ—չնորհք, ատղանդ
 Քննչան—արկան
 Քննչալըսանդ—կծծի, փոքրոցի
 Քննչալ—կողք, եղբ
 Քննչալաղա—գյուղապետ, գյուղի
 իջևան
 Քննչալ—քանց
 Քննչալմ—քննիմ—հարսանիքի նոթը
 կարել, հարսի վրա ձևել-կարել
 Քար անել—աղցել, ներգործել
 Քննչալ—պահա, ցած, ստոր, կեղտոտ
 Քննչալ—կարպետի մի տեսակ
 Քննչալ—քսակ
 Քննչալիդ—արտեսունք, բերքի
 Քննչալ—զուլթանի շղթան լմին մի-
 աջանդ մի փոքրիկ կեռ զարծիք
 Քննչալ—ողջ, բուրբ
 Քննչալ—կողք (կտորի)
 Քննչալ—օղունթյուն
 Քննչալ—քնն—խումբ-խումբ
 Քննչալ—հեղեղ, համբակ

Օթաքաղ—արտատեղ
 Օլան—լինող
 Օլուս—մահ
 Օլուն—երկիր
 Օլունթմիլ անել—նմանեցնել
 Օլունթ—փորձանք, պատահա
 Օլունթ—հակա, պարթև
 Օլունթ—սանթը ոչխար
 Օլունթ—կրակարան, տուն, բնակա-
 րան
 Օլունթաղա—լավ օջախի, լավ ըն-
 տանիքի զավակ
 Օլունթ—հեղեղ, բնակեցություն, խան,
 հաղթանարություն
 Օլունթ—զեղք, հարձակություն
 Օլունթ—հանդիպում
 Օլունթ—հրկշտակ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաքարան	5
Продолжение	24
Մաղն իննն համապը (Նախերգանք)	37
Ռուշանի ձեռնդը	39
Հրեղեն ձին	40
Ղաթի պատմությունը	42
Հասան ամուսն կուրացնելը	46
Ղաթի խնամքը	49
Ռուշանը հորթարած	50
Ռուշանը—Բյուս-Օղլի	51
Բյուս-Օղլու թուրը	52
Ղաթի փորձը	53
Ռուշանի երազը և չնորհքներ ստանալը	56
Բյուս-Օղլու առաջին շիրիարւո-ը	58
Հասան ամուսնու հետախախտը որդուն և մորը	59
Չամլի Բեյի ընտրությունը	62
Բյուս-Օղլու մաս ևն համարվում ըստիկը	63
Նիզար խանը	64
Բյուս-Օղլին շէյխն է ուղարկում Նիզարին ուղեկու	69
Ղաթի Ղանդամանը մեքում է	71
Բյուս-Օղլին փախցնում է Նիզարին	72
Բյուս-Օղլու ժամախախտը	73
Բյուս-Օղլու հարսանիքը	78
Բյուս-Օղլին բերում է Գեմիլը Օղլի դայի-Հասանին	81
Այի-Փաշան խոստանում է կնության տալ իր աղջիկը նրան, ով փախց- նի Բյուս-Օղլու Ղաթի	87
Համզան ծղալայ մանում է Բյուս-Օղլու մաս ծառա	90
Համզան փախցնում է Բյուս-Օղլու Ղաթին	96
Բյուս-Օղլու մարմունքը	103
Համզան Ղաթի հասցնում է Այի-Փաշային	108
Այի-Փաշան Դանա-խանը մին տալիս է Համզային	114
Բյուս-Օղլին հասնում է Արքուն և ներկայանում Համզայի հարսա- նիքին	115
Բյուս-Օղլու կոթիքը	126
Դանա-խանը փրկում է նրը	130
Բյուս-Օղլին բերում է Էյֆազ-Բալին	136

Քրտն Օղլին և թաղիքը	142
Սուլթանը Ղաջար-Ալու և Բուլե-բեգի հետ զորք է ուղարկում Քրտն-Օղլու վրա	148
Քրտն-Օղլին ծագման գնում է զորքի մեջ և բռնվում	150
Քրտն-Օղլու կոխվել Ղաջար-Ալու և Բուլե-բեգի զորքի հետ և հաղթությանը	159
Քրտն-Օղլին Ղաջար-Ալուց խաբված գնում է Պոլիս և նախադարձին գերի ընկնում	169
Թեյլե-խանը օգնում-խնամում է Քրտն-Օղլուն հորի մեջ	175
Դեմիշտօղլին գնում է Քրտն-Օղլուն օգնության	179
Քրտն-Օղլու ազատումը	188
Ղաջար-Ալու հարսանիքը	194
Թեյլե-խանը մեռնում	198
Իգիթ Քրտն-Օղլին	203
Քրտն-Օղլին ու «թվանգլա»	205
Քրտն-Օղլու հիվանդությանը և կտակը	209
Քրտն-Օղլու մահը	212
Ծանոթությաններ	217
Դիտողությաններ վարիանտիս լեզվի մասին	219
Բառարան	221

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տարած է	Գեղեր է լինի
37	13 վ.	քամակին	քամակն
38	13 ն.	թաթ	թաթ
39	14 վ.	աղի-բալլա	աղի-բալլա
40	12 ն.	մաղաթներին	մաղաթներին
»	8 »	թաթի	թաթի
41	16 »	առջա	առջա
»	15 »	դրաֆը	դրաֆը
44	13 »	բաթի	բաթի
45	16 վ.	կտրերն էր	կտրերն էր
»	18 »	լինի	լինի
48	14 »	բաթալին	բաթալին
50	8 »	գլամբանով	գլամբանով
»	16 »	թաթի	թաթի
»	7 ն.	մաղաթ	մաղաթ
51	3 վ.	տիմը	տիմը
»	7 »	դրաթաթ	դրաթաթ
»	7 ն.	գեղաթի էր	գեղաթի էր
»	6 »	կտր էր	կտր էր
52	11 »	հրապարակ	հրապարակ
53	19 »	Էլ	Էլ
54	10 վ.	Դե, թիյան	Դե, առ. թիյան
55	18 »	Էս խեղան	Էս խեղան
»	18 »	առաջ	առաջ
»	4 ն.	լըլալը	լըլալը
56	3 »	կանչեց	կանչեց
»	1 »	առաջով	առաջով
58	14 վ.	Հաթա	Հաթա
»	11 ն.	նիւն	նիւն
»	4 »	Ֆրանցի	Ֆրանցի
61	14 վ.	գրադի	գրադի
»	14 ն.	թեզ, մե մաննաթ	թեզ մե մաննաթ
62	16 »	մեկը	մեկը
»	12 »	լըլ	լըլ

Էջ	Տող	Տպագրված է	Գրաք է լինի
62	11 ն.	դո՛ղդյա՛ն	դո՛ղդյա՛ն
64	3 զ.	էրթաւ էր	էթաւ էր
»	9 ն.	քննչված	քննչվան
65	4 զ.	Ղոջա	Ղոջա (բոլոր տեղերում էլ)
»	4 »	Ղամբաբ	Ղանբաման (բոլոր տեղերում էլ)
66	1 ն.	սեջի	սինի
67	13 զ.	ջիդեբ	ջիդիբ
»	10 ն.	դնմաշի	դնմաշի
68	16 զ.	շահ	շահ
77	9 »	խոսքին	խոսքին
86	7 »	անդես եւ էր	անդես եմ էր
88	1 ն.	վաւրը-թուր	վաւրը-թուր
91	3 զ.	Չինքոյն կտիւր էլ	Չինքոյն էլ կտիւր
93	2 »	էս	Հէս
95	10 »	սու-սահաթ	բու-սահաթ
123	9 »	էս քու	էս էլ քու
135	11 »	ախշիյն էլի պերի	ախշիյն էլի պերի
140	8 ն.	թեթ	թեթ

Խմբագիր՝ Ա. Ղարիբյան

Ստորագրված է տպագրութեան 31 1942 թ.

ՎՋ 533, պատվեր № 181, տիրած 2000, հրատ. № 113

Տպագրական 14³/₄ մամ. մի մամ. 38400 նիշ.

ՆԳԺԿ-ի Վարչատնտեսական տպարան, Երևան, Լենինի № 67.

17000-2

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԱՐԻԲԱՆԻՔԻ ՊԱՏԱԾԱՆԵՐԸ

220032037

[In 506]

